This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

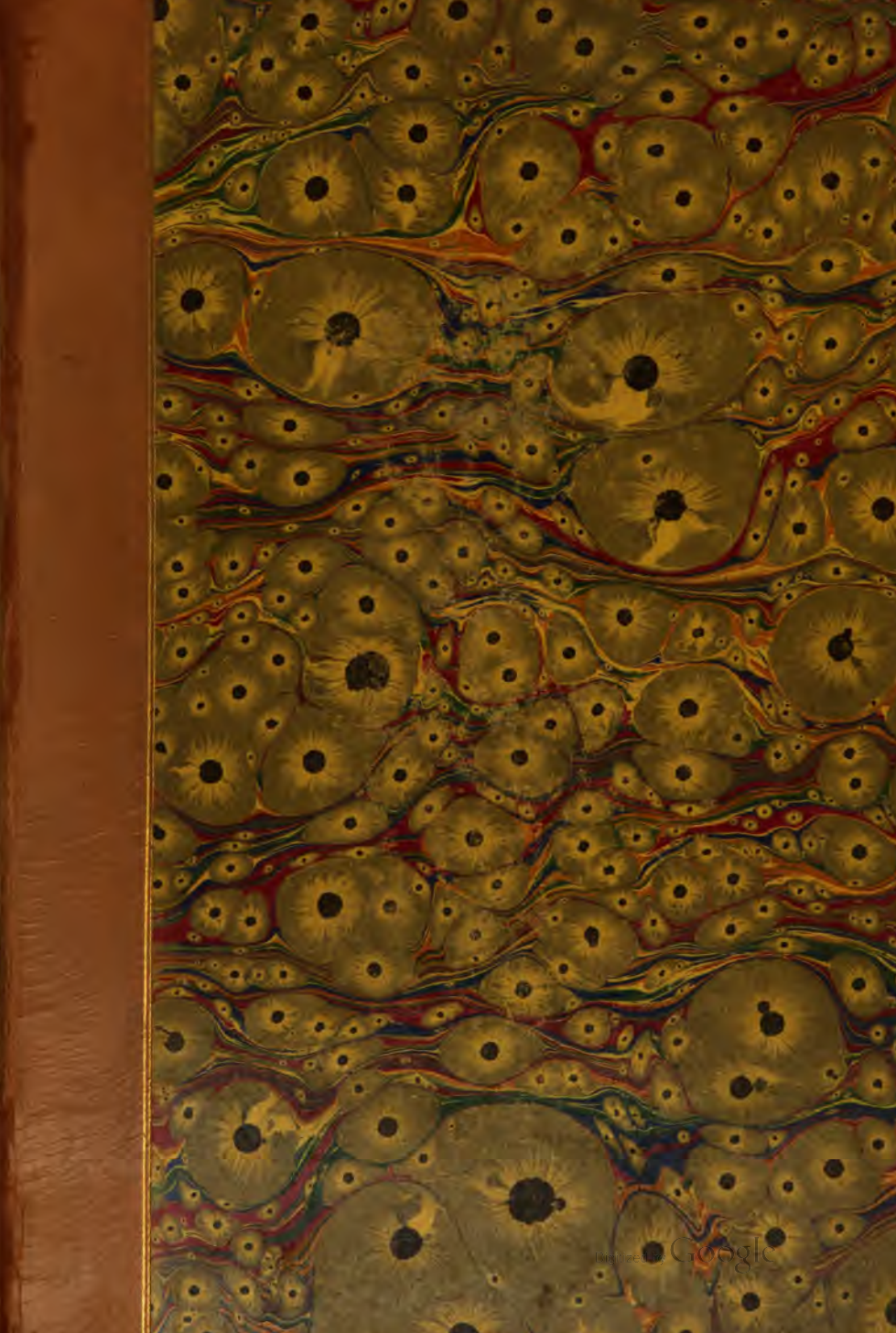
Digitized by Google

Digitized by Google

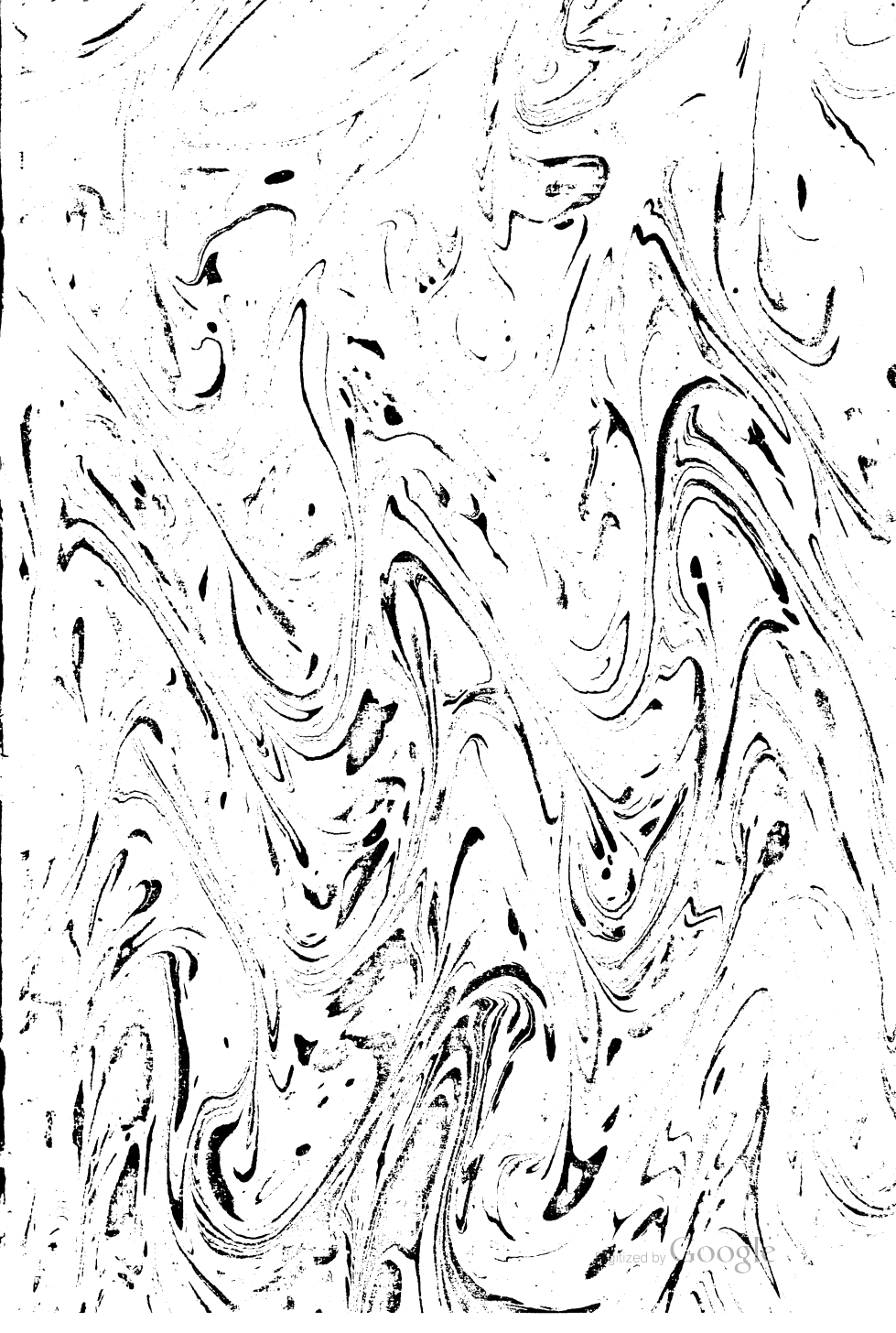
Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

UR DAGENS KRÖNIKA

TIDSTAFLOR

UNDER MEDVERKAN AF

EMIL SVENSÉN, G. NORDENSVAN, A. CANTOR,
ALFRED HEDENSTIERNA, ARVID HULTIN

M. FL. SVENSKA OCH UTLÄNDSKA FÖRFATTARE

UTGIFNA AF

ARVID AHNFELT

FJERDE ÅRGÅNGEN

FÖRSTA HÄFTET

STOCKHOLM
OSCAR L. LAMMS FÖRLAG.

Digitized by Google

PScan 395.2

HARVARD COLLEGE LIBRARY
INGRAHAM FUND
June 29, 1927

Norrköping 1884. M. W. Wallberg & Comp. Boktryckeri.

Digitized by Google

FJERDE ÅRGÅNGENS INNEHÅLL.

Första häftet:

Sid.

Vid riksdagens början af EMIL SVENSÉN . . . . . 1.
Det gamla och det nya af GEORG NORDENSVAN. . . . . 19.
Björnsons "En handske", af ANSELMUS . . . . . 30.
Tidslyten och drömsyner. Af ALFRED HEDENSTJERNA (signaturen SIGURD) . . . . . 37.
Den literära och politiska venstern i Danmark af A. CANTOR . 52.
Bref från Finland af ARVID HULTIN . . . . . 66.
Bref från Norge . . . . . 91.

Andra häftet:

Två aprilfrågor. Af VILH. WADMAN . . . . . 1.
En helsning från Italien. Af ALFREDO MAZZA. . . . . 11.
Carl Snoilskys diktning. En återblick af FRITZ KROOK . . . 17.
Lejonklon. En interiör från Pau af FRANÇOIS COPPÉE . . . 29.
Engelska tidningspressen i våra dagar af HELEN ZIMMERN . . 38.
Björnsons "Over ævne", af ANSELMUS . . . . . 56.
Genom ett par landsortsbrillor. Af GUSTAF GULLBERG . . . . 65.
En draksådd. Några anmärkningar om den svenska högerpressens hållning i norska frågan. Af A. F. ÅKERBERG . 76.
Harald Molanders "Vårflod". Af DANIEL FALLSTRÖM . . . . 82.
Moderna verldsförbättrare. Af CLAËS LUNDIN . . . . . 87.

Tredje och fjerde häftet:

Gamla och nya åsigter om pressen och det offentliga ordet. Några anmärkningar af HELLEN LINDGREN . . . . . 1.
Konstakademien, konstföreningarne och konsten. Af GEORG NORDENSVAN . . . . . 21.
Om konsten att författa realistiska romaner. Ett utkast af CHRISTER SWAHN . . . . . 54.
Två typiska romaner: Ett lif. — Lise Fleuron. Af PASSEPARTOUT 61.
Två generationer. Strödda aforismer af OSCAR LEVERTIN . . . 70

Digitized by Google

Sid.

Några ord om landsortspressen i våra dagar, af en medarbetare deri . . . . . 76.
Prestkonferensen. Af A. F. Å. . . . . 87.
Ett literärt jätteverk, skildradt af HELEN ZIMMERN. . . . . 92.
Ett samtal om August Strindbergs "Giftas", upptecknadt af STEPHAN MARMÉN . . . . . 102.
Professor Sigurd Ribbing om Geijer. . . . . 109.
Är fattigdomen i våra dagar en följd af öfverbefolkning? Af A. F. ÅKERBERG . . . . . 117.
I marginalen. Små randteckningar af GUSTAF GULLBERG . . 144.
Från de anklagades bänk: E. G. Geijer, H. B. Palmær, Vilhelm von Braun och August Strindberg för religionsbrott inför verldsliga åklagaremakten . . . . . 152.
Ur nyare tiders uppfinningar: Om vattengas och glödljus. Af C. A. DELLWIK . . . . . 178.
Karaktersdrag och anekdoter:
1. Civiliserade vildar och vildinnor. Också en moderevy, af OLLE BILL — 2. Bref från Nils Strindlund till en skrifkunnig vän. — 3. En tilltänkt hyllningsgärd åt Karl Johan. — 4. En duell mellan två svenska officerare. — 5. Nekad kredit på skrifmaterialier åt kongl. maj:t. — 6. Också en följd af indelningsverket 188.

Digitized by Google

Vid riksdagens början.

Af Emil Svensén.

Uti den äldre Eddan förtäljes det om gudamodern Frigga, att hon känner allas öden på förhand. "Dock säger hon dem åt ingen", tillägger omedelbart derpå samma vördnadsvärda urkund.

Och deri har hon visliga förfarit. Om alla, som hafva eller tro sig hafva förmågan att förutsäga kommande ting, handlade så försigtigt, skulle verlden icke räkna så många misslyckade spådomar.

Ty det är en vansklig sak att vara profet i våra dadar. Det händer och sker så mycket, som aldrig kunnat tagas med ens i de finast uttänkta beräkningar. Då representationsreformen var genomförd, och segerjublet återskallade kring land och rike, var det väl icke mången, som på förhand insåg, hvilka frukter den vunna segern skulle bära. Och de, som jublade mest, anade det kanske minst.

"Europa har sina blickar fästade på det svenska borgarståndet", sade en gång på 50-talet en hederlig borgersman i svenska riksdagen. Dessa ord gifva ett naivt, men betecknande uttryck för den känsla af egen betydenhet, som intagit det vällofliga ståndet, sedan det, genom upptagande af de nya element 1856 års reform tillfört det, blifvit ombildadt till ett tredje stånd i allmänt europeisk mening. Tyngdpunkten inom riksdagen började mot ståndstidens slut allt mera glida öfver från det första till det tredje ståndet; och troget följdt af det fjerde, som sam-

Digitized by Google

tidigt med hvarje dag blef mera frisinnadt, utöfvade det ett allt mera bestämmande inflytande på riksdagsärendenas gång. En noggrann aktgifvare på de tre eller fyra sista ståndsriksdagarne bringas nästan till häpnad öfver den anda af storeuropeisk liberalism från 1848, som går igenom deras förhandlingar. Hvad särskildt borgarståndet vidkommer, lefde det fullt och fast i den tron, att en ombildning af representationen på de samfälda valens grund skulle lägga den politiska makten i dess och dess orepresenterade likars händer. På hvad sätt verkligheten farit fram med dessa drömmerier, vet nu en och hvar.

En, som insåg — ehuru kanske ej till fullo — hvart reformen skulle leda, var den nya riksdagsordningens egen skapare. I det välbekanta anförande till statsrådsprotokollet, hvarmed han beledsagar sitt förslag till representationens ombildning, gifver han tydligt till känna, hvarför han funnit sig böra framlägga det. Han framhåller nämligen, hurusom ståndsförfattningen "hotar att åt den ena hälften af representationen gifva en för det helas jemnvigt vådlig tyngd. Under det sjelfva tidsandan oafbrutet arbetar på att minska de två första riksståndens politiska vigt, vinna de bägge andra förstärkning genom de efter hand i representationen ingående nya element, hvilkas olikartade beskaffenhet hindrar deras sammanförande i ett särskildt riksstånd, — om sådant eljest vore verkställbart eller lämpligt, — och hvilkas oförenlighet med grunden för de två förstnämdas representationsrätt tvingar dem in i de två andra. Den sannolika följden häraf är, att en öfvervägande del af representationens makt, utan motsvarande ansvar, småningom öfvergår till de två sistnämda, och att dermed den i sitt inre upplösta ståndsförfattningen af sig sjelf sammanstörtar. Beskaffenheten af den nya representationsform, som i denna händelse kunde komma att träda i stället för den gamla, beror af omständigheter, som ligga utom den mensklige beräkningen; och lätteligen skulle dervid en strid

Digitized by Google

om representationsformen kunna förvandla sig till en strid om statsförfattningen".

Det var för att i tid afvärja en sådan fara, som frih. De Geer framlade det representationsförslag, som sedan blef Sveriges riksdagsordning. Det skedde följaktligen icke så mycket i den då för tiden moderna liberalismens, som i den samhällsbevarande konservatismens intresse, och för att åt de återhållande krafterna inom samhället bevara den ställning de genom händelsernas gång voro på väg att förlora. Detta kan förtjena att bevaras i hågkomst af dem, som bedöma hans verk.

Bland reformens motståndare gjorde sig hufvudsakligen tvänne åsigter gällande. En del fruktade, att den återhållande kraften ej heller inom den nya riksdagen skulle vinna tillräcklig styrka. De ordade om demokratiens vådor och frambesvuro det röda spöket. En annan del, — onekligen de mest klarsynte af allesammans, — tänkte sig ett öfvermäktigt bondregemente såsom en omedelbar följd af reformen. Då de emellertid ej förmådde hindra dess genomförande, beslöt sig en del af dem för en djerf vändning. De ville söka stöd hos just den allmoge, hvars öfvervälde de fruktade, och förutseende, att det politiska inflytandets tyngdpunkt snart skulle förläggas till andra kammaren, läto de vid de första valen 1866 i sina hemorter ställa sig som kandidater till denna kammare.

Då dessa val skulle taga sin början, lät regeringen förstå, att det vore önskligt, om valen till andra kammaren vore afslutade, innan landstingen sammanträdde för att första gången utöfva sitt uppdrag som valnämder till första kammaren, på det att icke valen måtte falla på samma personer till båda kamrarne och en del omval derigenom föranledas. På många håll uppfattades detta såsom ett försök att få invalda i andra kammaren så många till den första valbara personer som möjligt, hvaremot åtskilliga protester läto höra sig. Emellertid föregingo nu de flesta valen i god tid, och häraf begagnade sig många, som

Digitized by Google

framför den första kammaren föredrogo den andra, för att söka komma in der. Deras syfte var tydligen att draga till sig ledningen af andra kammarens flertal genom ett förbund mellan allmogens och den gamla adelns män, mellan de små och de store jordegarne. Men detta syfte förfelades mestadels. Friherre Klinckowström blef i södra Roslags domsaga undanträngd af en obetydlig godsegare. Sjelfve grefve Erik Sparre kunde icke finna nåd inför valmännen i sitt eget Venersborg. Den utan all fråga mest framstående bland reformens motståndare sökte blifva vald i Oppunda och Villåttinge härads valkrets i Södermanland; men då de elektorer, som ej tillhörde allmogen, splittrat sig på två kandidater, läto hans anhängare honom falla för att ej lemna segern i händerna på motsidan; och en brukspatron Indebetou blef vald. Annars skulle kanske ledaren af andra kammarens flertal icke kommit att bära namnet Arvid Posse, utan ett annat namn, som länge räknades bland vårt lands mest lysande, men som man nu mera ej gerna vill nämna.

Af reformens mera framstående motståndare lyckades den gången endast två få inträde i andra kammaren, nämligen frih. von Schulzenheim och grefve Arvid Posse; de öfrige funno mestadels en tillflykt i den första, der det då ej fans botten för någon allmogevänlig politik. Af dessa två män visade sig endast den sist nämde ställningen vuxen och stod snart ensam qvar af den adliga flock, som velat träda i förbund med allmogemännen. Detta blef ingalunda utan inverkan på hans ställning till de senare. Ingen kunde nu med fog täfla med honom om ledarens plats; men han stod också ensam, då de trängde på, som han skulle leda.

Hade det varit regeringens afsigt att skaffa plats i andra kammaren för en del personer, som eljest väl kommit att inrymmas i den första, så vans den till en del för den gången. De första valen till andra kammaren gåfvo der rum åt en god del herremän mera, än som sedan fått tillträde dit. En händelse gjorde, att valen togo sin be-

Digitized by Google

gynnelse i bygder med stora bruk och gods, der valmännens antal var lågt; och en tid bortåt meddelade tidningarna under öfverskriften *riksdagsmannaval* idel namn på godsherrar, brukspatroner, domare o. s. v. Den, som skrifver detta, minnes ännu lifligt, hvilken beklämning, som då uppstod bland allmogen, och huru skräckordet *herredagar* gick från mun till mun, innan valens slutliga utfall hunnit lugna sinnena.

Under sådana förhållanden var det naturligt, att andra kammaren de första åren skulle förete ett ganska olika skaplynne mot det den sedan lagt i dagen. De element, som stodo inom eller nära intill intelligensen, hade mera att betyda äfven inom det begynnande landtmannapartiet; och äfven representanterna för den gamla bondeståndsliberalismen höllo sig till en början på afstånd från detta parti, innan det ännu rätt hunnit visa, hvad det förde i skölden, men anslöto sig deremot med lifligt intresse till det nyliberala försöket. Men detta skulle ej räcka länge. Vid valen 1869 hade allmogens valmän lärt känna sin makt; och nu företogs en grundlig rensning i kammaren. Medan valet i Stockholm visade en ganska stark nyliberal prägel, utsöndrades på landsbygden nästan allt, som ej bar fullt ren och pålitlig landtmannafärg; och antalet af dem, som i riksdagskalendern betecknas såsom hemmansegare, sprang med ens upp från några och sextio till inemot hundra. Med den hösten var det förbi med illusionernas dagar; och bakom spillrorna af grusade luftslott började först nu ställningen att visa sig rätt klar.

Mera skarpsynte deltagare i det politiska lifvet funnos dock, som allt ifrån landtmannapartiets första framträdande förutsett händelsernas framtida utveckling och varit betänkte på sina mått och steg för att i tid förebygga densamma. Till den ändan framkom år 1869 hr Treffenberg med ett förslag, så fintligt, att ej säga knipslugt uttänkt, att man verkligen har svårt att tro den öppenhjertige, varmblodige riddersmanna-byråkraten om att vara den egentlige fadern

Digitized by Google

till detsamma. Förslaget afsåg en skenbart obetydlig ändring i 23 § riksdagsordningen och gick ut derpå, att arvodet för ledamöter i andra kammaren skulle nedsättas från 1,200 till 720 kronor om året eller, hvilket ungefär är detsamma, från 10 till 6 kronor om dagen. Den, som nu känner, hvilka svårigheter det mött och ännu möter att utom embetsmännens och de rena kapitalisternas krets finna män, lämplige och villige att mottaga det arvodeslösa uppdraget som ledamöter i första kammaren, han skall lätt inse, huru betydligt en sådan nedsättning af arvodet till andra kammaren skulle inskränkt antalet af dem, som kunde mottaga platser i denna församling. Särskildt är det antagligt, att antalet ledamöter ur allmogens krets derigenom skulle minskats i en nästan otrolig grad. Men förslaget stötte på motstånd ej minst hos den sida inom kammaren, som deraf skulle i så hög grad gynnats. Det föll utan nämnvärdt försvar och har sedan dess ej kommit åter.

Den rensning, som landtmännen kommit åstad på landsbygden vid 1869 års val, ledde vid valen 1872 i städerna till ett bakslag i byråkratisk anda och ett ängsligt utsöndrande af alla rent demokratiska element. Sedan dess utgöras städernas riksdagsmän till tre fjerdedelar af embetsmän, medan landsbygdens till tre fjerdedelar bestå af hemmansegare. Så öppnade sig klyftan mellan stad och land och vidgade sig sedan allt mer och mer. Och det politiska lifvet i vårt land kom att nästan ensamt röra sig om striden mellan skrifvarevälde och bondevälde, mellan motsatserna af anspråken på löneförhöjningar åt embetsmännen på den ena sidan och skattelindringar åt jordbrukets idkare på den andra.

Under de stridigheter, som ur denna ställning utvecklat sig med all den ensidighet å ömse håll och allt det åsidosättande af andra berättigade samhällsintressen, som deraf blifvit en följd, har en ledande roll spelats å den byråkratiska sidan af representanterna för Stockholm och å landtmannasidan af de skånske riksdagsmännen. Anled-

Digitized by Google

ningen till de senares öfvervigt å sin sida är snart funnen. Under det nya riksdagsskickets första tid, då partierna ännu sökte sina former, hade de skånske landtriksdagsmännen, på samma gång de med intresse omfattade de rent demokratiska sträfvandena, äfven förstått att vinna landkänning inom landtmannapartiet. Detta ledde nu till, att de vid valen 1869 funno nåd inför valmännens stränga domstol och nästan utan undantag blefvo omvalde, under det deras uppsvenska kamrater från det gamla bondeståndet, eller i alla händelser de mera framstående af desse, nästan lika undantagslöst trängdes åt sidan af nya opröfvade krafter. Häraf följde helt naturligt, att då den afgörande brytningen 1871 inträdde, och de olika sidorna skulle mäta sina krafter, det blef de pröfvade och framstående sydsvenskarne, som kommo att nästan obestridt intaga främsta rummet bland landtmännen. Och denna ledande ställning hafva de allt sedan dess ända till 1883 års händelser bibehållit. Var det ej Södern, som hvälfdes upp mot Norden, så var det åtminstone hertigdömet Skåne, som hvälfdes ett godt stycke upp mot hufvudstaden, mot maktens tyngdpunkt.

Denna skåningarnes förherskande ställning inom andra kammaren, samtidigt förstärkt genom deras bestämdare framträdande i den första, blef ingalunda utan inflytande på försvarsfrågans behandling och utveckling under det senaste årtiondet. Sedan man väl hunnit blifva öfverens om två saker, nämligen att härväsendet skulle ombildas på grundvalen af stam och beväring, samt att grundskatterna och indelningsverket skulle afskrifvas, var det ur skattefrågans synpunkt fullkomligt likgiltigt, om den blifvande stammen skulle vara bofast eller kontant aflönad. Det förra hade då naturligtvis inneburit, att staten skulle sörjt för torpen, vare sig genom att anlägga sådana på sina egendomar, eller genom aftal med rust- och rotehållare om att fortfarande mot skälig ersättning få använda de gamla torpen. En härordning med bofast stam skulle

Digitized by Google

betydligt lättat öfvergången från det gamla till det nya. Äfven ur militärisk synpunkt torde den låta sig försvaras bredvid den, som grefve Posse och statsrådet Ryding framlade; och den, som ej en gång för alla tror på det ena eller andra systemets ofelbarhet, får väl medgifva. att så väl på det ena som det andra bör ett godt härväsende kunna byggas. Af indelningsverkets upphörande som skatteform behöfver således ingalunda med nödvändighet följa dess utdömande som militärisk inrättning. Men denna synpunkt kom aldrig riktigt till tals under det gångna årtiondets politiska strider. Skåningarne hade allt för tungt känt trycket af indelningsverkets börda, för att ej dess militära fördelar deraf skulle trängas i skuggan. Med det inflytande de förmått tillvinna sig i andra kammaren, och som ej i nämnvärd mån motvägdes af deras uppsvenska kamrater, visste de allt ifrån första början och intill afgörandets stund bestämma riktningen af kammarens uppträdande i försvarsfrågan. Derför blef det aldrig på allvar fråga om annat än att stammen skulle vara kontant aflönad eller, som slagordet lydde, värfvad. Något annat sätt att lösa frågan synes ej heller ministèren Posse hafva tänkt sig såsom möjligt, då den gick att utarbeta de förslag, hvilkas slutliga öde vi alla känna.

Till detta öde samverkade åtskilliga orsaker. Den ej minst betydande var det nyss nämda slagordet om "en värfvad stam". Ett namn gör ju så mycket till saken här i verlden; och ordet "värfvad" har aldrig haft god klang i svenska öron. Jemförelsen med de värfvade garnisonstrupperna låg genast till hands; och för en uppjagad inbillning framstod bilden af en flock enfalder från landet, som af en skräflande värfvare, hvilken har betaldt efter taxa för hvarje själ han fångar, i halft medvetslöst tillstånd fösas från krogen till kasernen, för att kanske en dag träda derur som försvarslöse eller brottslingar. Detta är ingen ljus tafla, och medgifvas må, att den ej verkar uppmuntrande. En annan sak är, om den verkligen gifver

Digitized by Google

en bild af den nya tilltänkta stammen. Det är skilnad mellan en värfvad trupp, som ständigt ligger i kasern, och en dylik, som mellan mötena är spridd öfver hela landet och försörjer sig sjelf; men denna skilnad sågs förbi. En god fjerdedel af den indelta häreu, de skånska regementena, dalregementet och spridda nummer öfver hela landet, sakna egna torp; men man har aldrig hört, att de stå moraliskt lägre än de öfriga. Skilnaden mellan dem och den nya stammen vore tydligen ingen annan, än att de förre antagas och få sin lön af rust- och rotehållare, den senare deremot af staten; och icke lär väl dess moral blifva sämre för det. Men äfven detta sågs förbi af de uppskrämde. Så tillkom en händelse, som icke blef utan sina följder. Väl säger skalden, att "i gränderna gro inga lagrar;" men der företogo sig dock våra gardesregementen att söka dem, sedan någon lager ej annorstädes fans för dem att skörda. Gång efter annan blefvo fredlige vandrare antastade på gator och allmänna platser af de trupper, som det åligger att vaka öfver hufvudstadens säkerhet. Och märkvärdigt nog, de krigslagar, som så strängt tillämpas, då en underordnad glömmer helsa på en förman, handhades nu med en förunderlig mildhet, då det gälde att beifra öfvervåld mot fredlige medborgare. Man och man emellan gick det talet, att garnisonens officerare ej *vågade* gripa in med nödig stränghet, för att ej framkalla blodspillan. Så föll ett egendomligt ljus öfver de högstämda förklaringarne från herrar militärärer inom och utom kamrarne, att kasernernas långa syndaregister nu mera vore afslutadt och tillhörde en förfluten tid. Och visst är, att gardistkravallerna i Stockholm och hvad dermed stod i samband slagit mer än en spik i den "värfvade" stammens kista.

Mäktigt bidrog ock till utgången den gamla, under sekler ingrodda oviljan mellan svärdets män och plogens män, minnet af lidna oförrätter, som från svunna tider ligger och rufvar på djupet af den svenske bondens själ,

Digitized by Google

men som här i afgörandets stund bröt fram. Af ålder var allmogen van att tåla våld och väld, ofrid och olag från dem, som buro knektejackan; och äfven om häri en förbättring inträdt, så lefver dock, som sagdt, minnet qvar. Med fröjd skall bonden draga ut mot den fiende, som hotar hans hus och hem, draga ut med klubbor och yxor, om han ej bättre har, och låta slagta sig som ett oskäligt djur; — men att i fredstid, då han ej ser någon fara hota, låta sin son ställas i ledet och uppbära oqväden af en nykläckt löjtnant utan fjun på hakan, det har han svårt att finna sig i. Och mer än en ung beväring, som nu i ledet visar trilska och oginhet mot ett ofta humant befäl, menar sig kanske återgälda den skymf, hans fader led en gång, då han som ung stod under fanan, och hvarom hans son i barnaåren hört talet falla vid spiselbrasan. Det var de minnena, som ropade högt vid det gångna årets folkmöten, de hafva lefvat för länge att låta sig på en gång utplånas; och de skola ännu länge ställa hinder i vägen mot hvarje förslag, som vill lösa frågan om försvaret i dess helhet.

Vid folkmöten stämde denna allmogens motvilja mot knekteväsendet möte med den patriotiska välmening, som går och svärmar för de små idylliska, rödmålade soldattorpen vid landsvägarne. Bakom dem båda stod som tillskyndare frälsemannaintresset, nu i en hast vordet mycket liberalt och folkligt, skrämmande allmogemännen med till vanställning öfverdrifna rykten om de offer, som begärdes, och smekande indelningsverkets vänner med fagert tal om det dyrbara arfvet från Karl XI:s dagar, som vi borde bevara oförkränkt åt våra barn. Efter att väl ha fått de senare att gå i elden för sig, lemnade det dem i sticket och kastade bort dem som utkramade citroner, då de i all sin godtrogenhet kommo att i sin ordning begära bistånd för sitt reformprogram. Frälseintresset var tillfredsställdt, då folkmötenas opinionsstorm väl blifvit väckt till lifs och brusade genom landet med en sådan makt, att landtman-

Digitized by Google

napartiet, eljest vandt att i sluten massa bakom sig finna hela Sveriges allmoge, för första gången kände marken gunga under sina fötter.

Mer än en af dem, som i våras vid folkmötena visade sig så klentrogne mot sina gamle och så lättrogne mot sina nye vänner, torde sedan dess bittert ha ångrat sig, om än ångern, som vanligt, kom för sent. Ett sådant tillfälle för andra kammarens flertal att befästa sin maktställning lär ej snarligen yppa sig. Men å andra sidan hafva de, som trott, att detta flertal dermed sett sina bästa dagar, gjort sig skyldige till det felet att prisa dagen, innan sol är bergad. Detta flertal kan sprängas sönder, det kan skifta om namn och former; men det skall åter och åter framträda i ny och starkare skepnad, så länge sjelfegande bönder sitta på egen gård och grund i Sveriges land. Gemensamhet i lefnadsvilkor, gemensamhet i intressen, gemensamhet i lidna oförrätter, verkliga eller förmenta, skall alltid binda dess lemmar samman, så länge öfversitteri finnes att qväsa, godtycke och maktmissbruk att näpsa, orättvist och tyngande skatteförtryck att bekämpa. En långsam men oaflåtligt fortgående förändring pågår visserligen i dessa tider bland vår allmoge, förorsakad genom folkskolornas och samfärdsmedlens utveckling, som bryter de sociala skrankorna mellan samhällets klasser och i det dagliga lifvet lyfter bonden till jemlikhet med herremannen. Härmed följer väl ock en förändring i bondens lifsåskådning och lefnadsvanor, som ett aktgifvande öga länge sedan bort kunna skönja, och det ej minst på andra kammarens bänkar; men den räcker icke till att lösa bandet mellan dem, som besitta jorden och som tillsammans njuta fördelarne samt bära olägenheterna af denna besittning. Liksom de styfsinnade squirer, som för ett halft årtusende sedan i Englands underhus tvingade sig till medgifvande efter medgifvande af penningebehöfvande konungar, och lika klart medvetne som de om hvad de vilja och hvad de kunna, skola äfven våra landtmän riksdag efter riksdag stå

Digitized by Google

der rygg vid rygg i sluten flock, städse vaksamme mot hvarje försök af byråkratien att öka sin makt och sina inkomster, samt å sin sida städse sträfvande att göra sig frie från de skattebördor, som öfrige rikets män ej dela med dem.

Huru deras ställning kommer att te sig vid denna och nästföljande riksdagar, särskildt inom andra kammaren, derom lär väl ännu vara för tidigt att våga en gissning. Minnena af det gångna årets missräkningar och svikna förväntningar torde väl ännu i ett eller annat sinne vara allt för lifligt kända att tillåta något rätt förtroligt samarbete. Men insigten, att de intet förmå utan endrägt, skall snart eller sent vakna och föra de gamle stridskamraterna samman. Utskottsvalens utgång i andra kammaren tyder på, att denna insigt redan är vaken; och en kraftig väckelse i denna riktning gafs äfven af kapten Mankell i hans bekanta tal vid landtmannapartiets första sammanträde för året. För den närmaste framtiden beror emellertid allting på, hvilken ställning männen från "de conqveterade provinserna", — såsom Skåne och dit lydande landskap nämnas i gamla handlingar, — komma att intaga till rikets öfriga ombud. Och uppgiften är att finna en operationsplan, egnad att förena deras i viss mening stridiga intressen, så att samdrägten ej löses, då stora afgörande frågor stå för dörren.

Att döma af de vid riksdagen framlagda motionerna i skattefrågan, ser det ut, som om landtmännen nu ville försöka sig i en lösning af denna och försvarsfrågan stycke för stycke, med strängt iakttagande af, att ständigt lika stor afskrifning sker å indelningsbördan som å grundskatterna, så att ingendera sidan någonsin får anledning att känna sig tillbakasatt. Hr A. P. Danielsson från Öland, med hvilken en ledamot från hvart och ett af länen söder om Dalelfven förenat sig, har i dylikt syfte till en början väckt förslag om afskrifning med en tiondedel så väl å grundskatterna som å rustnings- och å roteringsbördan,

Digitized by Google

det senare i form af ersättning från statsverket till rust- och rotehållen för en tiondedel af deras besvär. Endast skenbart står denna motion utan samband med försvarsfrågan; i sjelfva verket är den väl afsedd att ställas mot de af regeringen äskade förhöjningarne å fjerde hufvudtiteln. Meningen synes sålunda vara, att för hvarje väsentlig förbättring i försvarsverket ställa som vilkor en motsvarande lindring i jordens särskilda bördor. Storleken af de medgifvanden, som då för hvarje gång å endera sidan skola göras, får väl bero af den andra sidans makt för tillfället att framkalla dem. Märkligt är, att bland motionens medundertecknare väl finnas ombud från Skåne, men inga från Norrland. — Hr Ola Andersson i Burlöf inslår en något olika väg, då han i en motion, hvarom vi, när detta skrifves, ej hunnit taga full kännedom, synes åsyfta en gradvis skeende fixering af indelningsverkets ovissa besvär efter samma grunder, som 1869 tillämpades för grundskatterna, — detta dock blott som förberedande åtgärd för en slutlig afskrifning. Möjligen kommer framåt riksdagen någon kombination af hans och hr Danielssons förslag att försökas, så att mot regeringens förslag på fjerde hufvudtiteln kommer att stå dels grundskatternas afskrifning med en tiondedel, dels statens öfvertagande af så stor del af rust- och rotehållens ovissa besvär, som svarar mot en tiondedel af deras börda. Och så är man i gång med det forna jämkandet och prutandet å nyo.

Den gamla kompromissen, som troddes vara död och begrafven efter det dråpslag den fått i fjor, lefver således upp i en ny skepelse. I stället för den gamla sagans orm med två hufvuden, som kom med båda hufvudena på hvar sin sida af ett träd, och som, då hvardera hufvudet drog åt sitt håll, ej kunde komma ur fläcken, ha vi nu fått ett ofantligt leddjur, som låter hugga af sig stycke för stycke, men ändå lefver med oförminskadt lif, till dess det sista stycket är borta.

Digitized by Google

Och under tiden skall ovissheten i fråga om vårt lands försvar blott steg för steg kunna häfvas! Och våra vigtigaste lifsfrågor få allt framgent, himlen vete huru länge, vänta på sin lösning!

Ja väl, — sådan är politiken.

"Man är ej glad, når andras skuld
Man här skall sitta och betala."

Och icke lära vi kunna vänta att få skörda hvete, der våra förfäder sådde tistlar. Är vårt lands försvar till sin vigtigaste del bygdt på, hvad som för hela dess allmoge kännes som en djup och kränkande orättvisa, så lär deraf sannerligen aldrig någon välsignelse komma.

Men den regering, som tog upp manteln efter grefve Posse, har den kraft nog att sätta emot de anspråk, som å nyo frambäras från andra kammaren?

När förre presidenten Thyselius stod upp för att taga ordet i riksdagens första kammare under den minnesvärda öfverläggningen om de stora frågorna förlidet år, kunde ministèren Posse med ganska stor visshet räkna på ett antal af vid pass 73 röster för sina förslag i denna kammare. Men då han slutat att tala och planterat den fana, kring hvilken de oförsonlige i kammaren slöto sig, följde honom ett tiotal af de s. k. possibilisterna, som eljest varit böjde att rösta med grefve Posse för att få ett slut på saken. Öfvergången af dessa tio var nog för att ändra ställningen och medföra de stora frågornas fall. Häraf hade alltså hr Thyselius hedern eller skammen, allt efter som man ser saken.

Då nu snart en man skulle sökas att öfvertaga den portfölj, som grefve Posse nedlagt i konungens händer, föll valet just på den, som brutit stafven öfver grefve Posses verk. Men hr Thyselius var sjutiotvå år gammal, och den portföljen är tung att bära för gamla skuldror; ej underligt således om han sade nej. Det kräfdes starka öfvertalningar af första kammarens mest betydande män, bindande löften om deras mäktiga stöd inom riksdagen och framhållande af

Digitized by Google

den nära till hands liggande faran, att i annat fall grefve Posse måste tagas tillbaka på de vilkor, han sjelf behagade föreskrifva, för att förmå honom att återtaga sitt afslag. Det är en offentlig hemlighet, och har redan förut i tryck blifvit omtaladt, att det afgörande ordet vid detta tillfälle utsades af en bland kompromissens fäder, hr Karl Ekman på Finspång. Liksom för ej länge sedan i Frankrike gamle Duclerc med ålderssvaga händer fattade om statsrodret, som glidit undan Gambettas fasta grepp, så trädde här i Sverige gamle Thyselius upp för att fylla det rum, som Arvid Posse lemnat tomt efter sig.

Frågar man nu efter, hvad den nya regeringen bär i skölden, efter dess politiska program, så varder svaret: — ingenting. Ingen stor politisk framtidstanke att uppbära, icke heller någon medveten kraft till motstånd mot sådana tankar, när andra bära dem fram; blott och bart den gamla nötta slentrianen, k. m:ts nådiga tågordning, hållen vid makt genom en regering, som, äfven efter det civilportföljen fått en ny och veterligen i det politiska lifvet opröfvad innehafvare, är sammansatt af idel embetsmän. Som qvarglömda reseffekter lemnade den afgående statsministern sina öfrige embetsbröder efter sig i statsrådssalen på kungens slott; och med samma lugn som de tjenade honom, som dock alltid ville vinna ett fast bestämdt mål, med samma lugn följa de nu hans efterträdare, som vill ingenting. Att samvetsgrant och hyggligt sköta de löpande göromålen, att se tiden an och vänta hvad som kan komma, — så lyder lösen för dagen.

Ingen förnekar, att ju Sveriges förste ofrälse statsminister är en hederlig, välvillig och rättänkande man. Han har ock städse blifvit bemött med aktning från alla sidor, — utom från den, som nu äflas att i honom se blott och bart dess egen målsman vid konungens rådsbord, men som har svårt att förlåta honom, att han någon gång under sin långa politiska bana vågat lyssna till landtmännens anspråk. Men om det ock är — eller i alla fall borde

Digitized by Google

vara — ett oundgängligt vilkor för en statsman att vara en man af heder, så är det dock ej nog i våra dagar. Han måste äfven veta, hvad han vill och visa hvad han kan.

Nu förljudes det visserligen ur officiös källa, att ministèren Thyselius endast varit ämnad till hvad som ganska lyckligt blifvit kalladt en "andhemtningsministèr", och att efter den skulle följa en annan, som på nytt skulle upptaga de stora frågorna på hufvudsakligen samma grunder som i fjor; sedan den allmänna meningen hunnit bättre sätta sig in i dem; och just för den skull borde så många som möjligt af den gamla ministèren stanna qvar. Intill dess borde man söka genomföra sådana reformer i vårt härväsende, som äro nödiga under hvilken härordning som helst. Det aflägsnare af dessa syften förtjenar ju allt erkännande; huru andra kammaren tänker upptaga det närmare liggande, ha vi redan talat om. Då regeringen i år kommit fram med sina förslag om artilleri och träng, tyckes den hafva förgätit det öde, som 1880 års andra kammare beredde ett försök att ordna en del af försvarsfrågan, nämligen beväringslagen, utan afseende på skattefrågan, — och det oaktadt bakom det försöket stod ingen mindre man än Louis De Geer, som gjorde dess lyckliga utgång till en kabinettsfråga.

En omständighet finnes, som kanske skall menligt inverka på försvarsfrågans vidare utveckling, om ej i tid något göres för att häfva farhågor, som man gerna vill hoppas vara obefogade. Ett ord, som konungen nyligen lär hafva fält till några uppvaktande riksdagsmän, att han under inga förhållanden kunde gifva efter för Norges storting, leder otvunget tanken på vissa yttranden, som ideligen idislas inom den norska högern. Det heter der: "Låt stortinget äflas bäst det gitter, låt riksrätten döma, huru den behagar; — kungen har dock hären att stöda sig på; *och det är ock en författning.*" Det är ej vår mening att här inlåta oss på den norska frågan; man har här i landet mer än nog af egna frågor. Men man behöfver ingalunda

Digitized by Google

i allo gilla den norska vensterns görande och låtande, för att af ett sådant tal ledas till slutsatser, som kunna varda ganska vidtgående, äfven för hvad vidkommer vårt eget land. Det ord om "en bataljon af gardet i andra kammarens sal", som i sittande försvarsutskott under en af 1870-talets riksdagar fäldes af en bekant general och ifrig värnepligtsvän, föll i hastigt mod och var väl, nogare betänkt, icke allvarsamt menadt. Men den, som önskar en lycklig lösning af försvarsfrågan, bör akta sig för att i otid påminna folkets valda ombud om den sanningen, att ett svagt försvar ställer ett lands yttre sjelfständighet i fara, men ett starkt försvar sätter dess inre frihet på spel, — en sanning, som i alla tider vållat, att de fria folken aldrig älskat ett starkt härväsende. Det vore för den skull önskligt, att det ofvan nämda lösa pratet en gång för alla och med första stäfjades.

Det fasta stöd, ministèren Thyselius skulle kunna räkna på i första kammaren, har nyligen genom utskottsvalen derstädes blifvit ställdt i en ganska egendomlig belysning. Den framstående politiker, hvars namn vi ofvan nämde såsom den förnämste tillskyndaren vid ministèren Thyselii bildande, skulle ju nu å nyo taga säte i det högvigtiga statsutskottet och derstädes på sin gamla ordförandeplats varda regeringens fastaste stöd. Men hvilka vindar som än må hafva blåst upp inom vårt öfverhus, hvilka strider, som än må hafva utkämpats bakom kulisserna i denna höga församling, hvars yta är så lugn och glänsande och på hvars djup så många stormar röra sig, — så heter dock statsutskottets ordförande i år som i fjor Gustaf Sparre. Lika litet som i fjor kompromissens egentlige upphofsman, den berömde historikern och politiske intrigsmeden, lyckades i år den andre af dess fäder att ens komma in i utskottet. De få nu båda använda sin ledighet, den ene till att skrifva historia, den andre till att förfärdiga de redskap, hvarmed de mäktige i våra dagar göra historia.

Digitized by Google

För öfrigt har första kammaren i år visat sig särdeles böjd att komma ihåg sitt folkliga ursprung. I sitt helsningstal till kammaren påminde redan vice talmannen hr von Ehrenheim derom; kammaren vore bygd på en så bred basis, att den med full rätt kunde sträfva att förverkliga riksdagsordningens föreskrift, att båda kamrarne "i alla frågor hafva lika behörighet och myndighet". Det är ganska märkligt, att man anser sig så ofta behöfva påminna om, att äfven första kammaren är folkvald. Folket måtte ha särdeles lätt för att glömma bort den saken. Kammarens och dess vice talmans hastigt vaknade goda minne låter dock förklara sig. För ej mindre än tretio af kammarens ledamöter föreslå i höst omval; och denna omständighet har väl ej så litet bidragit att uppfriska minnet af kammarens folkliga ursprung, så mycket mer, som landstingsmännen vid valen i höst ej lära underlåta att ytterligare påminna derom.

Digitized by Google

Det gamla och det nya.

Af **Georg Nordensvan.**

Om någon flitig man roar sig med att samla aktstycken till historien om det literära brytningsskede, i hvilket vi lefva, och om han efter femtio år ger ut, hvad han samlat, lägger fram sina rön och de fakta, han skrapat i hop, utan några kommentarier, utan att bifoga en enda egen åsigt, då skall man med stor förvåning läsa hvad de skrifkunnige i Syerige skrifvit på 1880-talet. Och då skall säkert mången fråga: "hvarför gräläde de egentligen? Hvad gällde striden? Hvarför denna oförd ragsamma hätskhet, denna gränslösa ensidighet, som samlade alla skuggor på ena sidan och alla ljuspunkter på den andra?" Men hvad som skall svaras på dessa spörsmål, det torde vara omöjligt att nu säga.

Den som tar sig friheten att skrifva detta har mera än en gång frågat sig sjelf och andra, hvarför man grälar så häftigt, hvarför det, som den ena kallar för "verldsförbättrarbråk," af den andra blir döpt till "skandalskrifveri", hvarför "realist" blifvit nära nog ett öknamn på den, som i vår aflägsna nord vill åstadkomma något på en gång nytt och bra med sin penna, liksom "idealist" också blifvit ett smädenamn, hvarför partilidelser, hätskhet och oförsynta personliga angrepp blifvit så vanliga, hvarför billighet, rättvisa och vanlig höflighet ofta ej aktas mera i skrift, hvarför — ja, hvarför man grälar.

Vi voro länge tröga. I utlandet, till och med omedelbart invid våra egna gränser, hade nya literära strömningar

Digitized by Google

uppkommit och gifvit nya vägar och nya mål åt dem, som sysselsatte sig med samhällsskildringar. I Danmark, det visste vi, hade Georg Brandes väckt hänförelse och förargelse en tid bortåt, och bäst det var, när man än ej visste ordet af, så slungade en herre, som hette Jacobsen, fram en roman vid namn "Fru Marie Grubbe" och dermed var isen bruten för de unga krafterna i detta land, för dessa, som nu äro medelålders sansade män och som nu ha segrat, — ehuru det ej faller någon in att tro, det deras konstart skulle förbli stående på den plats, hvarest de stält den. Men de ha gjort sitt dagsverke och efter dem komma andra med nya tankar och nya krafter.

Men vi svenskar, vi höllo oss lugna — för att sedan bli så mycket hetsigare. "En tung nation, full af hetsigheter." Hvarför blefvo vi så onda, då man ruskade upp oss ur sömnen? Var det derför att han, som slog på larmtrumman, tog i så hårdt, ruskade oss så omildt? Vi hade ingen Brandes, som förde oss framåt på upplysningens väg, kanske något ensidigt, — man blir lätt ensidig i en brytningstid som vår — men med kraft och okuflig energi och oförbrännerlig tro på sin uppgift. De gamle hos oss blefvo väckta på ett annat sätt, mera handgripligt.

Och så bildades partier här, partier, som nu stå oförsonligt emot hvarandra med slipade vapen, af många olika slag och färdiga till strid, ibland till knytnäfvestrid eller spjutkastning, någongång till öfvertygande utredning af hvad man i sjelfva verket vill.

Från min ståndpunkt tycker jag mig se, huru den unga riktningen *i det stora hela* slår in på den sist antydda vägen, medan de oftast mötas endast med öfversitteriets vapen. Alldeles som om motståndaren skulle känna sig för svag att på allvar försvara sin sak. Det ser så ut.

Och jag tycker äfven, att man nu blandat bort korten så, att det egentliga målet blifvit bortskymdt genom massor af små oväders moln, som urladdat sig eller gått öfver utan annan följd än att ha rört upp litet smuts, som snart tor-

Digitized by Google

kat. Man talar så mycket om realism och använder detta ord både der det passar och der det är omöjligt. Och man stakar ut sin bestämda gränslinie mellan sanningsdiktare å ena sidan och verkliga skalder å den andra, det vill säga mellan dem, som "ställa literaturens medelpunkt i det mensk̈liga" och dem, som flaxa upp i det blå och tappa bort sig der utan att bevärdiga den syndiga jorden med minsta uppmärksamhet. Det är en dumhet att tro, att en sann realist — och dylika ha funnits i alla tider — ej tilllika vore i bästa mening idealist, — äfven om den väg, hvarpå han sträfvar, skiljer sig från den vanliga moderna allfartsvägen.

Ett ord i parentes, innan vi gå vidare! Konst och literatur gå gerna hand i hand. Tänk på, när romantiken blomstrade i Frankrike i detta århundrade, eller på hur nära beslägtade upplysningstidens klassiska skalder äro med den antikiserande riktning, som samtidigt herskade inom konsten. Eller mins, hur i Norge för ett par årtionden sedan den folkliga diktningen inverkade på målarne och tvärtom. Eller hur denna literära rörelse i Danmark inföll samtidigt med det, den danska konsten började få en helt ny prägel, tack vare den "kinesiska murens" sprängning.

I Sverige har den bildande konsten, skulpturen liksom måleriet, fått blifva så modern, så revolutionär, den någonsin velat. Ingen — eller åtminstone mycket få — har uttydt natursträfvandet inom konsten på ett för dennas utöfvare ofördelaktigt sätt. Tvärtom, nyhetsmännen ha i allmänhet blifvit mottagna med öppna armar.

Skulle detta tillmötesgående härleda sig från den öfvertygelsen att konstnärerna hållit måttan, medan författarne gång efter annan öfverilat sig? Vi ha sett, huru personer, som ej vetat, hvad de skrifvit, yttrat till våra konstnärers beröm, att de lyckligen undgått att sjunka så lågt, som deras moderna yrkesbröder i utlandet gjort, (se konstöfversigten i "Illustrerad verldshistoria", del. 6).

Digitized by Google

Men de moderna författarne, de ha ej vetat att hålla måttan. Konstnären står så att säga på fridlyst mark. Äfven om han finner nya medel att uttrycka sin tanke, så anfaller han likväl ingen.

Han anfaller ingen! En genomnaturalistisk tafla som Kröijers arbetare, är den ej det blodigaste, mest nedgörande anfall på de gamle, som förr målade dylika ämnen inne på sin atelier? Likaså Skånbergs italienska landskap, X:s aqvareller, Y:s "La toilette", Z:s porträtt. Jo, anfall är det och dertill häftiga anfall. Så vida man ej är förståndig och ser saken i stort, ser i det nya en följdriktig och sund utveckling af det gamla, uppväxt ur dettas såväl förtjenster som fel. Tar man saken från det hållet, så sårar man ej en öfvervunnen ståndpunkts förkämpar genom att medgifva, att ungdomen hunnit ett steg längre fram än de gamle.

Men våga ej att påstå detta om de unge skriftställarne! *De* äro ingenting annat än utsläppta skolpojkar, som måste hållas i tygeln. För öfrigt frågar man alls inte efter, hvad de äro. Hvart man sträfvar med sitt arbete, hvad man vill uttrycka deruti, det är en bisak, som man ej ens gör sig den mödan att taga reda på. Hufvudsaken är att han, som vågar skrifva, sluter sig till "det unga Sverige", till "realisterna".

Derför skall han stukas! Man förebrår honom de fel, som man i allmänhet anser utmärka hans "riktning" och som han naturligtvis måste ha, äfven om de alls ej kunna upptäckas i det, han skrifvit. Man talar naturligtvis om smuts och allt det der, som här ej behöfver upprepas. Och man ber i öfverlägsen ton den unge "skolpojkfriske" mannen vara god och upplysa om, *huru* han vill ha de delar af samhället ordnade, dem han vågat skildra såsom föga motsvarande sitt ändamål. Man ropar med *berättigad* harm på rättvisa i skildringen af verkligheten, men på raden inunder förebrår man de unga diktarne i Sverige liksom utomlands, att de visat "stor flit att genom oklara och tvetydiga skildringar förvirra begreppen," att de "medverka

Digitized by Google

till förökandet af de lidelser, som det tyckes vara hvarenda ny romans syfte att väcka eller bearbeta."

Man må fråga, hvilka denna unga riktnings bärare, mot hvilka en allvarlig granskare uttalat dessa hårda ord, äro. Den så kallade nya riktningens bäste män äro, så vidt jag vet, främst Ibsen, Elster, Topsöe och Jacobsen, och dernäst Kjelland och Schandorph, på sätt och vis äfven Drachmann — och numera kanske äfven Lie. Men huru många af dessa kunna känna sig träffade af granskarens förebråelse? Han liksom mången annan menar med den nya skolan endast dess hänsynslösa öfverdrift, sådan den framträdt en gång eller två, men granskarens förebråelser, skarpa och hvässade, falla på samtidens alla bästa skalder, och derför är hans dom öfver den nya riktningen lika haltlös som oberättigad och vilseledande. Icke sant?

Men kom nu ej och påstå, att dessa mina ord skola innebära ett anfall mot den kritiska granskningen i allmänhet i Sverige, ej heller att de syfta på dem, som våga hysa en annan åsigt än nedskrifvaren af dessa rader. Jag aktar hvarje ärlig öfvertygelse och hvarje fritt och manligt ord. Men de som endast se bistra ut derför att något nytt vågat uppstå och hotar att växa dem öfver hufvudet, de som göra allt för att undertrycka vår svenska literaturs naturenliga utveckling och som troget dölja ungdomens förtjenster, utbasunande dess fel och hånande dess sträfvan, mot dem är det en pligt att hvässa sina vapen och hugga in efter bästa förmåga. Det blir intet annat än sjelfförsvar.

Skolan upphöjer sig sjelf, påstår man, kanhända med skäl. Utan tro på sin sak vinner man ingen seger. Och vi tro fast och säkert att den svenska literatur, som ännu ej sett dagen, skall växa upp ur den riktning, som nu kallas den nya och som kanske felar i ett och annat, det är möjligt, ja till och med säkert, men som likväl bär inom sig en lifskraft, som måste glädja oss, och ett allvar, som lofvar något. Låt vara att det är ofullgånget, att förmågan ibland har stäckt vingarna. Literaturdomarne borde ha en

Digitized by Google

af vår Herres ofta påpekade egenskaper, den att se mera till viljan än till förmågan.

Om jag nu kunde fortsätta med dessa ord: "Glädjande nog har på sista tiden en förändring till det bättre inträdt." Men det vore inte sant.

Ty visst finnes det män, som se opartiskt öfver den literära rörelsen och som ha ett uppmuntrande ord för en hvar, som vill framåt. Men meningarna äro så delade (och skola väl så förblifva) att det är ett eget slags nöje att jemföra dem med hvarandra och se huru det, som i den enes ögon är hvitt, af den andra kallas svart. Läs till exempel hvad som är skrifvet om Kjelland af Wirsén, Gödecke (i Nordisk tidskrift), Brandes, Warburg, Geijersstam och Levertin (i Ur dagens krönika)! Om uppsatserna som behandla Gengangere behöfver jag säkert ej ens påminna.

Att nämna Strindbergs namn är som att kasta ett brinnande ljus i en kruttunna, och derför skola vi ej säga ett ord om honom annat än att han ej är typen för en "realist". Men det fins ett annat namn, som är lika farligt att uttala och som, äfven det, sätter förståndiga och insigtsfulla män i eld och låga. Det är Zola, den utdömde, förkastade Emile Zola.

Det var en ung svensk, som visserligen långt ifrån gillade allt, hvad Zola skrifvit, men som beundrade hans mest lyckade arbeten och som satte honom högt såsom författare. Denne unge man önskade lifligt, att hans landsmän, som yttrade så många fula ord om denne franske författare, af hvilken de läst endast Fällan, Nana och Bättre slödder, skulle få tillgång till hans öfriga böcker och derigenom få en annan och med sanningen mera öfverensstämmande uppfattning om honom. Så annonserade en förläggare i Stockholm att han ämnade låta öfversätta hela raden af Zolas äldre och nyare romaner. Och vår unge man, som var barnslig nog att tänka som så: "Nu skola de få döma sjelfva, nu skola de åtminstone få läsa det de ha talat om," han kunde ej låta bli att skrifva i en tidning

Digitized by Google

ett par rader om, huru denna nyhet borde helsas med glädje af den allmänhet, som vågar hysa en sjelfständig åsigt i literära frågor.

Följden af dessa ord var, att han fick följande sig påskrifvet: "Meningen med denna utgjutelse torde vara att gifva uttryck åt det förakt, som en mängd nya kritiker hysa för den del af den svenska allmänheten, hvilken ej vill böja knä och hylla den nya riktning i literaturen, som räknar Zola som en af sina förnämsta heroer. Den som skrifvit denna notis visar derigenom att han är omogen sitt kall och lemnar ett nytt bevis om den inskränkta och *ensidiga** uppfattning som är rådande hos dem, som framför allt städse hafva på tungan talet om fördomsfrihet och sann liberalism. Det torde finnas lika mycket courage hos dem, som ej omfatta den nyare tidens idéer och våga att motarbeta dem, som hos dem hvilka följa herrar — — — (här följa tre namn) och konsorters nya upptäckter och samhällsförbättringar."

Dessa rader äro så typiska att jag just derför återgifvit dem ord för ord. Man är ensidig och inskränkt, och talar man om fördomsfrihet, så är detta blott munväder — och detta derför, att man yrkar på, att svenska literaturen må göra en utländsk författare den rättvisan att öfversätta ej blott hans tvifvelaktiga utan äfven hans goda arbeten. Och just den, som vågar hysa en sjelfständig åsigt i literära frågor, borde väl särskildt vara glad öfver att i afseende på den förtalade Zola få bilda sig en åsigt, en fri personlig åsigt. Ty tror någon, att han som skref dessa rader om de unges "nya upptäckter och samhällsförbättringar," att han kände till Zola? Nej, nej och nej! Ty i så fall hade han aldrig satt sig ned och skrifvit en sådan betise, så betecknande för öfrigt för hans "courage". Men han är ej den ende, som skriker af harm öfver att Zola öfversättes på svenska — och som samtidigt beskyller motpartiet för

* Kurs. gjord af undertecknad.

Digitized by Google

ensidighet. Men nog om honom! Godbiten talar för sig sjelf och ger ämne till många utläggningar.

Men när man läser den och annat i samma anda, nedgörande utan tecken till bevis för hvad man påstår — "det *är* en gång så, men det förstår inte du," som man plägar säga till barn, när de fråga om något, som man har svårt att svara på — då börjar man att tvifla på en fredlig sammansmältning af de olika åsigterna. Och om man ofta får läsa dylika åsigter utan kärna, som döma allt det spirande nya såsom förkastligt, då händer det, att man blir ond till slut på desse ungas vägnar, som dömas i klump. Och då händer det äfven, att dessa — det har jag sagt förut och jag skall upprepa det — att dessa unga sluta sig allt fastare till samman och bilda ett parti — något sådant finnes nämligen ännu icke — och med partibildning födes lidelser, hätskhet och oförsynthet, kanske också styrka.

Ett exempel! Inom Frankrikes konst vädrades i detta århundrades midt en vind, föga välkommen för dem, som voro vana vid den vanliga atelierluften. Der höjdes röster emot det gamla, som naturligtvis också var det goda, der ropades på rättvisa och på plats för unga friska viljor. Men gubbarne skakade på sina hufvuden, och så blefvo de onda. Sådana oförskämda pojkar, som vågade komma med anmärkningar om det, som en gång var erkändt för fullgodt och som ännu *var* godt! Man beslöt stå stark mot de nya bråkmakarne, som tyvärr drogo till sig allt flera af de missnöjde. Man gjorde hvad man kunde för att taga modet ifrån rabulisterna, man stängde salongens portar för deras taflor, och man hånade dem och dref med deras arbeten i tidningarne.

Så fortgick det länge och väl. Det var inte många, som hade fasthet nog att tro på dessa utstötta, föraktade galningar. Hvem trodde på Rousseau, på Corot, till och med på Delacroix? Eller på Millet eller Monet?

Nu ha ett par årtionden gått sedan striden slutades och nu ropa fransmännen med en mun, att Delacroix är

Digitized by Google

århundradets största konstnär (en åsigt, som kanske tål att prutas på), nu står gubben Corots staty på hôtel de ville, bredvid den store Horace Vernet, mot hvilken vår egen tid blifvit så sträng, och Rousseau och Millet ha namn bland konstens store.

Nu kan man göra två invändningar. Den ena som ligger så nära till hands är den, att fastän den oförstådda storheten ofta varit förföljd, så är det derför långt ifrån säkert, att den förföljde och oförstådde är en storhet för det. Vår tids impressionister tala gerna om Rousseau, Corot, Millet och de andra och trösta sig, då de ej vinna framgång, med utsigten att äfven de sjelfva i en framtid skola blifva ställda på mycket högre platser än hvad deras otacksamma samtid har lust att anvisa åt dem.

Den andra invändningen lyder så: Corot, Millet och de der andra — Courbet bör väl också räknas med — utvecklade sig ytterst långsamt. Då deras konst omsider mognade och blef ett tydligt uttryck för hvad de ville ha fram i sina verk, *då* vunno de också framgång, och en framgång så stor, att den gjorde dem skadelösa för de många pröfvoåren. Den invändningen är kanske träffande, och jag för min del tror, att den är sann hvad en eller två af dessa konstnärer vidkommer.

Men äfven om nyhetsmakarnes arbeten ej visade fulländning, så visade de likväl skarpt nog, hvartåt deras sträfvan gick — precis som hos våra literära rabulister — och då är det kritikens skyldighet att beväpna sin blick och skärpa den så, att den under det omogna försöket att åstadkomma något fullgodt arbete skönjer det goda, skönjer kärnan, skönjer den starka, redliga viljan att biträda vid vägbrytningen för tidens idéer, som peka framåt.

Hur många voro ej de fransmän, som läste en nedgörande tidningsuppsats om monsieur Millet och sedan inför andra smålog medlidsamt, då detta namn uttalades, utan att någonsin ha sett ett penseldrag af den der monsieurns hand? Och månne det aldrig hände, att man be-

Digitized by Google

dömde Corot efter Courbets öfverdrifter, att man ej ens gaf sig mödan att skilja nyhetsmakarne åt utan skar dem allesamman öfver en enda kam?

Hvarför ej taga hvarje sak för hvad den är? En konstnär visar fram en tafla. Den är tilltalande, vacker, verkar sann och ärlig; det är första intrycket deraf. Sedan ser man på nära håll efter, huru den är gjord, och då kan det hända, att man förargas öfver någon vårdslöshet i behandlingen eller öfver hufvud taget öfver, att den ej är gjord på det sätt, som man sjelf anser för det enda rätta. Men är man förståndig, så låter man intrycket af totalbilden blifva det bestående; hur konstverket är gjordt, kommer i andra rummet, åtminstone för dem, som ej äro konstnärer sjelfva.

Men när man skär upp en nyutkommen bok, då ser man allra först efter, om författaren är realist eller naturalist, om han hör till högern eller venstern eller centern, och så bildar man sin uppfattning, i främsta rummet efter förutfattade meningar och sedan efter skriftställarens ståndpunkt. Hvarför ej börja med att söka det sanna, det goda i arbetet, söka dess mening, dess själ? Låt boken vara skrifven med höger eller venster hand, hvad gör det, blott det är ett ärligt arbete. Ty *det* är och förblir i alla händelser hufvudsaken.

Men de, som resonnera på så sätt, de äro och förblifva ohjelpligt ensidiga. Medan deremot de, som akta sig att röra vid en bok med författarnamnet Zola, eller som af princip aldrig läsa böcker, der qvinna stafvas med *kv*, de som våga streta emot allt nytt, de ha det sanna modet de, — eller berömma sig åtminstone sjelfva för att ha det.

— Men stríd har det emellertid blifvit, ensidig, hänsynslös strid, en sådan, då till och med den, som utropar "heder åt hvarje försonlig sträfvan," snart glömmer dessa vackra ord och blir lika orättvis som de unga påstås vara.

Digitized by Google

Hvem som har rätt? "Det är aldrig *ens* fel, när *två* träta," säger ett gammalt ordspråk. Och man får lefva i hoppet om att striden måtte leda till *något* resultat, måtte alstra andra frukter än endast bitterhet och öfverilningar.

Digitized by Google

Björnsons sista stycken.

I.

En handske.

Af Anselmus.

Hvarje nytt skådespel af Björnson afvaktas numera med en spänning, som är blandad med en icke så liten tillsats af oro. Det var en profetisk aning, som förestafvade Auerbachs ord, när han som Brandes berättar i sin bok Mennesker og Værker efter att hafva genomläst Magnhild lät helsa dess författare, att han lugnt kunde skrifva tre sådana böcker till — hans anseende skulle icke lida derpå — men tillade han, sedan får han heller icke skrifva flere. Det är med växande bekymmer vännerna af Björnsons diktning se honom nalkas de stora samhällsproblemen, kasta sig in i striden om dem och i sin blinda tilltro till sin saks seger förakta alla vanliga försigtighetsmått. En handske är ett af dessa ströftåg på social mark, som diktaren företagit.

Problemet, som han här uppstält, hör till de svåraste och minst utredda. För att utredas fordrar det kanske mera erfarenhetsmaterial än vår tid möjligen är i stånd att gifva, för att klart framställas fordrar det en skarpsinnighet, hvarpå Björnson åtminstone icke gifvit några prof i detta stycke. Det är icke likgiltigt, hvilka sidor, som betonas af den stora frågan, ett urval bland allt det, som kan sägas, måste göras, ämnet måste grupperas för att få en fast form och en bestämd begränsning. I stället har förf. sammanhopat en kaotisk mångfald af stoff, pjesen suckar under materialets tyngd, och skäl och motskäl defilera i en brokig bland-

Digitized by Google

ning, samma brokiga blandning, som möter oss i ett vanligt samtal, der slumpen regerar så godt som enväldigt.

Björnson skrifver på samma sätt som han talar på folkmötena, han går öfver från det ena ämnet till det andra allt efter som anden ingifver honom, och sedan han letat fram en djupsinnig och glänsande paradox eller en fyndig aforism, lemnar han den saken för att öfvergå till något annat. Hans fantasi behöfver ingen betänketid, intet andrum, ur dess grufva af infall öser han med fulla händer och bländar med sina skatter åhörarne och sig sjelf. Men att ställa ögonblickets infall vid rodret, kan föra till målet i ett tal, der man kan sluta, när man vill och der man icke behöfver hålla sig till ämnet, betänkligare är förfaringssättet i ett dramatiskt stycke med dess kedja af sins emellan afhängiga situationer, der lider man lätt skeppsbrott, innan man hunnit fram. Slutscenen är föga bättre än ett dylikt skeppsbrott i sjelfva hamnen, och det sista samtalet mellan Alf och Svava är verkligen så svagt och meningslöst som vore det sammanskrifvet för att tillfredsställa tryckeriets behof af manuskript, medan tryckeripojken väntar i farstun.

Samtidigt med denna pjes har diktaren släppt ut en annan, som han kallat Over evne. Den innehåller mycket, som är gåtfullt, och mycket, som helt enkelt är omöjligt, men den innehåller tillika saker, som tillhöra det bästa, varmaste diktaren känt och ställen, som täfla med det djupsinnigaste, som han tänkt. Den är glädjande, derför att den slående visar, att Björnson ännu är i sin fulla kraft, men å andra sidan reser den just derigenom en anklagelse mot honom, ty när man kan skrifva så, bör man också taga vara på sina gåfvor.

Svava och Alf äro nyförlofvade. Hon har hos honom trott sig finna en högre renhet, en större karaktersstyrka med ett ord andra dygder än dem, som falla på flertalet af unge mäns lott. Då får hon plötsligt veta, att äfven här ytan bedragit, hon får veta, att han tillhört en annan, att denna andra varit en gift qvinna. Låt oss genast här göra

Digitized by Google

halt. Är det diktarens allvar, att vi skola hafva en åsigt om Alf, efter de fattiga och sväfvande upplysningar, som i stycket lemnas om honom och hans käresta? Hvem är han? Vi känna honom blott så mycket, att vi kunna sägas vara presenterade för honom. Skola vi lita på Svavas ord eller på våra egna ögons vitnesbörd, när han befinner sig under inflytandet af kärleksruset till Svava? Och hon — hans älskarinna! En gift qvinna, en f. d. kammarjungfru, det är allt, hvad vi om henne få veta och det är allt för litet. Hvad har händt honom, hvad är det för ett äfventyr, han har haft? Ja den som det visste! Han har förfört henne, nej, det veta vi icke, kanske det är hon, som förfört honom — sådant händer — men det gör detsamma, hvilketdera det nu var, var han ung, när det skedde, hurudan var hennes man, hvilken roll spelade Alfs far i denna mystiska affär, ty att han spelade en roll så mycket veta vi, men hvilken, hvilken? På alla dessa frågor af yttersta vigt för oss, har diktaren icke ansett det löna mödan att svara. Men för att kunna se med någon klarhet i Alfs sak, hade det väl ändå behöfts någon explikation, om också aldrig så liten. Svava dömer honom ohördan, för henne är sjelfva faktum tillräckligt som för de flesta andra qvinnor, hon dömer som en qvinna, är det diktarens mening, att vi skola döma på samma sätt? Förmodligen. Men Alf gör väl sjelf någonting i sin egen sak, skulle man tycka, af honom få vi väl åtminstone några upplysningar? Man bedrager sig. Alf uppför sig hela tiden som ett trumpet barn, som har dåligt samvete. Derför håller han också till godo med slaget i ansigtet, och när han gör några matta försök att vara värdig, lyckas han att vara komisk men ingenting annat. Till sitt försvar har han ingenting af vigt att anföra — skall det betyda, att han verkligen ger sin sak förlorad? Till och med de värsta brottslingar bruka dock ha godt om ganska vederhäftiga försvarsgrunder. Men Alf, den utmärkte unge mannen, han tiger. Ännu en gång — hvad betyder hans tystnad? Den kan betyda rädsla för Svava, en rädsla som vore helt na-

Digitized by Google

turlig, när man betänker deras förhållande, så vida icke nöd bröte lag vid sådana tillfällen. I förevarande fall är hans blygsamhet olycklig af det skälet, att den hindrar den dramatiska knuten att gå sin naturliga upplösning till möte. I stället för att saken borde afhandlas mellan honom och henne, de båda, som frågan egentligen rör, afhandlas den på omvägar, mellan ombud, fullmäktiga, familjeråd m. m.

I sista akten har Svava fått sin vilja fram. Alf är förkrossad. Han gör hvad som helst för att åter blifva tagen till nåder. Han begär ett tecken på ett försonligare sinnelag hos Svava. Denna räcker honom sina bägge händer. Hon är nöjd med hans ånger, hon tillåter honom att aftjena sitt straff. Han tiger äfven nu med det väsendtliga. Han erkänner derigenom, att hon har rätt. Han är en dålig menniska, och han skall bli en bättre menniska.

Innan vi tala om Svavas uppfattning af Alfs fel, måste vi anmärka, att om vi i det följande utelemna den försvårande omständigheten vid detta, att föremålet för hans inklination är en gift fru, beror det icke på något förbiseende från vår sida: vi följa dermed endast diktarens exempel och Svavas exempel.

Det är naturligtvis af vigt för diktaren att icke belasta Alf med någon annan skuld än just den, som utgör pjesens ämne: lättsinnet. Och när det nu så olyckligt är, att han af en händelse, som icke ser ut som en tanke, dessutom har en annan, tillgrep diktaren den utvägen att låta udda vara jemnt och icke låtsas om, att någon bedragen man är inblandad i historien. När Svava gör sina slutsatser om Alfs karaktär, är det derför blott i egenskap af förförare hon dömer honom. Och härmed äro vi inne på kapitlet Svava. Det är en ovanlig flicka: efter den förkrossande upptäckten beredd att höra skäl, besvara inkast och gifva sig in på långa räsonnemang. Men låt oss se bort från detta. Låt oss antaga, att det är möjligt, att hon tänker så mycket på de sociala följderna af qvinlig och manlig förnedring och att hon ser sig som länk i verldskedjan och icke

Digitized by Google

ser sig som individ. Är hennes uppförande i alla fall naturligt? Med hennes uppfattning af pligten, är det naturligt, att hon tager steget för att möta Alf? Någon förändring eller förmildring i hennes tänkesätt om hans skuld, kan man icke förmärka. På samma sätt som hon dömer om Alf i första hettan, på samma sätt dömer hon också om honom, när hon räcker honom sina bägge händer. Huru hon med en sådan uppfattning af hans fel, med så starka tvifvel på hans karaktär, med en så stark känsla af att hans viljas "renhet, ädelhet, trofasthet", som fru Riis uttrycker sig, icke bestått' profvet, kan räcka honom handen till försoning, är ganska besynnerligt. Och denna Svavas försoning kastar ett ganska tvetydigt ljus öfver *hennes* karaktär dessutom.

Innan en förändring i hennes åskådningssätt försiggått, borde hon sannerligen icke mottagit några fredsanbud. Man underhandlar icke med en sådan man, som hon anser honom vara.

Jag inser icke, att någon af hennes farhågor om Alf såsom äkta man blifvit upphäfda genom hvad som förekommer i styckets senare del. Tvärtom borde de blifvit uppjagade ännu mera genom hennes upptäckter om sin egen far. Och dock vill hon förlåta Alf mot det att de skola skiljas. Detta vilkor hör till styckets minst lyckliga uppslag. Hvartill skall denna skilsmessa tjena? Skall någon kontroll utöfvas öfver Alf, vore väl Svava den rätta att göra det. Det borde väl vara under hennes ögon, han skulle återförtjena sitt förtroende. Det är ju icke meningen att ställa honom under polisuppsigt, skall man invända. Men är icke detta meningen, hvilka ytterligare garantier erbjuder då en skilsmessa? Att undandraga honom Svavas för honom isynnerhet nu välgörande inflytande tyckes snarare böra leda bort från målet än närmare detsamma. Men målet, det är detta, som är oklart. Med hvilka dokument skall han, när han återkommer, styrka sin behörighet att återinträda i sina rättigheter öfver Svava, skulle vi vilja fråga. Hur skall han kunna leda i bevis, att han verkligen då för-

Digitized by Google

tjenar Svavas fulla förtroende? Hon måste då tro honom på hans blotta ord, hvarför skall icke hans blotta ord kunna gälla lika mycket nu som då? Och hvarför säger han icke, om han verkligen älskar Svava, och vi hafva ingen anledning att betvifla det, nu detta ord, som skulle göra allt godt mellan dem igen? Vi äro nästan färdiga att misstänka honom att icke älska Svava, att känna sig så svag mot frestelsen, att han icke vågar göra något löfte om sig sjelf. Huru han då kan hoppas att någonsin vinna kraft nog, är mera än vi kunna förstå.

Diktaren går ut ifrån, att bandet mellan Alf och Svava är af samma natur som det mellan Alf och fru Hoff. De märkliga ord, som visa detta, innehållas i följande repliker.

Fru Riis.

Hvarför skall trolöshet gå öfver, när man blir gift? Kan ni säga mig det?

Christensen.

Då älskar man ju.

Fru Riis.

Då älskar man? Man har kanske icke älskat förr också?

Men det är dock skilnad på kärlek och kärlek. För en varm karaktär sådan som Alfs är den sanna kärleken en epok i lifvet. Alf kan derför icke heller jemföras vare sig med Christensen eller hr Riis: för honom är icke som för dem äktenskapet en bisak eller äktenskapslöftet ett tryckande band. Vid ingåendet af hvarje äktenskap och i afläggandet af hvarje trohetslöfte ligger en smula vågspel. Men så mycket böra tvänne personer kunna se, om de ega Svavas och Alfs gemensamhetskänsla och kärleken dessutom förbinder dem, att de kunna våga steget med så stora utsigter till framgång som menskliga förhållanden öfver hufvud kunna medgifva. Antag det värsta: om sedan Svava skulle upplefva en sorglig erfarenhet och Alf i sitt äktenskap skulle göra ett återfall, skulle visserligen hennes missräkning vara bitter och hennes lidande djupt. Men om icke passionen förblindade henne alldeles, skulle hon väl kunna

Digitized by Google

neka dertill, att det fans ett starkare band mellan henne och honom än emellan honom och hvarje annan qvinna? Skulle icke den dagliga erfarenheten bekräfta, att hennes makt öfver honom var en andlig naturmakt som öfvervunne alla smärre naturhinder? Och skulle icke Alf genom åberopandet af denna makt kunna häfva hennes sista betänkligheter? Hon vill uppfostra honom genom sitt misstroende: hade det icke varit bättre att uppfostra honom genom ett stort förtroende!

Om styckets alla glansställen är här icke sagdt ett ord. Men hellre hafva vi velat upptaga hufvudfrågan från några synpunkter, som framstält sig för oss, då intresset i detta stycke i alla fall samlar sig kring denna, än att genom några estetiska fingervisningar utpeka, hvad hvar och en kan se sjelf och ser bättre med egna ögon än andras.

Digitized by Google

Tidslyten och drömsyner.

Också en nyårskrönika.

Af *Alfred Hedenstierna.*

Den gamle riddaren var dödstrött och stödde sig tungt på slagsvärdet, å hvars dunkelblåa egg ännu sjödo och skälfde några droppar hjerteblod ur bröst, hvilkas käraste illusioner den bistre gubben härjat.

Han stod deruppe vid nordpolen, dit ännu ingen annan kunnat tränga, han kände gamla Tellus gno i väg under sina fötter, han lyfte sin rostade hjelm och strök isgråa lockar ur fårad panna med darrande hand, han kastade ännu en blick ut öfver det herradöme han skulle lemna: öfver Paradisets land, der förtrycket nu firar sina blodsfester, öfver Cæsars land, der lyckans och frihetens morgongryning beglänser ett ramladt Capitolium, en på sina grundvalar skälfvande quirinal, öfver Jesu Kristi land, der röfvare leka kurra gömma vid foten af hvad som en gång var Salomos tempel, öfver Luthers land, som vrider sig under militärismens jernhäl, öfver Voltaires land, hvars folk tror allt ifrån att ha trott på intet, öfver Newtons land, som följer tyngdlagar orubbligare än Newtons mot sitt eget fall, öfver Wasas land, som står och kråmar sig deruppe under Carlavagnen, och skryter med sina minnen, som det illa vårdar, med sin sjelfständighet, för hvilken det intet vill offra, med sin fattigdom, som det så lätt kunde komma ifrån.

Gamlingen mäter allt detta med en enda lång blick; ömkligt tog han emot det, värre lemnar han det — och nu är stunden inne att bjuda farväl!

Digitized by Google

Stackars gamla år!

Det flammar till i österled, ur tunga skyar sänker sig en strålande, af vingade väsen dragen char till riddarens fot, och en klar barnastämma helsar: Hell dig, fader!

Stackars lilla nya år!

Men gubben tager barnets hand, fäller en tår, snyter sig och säger:

— Min son, som vanligt i vår slägt vill jag högtidligen aflemna verlden till min efterträdare och begagna min makt, att vid nyårsnattens tolfslag låta allt hvad som tilldragit sig under min regering i ett ögonblick passera revy för dina oerfarna blickar. Du skall hafva nytta deraf, min gosse.

"Nu eller aldrig," menade jag, då de två några ögonblick derefter bland molnen öfver Taxås klint intogo en lätt frukost af dimma och rimfrost, och så sporde jag:

— Ers excellens, får jag följa med på färden?

— Hvem är du, son af en vird, att du spörjer mig detta! Dock, lika mycket, följ med genom ditt fosterland, men förtig hvad du hör och skådar, att dina landsmän icke må ropa på skandal!

Och så bar det i väg öfver rödfärgade ladugårdar med fylda lador, öfver sofvande menniskobarn med fylda magar, och vid vi så foro hit och dit som dagsopinionen inom Sveriges riksdag, sporde den unge sin pappa hvad gamla Svea under hans regemente gjort för andens, särskildt nationalandens utbildning.

— Man har danska lärare vid Stockholms högskola.

— Bravo! Nå vidare!

— Man har firat jubiléer öfver tyskarna Luther och Gutenberg. Luthers *lära* har under seklens lopp undergått så många tidsenliga förbättringar, att jag knappast tror det doktor Martinus skulle finna sig hafva rätt mycket gemensamt med en af våra kontraktsprostar, men Luthers *lif* har emellertid berättats för bondbarnen i alla rikets socknar;

Digitized by Google

inte ens fasonen på hans faders peruk eller formen på det bläckhorn, han kastade efter fan, ha blifvit glömda.

— Och den inhemska literaturen?

— De ha goda öfversättningar af Björnson och Ibsen; tro de icke dem så tro de icke heller om Hedberg och Wijkander uppstege som yrvakna Sängkammarsmågar med stämmor af Malm och Medborgerligt förtroende för två hela qvällar. Och så hafva de Strindbergs dundrande codex sinaiticus för alla, som bära byxor, och fru Edgrens ljufliga evangelium för allt skapadt i kjol.

— Och vetenskapen? Den menskliga forskningen?

Inte ett dugg sa' gubben, men jag tyckte han viftade bort en grönländsk inlandsfluga från sitt harnesk.

— Och dramat?

— En liten svartmuskig, tilltagsen dalapojk, hvars geni är lika obestridligt som hans bygdemål, en äldre, aktningsvärd qvinna från nabolandet, med lediga och vackra armrörelser, och en af Tivanders gamla flickor, som i Kongens by fick en Lidnersknäpp af Melpomene, ha från scenen talat om för oss, att man förr eller senare får ondt i ryggen och blir ledsam till humöret, om inte ens föräldrar lefvat hyggligt i sin ungdom. Herrarna, som rodnande sutto på nedre parkett med uppfiffade fiskblöterskor till "förkläden", svimmade, men fruntimmersklädda individer på öfre parkett klappade händer; kungliga teaterstyrelsen blef afundsjuk, på Patriis musis voro anletena höljda, och Sveriges förnämsta skådespelerska måste fästa en maskros i sin lager, måste ge lif och färg åt figuren, som den aktningsvärda qvinnan med de lediga armrörelserna förut tolkat som en den der går i sömnen.

— Moral och goda seder blomstra väl eljest fortfarande i detta land, der en karg natur nödgar menniskan till ett arbete, som förjagar sinnligheten, lättjan och de onda tankarna?

Gamlingen log. Sedan fattade han oss med starka armar, lyfte sig i höjden, och om några ögonblick sänkte vi

Digitized by Google

oss åter ned öfver den herrliga Mälardrottningen, Birgers gamla stad, nordens Napoli, bäddadt i ljus och vyssjadt till sömns af smekande vågor. Hvilken flit, hvilket lif, hvilken stor snusdroppe under Carl den trettondes näsa, hvilken gäll timbre i glädjeflickans sopran, då hon vrider sig under "bygelns" fingrar, hvilken glöd i de kyssar, som vid husknutarna vexlas mellan nyomvända handelsbiträden, troende ångbåtskallar och qvinliga sergeanter i frälsningsarmén!

Bort till ett stort hus och in genom ett litet nyckelhål. Derinne är en stor församling. Stor och blandad. Gamla herrar och unga fruar. Trasgranna slinkor med fräcka miner. Unga fröknar med emanciperade later. Andra, ännu yngre fröknar med rodnad på kinderna.

En bland de skalligaste och synbarligen af passionernas motståndslösa framfart mest härjade gubbarna förkunnar att fröken Nyponknopp har ordet.

Fröken Nyponknopp är bara sjutton år, och det är första gången hon talar offentligt. Hon har konsumerat en otrolig mängd af kungens af Danmark bröstkarameller och t. o. m. tagit ett litet glas punsch, innan hon gick upp, men hennes stämma låter ändå en smula hes och förskrämd, då hon börjar:

"Käre vänner! Det är icke nog med att vi i tal och skrift strida mot menskligheten förnedring, det är icke nog, att vi uträcka en räddande hand åt de arma, hvilka fallit olyckliga offer för den Moloch, som det moderna samhället nämner prostitution. Nej, vi måste föra striden, så att säga, in på fiendens egen mark, det måste bli en kamp på lif och död mot dessa uslingar med lössläppta passioner i förkolnade hjertan, hvilka nattetid stryka omkring på gatorna. Vi måste i denna strid offra mycket, som vi eljest noga hålla på, men som dock ej i grunden är, hvad våra motståndare kalla det för: vår qvinlighet.

Men det är omdömen, vanor och föreställningar från en konventionel och skef uppfostran.

Ty der unga män samlas för att med skämt och bä-

Digitized by Google

garklang lulla till sömns den matk, som icke dör, och dämpa den eld, som icke utsläckes, der måste vi sjelfva, ja, mina systrar, *vi sjelfva*, tålmodigt vänta utanför tills de slutat sin orgie; vi måste underkasta oss förödmjukelsen att höra deras råa uttryck och flåsande andedrägt alldeles tätt bakom oss på gatan. Det är inte synd om vi sakta en smula på våra steg, ty då solen stod stilla i Gideon, när Herren ville slå sitt egendomsfolks fiender, så må en ren jungfru väl fördröja sig något litet på trottoiren, när Herren vill förgöra en gardeslöjtnant. Vi måste besvara deras cyniska tilltal med ett vänligt "god afton!" samt ljudeligen ropa på polisen för deras kroppar och på Hugsvalarens ande, som utgår af fadrenom, för deras själar, så snart vi lyckats narra dem att röra oss med ett enda finger.

Jag sjelf, käraste medhjelparinnor, är stolt öfver att kunna säga, det jag på detta sätt krossat en ung mans hela lefnadslycka. Det svider visserligen i mitt hjerta af medömkan för individen, men mitt valspråk har alltid varit: "Intet offer är för stort för vår heliga sak."

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Då fröken Nyponknopp kommer hem, slutes hon ömt till sin jublande moders bröst.

— Gud välsigne dig! Du blir en heder för federationen, min flicka, liksom du är en glädje och stolthet för din mor. — Kanske är också belöningen närmare än du anar — —

— Moder, hvad menar du?

— Älskling, doktor X. har anhållit om din hand.

— O, mamma, du kan väl aldrig vilja gifva din dotter åt en sådan! Gubbe i förtid genom följderna af ett utsväfvande lif, afskräcker han redan genom sin blotta åsyn, och du vet bäst att hans själsgåfvor ej äro egnade att bringa hans yttre ömklighet i glömska.

— Han har en fast ställning, är, hvad man kallar, aktad och ansedd samt en af stödjepelarne för vår federation.

— Sedan han förlorat förmågan att synda, ja, jag vet; — men moder, jag vill ej, jag kan ej!

Digitized by Google

— Med din vackra begåfning skall du såsom hans maka intaga en af de främsta platserna i våra led. Du blir rik, ärad och uppburen. Du blir kallad att hålla föredrag i Piteå och i Skanör. Ditt namn skall stråla som en stjerna i generalfederationens årsbok, menskligheten skall välsigna eller, än bättre, afundas dig, och — dessutom kan han väl inte lefva evigt heller; var förståndig, mitt barn!

Och fröken Nyponknopp *blir* förståndig; hon lutar den bleka pannan i handen, ett par tårar söka sig väg nedför de fina fingrarna, hon kastar hufvudet käckt tillbaka och — ber sin mamma säga doktor X. att han kan komma i morgon.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

— Hvilken snäll och rar flicka! utbrister min gamle ledsagare.

— Hvilken präktig, sinnrik och oåtkomlig form af prostitution! mumlar hans son.

— En skärf! min fru.

— Tigger ni på gatan, oförskämde gubbe!

— Min hustru ligger döende under brohvalfvet derborta och jag eger ej något att vederqvicka henne med, inte ett öre till medicin.

— Fattigvården och fattigläkaren äro skyldige att taga hand om er.

— Innan de bli tillreds dermed, är hon död. — En krona, femti öre och jag skall välsigna er!

— Min vän! Vi lefva i ett ordnadt samhälle och ha myndigheter att vända oss till. Det förefaller mig bestämdt som om ni vore en stor bedragare. Dessutom skall jag säga er, att man öfvar inte välgörenhet på *det* sättet. Nu hafva vi nyss haft en jesuitbazar, som tagit alla fromma Lutheraners kassor i anspråk. Så skola vi hafva en bazar för insamlande af medel till lagning af små Zulukafferflickors skolväskor, en soirée till förmån för konungens af Abe-

Digitized by Google

okuta frånskilda gemåler, ett sällskapsspektakel, hvaraf inkomsten tillfaller en asyl för hundar, som fått sina svansar afklämda af jernbantågen å östra stambanan, en konsert, hvaraf nettovinsten tillfaller obemedlade underlöjtnanter, som råkat spräcka sina handskar vid applåder å kungliga storan; är det sedan något igen af säsongen så skall jag verkligen fundera på att få bildad en komité för anordnande af en bazar, hvars hela behållning kommer att tilldelas fattiga hustrur, som ligga sjuka under brohvalfven. Allt måste hafva sin form, min gode man.

Som hastigast snodde vi in på en bazar.

Der var sig allting likt. Dumma tillfällighetsvers sjöngos i falska tonarter af spruckna sopraner, och "lefvande bilder" förevisades i naturtrogna kostymer, som ännu ingen lefvande varelse sett maken till.

En medelålders herre stod och grät framför en tablå, som förestälde "Döbeln vid Jutas".

— Ett vackert, fosterländskt ämne, hviskade någon i hans öra.

— Åja, men det är inte det jag gråter för, utan för att fruarna i komitén tiggt allt klädet till generalens och soldaternas uniformer af mig, fattige stackare.

En fröken på ötverblifna kartan, med en ansigtshud, som skulle bringat gamle Klemming i exstas, derest den förekommit på ett bokband från 1500-talet, stod och hängde vid buffeten.

— Får jag den äran dansa med fröken? sporde en ung man med benan midt i pannan.

— Ja, men det kostar 24 skilling. (Gud hon var äldre än öresräkningen!)

Och så snodde de då åstad till förnån för en fond, afsedd till inköpande af kökssaker åt upprättade spinnhushjon.

Senare hörde jag samme kavaljer försäkra, att han al-

Digitized by Google

drig varit utsatt för en så våldsam kroppslig ansträngning, sedan han som barn stod och slog på det stora tjurhufvudet i Köpenhamns Tivoli, men det kostade bara 6 öre.

Det nya året började erfara qväljningar, och liknade menniskorna deri, att då det mådde illa, fick det alltid religiösa förnimmelser. Det frågade derför:

— Och kyrkan och religionen, min far?

— Min son, Kristus är *kärleken* och kyrkan är också öfvermåttan kristlig och kärleksfull mot alla, som ha råd och förstånd att synda i löndom eller i öfverensstämmelse med de kyrkliga formerna. Kristus är *vägen* och den vägen gå också presterna öfver "barnatrons", okunnighetens och enfaldens krumböjda nackar till andlig despotism öfver folket. Kristus är *sanningen*, och inte är det tillständigt för svaga menniskor med odium theologicum och förfallna akademiskulder, att täfla med honom på det området, hvarför sanningen får sköta sig så der temligen sjelf. Kristus är *lifvet*, och på det Herrans verk må riktigt få visa sin inneboende kraft och rätt äradt varda, har kyrkan omgifvit det med hela berg af menniskopåfund och förstelnande ortodoxi. Då likväl Kristi herrliga, gudomliga lära genom 19 seklers gammalt dam af lögn och orättfärdighet ännu värmer hjertan och fröjdar sinnen, visar den bäst sitt himlaburna ursprung. Låtom oss erkänna att den svenska statskyrkan gjort mer än mången annan för att på *det* viset förherrliga det kristliga lifvet. — liksom den romerska arenans tjurar förherrligade martyrernas tro.

— Och kristendomens hjertvapen: tron, hoppet och kärleken?

— Dem håller kyrkan i ära; hon *tror* att mensklighetén är dummare än den är, hon *hoppas* att dess tålamod ännu skall räcka ett sekel eller två, hon *älskar* trefliga prestgårdar och fromma sockenbor, runda magar och lugna sinnen, och till beqvämlighet för alla dem, som icke äro till-

Digitized by Google

räckligt fromma, tillräckligt enfaldiga och tillräckligt välstämda mot de runda magarnas och de lugna sinnenas innehafvare, har man gifvit satan hopp om lön i expektans och fejat upp våra fäders gamla hederliga helvete samt på 1883 års kyrkomöte voterat in det i den Heliga skrift, enär profeternas, evangelisternas och apostlarnas bristande lokalsinne förmenat dem att någonsin få rätt på detsamma.

— Jag förstår dig ej, min far.

— Följ mig!

På svällande kuddar i den luxuösa budoiren ligger den unga, nyblifna modren i en säng af fogelögonsträ, men hennes utseende förråder intet af den glädje, det ljufva kärleksvärmeri, vi eljest så naturligen känna, då vi i ett litet rosigt barnaanlete finna vårt eget bristfulla jag utgifvet i en ny och, som vi hoppas, förbättrad upplaga, utan de fläckar på bladen och hundöron i kanterna, som lifvet och passionerna satt på oss sjelfve, ehvad ödet bundit oss i kalfskinn eller marokin.

Måhända är det derför att han, den gråhårige, frackprydde herrn med de sträfva, men ändå cyniskt sinnliga dragen, hvilken just nu tafatt smeker de fina, ringprydda fingrarna, också har sin del i den lille. Måhända är det derför, att de två hafva i hela verlden intet annat gemensamt än detta hem, som icke är något lyckans hem, och detta barn, som icke är något kärlekens barn.

Men vid middagen efter dopakten fattar herr kyrkoherden sitt glas och talar med en stämma, som grumlas af rörelse och orrstek, om huruledes vår Herre, derest han eljest vill någorlunda göra sin skyldighet, ovilkorligen bör på ett alldeles särskildt sätt omhägna och skydda den lille verldsborgare, hvilken talaren nyss haft äran och glädjen att inför Honom frambära såsom det lyckans hjertblomster, hvilket fullbinder den krans af fridens och kärlekens tusenskö-

Digitized by Google

nor, som sirar det älskliga värdfolkets mönstergilla, af troheten och dygden helgade samlif. Skål!

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Några timmar senare sitter herr kyrkoherden på sin skinnklädda skrifstol som en vredgad Jofur och talar förkrossande ord till en stackars qvinna af folket, hvilken i krampaktig gråt vrider sig inför Kristi ställföreträdare i Ljungdala.

"— — — och icke nog med den synd du begått emot Gud; äfven mot samhället har du svårligen förbrutit dig genom ditt lastbara uppförande, ty på samma gång ditt namn utstrykes ur lifsens bok, införes det i Ljungdala kommuns fattiglängd, der du och ditt i synd födda barn komma att tynga, Gud allena vet huru länge, och Herrens förbannelse skall alltid hvila öfver ditt felsteg.

— Men herr prost, jag trodde aldrig han skulle bedraga mig, jag älskade honom så innerligt och han svor att jag skulle bli hans hustru...

— Nu kan det vara nog med prat; stig upp, så vill jag i Herrans namn "skrifta" dig!

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

För honom och henne, som köpte och sålde det heligaste menniskan eger för klingande mynt och "en ställning i samhället", hade kyrkan idel välsignelser; för honom, som köpte för ljufligt tal och falska eder, har kyrkan inte ett ord, men för henne, som i kärlek och blindhet offrade sig sjelf, har kyrkan och dess målsman öfvernog af förbannelser.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Herr kyrkoherden behöfde luft efter sitt ansträngande dagsarbete; han tog sin öfverrock och gick ut.

— Guds fre' prosten!

— "Guds frid", säger du Ola i Flålycke, och tror du verkligen någon frid kan komma af att bekämpa våra laster och passioner genom andra medel än dem Guds ord angifver? Tror du att Guds frid sänker sina liljehvita duf-

Digitized by Google

vovingar öfver den afskrädeshög af oanständigt gyckel och straffvärd hemlighetsfullhet, som nämnes goodtemplarlogen, i hvilken jag med smärta hör att du ingått? Tror du något bättre sätt finnes att strida mot dryckenskapsdjefvulen än att tillsammans med sin af den helige ande och Brackstads konsistorium ordinerade själasörjare och hederliga sockenbor bedja Gud i församlingens nybygda, prydliga kyrka?

— Ja, det är nock sant att jag gaf mig till goodtemplarne ett slag, men inte ska' vördi prosten va' lessen för dä, för nu har jag gått ifrån dom igen.

— Hvad säger du; är det verkligen sant, min käre Ola?

— Ja, min själ är det så, och i går qväll va' ja' fuller som ett svin igen.

— Gud välsigne dig för det ordet Ola, ty det är sannerligen bättre att en menniska super lite smått i tron på sin frälsare än att hon räddar sig utom "systemet".

— Men, sade den lille, kyrkan är väl ändock god att ha; bjuder hon också inte så mycken tröst i lifvet, så bjuder hon dock alltid försoning i döden.

— Hon gör så, min son, och vill du se *huru* hon gör det, så följ mig till dödens åkerland.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

På kyrkogårdens snö föllo eftermiddagssolens strålar mattare än vanligt, ty de nästan fördunklades af stjernor, kraschaner och uniformer. På en väldig lår af den der formen ni vet, som antyder att en medvandrare i jemmerdalen der fått sin sista bostad, tronade kransar i mängd, stämningen var högtidlig och pastorn stod och svalde sina tårar — eller kanske det bara var en bränd mandel — då han lyste frid öfver stoftet. Sedan höllos vackra tal utom ritualen af vittre, lärde och i den glänsande ordafogningens konst nogsamt förfarne män, "hvarjemte hymner sjöngos af en vald dubbelqvartett."

Digitized by Google

Under sjelfva jordfästningen hviskade en främling och en stadbo:

— En af landets ädlaste män?

— Ja, han hade alltid "hållit sig uppe", som man säger. Hade han velat, skulle han nog kunnat blifva en insigtsfull politiker, ty ingen hånade oppositionen eller klandrade regeringen så skoningslöst och skarpsinningt som han, men hans lugna, fridälskande själ tvekade aldrig i valet mellan en taburett och en gåslefverpastej. Som konstnär och författare hade han också utan tvifvel kommit att gå långt, om han bara kommit sig för att börja, men det var någonting verkligen nobelt i hans sjelfkritik, och fastän jag aldrig vet om han någonsin hängifvit sig åt Linnés vetenskap, tror jag dock att han på pricken kände både lagerns och kronärtskockans värde.

— Hvad hade han då uträttat?

— Å just ingenting vidare, men han kunde ha lefvat länge än, om inte källarmästar'n på "Svanen" just nu råkat få hem ett träd famöst delikata ostron.

" . : . . . oss, barmhertige fader, nåd att söka det som evigt är, och alltid vandra så efter Din heliga vilja etc.", hördes just nu prestens slutord.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Kyrkogården såg skum och öde ut; det var som om solen gömt sig för att slippa se det sorgliga tåget. En qvinna knäböjde vid den öppnade grafven, presten läste bara "fader vår" och "välsignelsen", hålet i jorden igenskyfflades och allt var slut. — Inga klockor gingo, inga tal höllos.

— Men det var ju inte den vanliga ritualen?

— Nej, det var den af kyrkolag stadgade sjelfspillingsbegrafningen.

— Hvilkens?

— En mans, som det egentligen aldrig var något riktigt med. Han hade stora kunskaper och ett öfverlägset hufvud, han var en blid, älsklig ande, men hann aldrig ens till hofrättsnotarie eller sacri ministeriiadjunkt. Han var en

Digitized by Google

sådan der fantast, som verkade för folkupplysning och hade på egen bekostnad, ehuru han ingenting egde, upprättat ett par skolor, som gingo så der temligen. Men så öfverföllls han af ett outhärdligt kroppsligt lidande, som omtöcknade hans klara, ljusa hufvud och kom honom att glömma, det menniskan, Guds konstigaste strängaspel i den stora verldssymfonien, bör ljuda tills den store kapellmästaren derofvan skyn sjelf ger tecken till finalen. Den unge mannen fann tystnad bättre än dissonnanserna, som skuro genom hjerna, merg och ben, och — nu har du sett huru kyrkan hämnats.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

— Välsignelse öfver kyrkan, den hulda modren, som straffar i kärlek, straffar den aflidne och de efterlefvande anhörige, brännmärker skyldige och oskyldige!

— Förbannelse öfver skökan, som dömer dem, som bättre äro än hon!

Nu började det ljusna alltmera för det nya årets första dag. Den späde tronarfvingen, som i början varit så vördnadsfull mot den gamle riddaren, hade vuxit förunderligt och började redan uppträda med herskarelater medan gamlingen kröp ihop till en dvergs dimensioner. Bilderna vexlade med blixtsnabb hast och jag hann inte ögna igenom hvarken alla eller hälften, men i förbifarten såg jag ändå, huru slätkammade skolfuxar gingo omkring och frågade sina lärjungars pappor, huru många skorpor piltarna plägade doppa i morgonkaffet, huru långa stolsben de hade i matsalen och hvilken tvålsort de begagnade vid morgontvagningen.

Jag hörde en hes och utsjungen tenor, som med exekutiv myndighets hjelp forslats från utlandet för att låta illa för Stockholmspubliken för 12,000 kr. om året.

Jag såg den smithska guldkalfven dansa cancan på disken i tomma bolagskrogar, och jag hörde det gamla

Digitized by Google

Höökenbergska "Alla barn i *Ring!*" samt såg "ringarna" falla sönder af sig sjelfve, sedan de stora barnen med blus och slägga tröttnat på de oviga leksakerna.

Jag hörde en ny lära om att den svenske arbetaren kunde supa sig till välstånd genom att få 50 procent af det uppsupna beloppet i pension eller, låtom oss säga rent ut: deliriumspremium.

Jag såg vördige patres, genom den ecklesiastiska kontinuiteten vanbördige ättlingar, af Saxo Grammaticus, samlas vid Lundagård och disputera om huruvida englarna hafva kroppar. Men de englar, som osynlige sväfvade omkring i salen, de leddes vid förfärligt, förthy de hade intet att tvista om, då de alla voro enige om att de vördige patres icke hade själar.

Jag såg ett fattigt folk utpinas med höga skatter för att få 5 millioners öfverskott i statskassan, och jag såg engelska jernvägsskenor, dyrt betalda med svenska pengar, sträckas ut öfver samma fält, hvarur de brötos som malm.

Jag såg en fransk hetär för första gången i sitt lif i sällskap med aktningsvärda qvinnor, och jag log ett bittert löje vid tanken på att de qvinnorna just skulle vara naiva svenskor ur Stockholms la haute volée, och att det vatten, hvarpå de lustforo vid midnattstid, just skulle vara vår gamla hederliga Mälare.

Jag såg en talmaskin och fann den obehöflig vid tanken på herrar Nyström, von Bergen och Klinckowström.

Jag hörde Arlbergs svanesång och sökte fåfängt efter idealet på "Malles" skönhetstäflingar och i professor Sars' åtal mot Marcellus.

Jag såg tjocka patroner på lyckade landtbruksutställningar hålla rätt snygga skåltal för samma fosterland, som de på riksdagen vägrat att med ett enda finger försvara, och jag beundrade kulturens framsteg, då samma känslor, som fordom kräfde offret af blod ur flammande hjertan, nu nöja sig med Roederer ur slipade glas.

Digitized by Google

Hell eder, I försvarsnihilister! Fäderna offrade för fosterlandet endast sina lif; hvad var väl deras offer mot ert, I spillen ju både — heder och ära — — —

Hvilken ensidig nyårskrönika! Inte ett ord om det goda, vackra och glädjande, vi ha att minnas från det flydda året! Vi hade åtminstone rätt att fordra någon belysning i allmänhet af menskligheten utveckling.

Hedersvän! Vår tid har lofqvädare nog, som framhålla dagrarna i nuets anlete; jag har blott här gjort till min uppgift att flyktigt och antydningsvis skizzera några få af skuggorna deri.

Att menskligheten utvecklas, är jag visst eljest den siste att förneka. Jag var just nu inne i skräddare X:s etablissement, då denne gudsbelätets karrikatyrrestauratör stod och tog mått af presidenten Z. till ett par plagg af den sorten, utan hvilka det icke på länge hört till god ton att umgås i societeten.

— Herr presidenten är fyra och ett halft tum tjockare öfver magen i år än i fjor, sade skräddaren.

Jo, visst utvecklas menskligheten.

Digitized by Google

Den literära och politiska venstern i Danmark.

Af A. Cantor.

Köpenhamn 16 jan. 1884.

Det tyckes gifvet, att vi här i Danmark hvarje år vid nyårstiden skola ha en literär rörelse; för tre år sedan stod den stora striden, öppnad af Drachmann, fortsatt med långt större talang och mognad af Schandorph, en strid som var den nya riktningens uppgörelse med Plong, hvilken sedan den tiden saknat allt inflytande. Kort derefter afstannade hans verksamhet i hans tidning "Fædrelandet", hvilket upphörde att utgifvas, och några dikter med rasande utfall mot den nya skolan, dem han offentliggjorde nyss före förliden jul, ha fallit till marken utan att någon menniska lagt märke till dem eller omtalat dem.

Kampen i år har icke stått mellan de unga och de gamla, den har stått mellan de unga inbördes. Återigen i år är det Drachmann som har börjat.

Då år 1871 den andliga frihetens fana hos oss höjdes af Georg Brandes, då var den 25-årige Drachmann den, som först och med största hänförelse följde densamma. I några mycket ungdomliga, men till stor del underbart sköna dikter stormade han vida starkare och mera våldsamt, men också vida mindre medvetet än Georg Brandes, löst mot det bestående, ja han betänkte sig icke ens på att blifva entusiasmerad öfver franska kommunen.

Då efter hand allt hvad som hos oss hade någon betydelse slöt sig till den nya riktningen, bildade dessa

Digitized by Google

män en skola, en klick, och Drachmann var en af de ifrigaste här.

Detta borde han aldrig hafva varit; han passar så att säga icke till att sluta sig till något parti. Han är för obändig, för oregerlig, för mycket egoist till att kunna offra något för andra.

Och just den nya riktningen passade icke för Drachmann. Flera af deras män hade en starkt vetenskaplig prägel, alla voro män med många kunskaper och stor kunskapstörst. Drachmann hyser icke detta begär. Han är icke stadig, icke flitig, icke djup nog att kunna drifva systematiska studier. Och småningom började ju den skola, han tillhörde, att äfven såsom förutsättning för skönliteraturen kräfva grundlig kännedom om den ena eller andra riktningen af lifvet.

Men på det sättet vill Drachmann icke skrifva. Han, hvilken såsom kanske knappast någon dansk skald före honom har formen i sin makt, han hvars dikter äro så omedelbart hänförande, han vill, när han skrifver prosa, lysa genom stilens prakt, han vill skrifva en lyrisk prosa, och han vill hafva lof att se ljust och gladt på lifvet, vill skrifva romantiskt emellanåt, han anmäler förhinder, när lasten och eländet skall skildras, han vill icke studera, utan fantasera.

Ovilkorligen bör han ha rätt härtill. Han är stor nog för att midt i vår realistiska tid kunna bryta sig en egen bana. Emellertid blefvo hans gamla vänner till en stor del misslynta, och alla visste att ett spändt förhållande inträdt mellan honom och den nya riktningens ledande män. Det hade för dem utfallit ganska egendomligt. Då de för tolf år sedan framträdde, blef det ingen ända på de begabberier, som regnade öfver dem från dem, hvilka dittills fört ordet. De unga voro män med rika kunskapsskatter, hemtade i trakter som dittills ingen hos oss hade beträdt. Detta kunde icke tålas, man störtade sig öfver dem, likgiltig för om man samtidigt blottade sin egen okunnighet.

Digitized by Google

Men småningom slöto sig allt flera och särskildt alla författare af rang till den nya riktningen, och det stod knapt en ordentlig kritiker qvar, som ville kritisera den. Och då skedde det märkliga, att under de sista tolf åren är förhållandet sålunda ändradt, att det är den nya literära riktningens män, som blifvit de tongifvande i literatur och kritik. Men med inflytandet har också kommit en stundom öfverdrifven sjelfkänsla och en betydlig förnämhet, och särskildt slöt sig kring klicken en del män, som aldrig hade uträttat något, men som kände med sig desto mera. Den tidigare kufningen alstrade ett icke alltid tillräckligt dämpadt begär att vilja kufva. Det uppstod en lust att ingenting tåla, som icke helt och hållet tillhörde riktningen.

Och sålunda kom det sig, att den nya tidens män, för att utöfva inflytande, väl slöto sig till den politiska venstern, till demokratien, men dock samtidigt blefvo allt mera odemokratiska, allt mer isolerade. Deras taktik förde dem till det folkliga, men deras verksamhet bar en prägel af intelligens-aristokrati; man var benägen att lägga allt på en Prokrustes-säng och mäta det efter, huruvida det följde de doktriner, som den nya riktningen accepterade. Och den andliga öfverlägsenhet, hvarpå man gjorde anspråk, blef derför ofta en andlig inskränkthet; man hade icke nog andlig elasticitet för att förstå andra andliga kraf än ens egna, en brist som framför allt ogerna må vidlåda en i hög grad kritisk riktning, och som heller icke skulle hafva varit så dominerande, så vida icke Georg Brandes för en följd af år lemnat Danmark och bosatt sig i Berlin. Hans fina, böjliga och rörliga ande skulle hafva hindrat en sådan utveckling eller rättare brist på utveckling.

Så kom det ryktet ut, att Drachmann skulle uppträda polemiskt mot den nya riktningen, och man tänkte att han skulle gå löst på dess trånga och afsöndrade ställning, men det gick icke sålunda. Han utgaf nu till jul något som han kallade en reseskildring och hvari han berättade om en vistelse i Ostende och i Brügge. Och i dessa fantastiska

Digitized by Google

reseminnen lät han Ostende vara representanten för allt det nya och osunda, kurtisanernas och flanörernas badställe, medan Brügge var hemmet för det gamla, det sunda och solida, härden för "den flamska rörelsen," d. v. s. för de nationela belgiska försöken att afskudda sig det franska inflytandet i literatur och konst, att sätta det flamska språket i högsätet i stället för det franska. Och dessa rörelser förklarade han sig vilja öfverflytta till Danmark och slutade så med ett rasande utfall mot den franska doft, som skulle hvila öfver den nya riktningens alster hos oss.

Detta utfall mot den nya tidens män måste falla till marken, intet kunde vara löjligare än att gifva dem skulden för våra franska sympatier. Dem ha vi lärt af de nationalliberala, de rotfästes efter 1864 och voro ett naturligt uttryck för den ovilja, som vi måste nära mot Tyskland, hvars fiender helt naturligt kommo att stå för oss som vänner, och hvilka skola göra det, så länge vi alla ännu kunna minnas 1864. Det är möjligt, att det kan vara klokt att göra opposition mot Frankrike i de land der landets eget språk tränges åt sidan för Frankrikes, men derom är icke tal hos oss. Vi uttrycka oss alla helst på vårt modersmål och våra författare begagna intet annat. Det är omöjligt att om vår literatur påstå att den är fransk, den är ingenting mindre.

Hade derför än måhända Drachmann tänkt att slå ned på de fel, som vidlådde den nya riktningen, så gjorde han det icke. Han slog, men han gjorde det vildt, i blindhet, slog till mycket som han säkert i lugna ögonblick icke skulle haft något emot.

Förutom det franska, var det särskildt öfver två saker som han utöste sin harm; den ena var det, att han blifvit vilseledd, harmen öfver att han hade tillhört dem, som han nu angrep. Men ensamt han sjelf bär ansvaret derför; det är ingen som har tvungit honom. Känner han nu förtrytelse deröfver, så blir detta en sak mellan honom och hans föregående, hvilken borde afgöras inom lyckta dörrar.

Digitized by Google

Har han utan pröfning och kritik störtat sig in i en rörelse, så är det en stark sjelfanklagelse, ingenting vidare.

Det andra, Drachmann gick löst på, var hvarken mer eller mindre än sjelfva vetenskapen. Han ville väl blott hafva angripit den vetenskapligt anlagda romanliteraturen, men rasande som han var kunde han icke se, och gick löst på vetenskapen i det hela. Alla de som studera, framför allt de som studera naturvetenskaperna, genom hvilka dock åtskilliga framsteg kommit oss till godo (ångfartygen, telegrafen och andra småsaker) togos för hufvudet.

Hela hans bok var alltså blott en omogen produkt, men det oaktadt blef den mottagen med öppna armar af hela vår höger, framför allt af godsegarpartiet, som egentligen fann, att han hade gånska rätt i att angripa vetenskapen och hvars organ derför också förklarade, att man var villig att taga Drachmann till literär anförare. Han hade ju väl tidigare begabbat högern och deras ledande män, och han var ju heller icke ännu en man som man ansåg sig kunna fullkomligt lita på, men han var i alla fall en absolut framstående begåfning, och den literära högern har hittills icke kunnat åstadkomma en sådan. De måste derför vara glada öfver Drachmann, om de kunde räkna honom ibland sig.

Men för enhvar, som förstår Drachmanns personlighet, var det klart, att detta högerns hopp icke skulle gå i uppfyllelse. Han kan väl i lidelsefulla ögonblick, retad öfver den enligt hans mening oriktiga väg, som hans gamla meningsfränder slagit in på, göra hänsynslösa angrepp emot dem, så hänsynslösa att det kan se ut för den ytlige, som om han gått förlorad för framåtskridandet och kunde tagas som god pris af reaktionen. Men det är icke så. Han, hvars första dikt hette "Engelska socialister" och vitnade om djup sympati för arbetarnes sak, och som sedan dess har skrifvit underbart sköna poem om de fattiges nöd och olycka, han skall alltid uppröras öfver orättvisan och lyfta sin röst mot brutaliteten. Det har varit det innersta i ho-

Digitized by Google

nom då han började, det är säkert på samma sätt ännu, han skall alltid helst vara på den sidan der det kämpas för de mångas rätt emot fåtalets privilegier. Men oklar som han är, skall han stundom kunna misstaga sig, sällan starkare än i sitt senaste uppträdande, svårligen värre än att hans förtjenster kunna bringa detta i glömska. Med hans natur skall sådant icke kunna undvikas. Hans personlighet är icke alltid i stånd att visa honom den rätta vägen.

Det var alltså genast att förutse, att han snart åter skulle visa sig stå till venster, och han har redan gjort det, i det han den 1 januari publicerade en nyårsdikt i ett af våra vensterorgan. Han är blott icke längre i sträng mening inrullerad i något parti, men det behöfver han ju heller icke vara. Han hör särskildt icke till den literära venstern, som alltså för framtiden räknar en mindre under sin fana än förut.

Men detta är icke det värsta, som vid nyårstiden har drabbat den nya riktningen. Långt allvarsammare är det, att brytning uppstått mellan en af dess män, fil. dr Edvard Brandes och den danska demokratiens ledare, folketingets ordförande, Berg. Ty Berg är icke, som Drachmann, en lättrörlig natur, hvilken gör täta krumsprång, han är fast och solid, hans karakter är höjd öfver tvifvel, hans frihetssinne har bestått profvet och hans handlingar afvägas. När han bryter med någon, är det icke stämning eller lyrik, det är öfvervägdt, det är allvar.

Det är nu något öfver tre år sedan en allians slöts mellan den politiska och literära venstern, som förut hade hållit sig fjerran från politiken. Den fick sitt dokument, då Edvard Brandes ställde sig som den radikala vensterns kandidat vid ett folketingsval på Langeland och på valdagen uttryckligen förklarade att han "trodde hvarken på judarnes eller de kristnes Gud."

Denna allians helsades säkert af de flesta venstermän med glädje, men det fans också många, bland dem under-

Digitized by Google

tecknad, som ansåg den för ogynsam, och jag framställde en sådan uppfattning uti denna tidskrifts tredje häfte för 1881.

Jag framhöll då, att Bergs styrka hittills varit det, att han representerade det stora, breda danska folket med alla dess fel och dess företräden, men det vida öfvervägande flertalet af danskar är religiöst, och fritänkeriet står för det som någonting främmande, hvarifrån den enkle mannen helst må hålla sig fjerran. Man kan anse denna religiositet såsom gynsam eller ogynsam, det afgörande är att den är ett faktum. Intet vore lyckligare, än om de literärt-religiösa och politiska partierna kunde samverka öppet, men när detta under de gifna omständigheterna är oklokt, böra de en tid ännu göra det i hemlighet. Och denna allians borde flera år ännu ha varit en hemlig, icke en offentlig förlofning.

Sådan den eklaterades 1880, kunde den blott blifva till skada för begge parterna, för de radikala som fingo en ogynsam ställning i förhållande till befolkningen genom en allians med fritänkare, och för fritänkarne derför att de politiskt taget anteciperade tiden genom att framträda som politici, medan de ännu voro så få. Och om de dock kunnat gifva den radikala venstern ett värdefullt understöd, men detta var omöjligt, eftersom de saknade kännedom icke om politiken i dess allmänhet, utan om den politiska detaljen, som de funno under sin värdighet. De ledo nämligen af aristokratiskt intelligenta, fina förnimmelser.

Det var detta, jag utvecklade strax efter att alliansen var afslutad; inom vensterpartiet funnos säkert de som hyste samma uppfattning, hr Berg hyste den icke. Han blef i denna punkt starkt påverkad af sin partikamrat Hörup, hvilken står fritänkarne mycket nära. "Morgenbladet", den radikala vensterns partiorgan, som väsentligen uppbars af Hörup, som är en lysande journalistisk förmåga, och hvilket blad Berg hade i sin makt, öfvertogs från 1 jan. 1881 af Berg, Hörup och Edv. Brandes, hvilka alla tre namngåfvo sig som utgifvare, sålunda att Berg reserverade

Digitized by Google

sig rätt att efter tre års förlopp kunna uppsäga kompaniskapet och ånyo blifva den bestämmande i bladet.

För så vidt denna förening skulle kunnat ega bestånd, måste man från alla håll visat en utomordentlig hänsynsfullhet; särskildt borde detta varit fallet med Brandes och Hörup, som fingo att göra med bladets dagliga ledning, hvilken Berg icke hade tid att taga sig af. Det var icke lätt att under samma ledning förena Bergs folklighet och grundtvigianism, som fordrade positiv, sund näring för landtmannaklassen, Edv. Brandes' utprägladt kritiska lynne, som sökte verka på köpenhamnarne genom spirituela, literära artiklar och genom en följetong som öfversatte Zola, och slutligen Hörup, som hyser varm sympati för den brandeska riktningen, men som i alla fall tills vidare icke vill förklara sig för fritänkare, derför att han är rädd för att derigenom skada sin politiska ställning. Denna hänsynsfullhet blef icke iakttagen.

Det har länge varit en offentlig hemlighet att Berg kände sig starkt missnöjd och långt ifrån fann sig tillräckligt hänsynsfullt behandlad. Säkert har han under samarbetet vid Morgenbladet mer än en gång stött på fina förnimmelser, hvilka tycktes honom intaga en allför deciderad ståndpunkt, ofta har han väl törnat emot en klick, som han trots allting icke var inne uti och som han fann aristokratiskt afstängd, tillskrifvande sig ett inflytande, som ingen annan kunde få det infallet att tillerkänna densamma och hvars medlemmars existens väl till på köpet var okänd för de allra flesta samtida. Det är svårt att värja sig för en känsla af att särskildt vid vissa tillfällen icke tillräcklig hänsyn togs till Bergs ställning och till det faktum att bakomhonom stodo tusenden, det stora folket, hvilket tänkte såsom han.

Det var särskildt två bestämda tillfällen, vid hvilka Berg fann att man tagit alltför litet hänsyn till honom. Det var vid Luther- och Grundtvigfesterna. Den sistnämda, i hvilken Berg deltog, firades med stor högtidlighet af grundt-

Digitized by Google

vigianerna, och den dagen den egde rum funnos ledande artiklar om Grundtvig i samtliga Köpenhamns tidningar, utom i — Morgenbladet, hvars utgifvare var den ende Köpenhamnsredaktör, som deltog i festen. Onekligen såg detta märkvärdigt ut. Berg genomdref då, att nästa dag stod der en artikel om Grundtvig, men denna artikel, som var undertecknad af Edv. Brandes, var mycket osympatisk och hård mot Grundtvig, och bar tydlig prägel af att vara framtvungen. Berg yttrade sedan, att han mycket väl kunde arbeta tillsammans med en fritänkare, men icke med en man som var så ensidig, att han icke kunde uppskatta Grundtvigs och Luthers betydelse. Vid Luthersfesten innehöll icke heller Morgenbladet någon ledande artikel.

Härtill kom också, att alliansen ingalunda gjorde Berg den nytta som han hade väntat. Han slöt på sin tid alliansen med den literära venstern i den föreställningen att derigenom kunna vinna Köpenhamn. Han hörde röster om, att vann han än icke på denna väg genast de stora breda samhällslagren i hufvudstaden, så vann han enstaka utmärkta namn, allt flere och flere, och det var på detta det berodde. Efteråt skulle så mängden komma. Det ljöd för hr Berg som en sirénsång, och den drog honom till sig.

Men så gick det icke. Morgenbladets abonnementsantal steg blott mycket obetydligt i hufvudstaden och på landet var det icke tal derom. Berg såg alltså, att hans nya allians icke vann Köpenhamn för hans sak. Ty säkert utbredde vensteridéer sig allt starkare i hufvudstaden, otvifvelaktigt fingo köpenhamnarne efter hand en helt annan uppfattning af honom, än de hade haft förut, men det var icke hans allierade, som åstadkommo detta. Han ville genom dem träda i förhållande till Köpenhamnarne, han ville få tillfälle att tala till dessa, men ett sådant gafs aldrig. "Det var icke klokt, det var icke passande, man borde vänta något ännu, man måste vara försigtig." Berg fick ingen nytta af sina allierade.

Digitized by Google

Så stiftades i förliden november månad af frisinnade män från helt andra kretsar "Köpenhamns liberala valmansförening" den stiftades icke af, kanske, snarare i trots af Edv. Brandes och Hörup. Det skedde utan betänklighet, utan den vanliga skuggrädslan, raskt och beslutsamt. Det hela försiggick på några få veckor, derpå kom inbjudningen, och 4 à 5,000 följde densamma. Styrelsen arrangerade ett Kasinomöte, den inbjöd Berg att tala, här gafs för honom ett tillfälle som hans allierade aldrig hade kunnat eller velat skaffa honom.

Och då Berg framträdde i Kasino, då helsades han med jublande hänförelse; från tusentals köpenhamnare ljödo kraftiga hurrarop upp emot honom. Han stod midt ibland hufvudstadens män och aldrig hade han blifvit helsad hjertligare än här. Hade han behöft hysa betänkligheter för att tala till köpenhamnarne? Hvarför hade han icke gjort det för lång tid sedan? Och var det hans allierades skull, att han nu kommit derhän? Jag tror att den nya situationen blef uppgjord denna afton i Kasino, medan bifallsstormen brusade upp emot Berg.

Ty Berg fick denna afton ett intryck af, att hans allierade velat hålla honom borta från Köpenhamn, att de väl velat för sin del genom honom vinna inflytande på landet, men att de icke velat delaktiggöra honom af inflytandet i Köpenhamn. Nu fick han helt andra män att tacka, i fall han vann ett sådant.

Så beslöt han att till nyåret bryta med Edv. Brandes, och han gjorde det. Då han alltså derigenom förlorade en kraft, ville han vinna annat i stället, och beslöt att låta Morgenbladet — hvilket stiftades såsom vensterns gemensamma organ — men som under striden mellan radikala och moderata slöt sig absolut till de förstnämda — å nyo blifva gemensamt organ och lät i stället för Brandes den framstående moderate folketingsmannen F. Boysen inträda i redaktionskomitéen tillsammans med Berg och Hörup. Den sistnämnde ville emellertid icke hafva något med Mor-

Digitized by Google

genbladet att göra, utan såsom absolut ensamrådande redaktör, och eftersom Berg fruktade att Hörup under sådana förhållanden åter skulle låta den förra riktningen ensidigt råda, kunde enighet icke uppnås. Hörup afgick nu och tog i sista numret af Morgenbladet för 1883 afsked af publiken, i det han beklagade att den krets af utmärkta män från konstens, literaturens och vetenskapens verld, som under de senaste tre åren blifvit samlad vid Morgenbladet, nu var upplöst och splittrad.

Dessa ord voro i hög grad öfverdrifna, liksom hela den betydelse, som varit tillskrifven denna brytning, öfver hufvud har varit betydligt öfverdrifven; högerpressen har naturligtvis smickrat sig med att låtsa som om allt nu vore förbi för venstern, liksom Edv. Brandes och de, hvilka stodo honom närmast, kanske också önskat, att då de icke längre skrefvo i Morgenbladet, detta då skulle vara liktydigt med att ingen af den literära venstern gjorde det, så att man hädanefter kunde förklara hvarje samverkan mellan den literära och politiska venstern för afbruten.

Men så har det lyckligtvis ingalunda gått. Hvad som skett betyder att Berg förklarat sig ur stånd att samarbeta med Edv. Brandes, och konseqvensen häraf har varit att den literära vensterns ring blifvit bruten och att partiet förlorat sitt dominerande inflytande på Morgenbladet och följaktligen icke längre har något dagblad till sitt förfogande. Men det betyder ingalunda, att Berg uppsagt den literära venstern tro och huldhet. Han önskar tvärtom, att den skall verka i Morgenbladet och flera af dess män ha också redan under förra hälften af januari gifvit bidrag dertill. Emellertid existerar den literära venstern icke mera som parti och särskildt icke såsom ett parti i hvilket Edv. Brandes intager en af anförareplatserna.

Genom hvad som skett har alltså ingenting väsentligt gått förloradt för frihetens och framstegets sak. Det är olyckligt, att en journalist af Hörups rang är utestängd från ett blad, som har honom att tacka för så mycket, men

Digitized by Google

det antages också att han icke inom synnerligen lång tid skall å nyo vara med i Morgenbladet.

Till ersättning har nu en verklig fördel uppnåtts derigenom, att den nya situationen åstadkommit en närmare sammanslutning mellan radikala och moderata. Dessa män hörde naturligt tillsammans och sluta sig alla till gemensamma demokratiska idéer, och blott personliga skäl, hvilka aldrig borde hafva åstadkommit en så långvarig skilsmessa, ha varit skuld till den ty värr alltför stora ifver, hvarmed radikala och moderata nu under en rad af år ha förföljt hvarandra.

Samtidigt spridde sig i Köpenhamn de vildaste rykten om Bergs motiver. Berg hade varit på flere audienser hos konungen; vid dessa hade Hans Maj:t låtit förstå, att han i och för sig icke skulle hafva något emot ett venstérkabinett, så vida blott icke detta parti hade slutit sig till fritänkarne och visat obenägenhet att främja försvarssaken. Berg hade då lofvat att genast göra sig af med dessa och erbjudit sig att till försvarsväsendet lemna 50 millioner kronor, hvilket långt ifrån är så mycket som den nuvarande regeringen begär, men likväl alltid bättre än intet. Nu uppfylde han första delen af löftet och skulle sedan bli minister för att uppfylla det andra.

Dessa rykten hafva, lindrigast sagdt, varit icke obetydligt öfverdrifna. Sanningen är den, att enligt hvad flere tecken antyda, önskar man vid hofvet att komma i ett vänligt förhållande till Berg, som varit inbjuden till åtskilliga hoffester, liksom Hans Maj:t visat honom ovanlig artighet, när Berg i egenskap af Folketingets ordförande haft audiens. Det är antagligt, att detta kan tydas såsom ett tillkännagifvande af, att nu äfven konungahuset är uttröttadt af den nu varande sakernas ställning och vill bana vägen för en öfvergång. Till våren — så vida det icke på grund af en upplösning sker förut — skola nya allmänna val ega rum till Folketinget. Venstern skall genom dessa säkert icke bli försvagad; tvärtom är det all sannolikhet för, att den

Digitized by Google

skall eröfra någon af de 27 platser, som högern ännu har qvar af de 102 folketingskretsarne.

När nu i det hela taget, till och med i de reaktionära högerkretsarne, en något annorlunda stämning än förut synes skola arbeta sig fram, så har säkert den ofvan omtalade bildningen af "Köpenhamns liberala valmansförening" mycket bidragit dertill. Denna förening stiftades för ett par månader sedan med uppgift att samla icke blott venstermän, utan äfven liberala högermän, så att egentligen blott den ministeriela högern var utesluten. Föreningen blef på det mest lidelsefulla sätt angripen i hela högerpressen. Den blef kallad "en maskerad vensterförening", och Köpenhamns borgare afråddes på det ifrigaste från att ingå deri samt uppmanades att sluta sig till den redan i flera år bestående "Högerns arbetare- och valmansförening", som samtidigt ifrigt gjorde reklam för sig genom annonser och på annat sätt.

Det oaktadt hände sig det öfverraskande, att föreningen under loppet af några dagar fick öfver 4000 medlemmar, flere än högerns förening kunnat samla under åratal. Och då den liberala föreningen i december höll sitt Kasinomöte, försiggick en ofantlig tillströmning dit. Inemot 2000 deltogo i mötet, och lika många måste gå sin väg utan att få plats. Och sjelfva mötet var ovanligt lyckadt, ett af de vackraste möten som på många år hållits i Köpenhamn. Bästa beviset på, huru väl det utföll, ligger deruti att högerbladen blefvo ense om att icke göra något referat deraf.

Detta måste nödvändigt göra ett starkt intryck, då det klart visade, i hvilken riktning stämningen går i hufvudstaden. För få år sedan skulle det varit svårt att skaffa gehör åt en vensterpolitiker, framför allt en så utpräglad som Berg; nu helsades han med ett så uppriktigt jubel, att intet tvifvel kunde ega rum om hans popularitet i vida kretsar af hufvudstaden.

Digitized by Google

Just under denna period, då reaktionen har plats i regeringen, utbreder sig öfver hela vårt land en äkta liberalism. Den skall tillintetgöra alla försök att åstadkomma skilnadsmärken bland folket, vare sig efter stånd eller efter religiösa åsigter. Den skall, trots alla hinder, föra segern med sig och leda traditionerna från 1848 framåt i ett vackert och lyckobringande spår.

Digitized by Google

Bref från Finland.

Helsingfors i januari 1884.

Herr redaktör!

En till julen utkommen broschyr — "Om våra partiförhållanden" af *A. Meurman* — gifver mig anledning att begynna mina meddelanden till "Dagens krönika" med den fråga, som för närvarande är den mest brännande hos oss, som trycker sin stämpel på allt vårt görande och låtande samt gifver partipolemiken en aldrig sinande fond af tvisteämnen. En korrespondent, som vill lemna någon inblick i våra förhållanden, kan ej undgå att vidröra denna fråga, och då kan han lika gerna göra det först som sist. Den broschyr, för hvilken jag går att redogöra, har dessutom väckt ett icke ringa uppseende härstädes, och ännu i den dag som är kommenteras den lifligt i pressen. Orsaken dertill är väl närmast författarskapet, som härrör af en bland fennomaniens ifrigaste koryfeer. Motståndarne kastade sig naturligtvis genast öfver skriften, som blifvit granskad och skärskådad ur alla möjliga synpunkter. Striden flammade upp på nytt, och dock ville broschyren icke vara en stridshandske, utan snarare ett fredens olivblad. Att den likväl blef det förra i stället för det senare, beror hufvudsakligen på dess egen beskaffenhet, såsom längre fram skall visa sig.

Först några ord om författaren.

Kommunalrådet *A. Meurman* är hufvudsakligen känd som bondeståndets ledare vid våra senaste landtdagar, hvar-

Digitized by Google

jemte han uppträdt som en synnerligen hetsig artikelförfattare i den fennomanska tidningen Morgonbladet. På senaste landtdag väckte han uppseende genom sin petition om judarnes utdrifvande från landet samt genom sin häftiga opposition mot förslaget om gift qvinnas eganderätt, som tack vare honom qväfdes i sin linda. Som bevis på ståndets förtroende blef hr Meurman emellertid vald till bankfullmäktig, hvarigenom hans verksamhet förflyttades från provinsen till hufvudstaden, samt utsågs dessutom till bondeståndets representant vid tzarens kröning i Moskwa. Insigten om det olämpliga i att ståndet icke skulle representeras af en verklig allmogeman framträdde dock så oförtydbart i ståndet, att hr Meurman föranleddes att afsäga sig hela representantskapet vid kröningen, för hvilket fall ståndet uttryckligen valt tvänne suppleanter, bägge verklige bönder. Men när tiden för kröningen närmade sig, blef förmodligen frestelsen att se all den ståt, hvarom tidningarna redan på förhand talade, för stor för hr Meurman. Ehuru den allmänna opinionen ansåg hans afsägelse för definitiv och afgörande, beslöt han icke dess mindre att resa till Moskwa. Beslutet blef äfven verklighet. Hr Meurman afreste, åtföljd af tidningarnas ironiska lyckönskningar.

Jag vet icke hvilka syner mötte honom på färden till "Rysslands hjerta" eller hvilka intryck den stora kröningen gjorde på hans sinne. Kanhända harmades han djupt öfver att se Finlands representanter inmängda bland de ryska guvernementsstädernas deputerade, utan att ens å landets vägnar få framföra någon särskild lyckönskan, eller kände han sig sårad öfver att ej i likhet med sin föregångare vid Alexander II:s kröning få blifva föreställd för tronföljaren. Man har gissat så väl hit som dit. Säkert är att man trodde sig kunna konstatera en förändring med hr Meurman efter den resan. De häftiga och hänsynslösa artiklarna i Morgonbladet upphörde med ens, och det berättas att förf. efter återkomsten under inflytelsen af sina reseintryck yttrat till

Digitized by Google

någon eller några af sina härvarande vänner: "nu kan det vara tid för partierna i Finland att sluta fred."

Öppnar man den broschyr, som förf. nu utsändt efter en lång tystnad, så kan man i sjelfva verket finna en bekräftelse på dessa ord. På tal om det berättigade i partiernas tillvaro och deras nödvändighet för utvecklingens gång, säger förf.: "Men om också slitningen mellan partier hör till utvecklingens gång, så kan den dock, utan tvifvel, leda äfven till förderf. Det sker, då allmänandan hos ett folk ej är stark nog att tvinga partierna att underordna sina enskilda intressen under det allmännas fordringar." Och när förf. sedan öfverkommer till partistriden i vårt land, konstaterar han, att hätskheten tilltager, och bifogar: "De yttre förhållandena äro icke heller för oss lika gynsamma som för en tid sedan, och lemna ingen garanti för att vi alltid skola beherska situationen."

Det är dessa symptom, som enligt förf. tyckas mana partierna i Finland att sluta fred. Hos mången tänkande, säger förf. antagligen äfven i tanke på sig sjelf, innebor i djupet af hans sinne en längtande fråga: står ej någon lösning att finna? Och i slutet, sedan förf. från sin ståndpunkt anvisat en sådan lösning, utropar han: "Ty säkrast af allt är: tidens tecken mana de tänkande till sammanslutning i landets gemensamma intresse."

Innan jag går till den lösning, som förf. förordar, vill jag först söka uppvisa, huruvida "tidens tecken" verkligen äro sådana förf. antyder, utan att dervid framhålla några fakta. Till en början kan det vara skäl att tillse, huruvida de yttre förhållandena nu mindre än förut garantera landets förmåga att alltid kunna beherska situationen. I detta afseende tror jag att förf:s pessimism är fullt berättigad. Den östra horisonten är laddad med tunga och mörka moln, som vestersolen tyckes hafva svårt att genombryta. Det stora tzarriket befinner sig efter sista regentombytet midt upp i en reaktion, hvars verkningar tyckas sträcka sig ända hit. Ett nytt parti kom till väldet och just det, som är

Digitized by Google

mest fiendtligt stämdt mot Finlands autonoma ställning. Den nye generalguvernören, som kom med det nya systemet, har ända från början visat en betänklig tendens att vid sidan af landets senat och den finska komitén i S:t Petersburg göra sitt personliga godtycke gällande. Till hvilken spets förhållandena redan kommit, visar föredragningen af den senaste finska språkförordningen, som skedde gemensamt af ministerstatssekreteraren och generalguvernören, ehuru den senare enligt våra lagar icke eger någon föredragningsrätt hos storfursten-kejsaren. Samtidigt spred sig ett rykte, att den nye ministerstatssekreterarens ställning blifvit vacklande och den fyra månaders tjenstledighet, hvarmed han hugnades, betraktas af många såsom en öfvergång till ett definitivt afsked från hela posten. Huru man sviker våra förhoppningar, visar äfven frågan om motionsrätten. Ehuru initiativet till densamma togs af den nya regeringen sjelf och ehuru förslaget enhälligt accepterades af ständerna, blef det dock förkastadt på högre ort, påtagligen af eftergift för den mot Finland afundsjuka ryska opinionen, såsom framgår äfven deraf, att våra tidningar af högre politiska statsskäl en tid förbjödos att alls vidröra denna fråga. Äfven vid de högre administrativa posternas besättande får icke förtjensten göra sig gällande, utan det är det i Ryssland så vanliga gunstlingssystemet, som här tyckes börja göra sig gällande. Af allt detta har födts en oro i sinnena och en känsla af osäkerhet, som alltid verkar förlamande. Man känner sig stå alltför nära det gungflyartade, som i våra dagar är så kännetecknande för det ryska samhället, och det är allt detta man får tänka sig underförstådt, då hr Meurman säger, att de yttre förhållandena ej erbjuda någon garanti för att vi alltid skola beherska situationen.

Vänder man blicken från det yttre till det inre, så är enligt hr M. partistriden förderflig, då allmänandan hos ett folk ej är stark nog att tvinga partierna att underordna sina enskilda intressen under det allmännas fordringar. Dermed åsyftar förf. utan tvifvel den långt avancerade punkt i

Digitized by Google

partikampen, då de stridande partierna vädja till främmande makter, för att genom deras medling segra öfver sina motståndare. Har det gått så långt, då står ofärd för dörren. Det har i sjelfva verket på senaste tiden framträdt symptom, som tyda på att vi hunnit denna ödesdigra punkt i partibataljen. Under namn af de "Petersburgska vägarnas" politik har denna taktik redan länge bedrifvits i hemlighet af det fennomanska partiet, men först efter den nuvarande generalguvernörens ankomst till landet har man haft mod att öppet framträda dermed. Denne blef redan vid sin första entré helsad med inställsamma artiklar i de fennomanska bladen, hvilkas hufvudsyfte var att låta honom förstå, att han var den egentlige herren i landet, som borde taga tyglarna i sin hand. Ehuru följderna af dessa obetänksamheter nogsamt begynt visa sig och hota landet med en kamarillaregering af den mest oberäkneliga art, fasthåller man allt fortfarande vid denna allians, med hvars tillhjelp partiet vunnit några fördelar och hoppas komma till makten. Medan partiet uppvaktar sin mäktige förbundne med smicker och vördnasbetygelser vid alla möjliga och omöjliga tillfällen, samtidigt göres allt för att nedsätta de inhemska myndigheterna och att hos det okunniga folket undergräfva deras anseende. Sin egentliga devis erhöll hela denna politik senaste höst, då en fennomansk landsortstidning som en lösen för partiet utstötte det dråpliga fältropet: *ex oriente lux* (ljus från öster). I dessa ord har man det fennomanska partiets nuvarande taktik fullständigt uttryckt.

Det är att beklaga att förf., hvars intentioner till en början tyckas vara så allvarliga, icke haft mod att blotta halten af denna politik, som alltför mycket synes mig erinra om de Sprengtportenska stämplingarna under förra seklet. Han hade haft så mycket större anledning dertill, som han sjelf berör den brännande partifrågan från senaste höst om finskans förklarande som officielt språk, hvarunder det tydligast visade sig att fennomanien spelade under täcke med generalguvernören. Frågan om finskan som officielt

Digitized by Google

språk uppdykte egentligen senaste vår, då ett rykte plötsligt spred sig, att finska folket som kröningsgåfva skulle öfverraskas med en administrativ författning, som skulle förklara finska språket som officielt. Med den otålighet som är karakteristisk för det fennomanska partiet, är det klart att hr M. med förbigående af alla de invändningar, som gjordes mot en dylik författning, helt enkelt betraktar oppositionen som ett hån mot landets befolkning och finner det helt naturligt att generalguvernören ville behandla frågan ungefär som man går tillväga i det inkonstitutionella Ryssland. Motståndet från icke-fennomanernes sida gälde endast planen att utan ständernas hörande utfärda en lag af så genomgripande betydelse. Visserligen har man tidigare på många håll äfven vid landtdagarne framhållit, att den rätta tidpunkten för finska språkets förklarande som officielt ännu ej är inne. Det finnes en hel kohort af gamle embetsmän, hvilka bekommit sina befattningar under en tid, då kännedom af finska språket ej fordrades för erhållande af ett embete, och hvilka förty skulle hafva ytterst svårt att reda sig med det nya officiella språket. Dessutom har det af insigtsfulle jurister framhållits, att den finska kurialstilen ännu är så outvecklad, att dess användande exempelvis i mer invecklade kriminella fall vore rent af rättsvådligt. Dessa synpunkter framhöllos dock icke under polemiken om finskan som officielt språk. Man yrkade helt enkelt på att en lag, som så mäktigt berör alla medborgares intressen, ej finge tillkomma på administrativ väg utan ständernas hörande. Tvistefrågan löstes på högre ort sålunda, att frågan om finskans förklarande som officielt språk uppsköts tillsvidare, medan en ny språkförordning utfärdades, inrymmande ökade rättigheter åt finska språket. Från den häftiga polemiken i denna fråga må antecknas att från fennomanskt håll utgifvaren af tidskriften *Valvoja* (Väktaren) helt och hållet anslöt sig till dem, som fordrade att denna fråga skulle ensamt afgöras af ständerna. Men härför blef han tillbörligt upptuktad af hela den öfriga fenno-

Digitized by Google

manska pressen i korus, ja till och med hans egne medarbetare skyndade sig att desavouera sin *redacteur en chef*. Måhända var det fruktan för en sådan bastonad, som föranledde hr Meurman att gifva sitt tysta erkännande åt den orientaliska politiken.

Vare härmed huru som helst, säkert är att detta drag ej bådar godt för den lösning hr M. tagit sig på att föreslå i partifrågan. Af den hvilken uppträder som medlare mellan partierna fordras närmast, att han skall kunna sätta sig in i partiernas olika intressen och sträfvanden och genom att jemföra dem med och väga dem mot hvarandra utfinna ett *modus vivendi* för de båda parterna. Detta tyckes hr M. hafva insett, då han frågar: "Månne det icke kan finnas sans nog, att en gång se, icke på *fennomanerna* och *svekomanerna*, utan på *fennomanen* och *svekomanen!* Kanske skola vi sålunda ömsesides, tagna hvar för sig, visa oss vara allt annat än dessa landsförderfvare, hvarmed man lyckats befolka den fennomanska och den svekomanska skogen." Med denna goda föresats går förf. att taga de båda partierna under närmare skärskådande.

Först vänder sig förf. naturligtvis till skötebarnet fennomanen och frågar: Hvad vill det fennomanska partiet strikte definieradt? Härpå svarar han: "Fennomaniens syfte är att göra massan af Finlands befolkning delaktig af den europeiska kulturen, för att derigenom öka landets produktiva krafter på så väl det andliga som det materiela området. Som medel härtill vill hon göra denna befolknings språk till ett bildningens och literaturens språk, och som oundviklig följd deraf, till ett administrationens språk." Till yttermera visso får man veta, att "fennomanien är ett positivt arbete för ett fixeradt mål, icke någon negation i en eller annan form." Men icke nog dermed. Förf. förklarar det vara fullkomligt omöjligt att fennomanien skulle hafva till afsigt den svenska kulturens tillintetgörande eller det svenska språkets utträngande ur landet, ja vill man veta hans enskilda förmenande, så är det, "att man icke ännu på

Digitized by Google

framtidens himlarand kan skönja den tid, då svenskan blefve obehöflig, dels emedan här finnes en svensktalande allmoge, dels emedan våra arkiver, börjande från häradsrätternas, äro svenska, dels emedan vår historia och utveckling så nära sammanhänger med Sveriges."

Det är väl sagdt af hr M. om det svenska språkets framtid här i landet, och man vore honom ännu mer tacksam för denna vänliga konjektur, i fall den icke vore tillkommen endast för att låta den ljusa bilden af fennomanien riktigt sticka i ögonen. Skulle fennomanien ens närmelsevis motsvara den teckning, som hr M. gifver af densamma, så funnes det väl ej någon hos oss, som vore fiendtligt sinnad mot densamma, och hela partibildningen skulle väl föga existera. Det var eljes en egendomlig ödets ironi att samtidigt med utkomsten af hr Meurmans broschyr fennomanska tidningar i sina prenumerationsanmälningar yrkade icke blott på finskans likställighet med svenskan, utan rent af på dess insättande i svenskans ställe. Och hvad den svenska bildningen angår, är det icke ett attentat mot densamma, då "Uusi Suometar", fennomaniens hufvudorgan, förklarar att i det inre af Finland ej vidare behöfvas några svenskspråkiga läroverk, hvarvid tidningen tillika framhåller att "den nuvarande främmande bildningen" (den svenska) måste "renas, omvändas och förändras till nationel, det är till rent finsk." Då man hos oss år ut och år in samt dag för dag blifvit van att höra dylika försäkringar och hotelser samt varit vitne till en brådstörtad agitation i denna riktning, så vet man icke här för hvems räkning hr M. skrifver, då han påstår, att fennomanien endast arbetar för den finska bildningen, ej mot den svenska.

Innan förf. öfvergår till sin teckningen af partierna, varnar han för att med uppskrämd fantasi befolka motståndarens partiverld med förskräckande troll och gastar. Denna sin egen varning hade förf. ej bort glömma, när han gick till teckningen af sina motståndare. Det är nämligen ett fruktansvärdt spöke, hvarmed förf. skrämmer upp

Digitized by Google

sig sjelf, när han gentemot det fennomanska uppdrager en bild af det svenska partiet. Partiets syftemål går, enligt hr M. ut på att tillintetgöra allt det arbete, hvarigenom en finsk bildad klass skapats och hvarigenom den lefver. Den finska literatur som finnes, och som växer med hvarje dag, den skall tillintetgöras, de finska lärda skolorna skola stängas, svenskan skall förbli det lätt skönjbara märket, som skiljer herren från drängen. Men icke nog dermed, understödt af regeringen, har det svenska partiet dessutom mod att utkasta "de mest afvita beskyllningar" och de "fräckaste denunciationer" mot fennomanerne. "Det är sålunda, säger hr M., man trott på möjligheten att vanställa förhållandena ända derhän, att man beskylt dem, som arbeta för skapandet af en bildad finsk klass i Finland, som bekantgöra det så att säga mest aristokratiska den europeiska literaturen har att bjuda, som begära lärda skolor, att man beskyller dessa för att uppvigla folket mot de bildade klasserna!" Här ha vi således en af det svenska partiets "fräcka denunciationer". Tyvärr är denna beskyllning blott alltför grundad, och det är endast en låtsad okunnighet om faktiska förhållanden att söka förneka densammas riktighet. Den som följer med den fennomanska pressen i dess helhet, är i tillfälle att dagligdags höra talas om "den utländska byråkratiens sekelgamla slafbojor kring vårt land" och om "vesterns grufliga förtryck," med flere exempel, hvilka upprepas i oändliga variationer.

Sitt påstående att det svenska partiet skulle sträfva att tillintetgöra den finska literaturen, de finska skolorna m. m. har hr M. ej stödt med något enda bevis, helt enkelt emedan han ej haft tillgång dertill. Som sådant kan nämligen ej betraktas en länge sedan upphäfd förordning från 1840-talet, som bestämde att endast religion och jordbruk rörande skrifter skulle få på finska publiceras. Denna förordning tillkom nämligen helt och hållet på administrativ väg, och med det svenska partiet hade den intet gemensamt. I en bok om "den finska vitterheten efter 1830"

Digitized by Google

visas uttryckligen, att denna förordning endast var ett vanskapligt foster af den politiska skuggrädslan efter 1848 års revolution. Förf:s teckning af motparten visar blott alltför bedröfligt, att han helt och hållet tappat den sans, som ännu så fördelaktigt tycktes utmärka honom i början af broschyren. I stället är han genomsyrad af en bitterhet och galla som ådagalägger att synen på våra förhållanden ännu helt och hållet är förmörkad af partiifvern.

Att någon allvarlig lösning ej är att vänta af en så qvalificerad fredsmäklare, ligger i öppen dag. Också har förf:s medlarskap på intet håll blifvit taget på fullt allvar, och det torde knappast leda till några resultat. Sjelfva den lösning, som förf. omsider kommer till, är också sådan, att derpå icke är mycket att bygga.

Förf. afser nämligen ingalunda bildandet af ett centrumsparti, sådant det liberala partiet tidigare utan framgång åsyftade. Liksom hela det fennomanska partiet förklarar förf. ett sådant vara en utopi, som ej har någon utsigt till framgång. Deremot tror han att ett sambyggande kunde grundas helt enkelt på någon ekonomisk eller merkantil princip. De kämpande partierna skola betraktas som tvänne konkurrerande trafikanter, som utbjuda sin vara, så god och så godt enhvar förstår. "Med ett ord, att lefva på det sätt som cigarrbutikerna vid Unionsgatan, utpuffa sin vara, så godt sig göra låter, framhålla, om så behagas, fördelen af den egna varan framför grannens, och i öfrigt låta enhvar bestyra sitt geschäft." I slutet af broschyren formulerar förf. närmare sitt projekt i följande trenne punkter:

1:o. Rättsfrågan måste vara klart afgjord, likaberättigandet mellan medborgare som tala landets inhemska språk fullständigt. Regeringen drager försorg om att så sker, leder och öfvervakar det hela, och stäfjar öfvergrepp, der sådana kunna förefalla, under iakttagande af grundsatsen om tvänne konkurrerande näringsidkares förhållande.

2:o. Den allmänna opinionen i landet betraktar de olika partierna i vårt land såsom täflande näringsidkare

Digitized by Google

och bevakar, att striden håller sig inom de gränser, som för ärliga konkurrenter gälla.

3:o. Landets allmänna angelägenheter behandlas med den samverkan, som väl visat sig kunna ega rum mellan konkurrerande affärsmän, som diskutera sin rörelses gemensamma intressen.

Såsom synes vill förf. lösa tvistefrågan på ett alltför beqvämt och lättvindigt sätt. Idébärare skola betrakta sig som näringsidkare eller cigarrhandlande, och regering och allmän opinion skola vara med om detta betraktelsesätt. Gälde det uteslutande det literära området, så kunde väl en dylik affärsmessig konkurrens låta tänka sig, men då partierna tillika äro politiska, då det ena sträfvar att undantränga det andra från makten, då är det svårt att förstå huru denna konkurrenslag i tre §§ skall tillämpas. För öfrigt vill jag påpeka att den allmänna opinionen skulle få en icke ringa sysselsättning med att öfvervaka att denna konkurrens skulle hålla sig inom ärliga gränser. Den skulle ständigt få stå på vakt som en skyllerkur, för att stäfja öfvergrepp från de konkurrerandes sida. Att särskildt från det håll förf. representerar detta förslag dessutom har föga utsigter att blifva antaget, synes af flere fakta, hvarigenom sjelfva principen helt och hållet förnekas. Beträffande svenska språket har Uusi Suometar förklarat, att detta tungomål, på hvilket J. L. Runeberg har diktat sina odödliga qväden, ej för Finland eger någon annan betydelse än tyska, franska eller hvilket annat språk som helst. Rörande svenska och finska skolor läses i samma blad, att det elevantal, som framträder vid *fri konkurrens*, icke är tillfyllest för att utgöra grunden för en skolas behöflighet. Ännu senaste vår diskuterades i den fennomanska pressen ett förslag att införa det irländska Coycotteringsväsendet i Finland, sålunda att allmogen skulle tillhållas att vid sina uppkök uteslutande vända sig till fennomanskt sinnade köpmän, för att derigenom vålla motståndarnes ekonomiska ruin. Och så vidare.

Digitized by Google

Skulle hr Meurmans broschyr kunna förbyta denna fiendtlighet och hatfullhet hos hans meningsfränder till en ärlig konkurrens, en ädel täflan, då vore visst mycket vunnet. Hätska uttalanden i början af året i den fennomanska pressen visa dock, att han ej vunnit något gehör hos sina partivänner, och mot motståndarne har han utfarit alltför besinningslöst, för att de skulle vilja räcka honom handen. Broschyrens betydelse inskränker sig sålunda till att vara den första om också rudimentära tanke på en försoning med motståndarne från fennomanskt håll. Måhända har den dock utsått ett och annat frö, som kan bära frukt och framträda i mera positiva förslag i samma riktning. Ty en verklig försoning mellan våra partier måste grundas på långt större eftergifter och på fastare botten än förf. till denna broschyr föreställer sig.

Arvid Hultin.

Digitized by Google

Två hittills otryckta uttalanden

af **Wergeland** och **Welhaven**.

I manuskriptsamlingen på Kungl. Biblioteket i Stockholm förefinnas ett par hittills icke offentliggjorda aktstycken *, hvilka ursprungligen varit bestämda att delgifvas den svenska allmänheten, men hvilka icke erhållit plats i de tidningar (Argus och Aftonbladet), för hvilka de varit afsedda, förmodligen derför att vederbörande hellre velat nedtysta en förlöpning, än genom införandet erkänna en oförrätt; handskrifterna hafva blifvit öfverlemnade åt Askelöfs samlingar och sålunda omsider hamnat i Kungl. Biblioteket. Det är emellertid icke mer än rätt och billigt, att dessa ganska märkliga framställningar af ett par bland Norges mest berömda författare omsider komma adressaten tillhanda, i synnerhet som vissa af deras här förekommande uttalanden i våra dagar ega sitt särskilda intresse.

1.

Höistärede Herrer, Herr Johansson og Herr G. Scheutz!

Jeg tillader mig i Tillid til Deres Godhed at anbefale til Indrykkelse i Deres Blad Indlagte. De vil ikke negte en angreben Mand Forsvar. Men — paanær Sangen **, som i Tilfælde af Optagelse, maatte beholde sit Sprog — maaske det skulde oversættes — rimeligvis; men hvorledes bærer jeg mig da ad? — Saafremt Red-

* Genom välvilja af Bibliotekarien D:r H. Wieselgren har Red:s uppmärksamhet blifvit fäst på dessa handskrifter.

** Wergelands bekanta dikt "Nordsjön", som i denna handskrift väsentligen öfverensstämmer med den tryckta versionen, hvilken, enligt uppgift i W:s samlade skrifter, är författad 1833. Det torde förtjena tilläggas, att den ifrågavarande, brefvet åtföljande originalhandskriften af poemet har påskriften *Paa et Skjær ved Hvalöerne.*

Digitized by Google

actionen ikke velvillig paatager sig det, saa har jeg Haab om, at maaske Herr Ridderstad eller Lektor Grafström eller Magister Mellin, om man henvendte sig til en af dem, vilde gjöre det. Dog — De finder vel paa et Raad, om De kuns ville optage Tilsvaret. I saa Tilfælde önskede jeg Underretning derom — hvilket altid kan ske frit gjennem den Norske Protocollist ved Statssecretariatets Afdeling i Stockholm O. P. Wiiger: Jeg har stundom den Vei sendt nogle Smaasager til höistagtede Svenske Venner og saaledes ogsaa til Dem, ærede Herrer; men er uvidende, om De ere komne til Adressen. Forbindelsen var dog ad den Vei let at holde aaben. Under Couvert til Generalmajor Birch (Agershuus) kommer alt mig tilhende. Tillader mig at vente derigjennem om en Tid et Nr a Argus! — Jeg sender hermed tillige 2 Nr af et Blad, som udgives af et ungt Talent, en Bondesön Sigurdson fra Lomb. Hans er Qvadet til Kronprindsen under Recensionen af Lassens Historie — et Værk, der fortjente noget Vidtlöftigere og Bedre.

Eidsvold den 10 October 1833.

Forbindligst

Henrik Wergeland.

Marginaltillskrift: Af udmærkede Bönder paa dette Thing havde vi: Neergaard (fra Romsdals Amt), Foutgal (Christians Amt), Tönsager (Agershuus Amt, fra Eidsvold), Ueland (fra Stavangers), Haagenstad (fra Christians Amt), Selboe (for Agershuus). — Maribo har uigjenkaldelig tabt Folkets Godtykke ved sin uendelige Debatsyge og heftige Angreb paa Odelsthingets Ret til at omtale Statsraadernes Færd misbilligende uden at bestemme sig til Action. Det er beundrensværdige Fremskridt Bönderne gjöre i Oplysning. Velstand tiltager ogsaa. Jeg har i Sinde ved en Gratisafhandling at gjöre dem opmærksomme paa, at Loven tillader dem at afgjöre sine Trætter ved Voldgivtsmænd — Noget der ei er i Brug af Uvidenhed.

Den till Argus' redaktörer insända uppsatsen lyder sålunda:

Til den Svenske literære Almenhed!

Nr 15 d. A. af "Svenska Literatur-Föreningens Tidning" indeholdende en Herr R—ts* Kritik over Bogen "Henrik Wergeland forsvaret som Digter og Menneske" o. s. v. faldt Undertegnede ihænde. Angaaende det Missdömme, denne i heimdallsk Aand affattede Kritik afgiver over mit Skjaldskab, agter jeg ikke at svare, saasom det faaer forsvare sig selv med de Kræfter det engang for alle har, og skulde ikke förtjene Forsvar, om det fik det fra denne

* J. E. Rydqvist, förut utgifvare af tidningen Heimdall.

Digitized by Google

Pen. Det være kun sagt til Poetikernes, Æstetikernes og vore egne Danomaners, d. v. s. Jydegales Fortvivlelse, at af de "Bid"-saar, det har faaet i alle 3 Riger sprudler fremdeles den samme *vena*, og "Cæsarer" og "Spanioler" springe frem af Blodet — en Livsström, som ganske dulmer Smerten under den R—tske og heimdallske Sonde, der vel, som bekjendt, er af god udenlandsk Fabrik, men plumpt fört. (Se Nya Argus Nr 8, 1830.)

Derimod har jeg troet, at burde i nogle Ord give Herr R—ts' Yttrende om mine "*Planer på en fullkomlig omstöpning af den norska vitterheten och bokbildningen*" en Belysning, som det tiltrænger, for at ikke det Urigtige, i det er belagt med al en kritisk Signaturs Fripostighed, muligens skulde have en Virkning paa en Opinion i Sverige, der kun i Danmark kan have et rimeligt Tilvær mellem Plebs Parnassi. Jeg vil ikke antage, at Herr R—t med Overlæg og Eftertanke tillægger et Individ hine gigantiske Planer; — det vilde ellers vidne stærkere imod hans Forstand, end det gjör, om man antager disse Udtryk undslupne en aabenmundet Lettroenhed. Men saafremt Herr R—t ikke af Danske, der in casu kjende ligesaa lidet til Forholdene som han, eller af danomanske Consorter er bleven bundet det paa Ærmet, at slige Planer ere mine, saa bliver der kun tilbage at antage, at hine Yttringer ere uheldigen valgte af Uvidenhed; thi om endskjöndt de omfatte meget mere, er Meningen utvivelsomt alene den: *at W. i sine Skrivter fremhæver mange Ord og Böjninger af det norske Almuesprog.* Denne Mening fjerner sig ikke fra Fornuft, Rimlighed og Sandhed; og skulde være let at udtrykke for Enhver, der ikke har gjort sig det til en Vane at henslænge ubeviste og ubevislige Phraser, og at lade Sandt og Usandt maaske uden Bevidsthed passere, blot det har Tilsnittet af en sammenrafset kritisk Technik. For saavidt at dette Foretagende kan antages, som om end på en dadlende Maade antydet af Herr R—t, og saaledes er det eneste, der kan udbringe en fornuftig Mening af ovenciterede eller indpasses derunder som dog ment: saa vedkjender jeg mig det og har allerede for et Aar siden gjort Rede derfor i en længre Afhandling, som endnu ikke, alene formedelst Redaktören Advokat Hjelms Beskjeftigelse ved Storthinget, har viist sig i "Norske Maanedsskrivt" og særskilt trykt.

At en Forfatter, og det en poetisk, hvem det er mest at gjöre om glat at indliste sine Arbeider i Publicums Smag, tilsidesætter disse egenkjærlige Hensyn og offrer en Deel af sin temporære Popularitet, for i dem, om man saa vil noget despotisk og tidligt, i raske Greb at gjenerobre de malmfulde Fædreneröster, som det danske Uvæsen har — men kun for en Tid og ikke uigjenkaldeligen — fordrevet fra Byerne og ind i Dalene — det tyder visseligen paa

Digitized by Google

en Plan og det en indgroet. Visse Folk holde sligt ogsaa for et frygteligt Attentat. Imedlertid skulde dog en saadan Plan og dens Iværksættelse alene kunne vidne om et godt, om end phantastiskt, Fædrelandssind, mens de fornuftige Hensyn maatte omtvivles, der som dens Sejer ikke var grundet i en Nödvendighed, som udvikler sig til en almenbydende ligemeget af Folkets egen Aand som af dets politiske Forfatning. Under saadane Omstændigheder, der ere lette at opdage, ja at forudsige, om de ikke allerede vare indtraadte, er Individets Fare ikke saa stor, om det fremfor Andre fremmer dem: det veed sig i höijere Hænder, dets Foretagender antage Præget af et Instinct, og Seiren er vis, om end saameget tidligere vunden som Mænd tage djervt og uforbeholdent i med. Dette er indtraadt i Norge. Det er blevet klart for enhver oplyst og velsindet Normand, at Danskevældet ikke medförte nogen större Ulykke for Fædrelandet, end at dettes vakkre og malmfulde Sprogs Selvstændighed *som Skrivtsprog* gik tabt, i det et selv forqvaklet dansk fortrængte det. Men dette lykkedes kun fra Byerne, hvad Talesproget angaaer: Bönderne taalte Uleiligheden af i Religonsbögerne o. a. d. at maatte lære et fremmed Maal, og beholdt dog sit eget. Derpaa byggede da De, som med Fryd saae og fremmede den Trang til at hjelpe paa hiin Brist ved at benytte det indodlede fortræffelige Almuemaal, som klarere og indtil en bevidst Plan aabenbarte sig imellen Uafhængighedens og Frihedens Velgjerninger. Med Harm saae man vel det Bedste tabt i de mange forsvundne ejendommelige Sprogböininger; men man lagde strax Haand paa at redde hvad reddes kunde; og saaledes, medens nogle Lærde med Sejer forfægtede det norske Sprogs og videnskabeligheds Selvstendighed mod Danskes egoistiske Krav paa at endnu besidde Norge som literær og aandelig Provinds, begyndte andre* Forfattere at böde paa det *indförte* udpidskede Skrivtsprogs Fattigdom ved at indtage deri de almenest bekjendte, mest udtryksfulde Ord af vort rige Almuemaal. Det er allerede en 10 Aar siden en kjöbenhavnsk Recension af Bjerregaards Syngestykke "Fjeldeventyret" erklærede, at det ikke havde lykkets at forstaae det nye norske Sprog deri. Men siden har man der mærket, at den norske Sproggjenfödsel ligesaalidt lader sig standse af Spot som af en Alvor, der har al en *paatagen* Fadermines Naragtighed ligesom der er formegen alvorlig Vrede i deres Spot til at den kan skjules. Man

* Saaledes mærke man, foruden Undertegnedes Skrivter, ogsaa Storværket "Samlinger til den norske Historie", Bjerregaards og tildels M. Hansens Arbeider, mangfoldige Avis-articler, men især det af en Unevnt udgivne og i "Svenska Medborgaren" for störste Delen citerede Skrivt "17:de Mai og Politiet".

Digitized by Google

har derför i Danmark, men ligesaa forgiæves, försögt, om ikke plumpe Grovheder skulde kunne nedtynge denne "Vildhedens Aands" Vinger, til hvis Særegne det ogsaa hörer, at den ikke har mindste Rest af "Kjærlighed til overs for Kjærlighedsfolket og det gamle Kjærlighedsrige" dermede, og at den er befængt med liberale politiske Ideer, som ere "Troskabsfolket" en Vederstyggelighed. En Uvilje, som begyndte at blive national, formörkede selv Videnskabsmænds Klarsyn, og man hörde Rask og Rafn (hvilken Sidste bedst af alle har realiseret Kajens Idee at pynte sig med andres Fjær) med Invectiver at bestride Normandens Ret til at kalde sit Sprog norskt og til at have eller nogensinde at kunne have en egen Literatur. Maadeligt dansk Gods oversvömmede Bogladerne og fandt Afsætning hos den endnu fordanskede Deel af det norske Publicum, medens selv et Verk, som vore Historikeres "Samlinger til den norske Historie" ikke fandt en Subscribent i Danmark, hvor Historien siges at blomstre og hvor de fleste af vore Oldskrivter og historiske Documenter ere i usurperet Behold — til bedre Tider —. Disse vare de almene Repressalier, som toges i Danmark mod Norges Fremstræben til Uafhengighed i Sprog og Literatur. Individerne, som deltoge i denne, fik Personalier i Kjöbenhavnsposterne, danske Bi o. fl. d. Mellem dem var da Undertegnede; og mellem dem, som deraf mystificeredes, var svenske Heimdall og Herr R—t.

Dog byder Retfærdighed at tilstaae, at Undertegnede fik sin rigelige Part af hvad Polemiken om det norske Sprog gav af sig, ikke alene fordi han skrev saaledes, som kun Nödvendighed og Tidens Aand dikterede ham og enhver *norsk* Skjald Modersmaalet; men fordi disse saakaldte "voldsomme Angreb paa det danske Sprog i Norge" af visse Folk sattes i Forbindelse med erklærede ringere Tanker, end tilladt skulde være, om den danske Skjönvidenskabelighet, om enkelte af dens formentlige Heroer, ja selv om Oehlenschlæger, der ikke var sikker selv i den Nimbus, hvormed han omgiver sig i sin Selvbiografi, om det danske Sprogs Armod imod det norske baade allerede nu og endnu mere naar det faaer fuldt udviklet sig; og med politisk Uvilje mot Danmark og dets forvekende Literaturs Indtrængen hertillands — af hvilket Alt en forskrækket Fantasi dannede Billedet af en fortærende literær Fenrisulv, som djærvede at reise sig mod de hvide Aser (som de selv spille) og med Valhalla i Norden (d. v. s. Danmark i Norge). De norske Udtryk blive da dette Uhyres Hyl i danske eller i jydegale Norskes fordærvede Ören, hvem de hjemlige Toner ikke tiltale med sin ejendommelige Södhed.

Om end det Vargbillede skulde passe paa Undertegnede, at han ivrigere end Andre slider i den allerede mærkelige Rivt imellem det norske og danske Skrivtsprog ved rigeligst at udsaae ægte

Digitized by Google

norske Ord og Böininger, saa kan dog vel ingen Fornuftig andet end troe, at han vel veed, at disse dog kun af Enkeltmand fremsættes forslagsviis, saaledes at de ansöge om Andres offentlige Anerkjendelse af sin naturlige Borgerret. Först da ere disse forsvundne, men gienfundne ædle Stene fra vor egen Berghall indloddede i vor Sprog-genius's Diadem; — desværre mange af dem gjenfinde ikke det Hul, hvori de engang passede saa skjönt i Fædrenes Tid! Men paa en saadan Iid kunne dog vel Herr R—ts' Yttringer neppe passe; — de ligne mere hine fantastiske, der undslap den overspændte Skræk og den nationale og personlige Uvilje, som skabte Fenrisen og ikke bluedes ved selv i Norge parricidisk at haane Modersmaalets helligste Röster. Dog herledes de ikke derfra hos den svenske, men baade er det rimeligt, at han har ladet sig som ivrig Æstheticus slaae plat af de forfærdelige Skrig især fra Syd om indtrængende Barbari i Norge, og at den samme noget indskrænkede og servile Aand, som har Deel i at udstöde dem der, virker hos ham til at troe dem og saaledes bona fide at forstærke dem. Var ikke dette Sidste Tilfældet, at en fælleds lignende Aand maatte have lignende Virkninger, skulde man forundres mere over fra *svensk Mand* at höre den Normand bebreides, som arbeider for og vil, at Norges politiske Selvstændighed maa ligesom i Sverige, der, ved kjækt og itide at tiltage sig sin, reddede og udviklede sit fortræffelige Sprog og sin Literatur, have en Selvstændighed i enhver aandig Hensende til nödvendig Följe — en Iid, hvorved Individet dog gjör sit Fædreland og alle Videnskabelighedens især den skjönnes Republiker en större Tjeneste end sig selv.

Eidsvold i October 1833.

Henrik Wergeland.

Det andra, af Welhaven författade aktstycket, som var afsedt för införande i Aftonbladet och som synes vara skrifvet omkring 1836, innehåller bland annat ett uttalande om unionen, hvilket säkert skall ådraga sig mycken uppmärksamhet, eftersom det, *mutatis mutandis*, kan tillämpas på förhållandena i innevarande ögonblick.

2.

En anonym Fremstilling, hvormed Morgenbladet sögte at korrigere Herr *Overskous* Synsmaader af nogle norske Anliggender, har faaet Plads i "det sjette Aftonbladet", hvor den ledsages af et par Anmærkninger, hvilke dog ikke indeholde stort andet, end de naive Udtryk af en Anerkjændelse og et Bifald, som den tænkende Læser,

Digitized by Google

der forstaaer at pröve et Foredrags Sandhed med dets egne Ingredienser, skal finde selsomme, selv om han forresten er ligesaa ubekjendt med de hidhörende Fakta som Aftonbladets Redaktion.

Herr Overskous Artikel er en af disse Raisonnementets og Kombinationens Kraftsupper, der kaages paa en Pölsepind af Viden, men der ligger ingen forsætlig Svig i denne Tillavning. Den norske Forfatter har derimod et tilstrækkeligt Forraad af Fakta, og han forvansker dem med Flid — han lyver.

Jeg saae mit Namn indblandet i denne kummerlige Sammenspind, som Aftonbladet finder saa tilfredsstillende, og dette er mig her ikke ligegyldigt. I Norge er jeg ophört at ruste mig mod lignende Forfölgelser, thi der er Adgangen let til en rigtig Indsigt i disse Forholde, og der har jeg forlængst bemærket, at mine Modstandere höre til dem, der blot fysisk kunne tages af Daga; men under nærværende Omstændigheder maae det tilgives mig, at jeg optræder til mit Forsvar, da dette har en almindelig Side, og vil bidrage til at adsprede vidtgribende Vildfarelser.

Forfatteren i Morgenbladet opstiller den Bemærkning, at man udenfor Norge er saa tilböielig til at forestille sig Partier her, og denne Formening söger han at modvirke. Naar man imidlertid följer de hyppige Rivninger, hvorigjennem vort offentlige Liv i Handling som i Tale og Skrivt fremarbeider sig, naar man betragter dette eensidige, ofte fanatiske Sprog, hvormed de saakaldte liberale forkynde deres Evangelier og Anathemer, da kunde man ogsaa her komme til at tænke paa Partier, der som man ikke vidste, at en bestemt udtalt Konfession og en gjennemfört Plan mangler enhver af disse Ordförere, der med nogen Grund ellers kan synes at optræde som Organet for et Parti. Men der er for den almindelige Klarhed og Roe liden Hjelp deri, at de aandsbeslægtede Opponenter ikke kunne göre Regning paa at gjenfinde hinanden under en höiere Enhed. Dette foröger tvertimod blot Forvirringen; det bidrager til at demoralisere Pressen og svekke dens sande Frihed. Det er endelig kun denne store Ubestemthed, der kan give en Renkemager, som Morgenbladets, Mod til at frembyde en Kludemosaik, der ej engang er symmetrisk i sine Sammenföininger.

De antidanske synes om at undsee sig ved deres Daarskaber; men deres Udflygter komme for sent, og de ere ogsaa altfor tyndt anlagte. Ingen troer dog for Alvor, at man her til nogen Grad eller paa nogen Maade der kunde förtjene Opmærksomhed, har villet "tilsidesætte det Norske for det Danske", "betragte de Danske som Engler", at man har forsögt paa "at indföre dansk Dialekt" o. s. v. o. s. v. Man söger ialfald forgiæves efter det offentlige Aktstykke, der skulde kunne give en saadan Anskuelse nogen Rang

Digitized by Google

over almindelige Hjernespind. Man skal, i den Tid, da *"Danomani"* var et Yndlingsudtryk i visse Munde, neppe finde en eneste trykt norsk Linie, hvori Danmark hævedes paa en utilbörlig maade, og paa vort Lands Bekostning, medens det er let fra denne Epoche at samle et helt literairt Repertorium for Smædelser og ubeföiede Udfald mod den forrige Broderstat. Man fingerede formelige Intriger, der fra dansk Side skulde gaae ud paa at holde Norge i en aandelig slavisk Afhængighed, man udsaae enkelte Norske, der stempledes og forfulgtes som Agenter for denne Propaganda, man forvanskede aabenbare Fakta, hvor det kun paa nogen Maade lod sig gjöre, man leverered falske Beretninger om den Modstand og Kulde, Norges literaire Virksomhed mödte i Danmark; man drev dette Uvæsen saa længe det var muligt, indtil det maatte briste i sin egen Vindighed. Ingen skal med noget Held kunne benægte denne Fremstillings Sandhed; thi den hviler, som sagt, paa Dokumenter, der ere alles Eiendom, og jeg kan hvert Öieblik fremlægge dem.

Det er ikke vanskeligt at forklare dette Phænomen. Det intager ganske ligefrem sin Plads mellem vore Dages Udskeielser af en misforstaaet Patriotisme. Man vilde bortvise denne uomtvistelige Sats, at Norge, trots sin Emancipation som Stat, dog, i en Sprogeenhed, er amalgameret med Danmark, man vilde af vor politiske Selvstændighed danne en barok konseqvense, og drage den som en Skranke gjennem et aandeligt Slægtskab, der hvarken kunde forringe eller true Friheden af vor nye Forfatning. Anslaget var afsindigt, om ei for andet, saa dog fordi det var uudförligt; men det var ogsaa i sin Grund fordærveligt. Vor aandelige Œkonomi skulde forarmes, om det lykkedes at udparcellere denne Fælleds-Literaturs allerede snævert nok begrænsede Mark; Norges literaire Produktion, skulde, ikke mindre end den materielle, lammes, om den kun havde sit eget Marked; og for saavidt kan man med god Grund paastaae, at den Aand, der udtalte sig i denne söndrende Iver, blot kunde træde i Forbund med Raahed og Vankundighed. — Der ligger da en dobbelt Usandhed i den Maade, hvorpaa Anonymen har sögt at affærdige denne Sag, i det han giver Striden et falskt Udgangspunkt og forvansker dens Væsen. Her var ingenlunde Tanke om at fægte for danske Intresser. Det gjaldt kun at frede om en sund og naturlig Udvikling af Norges gjenvundne Kræfter.

Det er ikke uden Modbydelighed, at jeg gaaer over til den Del af Anonymens Fremstilling, hvori det har behaget ham at inblande min Personlighed. Her er atter Tale om dette mit Forhold til Henrik Wergeland, der er blevet saa skjævt betegnet, og som man under de mest iöinefaldende Opdigtelser har benyttet til at

Digitized by Google

sværte Reenheden af mine Hensigter. Jeg opponerede mot W:s literaire Retning og gjorde det af varm Intresse for det begyndende aandelige Liv i mit Fædreland. Til Giengjæld herfor satte man Bagvaskelsens Exstirpator i Bevægelse mod min Charakter og mit Rygte, og det uagtet jeg forlod den personlige Polemik, hvortil jeg paa det Yderste ver udæsket, og underlagde min Modstanders Skrivter en kritisk Behandling. Naar det heder hos Anonymen, at "Nationen holdt ligesaalidet med den ene som med den anden af disse Kæmper", da er hermed udtalt en Indifferentisme, som man allermindst bör rose sig af. Et Land har intet helligere end sin aandelige Planteskole, og at behandle denne med fornem Ligegyldighed röber enten Slövhed eller Sjelsumyndighed. Havde man dengang viist Wergelands Stræben en stræng og alvorlig Opmærksomhed, da havde man maaske kunnet standse hans Snille i dets enorme Forvildelser og bevaret det for Fædrelandet.

Anonymen indtrænger i sin Fremstilling et Schisma mellem de norske Studenter, der gav Anledning til Oprettelse af Studenterforbundet. Det hedder, at "et Par Studenter ikke opförte sig saa *peent* som nogle andre". Men den Begivenhed, hvortil hermed sigtes, var kun noget Tilfældigt, den bragte en længe næret Uvillie til Udbrud. Der havde bland Studenterne dannet sig en overspændt Forestilling om denne Korporations politiske Betydning, man gik svanger med Ideer, der vare laante af Tydsklands Burschenthum, og som maaskee Intetsteds vare mindre anvendelige end her. Disse politiske Abstraktioner, hvorunder Friheden bliver en skröbelig, væsenlös Klangfigur, forvexledes gjennem en umoden Betragtning med vore reelle Statsindstiftelser; Renomisteriet viste sig i Studenternes Kreds og blev dobbelt utaaleligt, fordi det i Mangel af nogen solid ydre Modstand maatte egge sig selv og skabe sig selv Ufred. Af denne Gjæring dannede der sig et nyt Selskab, der udgav Skriftet "Vidar". Jeg var en af Studenterforbundets Stiftere, men Ingen skal kunne sige, at jeg overförte min Strid med Henrik Wergeland i disse Forholde. Det laae i "Vidars" Plan at undgaae alle politiske og alle Parti-kontroverser, det havde en reen literair Tendents, og tre af Universitetets Lærere vare Medlemmer af dets Redaktion. Anonymen fortæller, at dette Skrift begyndte med at "fare lös paa Henrik Wergeland, fordi han havde optaget Provincialismer i Skriftsproget;" men den Afhandling, som her udpeges, var en reen videnskablig Prövelse af enkelte Literatorers og blandt dem Wergelands Forsög paa at omdanne vort Tungemaal med en Ordfylde fra de forskjællige Bygders Dialekter, og derved lösrive det fra den dansk-norske Sprogeenhed. Man skal ikke kunne tenke sig et renere Foretagende, end det, at modarbeide et saadant Sprogfordær-

Digitized by Google

veri, og dette giver Anonymen Udseende af et personligt Anfald! Saalænge "Vidar" bestod — henved to Aar — var jeg en af Skriftets Redakteurer, men ingen sinde benyttede jeg denne min Stilling til at fortsætte Striden med min Modstander. Jeg lod ham i det Hele have den fuldkomneste Roe, medens han vedblev gjennem Farcer og andre Stiilövelser at mystificere mig for det store Publikum. Jeg havde en Gang udtalt min Mening om W—s Forfatterskab, og jeg overlod nu til ham selv at give den fornyet Vægt ved yderligere Skriftprøver.

Anonymens Udsigt over disse Anliggender er da beviislig falsk, og dermed falder ogsaa Værdien af denne hans Vending: "Heraf kan man forklare Norges Dæmring". Fordi man med Vold har villet forklare dette Skrift af egoistiske Motiver, derfor har man fundet idel Modsigelse deri, man har ikke kunnet begribe, hvad jeg vilde opnaae derved, da der jo ikke engang viste sig nogen Servilisme i mine Synsmaader. Men jeg vilde ikke opnaae Andet end Frigjörelsen af den Sorg og Harme, der betog mig, naar jeg saae, at mit Fædreland, i dets eget Indre truedes af aandlöse Machinationer, der hemmede dets Udvikling, og spildte dets Fred; jeg vilde for et Öieblik bortvende Almeenhedens Betragtning fra de ydre Skrækkebilleder og lede den indad, hvor der var en större Fare, og hvorfra al sand Hjelp ene kan komme. Den bedre Deel havde været taus, fordi den oversaae Hobens Magt, eller fordi den kuedes af en aandelig Terrorisme, der dannede sig tættere og tættere, og hvis fulde Udbrud jeg med velberaad Hu nedkaldte over mit Hoved, fordi det saaledes er godt, at En döer for Folket. — Mit Stof er ikke grebet ud af en lydlös Stemning, eller af Folkmunde; det er trykt ligesaavel som Digtet. Med Pressen har jeg revset Pressen. Et Straffedigt var noget nyt i Norge, hvor Folkesmigreriets Poesi virkede saa ugeneert prosaisk, at man omsider antog den for den prosaiske Virkelighed, og brugte den som Maalestok for mit Digts Sandhed. Saaledes maatte jeg ogsaa lide Ulempe af en Slövhed, som jeg ikke vilde straffe, men blot vække. Men Utfaldet har i fullt Maal retfærdiggjort mine Udsagn. Den tænkende Mand skal ikke kunne indrömme Muligheden af en saadan Forfölgelse som den mit Skrift paadrog mig, uden under Forholde, der stemme overens med mine Skildringer. Den blinde Eensidighed prövede mit Digt paa en med allehaande statistiske Opgaver justeret Vægt; man vilde det Umulige; man klagede endog over Mangel paa poetisk Opsving, medens man knuste Tankens Form, tydede den poetiske Diktion som Kancellistiil, og satte en prosaisk Bokstavsands til Dommer over dens Gehalt. Derefter dömtes ogsaa Forfatteren til et intellektuelt og moralsk Brændemærke og erklære-

Digitized by Google

des som Landsforræder i Rigets Act. Under dette Raseri forholdt jeg mig selv stille. Jeg tilbageholdt efter modnere overlæg de Stridsskrifter, som en naturlig Indignation over denne bararíske Fremfærd havde aftvinget mig. — Ligesom jeg i mit Digt, tvertimod Anonymens Fremstilling, havde afholdt mig fra alle personelle Henpegninger, saaledes taalte jeg nu disse Angreb, der for den største Deel indtil en oprørende Grad vare personlige. Jeg vilde ikke forøge Bitterheden, jeg vilde kun, at man, uden at forstyrres af nye Indtryk, skulde nödes til i Tankerne at vende tilbage til Sagen. Der var en i saa mange gode norske Gemytter hvilende Uroe af Smerte og Harme over det store onde i Fædrelandet, og denne Stemning kom gjennem mig til Udbrud; men det hendte da, at flere, ved et, under saadane Omstændigheder ei usedvanligt Selvbedrag, vrededes over, at jeg havde bragt deres lönlige Tanker til deres Bevidsthed, og derfor maatte jag stærkere föle Betydningen af at lade det udsendte Ord selv söge sin Forklarelse og Retfærdiggiörelse. — Jeg ved nu, at dette Ord har stiftet Gavn.

Det hörte til den rammede Komplots Taktik at generalisere mine Ytringer, hvor de dog vare sikkert nok betegnende til kosmopolitiske Klager, medens man atter gjorde det hele norske Folk til Gienstand for disse Hug, der kun være rettede mod Komplotten. Hær, hvor mine Linier gaae til et fremmed Land og skulle gjengives af en fremmed Tolk, maa jeg protestere mod denne sidste Forvanskning. Jeg vilde bidrage til at vække den sande norske Aand af sin Hvile, men just derfor kunde jeg ikke tvivle om dens Kræfter. Norges Liv skal mere og mere godtgjöre sin ungdommelige Charakter i dette friere Spillerum, som Skjebnen har givet det. Det er Kampen mod det Svundnes Gjenfærd, der paa Verdenstheatret frembringer Uro og Oscillationer, under de nye Synsmaaders Fremtrængen til en Seier, der endelig ikke vil udeblive; men hos os er denne Kamp saa godt som ikke tilstede. Vi have lidet at *glemme*. Vi have ingen gothisk Architektur, med dens imponerende Illusioner, med dens Slågskygger over Gader og Torve. Det er den födende Krafts egne Veer, der ængste os, og der maa ledes til det Heles Sundhed af en kyndig og tænksom Behandling. Naar denne Tilstand er over, skal uden tvivl det lille norske Folk fremvise denne tætte Styrke, der udmærker Klippevegetationen og erstatter den manglende Brede og Pragt. Med denne Forhaabning, der ikke er et Luftkastel, kan man bære Ubehageligheden af en Overgangsperiode, der nödvendig maa indvirke forstyrrende på Individets Velvære. Men Erkjendelsen af *Unionens* Værd for Norge, er efter min Anskuelse saa nöie knyttet til dette Haab, at jeg ikke kan tænke mig dem adskildte, og jeg kjender

Digitized by Google

ingen i min Kreds, der af de senere Kontroverser har ladet sig forvilde i denne Betragtning. Den tænkende Svenske skal snart indsee, at Unionens Fiender paa denne Side Kjölen blot höre til dem, der fægte för deres eget Regimente, disse Allarmister, der saalænge vise sig for Folket til det grundigen har lært at adskille Frihedens Billede fra dets Karrikaturer, og med detsamme gjör en Ende paa deres Prætensioner.

Men jeg vender tilbage til Artikelen i Morgenbladet — *Den Constitutionelle* udfyldte ved sin Fremtræden et længe følt almindeligt Savn, og for at begribe dette, behöver man blot at vide, at Morgenbladet, hidtil, i hele Norge var den eneste Tidende, der skulde danne en fri og almen Arena for Meningernes Brydning. Selv for en overfladisk Betragtning maa det være vitterligt, at "Den Constitutionelle" imidlertid med Kraft og Alsidighed har grebet ind i Landets vigtigste Interesser, og at det, mere end noget andet norsk Blad, har holdt sig reent for Partismitte. Men nu betænke man Anonymens Brutalitet, i det han, efter at have udgivet Dæmringen för en værdilös Partiröst, fremstiller hiint virkelig nationale Företagende som et Forsög paa at give denne Röst et nyt Forum og dernæst stempler det som en lumpen Financeoperation, medens det dog er bekjendt, at Bladet, under en hertillands ukjendt Skjönhed i den ydre Udstyrelse, begyndte med maadelige Udsigter til at faae sine Udgifter dækkede og blot kunde træde i Virksomhed ved Hjælp af agtede Mænds uegennyttige Arbeide. Man skal endelig i den hele Aargang ej kunne paavise nogen Debat for Dæmringen, og det uagtet jeg selv har været en ikke uvirksom Medarbeider i denne Tidende.

Aftonbladets Redaktion har læst Anonymens Fremstilling "med verkligt nöje", den kalder dette Produkt en "lugn och värdig Artikel". Denne skrigende Usandsynlighed i Forholdet mellem hvad Anonymen angiver som Aarsager og Virkninger har ikke været den ærede Redaktion paafaldende. Den gaar ind paa Muligheden af, at et halvt Dousin isolerede Urostiftere, der ikke understödes af nogen Sympathi hos Almeenheden, skulde kunne holde sig, sætte nye Kræfter i Bevegelse og danne et offentligt Organ med Indflydelse paa Landets Anliggender, medens det vedbliver at spille i disse Toner, hvortil, som det hedder, ingen gider lytte! — Dette er meget mærkeligt, men jeg venter dog Undskyldning, for at jeg ikke har været Helgen nok til at glemme mig selv over denne Aftonbladets hellige Eenfoldighed. *Welhaven.*

Då nu de båda berömda författarnes uttalanden omkring femtio år efter deras nedskrifvande blifvit här befor-

Digitized by Google

drade till trycket, anse vi oss böra i allra största korthet gifva några för svenska läsare måhända nödiga upplysningar om den Wergeland-Welhavenska striden, för öfrigt hänvisande till H. Lassens arbete om Wergeland samt till L. Dietrichsons meddelande i Ny Ill. Tidning (1867 o. f.) om stridens uppkomst och utveckling. Wergeland ställde sig enligt hela sin natur i spetsen för den patriotiska hänförelsens läger, der man utgick ifrån den satsen, att nationalitetens väsen fordrade en uteslutande utveckling inifrån utåt, som för att vara fullständig måste afskära all yttre påverkning. Welhaven bildade spetsen af intelligenspartiet, hvilket kämpade för den sanningen, att det unga folkets politiska och sociala omyndighet gjorde det nödvändigt att underhålla och befordra förbindelsen med det allmänna europeiska kulturlifvet, och låta utvecklingen af nationens inre krafter korrigeras af de gemensamma lagarne för folkutvecklingen i allmänhet.

Denna strid, hvilken med sällspord häftighet rasade under förra hälften af vårt århundrades tredje decennium, indelas af Dietrichson i fyra epoker nämligen: 1) den personliga striden mellan de två anförarne i studentsamfundet; 2) angreppet på Wergelands första dikter; 3) angreppen på Welhavens „Norges Dæmring;“ 4) stridens katastrof och försvinnande.

Det är alltså två i hög grad märkliga dokument, vi här meddela, nämligen för det första Wergelands brytning med den uppfattningen, att Kristiania blott skulle vara en efterklang af så väl det literära som sociala lifvet i Köpenhamn, och för det andra Welhavens eldiga proklamation såsom unionsvän i förening med hans starka patriotism och häfdande af Norges sjelfständighet — ett uttalande, som särskildt i innevarande ögonblick förtjenar att beaktas.

Digitized by Google

Från Norge.

(Öfvers. från förf:s manuskript.)

Landets utveckling. — Vensterföreningen. — Konungen. — Högern. — Vensterns program. — Voteringen.

Det fins ett ordspråk som säger: "Det är ingenting så galet, att det icke är godt för något". Detta uttryck har bekräftat sig äfven under dessa års politiska strid. Jag sökte senast att visa, huruledes regeringen verkligen med upphöjd genialitet har lyckats finna den enda fråga i afseende hvarpå den kunde bringa hela folket i resning emot sig, under det den annars både på sociala och religiösa områden skulle haft för sig antingen majoritet eller åtminstone splittrade meningar. Men *när* det konstitutionela spörsmålet en gång är väckt, och detta just på det sättet att det på en gång berör den enskildes hederskänsla och har en så samlande makt, derför att allt är koncentreradt på en enda sak, då är det nästan otroligt huru långt detta bidragit till allmän utveckling.

Det kan tryggt sägas, att icke menniskoåldrars arbete under vanliga omständigheter skulle kunnat emancipera landet så långt från den traditionela vördnaden för det presterliga väldet, skapat så mycken tolerans och gifvit ett sådant behof af upplysning. Att det finnes ett sammanhang i utvecklingen till frihet, har blifvit tydligt derigenom att striden varat så länge att den berört alla lifsområden, och i denna känsla ligger det bästa värn mot hvarje reaktion.

Det är icke sällsynt att höra äldre män säga: "Vi känna, då den ena eller andra frågan framställer sig för oss, att det fattas

Digitized by Google

oss kunskaper, men för barnen efter oss skall det bli bra, ty de få lära något." Under det en skollärare för icke länge sedan betraktades med nedlåtande af de stolta storbönderna, kan det nu visa sig att han är rentaf bygdens ögonsten, eftersom han ju gifver barnen undervisning, och när — såsom det nyligen skedde i ett af amten — kaxhögmodet* gjorde ett litet försök att röra på sig, i den tro att verlden ännu var sådan som då vederbörande suto i högsätet, drabbades de genast af ett allmänt förakt; notoriskt är, att de få landsbygder, hvilka ännu välja för högern, på en statistisk karta öfver upplysningen skulle vara märkta med det mörkaste grå. Religiöst är det blott undantagsvis, som vensterpolitiken gjort folk till fritänkare, men då presterna i rikt mått blandat politik i sin verksamhet och nu senast i det berömda och beryktade "*kristendomsuppropet*" fullständigt förnedrat religionen till ett politiskt medel, har man lärt sig att resonnera på sitt eget sätt för att bevara sin tro. Medan det för icke så många år sedan var allmänt, att presten och klockaren afgjorde, hvilka som skulle väljas till valmän, och så skedde valet utan knot, ser man nu presterna lägga hela sin auktoritet i vågskålen och på det hänsynslösaste sätt begagna sin religiösa makt öfver allmänhetens sinnen samt sätta stämpeln af otro på allt som går dem emot, utan att dock allt detta gör något gagn. För befolkningen är politiskt frihetssinne också nästan religiös tro, och presten uppnår blott att han och tron blifva vidt skilda föreställningar. Högern vill knapt tro hvad den upplefver, och fortsätter sin taktik som om det hela vore ett bländverk och den gamla tiden måste komma tillbaka, men äfven för venstern tror jag det varit märkvärdigt att finna sjelfständigheten och modet så starka.

Då Ibsen i "En folkefiende" ställde sin doktor Stockman gent emot majoriteten, skulle han vetat genom huru mången liten doktor Stockmans arbete den liberala majoriteten åstadkommits. Ty det är sanning att de beryktade "folktalare", som enligt högerns inbillning bragt folket i resning, till en del blott samlat hvad som på hundra och åter hundra ställen rest sig genom egna kraf-

* Kaxe är den vanliga benämningen på en storbonde.

Digitized by Google

ter. Det fins icke många trakter, der icke en fattig skollärare och andra beroende haft en verkligt hjeltemodig dust med de förmän, som haft deras öde i sin hand och ofta låtit dem känna det hårdt. Liksom de politiska motsatserna ha löst auktoritetens band, är det ett märkligt argumentum ad hominem för tolerans då man ser dem till hvilka man har innerligt förtroende — såsom t. ex. Björnson — i religiösa saker hafva en annan öfvertygelse än hvad man sjelf har, och så likväl vänja sig att stå sida vid sida med dem i politiken.

Jag har hört en bonde, på hvars tro knappast hans mest misstänksamma motståndare kunde tvifla — hvilken till och med i sitt yttre uppträdande har en starkt pietistisk anstrykning — inför sina valmän, hvilka till en del voro pietister, frimodigt föra en vidsträckt fördragsamhets talan och begagna det vackra uttrycket, att så länge vi icke få bort intoleransens splittring blifver det icke i sanning ett folk af oss.

Striden har gifvit lyftning åt den personliga hederskänslan. Ty det är som en talare nyligen sade: då till slut allt afgöres vid valurnan och då högerns politik har medfört icke endast bildandet af en så ofantlig majoritet, utan att alltjemt mer och mer kräfves, är ingen för liten till att göra fäderneslandet en tjenst och ingen för liten till att bära det tunga ansvaret för en förlorad sak — och hvad det vill säga, att sålunda man för man få känslan af, att ha hvar sin plats att fylla i det gemensamma arbetet, det märkes i de trakter, der detta arbete redan under längre tid samlat folket, till och med på den personliga värdigheten i uppträdande och vandel.

Och striden har gifvit landet en känsla af att vara ett sammanhängande helt, en lefvande organism, der samma tanke och vilja råda, hvilket annars blott en yttre fiende plägar kunna åstadkomma — derför ha privatintressena sjunkit under den känslan att alla stå sida vid sida för en och samma sak. Man har ju sett det märkliga, att ett storbondeparti, som venstern ursprungligen var, har velat arbeta sig makten ur händerna genom alltmer utvecklade rösträtt-rättigheter.

Det fins en individ, hvilken står som ett märkligt exempel

Digitized by Google

på den utveckling det stora folkpartiet har genomgått. Det är Listerbonden Jaabæk. Jag antager att han ännu i Sverige anses som den förkroppsligade sparsamhets- och knusselpolitiken, ty det är ju i den han haft sin stora betydelse; men lika ärligt som denne man har förstått, och lika ihärdigt och hänsynslöst som han har kämpat för att i ett land, der det strides och slites hårdare för födan än man lätteligen gör sig föreställning om, de första demokratiska rörelserna nödvändigt skulle antaga den formen, lika ärligt har han genom sjelfarbete steg för steg höjt sig till en helt annan uppfattning än sparpolitiken. Det finnes väl knapt en stor reform, som icke Jaabæk har röstat emot för penningarnes skull, men småningom har det visat sig att det väl knappast finnes en sak af betydelse för politiskt framsteg, för utveckling af vetenskap eller poesi, eller för allmän upplysning, som icke i honom har en af sina bästa förespråkare. Den som hör den lugne mannen försvara en sak t. ex. med "den store Stuart Mills" namn, skall inse hvilken djup, personligen förvärfvad öfvertygelse, om utvecklingens behof och ett folks uppgift, deri ligger.

Jaabæk är ett af de märkvärdigaste exemplen på tillväxtförmågan hos ett folk, som den politiska historien har att uppvisa, ty det är något mera än en enstaka begåfning, här är tal om; Jaabæk är ett godt hufvud, men är det blott fråga derom, så ha vi starkare exempel. Men med Jaabæk eger det märkvärdiga rum, att han rentaf gifver måttstock på den utveckling, som folket i allmänhet har genomgått. De, som blifvit stående vid hans gamla betraktelsesätt, äro nu de mest kräsmagade högermän här och der i bygderna, hvilka fulla af förargelse berätta för folk, att allt hvad man strider för icke gifver något i skäppan. De som voro för idealistiskt förnäma till att i ärlighet förstå den s. k. jáabækianismens berättigande, blefvo stående utanför såsom missnöjda halfliberala; de, som följt samma väg, som Jaabæk gått, utgöra vensterpartiets stora tross.

Jag skulle kunna anföra många exempel på, huru mäktig den känslan blifvit, som sätter afseendet på "det högre goda" öfver afseendet på matsäcken, äfven då det är ens egen och då det är svårast att göra detta. Den känslan sträcker sig längre

Digitized by Google

än vi — de s. k. bildade — kunna fullt förstå: till fattiga arbetare, hvilkas hela öde beror på deras herrar; till folk som lefva i en natur, der vintern huserar och tyckes skola pressa allt lif till döds och der sommaren blott skänker det mest tarfliga goda och under vilkor så knappa, att det måste förefalla oss som om släpet för det dagliga brödet skulle upptaga hvar enda tanke, och det synes nästan ofattligt att de kunna hafva känsla af hvad som lefver utanför deras fläck af jorden, än mera att de skulle känna sig solidariska dermed, att de skulle offra någonting derför. Men äfven de anse sig hafva sin plats och svika icke.

Skulle den Selmerska ministèren belönas efter den moraliska inverkan som striden har haft på landet, då borde der visserligen åt dess medlemmar resas stora statyer, men skulle de hedras tillsammans med alla dem, hvilkas förderfliga handlingar ett folks lifskraft har förvandlat till gagn för folket, då komme ministèren Selmer likväl troligen i sämre sällskap än hvad den har förtjenat.

Den makt, hvars inre styrka jag har gjort ett litet försök att skildra, växer för hvarje tid afgörandet låter vänta på sig. Riksrättens oändliga längd har så till vida blifvit till utomordentligt gagn för vensterns sak. De nya kommunalvalen, hvilka här som allestädes, der kampen blir hård, fått en politisk karakter, förete öfver hela landet ytterligare rörelse mot venster. Sålunda t. ex. i Jarlsberg-Laurvigs amt, der högern senaste gången vann, oaktadt den var i minoritet bland valmännen i första hand — en abnormitet, som kan inträda genom det indirekta valet. I Trondhjem, konservatismens fasta borg, som högern ansett lika säker som "Norges faste fjeld", reste sig redan vid senaste val en vensterminoritet, som betänkligt närmade sig hälften, och sedan synes venstern hafva helt och hållet tagit makten. Saken är nämligen den: här stå konservativa intressen på spel genom regeringens åtgörande, och Trondhjem är konservativt af den goda gamla skolan.

Förutom kommunalvalen, visa de talrika mötena landet rundt — af hvilka högern numera åstadkommer blott mycket få, fastän den fått en hel här af folktalare — huru sakerna stå.

Digitized by Google

Men det fins ännu ett tidens tecken i samma riktning. Morgenbladet har i ett års tid samlat adresser till statsministern. De taga sig mycket ståtligt ut, de alnslånga namnlistorna, men olyckan är att högern har föranstaltat dem som ett slags plebiscit för Selmer och har begagnat dem som sådana i riksrätten.

Högern begagnar alltså i detta fall icke principen om den utvalda lilla hopen, utan i stället den folksuveränitets princip, hvilken de beständigt framhålla som skrämsel vid vensterns politik, och detta till och med i sin lägsta form, i det deras adresser upptagit vida mera än de valberättigade (att de medtagit döda, galna, fattighjon, frånvarande personer o. s. v. nämner jag blott som ett kuriosum, eftersom antalet af dessa icke är så stort att det betyder något), men resultatet har icke motsvarat uppoffringen af principerna.

Man har uppdragit en statistisk öfversigt af förhållandet mellan högerns valmänsantal vid senaste val samt de valberättigade Selmeradressaterna. Noggrann kan den naturligtvis icke blifva, eftersom adresserna sammanlagda skulle gifva ett alltför tillfälligt och alltför litet tal, men man har tagit åtskilliga distrikt deri, enligt de mest pålitliga mäns uppgifter, agitationen har gjort hvad agitation kan göra och adresslistorna gått från hus till hus*. Den procent, hvilken i de för högern lyckligaste fall adressaterna utgöra af dessa distrikters valmänsbefolkning, har man då lagt till grund för beräkningen, huru många nu skola stödja den Selmerska regeringen. Det går betydligt utför, och sedan den tiden är det som högern riktigt på allvar begagnat de religiösa vapnen och venstern blifvit sänd ända ned i afgrunden till straff för riksrätten.

Hvad som emellertid betyder lika så mycket och kanske mera än antalets tillväxt, är det sätt hvarpå denna väldiga majoritet konsoliderar sig, det lugn och den säkerhet som detta år har medfört. Jag vet att högertidningarne blott tala om stigande

* Då man undertecknar en adress måste man visserligen uppge sitt namn, medan det vid sluten röstning ej uppges, men å andra sidan är högern i nästan alla fall i besittning af den makt, som kan chikanera de enskilda, så att det är svårare att låta bli att skrifva under än att skrifva.

Digitized by Google

upphetsning och gerna vilja gifva sken af att vi stå vid randen af ett eller annat fruktansvärdt. Det *kan* talas om upphetsning i Kristiania, der högern utan tvifvel är förbittrad och venstern icke endast är svag i antal, utan också i mod, offervillighet och sammanhållning står så ofantligt tillbaka för det öfriga landet — men äfven här, för att vara upphetsning, är det beskedligt nog. Men i alla fall är det ute på landsbygden alldeles uppenbart att detta år har medfört ett lugn och en styrka, som äro märkliga, och styrka medför som bekant högsinthet. Jag hörde en af representanterna för det fruktansvärda Trondhjems amt tala om huruledes öfvertygelsens säkerhet nästan har bragt mildhet i sinnena. Jemför man de vilda folkmötena från fordom, med tjut och skrik och hvisselpipor från minoriteten, hånlöje från majoritetens sida med de nuvarande — parlamentariska möten vill jag kalla dem — der debattörerna göra honnör med värjan, der regler antagits för partiernas obrottsliga likaberättigande, äfven om det ena partiet räknar 100 och det andra 1000, der församlingen styr sig sjelf så bra att dirigenten icke behöfver styra och som i allmänhet sluta med minoritetens tack till församling och dirigent — så visar olikheten sig. Och större är den dock kanske när man ser på diskussionens innehåll. Då förr icke gafs gehör för annat än stridsfrågorna och då den kunde urarta till ett slags tuppfäktning, närmar den sig nu en verklig debatt och gifver resultatet af en verklig förhandling. Jag kan hänvisa till det stora Mysenmötet, som väckte allas — enligt hvad jag vet, äfven svenska korrespondenters — förvåning, men Mysenmötet var blott det första i sitt slag, åtskilliga ha följt derpå. Den, som icke personligen upplefvat något af dessa möten, kan svårligen göra sig någon föreställning om det viljefasta lugn, hvarmed de äro präglade, och det intryck af öfverraskande politisk mognad, som många af dessa församlingar kunna skänka. När högern öfver allt ser upphetsning, ligger detta deri att de icke förstå att det fulla medvetandet om att vilja värna och kunna värna hvad värnas skall, ensamt gifver det goda samvetets lugn jemte ett långt tryggare medvetande att kunna arbeta för att hinna till fredliga förhållanden.

Det råder i det hela taget den egendomligheten med hö-

Digitized by Google

gern, att den tanken att vilja försvara friheten omedelbart verkar på dem som uppror.

Sålunda t. ex. den lilla flygskriften "Giv agt", — der soldater bilda ett "Pigehalsband" kring stortinget — som nyligen utkom och blef konfiskerad. Jag såg just en af de svenska tidningarna, naturligtvis efter en af våra norska, rent ut kalla detta ett uppror.

Denna uppfattning har också lyckligtvis i vensterpressen fått det ganska riktiga svaret, att skriften endast var alldeles onödig, eftersom under den förutsättning, hvarifrån den utgår, alla med undantag af slynglarne i landet ouppfordrade och af sig sjelfva skulle bilda leder och stift i halsbandet kring stortinget.

Jag har dröjt så länge vid förhållandet på landsbygden, derför att detta är det fasta och bestående, det när allt kommer omkring afgörande, oberoende af huru den närmaste framtiden gestaltar sig.

Hvad nu beträffar riksrättens utagerande, så hade man väntat sig mycket af statsminister Selmers eget uttalande, men detta var så att säga blott en passus i den allmänna proceduren. Jag skall yttra ett par ord om defensoratet blott derför att högerpressen på ett mindre än tillbörligt sätt sökt att underkänna lagen och derigenom uppnå en oändlig fortsättning af striden i diskussionen, i stället för att riksrättens dom af alla menniskor, som önska att komma in i normala tillstånd, måste anses som den sista afslutningen på den juridiska frågan, hvilken ändtligen icke har någon praktisk betydelse. Defensoratets hufvudpunkter ha varit inhabilitetsfrågan och den i sanning vidunderliga läran — som verkligen också nästan blef sittande defensorn i halsen — att den som skall afgöra, om man handlat till skada för riket, är den anklagade sjelf.

Hvad inhabiliteten angår låter det sig naturligtvis teoretiskt säga en hel del om densamma; det bör blott ihågkommas att grundlagen nu en gång har inrättat riksrätt sålunda, att den icke på något upptänkligt sätt skulle kunna sammansättas så, att den icke blefve part i saken på ett eller annat vis, och detta har naturligtvis gjorts med fullt medvetande derför att rätten *skulle*

Digitized by Google

vara politisk domstol, men förhållandet är ordnadt så, att riksrätt — åtminstone sådan som denna — först sent kan inträda.

Då högerpressen har begagnat inhabilitetspåståendet till underkännande af rätten, vill jag till karakterisering häraf meddela att den *ena* sidan af påståendet, nämligen att stortinget borde uppskjuta anklagelsen för att få domare valda, är enligt hvad *bevisadt* blifvit icke sann. På alla möjliga sätt har man sökt att upprätthålla den, men det lät sig icke göra; siffrorna talade ett alltför enkelt och begripligt språk, de förra stortingsrepresentanternas ställning var alltför klår. Till slut teg högern med saken — inhabilitetspåståendet har likväl fortsatt sitt lif, liksom om ingenting händt. Vidare, att med den *andra* sidan af påståendet: att man icke hade rätt att besätta lagtinget med venstern, utan skulle besätta det procentvis af partierna, förhåller det sig så, att om man skulle hafva gjort detta, hade fallet blifvit att majoriteten, som utgör $^3/_4$ af stortinget på 1 när, i riksrätten skulle fått $^1/_3$. Minoriteten, som i stortinget utgör $^1/_4$, skulle då i riksrätten fått $^2/_3$ röster. Det låter otroligt, men är likväl sant: genom uteslutningsrätten och genom Höiesterets tillträde blifver förhållandet sådant, och att Höiesteret här är fullständigt lika förutbestämdt i sin dom, som lagtingets medlemmar, kan ingen ärlig menniska neka. Med andra ord, förhållandet är, att den i landet rådande känslan *skall* döma i en politisk sak, men att detta icke kan ske förr än den är synnerligen stark.

Lagtinget har alltid blifvit besatt med majoriteten; när den var så stark, att den ändock hade majoritet i odelstinget, så inträffade då, att de som nu äro i minoritet utgjorde majoritet, och så måste det tillgå under fredliga förhållanden, för att odelstingets behandling af lagärenden skall kunna blifva tillfyllestgörande. Alltså: först då majoriteten var så stark, *att den utan hänsyn till riksrätt skulle fylla lagtinget, har den fylt det med hänsyn till riksrätt.* Detta är det moraliska och politiska kravet på berättigande som venstern har ställt på sig sjelf.

Att högerns taktik — underkännandet af folkopinionen — mysslyckas, är emellertid temligen säkert; ingen anser en rätt vara inhabil, för hvilken defensor procederar ett år och vid hvil-

Digitized by Google

ken Höisteret har setat ett år — icke en gång ens mest troende partifränder kunna fasthålla detta. Som motsats vill jag anföra följande värdiga och vackra uttryck i Verdens Gang: "Domen faller i lagens hägn, efter den allvarligaste pröfning, under domaredens högtidliga ansvar. Vi uppfordra våra meningsfränder i stad och landsbygd att afhålla sig från allt slags demonstration, när budskapet kommer, vare sig *att den lyder på frikännande eller straff.* — — Vi bedja våra vänner att icke genom något slags utmaning låta förmå sig att uppgifva den lugna och värdiga hållning vi äro skyldiga oss sjelfva och vår högsta domstol."

Högern skall förgäfves söka att hålla vetofrågan och alla dermed sammanhörande tvistemål uppe: från det att domen fallit, skola de också i och med det samma vara ute ur verlden och allas tankar skola oundvikligen vända sig åt den praktiska uppgift, som följer efter.

Riksrättens längd har icke endast gjort den nyttan, att alla stämningar fått tid att lägga sig till ro och befästa sig; den har också låtit de flesta känna att utvecklingen icke kan bindas i och vid en rättsprocedur. Medan rätten går sin gång, går lifvet utanför äfven sin. Derför ha tankarne mer och mer vändt sig mot den reform, som kan skaffa samarbete och dermed naturliga förhållanden.

Jag skulle kunna sluta liksom sist: — hvad skall den närmaste framtiden medföra? Och liksom sist kan intet bestämdt svar gifvas. Såsom sist framhölls, är det nu h. m. konungen, som har ordet. Det var knappast riktigt lyckligt, att han bestämt sig för att icke taga något steg förrän domen föll, ty han skänker derigenom på visst sätt riksrätten samma politiskt afgörande betydelse som de radikalaste inom venstern, medan ett bestämdt politiskt steg före domen skulle gjort den till hvad den verkligen är: dom öfver anti-parlamentariska rådgifvare.

Majoriteten har som sagdt blott att afvakta; det kan alltså endast talas om de gränser, inom hvilka samarbete kan tänkas komma till stånd. Jag redogjorde senast för att vensterns freds-

Digitized by Google

vilkor före riksrätten voro sådana, att man *vet* att så väl konungen som den moderata högern på dem önskade lösning — blott ministèren och den radikala högern hindrade densamma.

Det säger sig sjelf, att efter en riksrättsdom kan förhållandet icke vara oförändradt så, som före riksrättens nedsättande. Den juridiska frågan är preciserad på ett sätt, som man förut skulle hafva undgått. Men inom venstern är på det starkaste framhållet, att medan en fällande dom drabbar ministèren och den radikala högern, måste framtidens statsskick likväl framgå ur en öfverenskommelse mellan de två parterna, som till och med om den ena är stor och den andra är liten, likväl tillsammans utgöra folket; derför har äfven vensterns fordran blifvit uttryckt sålunda, att efter riksrättsdomen skall venstern vara villig att förhandla om de hinder för statsrådssakens genomförande, som stå åter, och att hvarje ministère, som är uttryck för stridspolitikens uppgifvande och samarbetets begynnande, mottages med glädje. Som sagdt, gemensamma uttalanden från majoriteten kunna icke gifvas, men att det nyss anförda uttrycker hvad en stor del af venstern vill, är så godt som säkert. Många uttalanden och många tecken vitna derom. Ett ledande vensterblad har väl nyligen innehållit en antydning om att man borde begära en starkare precision både af rättsfrågan och af det parlamentariska krafvet vid ministèrens sammansättning, men Verdens Gang, hvars stora betydelse just är, att den har en så innerlig uppfattning af den stora valmansbefolkningens känslor och gifver ett nästan instinktmessigt klart uttryck, för den samma och för det stora flertalet af vensterns representanter — denna tidning framhåller att riksrättsdomen är den stora *afslutande uppgörelsen* med det förflutna, hvarför fordringen på en kommande ministère är: grundläggningen af en politik, som hvilar på det moraliskt politiska förtroendeförhållandet statsmakterna emellan.

Och det är denna, med nationens sunda uppfattning öfverensstämmande politik, som lugnt skall bryta fram — kanske sent — men dock skall bryta fram, trots alla konstlade försök att blända statens chef och förfalska opinionen.

Digitized by Google

P. S.

Riksrättens dom

är mottagen med åtminstone skenbart, märkvärdigt lugn. Vid stortinget väntade naturligtvis en större menniskomassa på domens afkunnande och största delen helsade med starka hurrarop statsministern; venstern hade efter bestämd uppmaning i vensterns organer nästan helt hållit sig borta och de som voro tillstädes förhöllo sig alldeles tysta — men redan ett par timmar senare hade staden fullständigt sitt vanliga utseende och i går afton antydde ingenting, icke ens grupper af menniskor eller ifrigt samspråk, att något ovanligt försiggått. Äfven utanför statsministerns bostad var tyst och ödsligt.

Grunderna härtill kunna vara olika. För det första vet högern, att de två partierna i Kristiania äro vida mera jemnstarka än man efter valen skulle tro. Vidare är sjelfva ministèrens sak för en stor del af högern temligen likgiltig. Högern har ofta varit lika så sträng i sin dom öfver densamma som venstern. Derjemte visa Kristianiaboarne en icke ringa benägenhet att vänta att andra skola göra något, icke de sjelfva, men i synnerhet fins det *en* grund, som också i sig sjelf är tillräcklig, att det icke fins något nämnvärdt antal, som skulle vilja göra motstånd mot ett lagenligt beslut af någon af de konstitutionela statsmakterna, och att de andra icke funnit ögonblicket passande för intetsägande demonstrationer. Huru som helst — i fall man hoppats på Kristiania såsom fäste för en radikalt drifven motståndspolitik, så tog försvarsmuren sig icke imponerande ut.

Medan stämningen i staden synes jemförelsevis lugn, kan detta visserligen icke sägas om högerpressen; inom denna råder lössläpt förbittring. Morgenbladet talar som kunde det icke mera finna konungadömet, när domen skall säga hvad som är lag, och det har till den grad förlorat äfven den yttre konstitutionela anständigheten, att det i sina blott till hälften dolda uppmaningar till konungen, om att sätta sig öfver domen, låter honom höra att han i trontalet har satt *sin* "öfvertygelse" i pant. Detta

Digitized by Google

fastän hvarje skolgosse ju vet, att detta uttalande konstitutionelt är den nu dömde statsministerns, som ensam svarar för detsamma. Vår grundlag känner naturligtvis inga personliga uttalanden af konungen, så att det är blott ett försök på att få konungadömet inväfdt i den dömdes sak, medan uppgiften nu för hvar och en, som ser i de konservativa intressena något högre än sitt eget intresse, skulle vara att till hvad pris som helst få denna ministères sak skild från alla de intressen, densamma till fördel för ett enstaka litet parti har satt på spel. Ty hvilka schackdrag högern ännu skulle tro sig kunna göra, så mycket måste dock bli klart, att ju längre detta skall fortsättas, desto aflägsnare kommer man från en verkligt sund konservativ politik och desto flera intressen skola taga obotlig skada.

Det säges att hans maj:t förra vintern skall hafva framhållit ridderliga och kamratliga hänsyn såsom grund till att han icke lät sin ministère falla, eftersom det ännu var god tid; det må beklagas om de "personliga dygderna" också nu skulle få en så stark öfvervigt öfver den "kungliga visdomen", att han skulle låta påskina att statsministerns sak vore hans. När icke personliga känslor eller förutfattade meningar inblandes, kan domen ju blott betraktas på ett sätt: statsrådet, som har gjort sig skyldig inför nationen, har i lika hög grad gjort sig skyldigt inför konungen genom sina vilseledande och okonstitutionela råd. Ett ansvar som måste blifva så mycket större, som konungen är så mycket frånvarande, och som alla ju veta att *han* ville sanktionerat statsrådssaken sista gången.

Domen angår tre moment: Det absoluta grundlagsvetot, bevillningsvetot och delningen af ett stortingets beslut.

Af dessa tre moment äro de två sista, isynnerhet bevillningsvetot, naturligtvis af en helt annan praktisk vigt än det första. Detta absoluta veto är ju att betrakta som ett urverldens djur, hvilket aldrig skulle blifvit framlockadt ur sin håla, och det är i sin ordning att, när det icke ville draga sig tillbaka, det blifvit fäldt af ett sådant gammalt svärd som riksrätten. Det fins väl knappast någon förnuftig menniska, som mera tänker sig att det verkligen ännu en gång skulle kunna begagnas, så att kampen

Digitized by Google

för *detta* börjar sannerligen likna dessa medeltidens disputationer om hypostaserna, beskaffenheten af elden på Horebs berg eller andra sådana ämnen för lärda drömmare.

Bevillningsvetot deremot! Hvar och en vet, hvilken ingripande betydelse det kunde hafva, men huru har domen afgjort det? Hvarken för eller mot stortingets eller regeringens lagliga rätt, domsmotiveringen ställer blott ministèrens handlingssätt under det konstitutionela ansvaret. Bevillningsvetot är två gånger så opopulärt i landet som grundlagsvetot. Att alls intet veto fans i bevillningsfrågor, hade till den grad blifvit fastställdt bruk, att nästan ingen inom högern vågade häfda dess rätt, till och med defensoratet gick hufvudsakligen ut på att visa, att det icke *blifvit begagnadt*. I intet moment var man så säker på att domen skulle blifva ett fullkomligt juridiskt afgörande. Men domarena hade ju blott att döma efter lagens ordalydelse, och efter lagens bokstaf är saken svår att precisera, i det grundlagen knappast kunnat utgå från den möjligheten, att representationen skulle vilja använda mera än regeringen ville. Det förljudes också med temlig säkerhet, att det icke saknades många röster för att i detta moment alls ingen dom skulle fallit.

Intet visar tydligare än detta, hur samvetsgrant och utan politiska hänsyn domen blifvit fäld. Samvetsgranheten är drifven så långt, att lagtingsmedlemmarne icke allenast icke talat med sina gamla kamrater i odelstinget, utan till och med knappast inbördes om domen; ja, jag vet med säkerhet, att en man som måste räknas till högern, men är af den gamla konstitutionela skolan och derför önskade ministèren dömd, önskade att lagtingsmedlemmarne skulle göras uppmärksamma på, huruledes den ringaste meningsskiljaktighet kunde förspilla saken. Budet blef icke framfördt.

Detta är det enda intresset vid denna dom, men der är något af ännu större betydelse. I det att intet juridiskt afgörande är gifvet i frågan, men det konstitutionela ansvaret häfdadt, äro båda parterna, regeringen och stortinget, än ytterligare hänvisade till att önska införandet af ett naturligt statsskick. En regering, som infinner sig i stortinget och samarbetar med detta, skall

Digitized by Google

lätteligen kunna känna, om stämningen för en bevillning, som den anser skadlig, är förhastad och kommer att gå öfver, eller om den är så stark, att ett afslag skall medföra att ansvar göres gällande; å andra sidan kommer majoriteten att genom denna doms mera obestämda form få förökad grund att önska samarbete och daglig kontroll.

Det är karakteristiskt för högerns beteende, att Morgenbladet alldeles förbisett detta förhållande vid bevillningsvetot, hvilket annars säkert skulle blifvit förkunnadt som en stor seger, blott för att kunna åstadkomma blind förbittring.

Vill man sammanfatta domens resultat, blifver det: att det absoluta vetot är borta ur verlden, att det suspensiva vetot i grundlagsfrågor i öfverensstämmelse med stortingets praxis och en i landet rådande, temligen stark opinion, snarare är stärkt än försvagadt*, och för öfrigt blott det enkla häfdandet af *ministeransvarighet*.

Lördagen den 1 mars.

I dag kl. 2 var deputationen på slottet för att öfverlemna domen, hvarifrån den enligt gällande föreskrift är sänd till justitiedepartementet, der nu en annan af de anklagade skall skrifva utlåtande.

Många hade nog förväntningsfullt hoppats att domen skulle fått en dom — alla dessa blefvo besvikna i sin väntan.

Anmärkning af Redaktionen.

Stockholm den 13 mars.

I samma ögonblick, som detta ark skall läggas under pressen, meddelar telegrafen den i hög grad märkvärdiga sista akten. Att spörja efter orsakerna till denna företeelse, tillkommer oss icke, men vi måste fasthålla vid hvad vår ärade korrespondent såväl i denna som i en föregående artikel låtit förstå, att nämligen konung Oskar enskildt förklarat sig benägen för eftergifter, på hvilka excellensen Selmer icke velat gå in, och att följaktligen excellensen — om, såsom man naturligtvis borde kunna förutsätta, ingen dubbelhet funnits — trotsat båda statsmakterna.

* Efter ansvarslagens ordalydelse skulle spörsmålet om "intet veto" under inga omständigheter kunna på rak arm afgöras.

Digitized by Google

Digitized by Google

UR DAGENS KRÖNIKA

TIDSTAFLOR

UNDER MEDVERKAN AF

CLAËS LUNDIN, ALFREDO MAZZA,
VILH. WADMAN, HELEN ZIMMERN,

M. FL. SVENSKA OCH UTLÄNDSKA FÖRFATTARE

UTGIFNA AF

ARVID AHNFELT

FJERDE ÅRGÅNGEN

ANDRA HÄFTET

STOCKHOLM
OSCAR L. LAMMS FÖRLAG.

Digitized by Google

Norrköping 1884. M. W. Wallberg & Comp. Boktryckeri.

Digitized by Google

Två aprilfrågor.

Af **Vilh. Wadman.**

1.

En af mina närmaste grannar är en gammal man, som jag rätt ofta på qvällarne brukar besöka och språka med. Han följer med i tidningarne så godt hans af åldern försvagade ögon det tillåta. Luckorna i sitt vetande brukar han fylla genom att "pumpa" mig. Någon gång läser jag högt för honom. För några dagar sedan råkades vi. Jag hade ett Dagblad med mig och läste för honom våra välgörande fruars granna upprop till Sveriges qvinnor.

Gubben fann saken mycket rolig. Han gnuggade händerna, som han brukar göra, när han känner sig riktigt belåten. Att han satt och klämde, som man säger, på någon lustig anmärkning, det kunde jag se på ryckningarne i mungiporna och på de skiftande rynkorna vid ögonen.

Och i förtroende kan jag nämna, att gubben, så gammal han är, en och annan gång försöker sig på en witz. Han lät mig emellertid gå på med läsningen. Och jag läste ända till slut, markerande de mest anslående (kursiverade) punkterna. När jag kom till alla namnen gjorde jag en paus.

Nå, det finnes väl underskrifter?

Ja bevars. — Och jag läste upp dem alla — hade jag så när sagt. Men jag hoppade verkligen öfver några tiotal. Det tyckte jag mig kunna ha råd till.

Gubben satt tyst en liten stund. Sedan såg han upp.

Digitized by Google

Ögonen plirade bakom glasögonen och munnen småmyste så trefligt.

"Drifver di igenom det der, så är ju försvarsfrågan löst utan all afskrifning och utan allt bråk."

"Hur menar farbror?" sporde jag.

"Jo," sade han långsamt, "om hvarje svensk qvinna årligen skänker Kongl. Maj:t och Kronan en "krigare", så skall väl Sverige i en framtid ledigt kunna hålla stången mot hvilken fiende som helst, hi, hi," tyckte han och gnuggade belåtet händerna.

Jag skrattade också naturligtvis.

"Farbror är då alltid så rolig."

Att störa gubbens glädje öfver witzen genom att framhålla mina farhågor för en möjlig öfverbefolkning ville jag ej. Vi kunde då också lätteligen kommit in på emigrationsfrågan, som vi helt nyligen, i följd af Ernst Beckmans hemska varningar, ända till leda afhandlat. Vi skämtade emellertid helt godmodigt och hjertligt med detta nya storartade prof på qvinlig offervillighet. Så talte vi allvarsamt om saken. Ty den har sina allvarsamma sidor, det kan ej förnekas. Många till och med. Och när jag kom hem, läste jag å nyo med eftertanke igenom uppropet.

Så kom jag plötsligt att tänka på: hvem är roten och upphofvet till allt detta? Det är naturligtvis någon af de undertecknade — en qvinna, det är klart. Ty man kan väl ej i den här affären med något slags fog undra och spörja: *Où est l'homme?* liksom man alltid anser sig hafva rättighet att fråga, när det gäller djerfvare företag af det *manliga* slägtets medlemmar: *Où est la femme?* Nej, det är ju alldeles otänkbart. Men så slog den tanken mig som en blixt: såvida ej... Och så tog min tanke allt klarare form. Skall jag våga säga ut? Nå, ja, hvarför icke. Det är ju en af vår tids skönaste rättigheter att få säga hvad som helst, blott man ej begagnar smädligt skrifsätt. Derför fortsätter jag, ty min gissning är ingalunda smädlig — tvärtom: så vida icke den ärade ledamöten af andra kammaren på Hel-

Digitized by Google

singborgsbänken, herr Borg, här varit framme med en liten "vinkus".

Han har ju så godt som tagit "svenska qvinnan" på entreprenad — för att begagna en modern författares uttryckssätt. Tänk blott på qvinnorösträttsfrågan. Hvem är det väl som har äran af att ha fört denna fråga under debatt; hvem har varmt, eldigt talat för qvinnans rösträtt, om icke just herr Borg? Vill någon svenska qvinnans väl, så är det visst han. Med fetstil torde nog en dag hans namn tryckas på första bladet af Svenska qvinnofrigörelsens historia. Derom är jag lifligt öfvertygad.

Men jag hör er fråga: hvad skäl kan ni hafva att misstänka herr Borg? Visserligen är det sant, att han... Men i alla fall... Jag förstår ej, hvad intresse han skulle kunna hafva af att en sådan förening komme till stånd.

Jo, ni skall få höra. Vi skola söka utreda saken för oss.

Vi äro ense om, att qvinnan ligger herr Borg om hjertat. Eller hur? Men äfven om den svenska qvinnan skulle blifva innerligt ledsen, så nödgar oss vår sanningskärlek att tillstå, att hon för herr Borg torde komma endast i andra rummet. Fosterlandet intager naturligtvis det första. Man vet ju, att herr Borg, såsom det en nitisk fosterlandsvän egnar och anstår, städse varit på språng efter en tillfredsställande lösning af de s. k. stora frågorna. Nu har han å ena sidan — på hvad *sätt* vill jag ej försöka utreda, det är ett psykologiskt fenomen — kommit på det klara med, att den svenska qvinnan hyser stor benägenhet för fästningsbyggande, att hon lifligt åstundar skapandet af en ordentlig träng m. m. dylikt — allt utan några önskningsmål beträffande afskrifning och annat trassel. Troligen skulle hon utan vidare medgifva den der afskrifningen eller aflösningen, hvad det nu kan heta. Och det vore ju en välsignad sak. Men å andra sidan vet han också — genom att låta fakta tala — att den svenske mannen, öfver hufvud taget, hyser en till afsky gränsande motvilja för befästningsarbeten, tränghusbyggande och mer sådant samt att han envist med försvars-

Digitized by Google

frågan söker hopkoppla alla möjliga andra frågor. De senaste riksdagarne hafva ju gifvit detta för handen.

Hade nu, menar herr Borg, såsom vi tro oss förstå, den liberala svenska qvinnan egt rösträtt och hade hennes vilja på vår riksdag varit representerad, hade nog omröstningarne i gemen angående dessa stora frågor utfallit annorlunda, än de nu gjort. Karlsborg hade att börja med fullbordats, trängen fått sig nödiga hus. Och hade väl isen varit bruten och qvinnan fortfarande haft ett ord med i stämman, så hade nog allt det andra gått som en dans, landet kunnat andas ut och tänka på annat än möjliga fredsbrott. Derför, om man ej för evigt skall stå och stampa på samma fläck, måste till qvinnan utsträckas den rätt, som mannen, obegripligt nog, för sin egen del tjurhållit — uttrycket är icke för hårdt — allt sedan det första samhället danades. Detta borde ligga för hvar och en så klart som kristall. Men, tyvärr är ej så förhållandet. Endast herr Borg har hittills fullt insett det.

Hans klokhet förbjöd honom dock att under riksdagsdebatten framlägga sin upptäckt. Han visste väl, att, om han tagit bladet från munnen och yppat sina innersta tankar, det kunde händt, att qvinnans rösträtt tvärt vägrats. Ty mången skulle kanske dragit hans ord i tvifvelsmål, mången skulle kommit med farhågor för maktmissbruk etc., Med ett ord, man skulle genom att diskutera saken ingenting vunnit. Snarare tvärtom. Misstroende mot både herr Borg och svenska qvinnan kunde blifvit följden. Och utsigten för nämda qvinna att få rösträtt kunde än mer minskats. Derför nöjde sig herr Borg under debatten med vanliga, tarfliga skäl, försökte hvad verkan vältalighetens berusande blomster kunde ha på "farbröderna". Han trodde visst icke att det skulle gå. Men ett försök skadade ju aldrig. Hvem vet?

Men det gick ej. "Farbröderna" förskansade sig bakom låtsad godmodighet, togo förslaget till och med litet skämtsamt — de fåvitske!

Digitized by Google

Dermed — med förslagets genomfall — hade också en ny, kanske flerårig stiltje för de stora frågorna varit så godt som gifven, om herr Borg ej hade haft sin reserv, som var mer dugande än hufvudstyrkan. De skola se, då de ej velat tro, mente han. Mot invändningar sådana som dessa: qvinnan *kan* omöjligen förstå dessa frågor och åtskilliga andra, de falla ju alldeles utom hennes sfer; hon *kan* icke intressera sig för dem; arbetet måste fördelas mellan man och qvinna; hon har ju sitt bushåll att sköta, sina barns uppfostran att öfvervaka, hon har sin toalett och sin välgörenhet, kanske också en smula literär verksamhet; hennes krafter kunna omöjligen räcka till att bära flere bördor — mot dessa lumpna invändningar ville nu herr Borg genom Svenska qvinnoföreningens stiftande ställa det enkla *faktum:* att den svenska qvinnan förstår lika bra som mannen de fosterländska frågorna; att hon varmt intresserar sig för dem; att hon godt hinner att taga i tu med dem; att hennes krafter äro vida större än man hittills trott; att hon till och med är mäktig af personlig uppoffring för statens väl — allt detta ville herr Borg låta den svenska qvinnan med ett enda slag visa.

Han framlägger för henne sin plan. Hon antager den genast. Listor cirkulera i flygande fart. Några tidningsspalter kungöra saken — kostnadsfritt till och med. Det är så enkelt, att man riktigt häpnar. Rösträtt kan efter detta omöjligen vägras henne. Alla bli ju tillfredsställda — äfven aflösningsifrarne, såsom man har skäl att antaga. Om icke detta "tar" vederbörande, så tar väl aldrig något dem.

Och så härtill den genialiska tanken att med *ens* öppna tillträde till föreningen för *alla* Sveriges qvinnor, icke blott städernas, hvilka hittills haft så godt som monopol på välgörenhet i stort, utan äfven landsbygdens qvinnor, till och med de armaste. Alla äro nu i tillfälle att visa, hur högt de tänka om fosterlandet, huru varmt de intressera sig för dess fred och välstånd och frihet.

Jag ser i andanom med hvilken känsla af stolthet dags-

Digitized by Google

verkarhustrun, backstugusitterskan lägger slant till slant i det doldaste hörnet af öfversta dragkistlådan, för att en dag med sin krona inknuten i näsdukssnibben gå in till närmaste filialkontor — jag förmodar organisationen går i *den* riktningen — för att hos filialdirektrisen låta skrifva in sig i Svenska qvinnoföreningen. Om äfven hennes hjerta skulle svida, när hon lemnar ifrån sig de med slit och släp förvärfvade styfrarne, som hon nog ibland känt sig frestad att gripa till, när barnen skrikit efter bröd — så bör den tanken skänka henne full tröst: "den stolta fästningens murar skola, på samma gång de utgöra kommande slägtens värn, bevara en erinran om den svenska qvinnans fosterlandskänsla."

Att hon, genom att gifva sin skärf, indirekt — möjligen någon gång direkt — beskattar sin man, sin familj, då hon ur huset bortför ett kapital — låt vara litet, så är det dock ett kapital, som är förvärfvadt för familjens behof och som måste på andra håll, genom fördubblade ansträngningar, återtagas; att det ännu ej är utredt, om Karlsborgs läge och beskaffenhet i öfrigt är af den art, att det verkligen kan utgöra "ett värn för kommande slägten" — allt detta vet hon ej och behöfver ej veta. Ty tanken är i alla fall stor, bevekelsegrunden ädel. Hon har gjort en god gerning, och så får ju hennes namn stå tillsammans med namnen på dem, till hvilka hon förut blickat upp med beundrande afund — kanske till och med läsas i tidningarne.

Och sedan, när kungen får alla dessa pengar från den svenska qvinnan, med hvilken oblandad förtjusning han skall mottaga dem, och hvad de gnidiga och kortsynta riksdagsgubbarne skola känna sig stukade. Äfven den tanken bör hugna henne — i fall hon tänker såsom en vanlig menniska hvilket jag förmodar hon också ibland tillåter sig.

Emellertid — ära vare den svenska qvinnan, när hon gör hvad hon *bör* och *kan* göra!

Digitized by Google

2.

Det är en annan fråga, öfver hvilken jag i dagarne mycket grubblat och som gjort mig mycket bekymmer, ehuru den ej direkt kommer oss svenskar vid. I viss mån berör den oss dock. Det är nämligen en *svensk* man, som i den spelar en stor rol — ja, hvarför icke hufvudrolen.

Frågan lyder så: *Hur skall det till slut gå med Italien, om vår Strindberg längre får hållas der nere?*

Betänk så mycket han redan uträttat der! Han har sagt till Italien öppet och skoningslöst, som han brukar: Ni är en humbug, sir! Och hvad mer, han har visat att så är. Det skulle fordras en vanlig mans hela lifstid att blotta, draga fram i ljuset så mycken humbug, som han på ett par veckor hunnit med.

Den blå himlen dernere — för att nu taga ett par exempel — hvilken våra artister och poemboksförfattare med pensel och med ord målat så blå, så dunkelt azurblå, den håller icke alls färgen. Vår svenska himmel är fullkomligt lika blå. Är det icke förtjusande att ha fått veta detta?

Och vattnet der sedan? Ni har väl sett en viss oljefärgstafla med snyggt klädda neapolitanare i en båt ute på ett vackert och blått haf, lika blått som himlen öfver dem? Den taflan är en ryslig humbug. Tänk er det der hafvet utspädt med två tredjedelar fotogén, himlen som en reflex af detta utspädda haf, båt, neapolitanare, berg och stränder i ungefär samma proportion modifierade, så kan ni få en föreställning om, huru den taflan bort sett ut, om den varit en bild ur verkligheten. Vill ni se, hur pass blått hafvet är der nere i Italien, så kan ni ge er ut till Kanholmsfjärden. Vattnet i den har alldeles samma färgton som de italienska vattnen. Men innan ni ger er dit ut, skall ni noga akta er för att läsa en viss författares naturskildringar från de der trakterna. Man tager så lätt intryck af hvad man läser. Ni kunde då i hastigheten inbilla er, att vattnet der

Digitized by Google

ute är grönt, ja absintgrönt. Men lyckligtvis kan jag försäkra er, att det är så beskaffadt endast — i vårbrytningen. Faktiskt är det, såsom herr Strindberg nu lyckats uppdaga, lika blått som vattnet i påfvarnes land.

Och orangen, aloën, palmerna, acasian och alla de der prydnadsväxterna, som ni så mycket beundrat på taflor, läst om i reseskildringar, växtgeografier ooh poemböcker — ack, de äro allesamman importerade af de listiga italienarne för att locka främlingar till landet.

Nå, de monumentala bygnaderna, de konstfullt arrangerade trädgårdarne, marmorpalatsen? Ah, inte något alls att tala om! De senare äro så smutsiga, att man riktigt mår illa, när man ser dem.

Men allra värst är det med detta lands så mycket prisade och lofsjungna natur. Jag riktigt fasar, när jag tänker på *den*. Men ni kanske har sett det sjelf i resebrefven. Den finnes rakt inte. Strindberg har nu en hel vecka der nere ideligen sökt efter den, men har ännu icke lyckats anträffa den. Han har gått utmed hafsstranden och letat. Han har klättrat uppför ett berg, flere tusen fot högt, i värme och qvalm, öfver otrefliga, af solen brunstekta klippor, släpande på sitt tunga, af mäktiga tankar uppsvälda hufvud och på en tarflig matsäck, han har gått och stält sig högst uppe på bergstopparne, sett i kikare, tittat ut öfver den förr s. k. *pittoreska* Campagnan, frågat vägvisare — nej, han har ej kunnat upptäcka den. Den existerar icke. Den är en produkt af resandes fantasi. Har man sett maken?

Nu i dagarne har han ämnat sig ut för att forska efter det gamla Roma, verldens forna herskarinna, som vi likaledes mycket hört omtalas. Tänk, jag riktigt darrar för Rom, fast det icke ligger i vårt land. Och Vatikanen och Colosseum! Med vild och orolig nyfikenhet kastar jag mig öfver hvarje nytt nummer af Dagens Nyheter. Hur är det? Har han varit der? Tänk om Vatikanen icke är större eller vackrare än t. ex. Teknologiska institutet! Tänk om freskomålningarne äro urblekta! Ja, jag går så långt i mina far-

Digitized by Google

hågor, att jag rysande säger till mig sjelf: tänk, om, när allt kommer omkring, inte Rom finnes! Men så tröstar jag mig med, att påfven ju bor i Rom. Om blott icke *påfvens* existens också är humbug!

Eftersom jag talte om påfven, kan jag ju nämna hvad ag tror han skulle säga, om han visste allt detta. Kunde han vårt tungomål och hölle sig med Dagens Nyheter, så släppte han aldrig in Strindberg i Rom. Han ställde ut sitt folk vid hvarenda stadsport, gåfve dem stränga order att, så fort Strindberg nalkades stadsmuren, genast mota af honom, såsom man fordom motade af Tarquinius Superbus. Det är min fasta öfvertygelse. Komme han in, vore det slut med staden. Ingen enda resande skulle sedan taga in der, betala entré till platser, som ej ha något sevärdt. Hvarenda osteria (krog) finge stängas, då ingen främling mer ville sörpla sig det sura vinet, som italienarne sjelfva förakta. Inga inkomster mer! Påfvens ställning blefve totalt ohållbar.

Men, kan man med skäl fråga, hur kommer det sig, att denna humbug så länge kunnat lefva, att våra konstnärer, reseskildrare och poemförfattare ända hittills ostraffadt kunnat draga den resande, seende och läsande allmänheten vid näsan? Ännu har Strindberg ingenting nämt om detta grannlaga ämne. Troligen har han hittills sjelf varit allt för förargad, öfver att ha blifvit så grundligt lurad på det der landet. Men då man tager hans kända sanningskärlek i betraktande, kan man vara säker om, att han snart nog — om icke förr, så när han kommer derifrån och ger ut resebrefven i bokform — skall tala om, hur något sådant varit möjligt. Kanske beror detta missförhållande derpå, att Italien genom en för landet lycklig, men nu mer outransaklig tillfällighet en gång kommit i ett visst rop, att folk blifvit af detta rop lockade att göra den långa resan dit och att de sedan ej velat ut med, att de blifvit så illa narrade utan då helt oförsynt tagit sig för att måla och rita af det, beskrifva och besjunga det så, som de på förhand tänkt sig landet. Det kan ju också hända — osannolikare

Digitized by Google

har händt — att aldrig förr än nu någon riktig realist hemsökt Italien. Detta är nu, som sagdt, endast gissningar. Möjligt är dock, att de komma att besannas.

Men, säger ni, Italien har väl något karakteristiskt, något som ej är humbug? Det har det visst. Det har ingen förnekat. Det har apelsiner. Apelsinerna äro icke humbug. Tycker ni om apelsiner, så res dit. Ni kan äta apelsiner, tills ni storknar, ni kan kasta snöboll med apelsiner, ni kan vältra er i hela drifvor, om ni vill, ni kan få trampa på och sparka apelsiner — för rakt ingenting.

Men det är ett litet "aber" med de här apelsinerna, hvarpå jag ber få göra er uppmärksam.

Har ni ett mycket känsligt nervsystem och är ni af naturen retlig till lynnet, så kan det hända, att ni slutligen finner dem outhärdliga. Ja, det kan gå så långt, att ert färgsinne svårligen afficieras af deras brandgula färg, så att ni ser allting grönt, såsom en del ungdom lär göra. Jag vill minnas jag har detta ur något resebref från Italien.

Tycker ni ej *särdeles* om apelsiner, så res ej dit. Myrten har ni kanske på ert blomsterbord, och lagerträd fins ju på hvarje större kafé.

Det är ingenting att se i Italien. Humbug, sir, bara humbug.

Digitized by Google

En helsning från Italien.

-Af **Alfredo Mazza.***

(Öfvers. af *H. Sandström.*)

Ännu för ett sekel sedan hade hvarje stad sin egen karakter, hvarigenom den skilde sig från andra städer. I våra dagar gör man allt för att utplåna denna en stads originalitet och gifva dem alla denna samma prägel af dysterhet och enformighet, som nu är på modet, men lider en betänklig brist på konstnärligt behag: gatorna skola vara raka, breda och sträcka sig utom synhåll; husen kunna vara mer eller mindre höga, mer eller mindre breda, men alla hafva de med sina tätt sittande fönster denna kälkborgerliga fysionomi, som så tydligt vitnar om egarens snikenhet.

Den, som i våra dagar företager en resa för att besöka nya städer, se nya personer och studera nya förhållanden, erfar en missräkning, hvilken är så mycket bittrare, som han ej vågar för någon erkänna densamma. Han vandrar på gator, som han aldrig sett, men som ej synas honom obekanta, enär de i intet afseende skilja sig från dem, han känner från sin födelsestad. De personer, han möter, äro honom obekanta, men de kläda sig, äta, dricka och roa sig på samma sätt som folket i hans hemort. Man talar ej hans språk; men om han af någon begär en

* Ur en utförligare artikel — afsedd för någon italiensk tidning eller tidskrift — hvilken författaren i manuskript tillsändt oss, hafva vi valt ofvanstående stockholmska reseminnen. *Red.*

Digitized by Google

upplysning, kan han vara säker om att erhålla den på något af de tre eller fyra verldsspråken.

Civilisationen, denna envåldsherskarinna, som vill nedrifva allt, skall inom få år hafva fullbordat sitt förstöringsarbete, och de få oaser i öknen, som hittills motstått hennes försök i denna riktning och bibehållit sin originalitet, skola inom kort nödgas gifva vika.

I Europa finnas numer endast få städer med en egendomlig prägel. Stockholm är en af dem.

Jag vet ej, från hvem det yttrandet härrör, att Stockholm är "nordens Venedig". Jag för min del tror ej, att två städer kunna vara hvarandra mer olika än Sveriges hufvudstad och "lagunernas drottning". Den enda likheten dem emellan är, att båda ligga vid sjön; men den yttre gestalt, som naturen, historien och konsten gifvit dem, och ännu mer deras inre lif, äro helt och hållet skiljaktiga. Gatorna i Venedig äro ytterst smala, broarne korta och oräkneliga, torgen små. Allt häntyder på den knapphet i utrymmet, mot hvilken stadens första bebyggare hade att kämpa.

Stockholm skulle deremot ej kunna hafva funnit ett lämpligare läge. Å ena sidan en höjd, å den andra en slätt; å ena sidan Mälaren, å den andra Saltsjön. De holmar, på hvilka staden är belägen, äro ganska stora: gatorna äro breda, talrika och långsträckta, torgen och broarna äro rymliga. Staden är fullkomligt modern, men denna nutids-prägel har i sig något allvarligt, som Venedig saknar. I Venedig stråla det koboltblåa hafvet, den glödande solen och den evigt azurblå himlen i de lifligaste färger; allt är ljus och glädtighet. I Stockholm deremot är himlen nästan alltid mörkgrå och vattnet ljusgrått, något som förlänar staden en majestätisk men allvarsam nordisk skönhet, inför hvilken man gripes af en viss obestämd känsla af melankoli, som bringar fantasien i svallning och för en från den sinliga verlden bort till svärmeriets aflägsna rymder.

Digitized by Google

Författaren lemnar derpå en beskrifning af utsigten öfver Stockholm från Mosebacke och afslutar den samma sålunda:

Då jag stod på Mosebackes terrass, flög tanken tillbaka till Neapel och panoramat från San Martino och jag upptäckte vid en flyktig jemförelse, den stora olikheten mellan äfven de båda städerna. I det brusande Neapel, med dess vulkaniska natur, oroas främlingens öron af det bedöfvande sorlet, och han nästan berusas af den feberaktiga verksamhet som der råder. I Stockholm träder honom deremot till mötes arbetets allvarliga, höga och majestätiska lugn, som en allvarlig, storartad och majestätisk natur gör ännu högtidligare: endast hvisslingen från någon ångbåtspipa af bryter för ett ögonblick det majestätiska allvaret i det nordiska panoramat.

Författaren öfvergår härefter till en beskrifning af Kungsträdgården, Gustaf Adolfs torg, Riddarholmskyrkan, Nationalmuseum m. m. Då densamma emellertid ej torde vara af synnerligt intresse för svenska läsare, förbigå vi den här för att i stället lemna ett utdrag af hans redogörelse för ett besök, som han gjorde å vår opera.

Jag besökte en afton — säger förf. — Stora teatern, som Gustaf III uppbygt *patriis musis* och hvarest han några år senare blef ett offer för lönmördarens kula. Vid inträdet i den upplysta och starkt fullsatta salongen sysselsatte sig mina tankar med denne furste, som gjorde mycket för sitt folk och ännu mer för konungamakten; jag återkallade i minnet den ödesdigra natten till den 16 mars 1792, då konungen, ehuru han blifvit af en af de sammansvurne liksom Julius Cæsar af Artemidorus på förhand varnad, ej bekymrade sig om denna varning, utan derifrån af sitt öde begaf sig till teatern, der mördaren väntade honom.

Mina funderingar varade ej länge. De många likt briljanter strålande qvinnoögonen ådrogo sig snart min

Digitized by Google

uppmärksamhet. Svenskorna åtnjuta ett välförtjent rykte för att vara sköna. Emellertid fick jag ej länge njuta af den intagande synen, ty vid orkesterns första ackord nedskrufvades gasen, på det att åhörarne ej skulle på något sätt distraheras. Vi italienare gå på operan för att njuta ej blott med öronen utan äfven med ögonen. Och dessutom, hur angenämt är det ej att se sina egna känslor afspegla sig i andras blickar!

På grund af detta halfdunkel i salongen i förening med den wagnerska musikens — man gaf Tannhäuser — söfvande egenskaper, öfverfölls jag af en sömnlust, som endast under mellanakterna lemnade mig. Jag kan ej erinra mig hafva känt en sådan tyngd öfver ögonen sedan min studenttid, då midt i brinnande karneval professorn för oss tolkade den romerska rättens spetsfundigheter.

En af mina behagligaste erinringar från min korta vistelse i Stockholm är minnet af den afton, jag tillbragte i sällskapet "Idun".

Det var det första höstsammanträdet 1883. Hr Wieselgren, den personifierade artigheten, öppnade sammankomsten med tre klubbslag. I allt för smickrande ordalag förestälde han främlingarne för sällskapet samt fäste de närvarandes uppmärksamhet vid några taflor, som senare skulle utställas i Konstföreningen. Slutligen yttrade han några ord om sällskapets närmast förestående arbeten.

En vaktmästare underrättade oss nu, att supén var serverad. Vi hörsammade kallelsen och gingo genom några smårum in i en synnerligen elegant sal, der ett väldigt bord stod dukadt. Kring detta samlade sig sällskapet.

Jag tog naturligtvis hufvudsakligen för mig af de anrättningar, som ej äro kända i Italien. Medan jag sålunda smakade på en rättika, hvars väldiga dimensioner ådragit sig min uppmärksamhet, fattade en af de mig närmast stående ett glas med öl, lyfte det i jemnhöjd med ögonen

Digitized by Google

och fixerade mig skarpt. Jag trodde, att han ärnade hålla ett tal för mig, hvarför jag följde hans exempel och förde mitt glas i jemnhöjd med ögonen. Då han emellertid ej yttrade något, sade jag med en ton af djupaste öfvertygelse, liksom för att besvara någon tyst anmärkning af honom: "Ja, färgen är vacker!" men han svarade endast med det mystiska utropet: "Skoll!", hvarpå han tömde glaset, lyfte det ännu en gång mot ögonen, kastade en blick på det urdruckna glaset och fixerade slutligen åter mig liksom för att säga: "Ser ni, jag drack i botten!" Jag gjorde samma manöver som han, och sökte utfundera, hvad den mystiska trollformeln kunde betyda. För att möjligen erhålla tydningen på gåtan vände jag mig till en annan af de närstående. Men denne endast fattade sitt glas, sade "skoll!", drack, kastade en blick på mig och sedan på glaset samt satte detta till sist på bordet. Jag vågade ej begära vidare förklaringar, men jag observerade, att alla närvarande gjorde på samma sätt som vi och det med en noggrannhet, som skulle hafva hedrat den mest disciplinerade militärcorps.

Först sedan vi tömt fem eller sex glas öl fick jag veta, hvad det hemlighetsfulla ordet betydde.

Efter supén gingo vi tillbaka till sessionsrummet. Jag trodde ej, att det åter skulle blifva fråga om att dricka, men så var dock förhållandet, fastän det nu ej längre var nyssnämda fluidum som skulle blifva fältet för vårt arbete i denna riktning. Medan jag nu eftersinnade, hur länge mitt tänkande och förnuftiga jag skulle kunna stå emot den förenade inverkan af nektar och ambrosia, bad mig hr Wieselgren intyga grundlösheten af löjtnant Boves skämtsamma uppgift, att man i Idun efter supén tumlar under borden. Jag kan nu heligt bevitna, att en slik beskyllning är falsk, och detta af två skäl: först derför att den ej är sann och vidare derför att en sådan ställning är högst obeqväm för den, som i likhet med medlemmarne i sällskapet Idun måste vara kompetent att "arbeta" tolf timmar i sträck.

Efter midnatt åtskildes vi, alla vid den bästa helsa.

Digitized by Google

Dagen derpå reste jag till Köpenhamn och under den långa färden sysselsatte sig mina tankar med det vänliga och oförgätliga mottagande, jag rönt under mitt besök i Stockholm, denna stad, som ingen, hvilken lärt känna den, utan rörelse kan lemna.

Intressanta Sverige! Ditt namn har en klang af silfver, ditt folk, som förvärfvat sig ett hedradt namn i historien, literaturen och de sköna konsterna, eger ej norrmannens sträfhet, ej danskens allt för tygellösa glädtighet, ej tyskens hänsynslösa vigtighet, ej engelsmannens mekaniska lättvindighet, ej fransmannens öfverdrifna artighet och oroliga liflighet; men det är hederligt utan att vara kärft, glädtigt utan att vara tanklöst, bildadt utan att vara pedantiskt, arbetsamt utan att vara egennyttigt och vänligt utan att vara inställsamt; ditt språk är böjligt och harmoniskt; hårda som jernet äro dina söners armar. O Sverige, det starka, ädla, ärofulla Skandinaviens blomma! En af dina beundrare från det aflägsna Italien sänder dig sin helsning!

Digitized by Google

Carl Snoilskys diktning.

En återblick af **Fritz Krook.**

Om en med våra små literära förhållanden obekant främling i närvarande stund kom och frågade: hvad poeter finnes det nu för tiden, som skrifva på svenska, och hvilka betraktar ni såsom de mest framstående bland dem? — skulle otvifvelaktigt i nittionio fall af hundra det första namn, som kom att nämnas, blifva Carl Snoilskys, och så en lång paus, innan den svarande vågade sig fram med kanske ett halft dussin der bakom. Hvad må hända icke alla skulle velat eller vågat påstå för tre, fyra år sedan, det har nu mera blifvit en obestridlig sanning: sonettens och de andra poetiska kaméernas flitigaste konstmakare i de senaste tjugo årens svenska literatur har efter hand utvecklat sig till att blifva Sveriges nu lefvande förste skald. I och för sig vill detta i närvarande tid icke säga så synnerligen mycket, men till lycka för Snoilsky och hans skalderykte har han gått än längre och blifvit en skald utan afseende på alla jemförelser. Orsaken härtill är dock som bekant icke den, att han någonsin lagt sig ombord med så stora uppgifter, eller arbetat med de öfverväldigande kraftmedel, som en gång i den Tegnérska perioden tjusade ett folk, hvilket till hvarje pris ville hafva sin storhet, om också blott i det fantastiska fordom eller i diktade drömsyner. Han har heller aldrig bjudit till att såsom på sin tid romantikerna gifva oss en främmande literatur fix och färdig till lifs. Orsaken till att Carl Snoilsky fått sin nu varande

Digitized by Google

långt framskjutna plats i den svenska dikten är en helt annan och för honom, både såsom personlighet och författare, vida mera berömlig.

Henrik Ibsen lät oss nyligen höra det djerfva påståendet, att den starkaste mannen är den, som står mest ensam i verlden. Paradoxen innebär en omisskännelig sanning. Den, som i ett visst gifvet fall går sin egen väg — hvilket ju kan vara liktydigt med det att i ett sådant fall stå som mest ensam, i fråga om initiativet åtminstone, som är hufvudsaken — den är också i detta fall otvifvelaktigt den starkaste.

Snoilsky har från början häfdat sin plats genom den sjelfständighet han lagt i dagen, under sin första tid ända till öfverdåd ofta nog. Väl har han, liksom de fleste vid den ena eller andra tidpunkten i sitt lif, visat sig påverkad af inflytandet från andra skalder och andra tidsriktningar än den, i hvilken han sedermera kom att sjelfständigt lefva sig in. Men skilnaden mellan honom och åtskilliga andra samtida är den, att der han sökte eller underkastade sig ett inflytande, der kom det från sådana gigantiska företeelser, hvilka visat sig väl kunna verka väckande i en eller annan riktning, men aldrig i längden tvingande till efterbildning, lika som de väl aldrig blifvit fullt förstådda af de naturer, hvilka varit fallna för att köpa billiga framgångar med slafviskt efterapande.

Det var Göthe, Byron och Heine, som på den tid, hvarom här är fråga, mest påverkade Snoilsky. Sådan hans då naturligt nog ännu föga stadgade andliga jag möter oss i hans diktning från den tiden, är det temligen kompliceradt. Redan då flyter genom hela hans produktion en underström af de samma stämningar, hvilka ännu med oförminskad friskhet gifva flere af hans allra senaste dikter deras yppersta värde. Det är först och främst samma lågande kärlek till friheten, som sedan följt skalden genom hela hans lif och nästan är egnad att förvåna, när man finner den hos en person i hans ställning och med den

Digitized by Google

hyper-sentimentala anläggning han då ännu vid mer än ett tillfälle lägger i dagen. Det är vidare samma medkänsla för de förtryckta folken; det splittrade och kufvade Italien är jemte Polen ständigt föremål för hans bittra sorg. Så framträder också redan nu denna allvarliga kärlek till fosterlandet, hvilken för ett par år sedan väckte en senare tids förvåning i skaldens "Nya dikter". Dertill sluter sig också i nära förbund hänförelsen för de stora personligheterna och de stora tankarne.

Detta är allt igenom skaldens egen omedelbara insats i denna hans tidigare diktning, hvilken i den första samlingen af hans vers ("Små dikter" af Sven Tröst, 1861) leder sitt ursprung ända tillbaka från författarens adertonde år.* Men i den form dessa stämningar iklädt sig, lika som också ofta nog i det sätt hvarpå de öfver hufvud tagit sig uttryck, spårar man lätt intrycken af författarens ungdomsläsning. Att Byrons väldiga ande, med hvilken hans egen väl kan sägas vara beslägtad, skall hafva påverkat Snoilsky, låter sig lätt nog förklara. Detsamma kan äfven sägas gälla om Göthe, hvars plastiska skönhetssinne och aristokratiskt afvägda jemnmått tydligtvis måste anslå en så framför allt estetiskt anlagd natur, som Snoilsky både då och äfven långt sedermera visade sig vara. Det är ett estetiskt liebhaberi, som går igen ännu då skaldenmer än tio år senare bringar den gamle olympiern sin hyllning genom öfversättningen af hans "Ballader" (1876).

Svårare att förklara blir deremot inflytandet af Heine, hvilket också tyckes vara det, som först får vika. Heine är nu en gång den skald, som i en nyare tid kanske gifvit anledningen till de flesta rimmade ungdomsförsyndelser, men den gamle satirikern har också vetat att från sin graf

* En samling på sitt sätt högst intressanta handskrifter, flertalet daterade, som af grefve Snoilsky för flere år sedan öfverlemnades åt en af våra literära samlare och hvaraf denne välvilligt tillåtit oss taga del, har satt oss i stånd att konstatera detta förhållande.

Digitized by Google

hämna sig derför. De naivaste sinnena hafva vanligen varit de, som mest lockats af hans tjuskraft, och naiviteten har straffat sig sjelf. Att skrifva som Heine förmår ingen, som icke lefvat och känt som Heine; och få äro väl de, lyckligt nog för dem sjelfve. Heine var aldrig hvarken naiv eller sentimental, och derför blir det oftast nog till gyckel, när sentimentaliteten skall bjuda till att drapera sig i hans skärande "weltschmertz". Föga bättre gick det heller icke med Snoilsky i hans diktning under ynglingaåren. Men det sentimentala låg förmodligen allt för starkt i luften under en tid, som nyss sett Atterbom gå hädan och för öfrigt fortfarande inspirerades af Böttiger och Malmströms "Angelica". Det länder då den unge diktaren till heder, att han icke lät denna sentimentalitet urarta i samma sjukliga former, hvari den framträdde hos en och annan bland hans närmaste samtida och som den fortfarande bibehållit i åtminminstone ett fall. Men Snoilskys sinne var tydligen allt för friskt och hans lefnadslust allt för stormande, att han skulle kunna helt hemfalla åt en sentimental förslappning. Det skulle vara något att sätta udd på känsligheten med, och så fick detta då bli Heine. Den unge grefven visade tidigt en oppositionslusta, som måste taga sig något aflopp, blefve det så också endast "til lyst", som våra bröder danskarne kalla det.

En, för så vidt vi veta, otryckt dikt af Snoilsky med titeln "Riddar Tristan, ballad i egen styl", hvilken förskrifver sig från samma tid som de i "Små dikter" intagna "Blad ur Tristans dagbok" och möjligen någon gång varit ämnad att sättas i spetsen för dessa, tyckes egnad att gifva en ganska tydlig föreställning om det ideal, i hvilket alla dessa olikartade stämningar och uttryck voro afsedda att sammansmälta. Det var ännu estetikern, som går i frack och gör i salongsopposition. Men fracken är honom tydligen redan för trång och salongernas luft verkar retande på hans nerver. Det är samma stämning, som några få år senare tager sig uttryck i den fritt kringströfvande turistens klagan och jubel:

Digitized by Google

O, hvad mitt hjerta har våndats, fånget
I frack, i flärd och onatur!
Mitt unga lejon, tag nu ut språnget
Och slå med tassen omkull din bur.

Snoilsky har sjelf sedermera alldeles utdömt sina första dikter och till och med försökt, att så långt det i hans förmåga stått, utplåna minnet af dem. Men när man jemför dessa lika fint utmejslade dikter med hvad han senare producerat, ligger det antagandet nära till hands, att det i första rummet varit det hyper-sentimentala, den der sjukliga känsligheten à tout prix, som han velat frigöra sig från. Det är hvad han snart efter utgifvandet af "Små dikter" sjelf betecknar med orden:

En sång, som brytes af för gråt,
En vild passion, en öfverdrifven,
Som intet uttryck passar åt —
Slikt ungdomsvanvett ej för hårdt bedöm!

Eller på ett annat ställe:

Ack! Jag vet: vid lifvets morgon mulnar till hvar ungersven.
Fåvitsk vill han rata rosen, fins ett törne jemte den,
Anser för ett sorgmoln röken af en nytänd glädjeeld.
— —
Tycker stort och högromantiskt att i dystert grubbel gå — — —

Han vet redan med sig, att dessa vägar icke skola blifva hans, och är färdig att vid föga mer än tjugu års ålder slå ett streck öfver en gammal räkning och lemna "denna verld af diktadt qval": Jag frisknat till efter min feberdröm.

I den två år senare utgifna samlingen "Orchidéer" ljuda också mera manliga toner. Svärmeriet med blomdoft, månsken och vaktelskog är, så att säga, förvisadt bort till en vrå; en manligare lefnadslust har trädt i stället för det förra afsigtliga pjunket, och större uppgifter locka redan den knapt mer än tjuguårige sångarens håg. Nu diktar han sin präktiga hyllningssång till Rouget de l'Isle, en ton, som tjugo år senare vibrerar lika stark i skildringen

Digitized by Google

af Mazzinis, den italienske revolutionshjeltens uppträdande som "Cavours gäst"; nu stiger "Julibruden" från 1789 fram som en äldre, ädlare syster till "La pétroleuse" från 1871, hvilken hon dock icke förmår öfverträffa i hänsynslöst dödsförakt; nu diktas "Konstberiderskan", en rättfärdighetens protest af samma slag, som skalden i en långt senare tid afgifvit i sådana stycken som t. ex. "Venus och sliparen" eller "Den tjenande brodern". Hur långt skaldens synkrets redan nu vidgats visa också sådana stycken som t. ex. "De tusen fröjdernas stad", "Dö och glömmas", "En fallen stjerna" m. fl. Det ligger ett djupt allvar i många af dessa sånger, och det rätta uttrycket infinner sig nästan alltid med samma osökta ledighet, som sedan allt jemt skall förläna Snoilskys diktning en så väsentlig del af dess behag.

Få skalder, åtminstone här uppe i Norden, hafva visat en så tidig mognad som Snoilsky, vare sig med afseende på tankarna eller formen. Denna senare företer visserligen icke alltid den spegelglatta yta, som ofta är en omklädnad endast för små eller också alls inga tankar; men i gengäld sammansmälta hos Snoilsky form och innehåll på det allra närmaste. Detta drag i dikten framträder påtagligt redan i samlingen af "Orchidéer" och kan sägas hafva vunnit sin fulländning så tidigt som i de italienska bilderna tre år senare. Rytmen är i många bland dessa dikter af en karakter att genast gifva oss stämningen klar och tydlig, sådan den brusar fram ur skaldens inre. En sådan helgjutenhet i dikten pekar tydligt hän på en omedelbar ursprunglighet i konceptionen, som väl just får antagas vara kännetecknande för den verklige skalden. Snoilskys dikter hafva sprungit fram ur ögonblickets ingifvelse, födts af de intryck han mottagit med sina "sinnen, de sunda fem" och omklädnaden har icke behöft sökas, den har naturligt formats sig kring tankarne. I detta afseende står Snoilsky så ofantligt högt öfver många andra poeter, som till och med stält sig vid större uppgifter än han och äfven i sitt

Digitized by Google

anletes svett lyckats att lösa dem på ett mer eller mindre plausibelt sätt.

Det är stämningens äkthet, som gör diktens värde, och i det afseendet torde Snoilsky kunna vara lugn för sin framtid. Hans diktning har äfven en annan egenskap, som är egnad att gifva den en större varaktighet; det är den öppna blicken för det konkreta i lifvet. När man ser Snoilsky i kretsen af sina samtida vittra vänner från början af 1860-talet, är han kanske den mest subjektivistiske bland dem alla. Men sedan han väl förut funnit sin plats och gått klar för sin poesis barnsjuka, är denna hans subjektivism icke af det slaget, som ständigt deklamerar öfver det egna jaget och i hvarje ögonblick bär omkring sitt ideal till skärskådan och beundran; den framträder i stället, som sig bör, i det manligt sjelfständiga sätt, hvarpå han öfver allt uppfattar och bedömer de företeelser, som möta honom i lifvet. Och denna sjelfständighet blir honom också desto lättare, som man alltid ser honom stå i en ständig och oafbruten rapport med den yttre verlden. Han gjorde det äfven när han som mest försökte att öfvertyga om motsatsen.

Lika som Snoilsky ibland roade sig med att spela rolen af en artistisk confiseur, som dyrkade sonetten och bjöd till att göra det omöjliga i meter och rim, samtidigt med det att hans sång der vid sidan ljöd så naturligt osökt, så har han också midt under sitt kringströfvande i verklighetens verld och sitt umgänge med de menniskor han der mötte, än som oftast bjudit till att i dikten låtsa en oåtkomlighet, som föga öfverensstämde med hans skaldenatur. Då var det omöjligt att tankarne skulle kunna kläda sig i ord, utan att själens värme skulle blifva till ljummad köld, eller också ljöd ett "Noli me tangere" vid tröskeln för en känslornas helgedom, som skalden sjelf ett ögonblick efteråt var den förste att öppna på vid gafvel, när han sjöng sitt varma hjertas sympati för de stora idéerna och och de stora andarne.

Digitized by Google

Det var derför något oegentligt, när Snoilsky trodde sig öppna endast sin fantasis svala parker, men försökte att bjuda halt vid den skulpterade portalen, innanför hvilken hans känslor hade sitt hem. Hans fruktan för att komma i en allt för nära beröring med de många vår artistens men icke menniskans. Han har visat det genom att många gånger sända ut i verlden sånger, som burit alla spår af att hafva sprungit fram ur känslans allra heligaste. Ett motsatt förhållande skulle heller icke gerna kunnat vara möjligt med en man, som ständigt såg verlden med så sympatifulla blickar som Snoilsky gjort det. Hvarhelst han dragit fram, har han genast känt sig i samma sympatiska förbindelse med den nya omgifningen, förutsatt att denna nämligen i sig haft något af den oförstälda ursprunglighet, som han sjelf i så hög grad besitter. Det är derför Snoilsky kunnat blifva en kosmopolitisk skald, hvartill Sverige aldrig företett något motstycke. Väl kan det vara sant, att han äfven här hade sin begränsning, utöfver hvilken han just aldrig lyckats att tränga så synnerligen djupt ner i de främmande folkens själslif, men den, som börjat med att skrifva "Chiajan" och "Massaniellos tarantella" samt i en senare tid gifvit t. ex. de afrikanska bilderna, den är något mera än endast turistskald, hvartill man en gång sökte göra Snoilsky. Det var ur denna senare synpunkten till och med Georg Brandes, oaktadt sitt lifliga erkännande af Snoilsky, för ett tiotal af år sedan kunde bedöma hans diktning såsom en blick på tingen "genom waggonfönstret".

Men turisten, som skyndar framåt med snälltågsfart, har icke den sympati för företeelsen som Snoilsky allt igenom lägger i dagen. Den springer fram ur djupare källsprång än den blotta nyfikenhetens. Och det var sympatien, som blef Snoilskys gudaingifna genius, och i sjelfva skaldens natur låg något, som gjorde att han aldrig vände sig till annat än det, som han kunde omfatta med sin sympati. Han har visserligen på det sättet aldrig kommit att blifva hvarken docerande eller bestraffande, men han

Digitized by Google

har i stället desto mera väckt entusiasm och i en mognare ålder äfven eftertanke.

Med den öppna blick för företeelserna i lifvet, som Snoilsky redan tidigt visade sig ega, och det intresse, hvarmed han allltid omfattade det som syntes honom vara värdt hans medkänsla, var det tydligt, att han aldrig skulle behöfva blifva stående på någon viss en gång för alla gifven punkt, utan kunna skrida framåt allt efter som nya intryck mötte honom. Det har varit en stor och oafbruten utveckling, men från förutsättningar hvilka med lätthet låta sig spåras redan i hans första uppträdande.

För hvarje gång Snoilsky under de senare åren kommit med någon ny diktsamling, har man genast varit angelägen att gifva honom en etikett, den ena gången som en framför alla andra s. k. fosterländsk skald, den andra gången som en lika uteslutande demokratisk. Och vid hvarje sådant tillfälle har man gjort sig mycket besvär med att konstatera omslag och nya tankeriktningar. Man kunde hafva sparat sig detta besvär, ty förändringarna i detta afseende torde vara mera skenbara än verkliga. Ett med en större verldserfarenhet vunnet mognare betraktelsesätt af tingen har helt naturligt efter hand infunnit sig, lika som mera allvar med den större mognaden. Men detta gäller mera i fråga om behandlingssättet än egentligen om de idéer, som besjälat skalden. Lika som Snoilsky i en senare tid låter sina tankar gå till frihetshjelten Garibaldis dödsläger och hylla honom, som

— — — fick slita slafvars band
Med denna lama arm
Och sluta frihet och natur
Till denna trötta barm,

så svärmade han ju redan som yngling i sina allra första dikter för Petrarcas Italien, som "skall bli fritt till Adrias våg". Lika stark som hans medkänsla är för de biltoge och föraktade t. ex. i "Tatterskan", likadan framträder den också redan långt tidigare i sådana stycken som "Konstberider-

Digitized by Google

skan", "Fattig-Anna", "Magdalena" m. fl. Och fosterländsk på sitt sätt har Snoilsky varit förut lika mycket som nu senast, d. v. s. han har velat en fosterländskhet, som icke deklamerar utan handlar, ett folk, som icke slår sig till ro på sina stora minnen, utan lefver sin samtids lif och erkänner dess kraf.

Historiskt-patriotisk skald i den meningen man vanligen vill fatta detta begrepp är Snoilsky heller icke. Det skall finnas något allmänt menskligt eller individuelt stort drag i det historiska motivet, för att han skulle behandla det, och i det rent historiska kommer han svårligen utöfver det pittoreska. Snoilskys "Svenska bilder" äro derför icke att hänföra hvarken till det bästa eller djupast kända han diktat. Såsom genrestycken försvara de nog sin plats, ehuru de äfven såsom sådana ofta lida af det för en episk behandling svåra felet att lägga an på att skärpa intrycket genom att på en viss gifven punkt låta skildringen löpa ut i hvad man skulle kunna kalla en epigramatisk udd. Det är det pittoreska, som här tager försteget före det historiska. Någon jemförelse med t. ex. Runeberg kan sålunda under inga omständigheter komma i fråga.

Hvad den nu företrädesvis så kallade demokratiska riktningen hos Snoilsky vidkommer, så synes äfven den vara af sitt egna slag, likasom den med fog kan sägas hafva mycket gamla anor i hans sång. Den är nämligen på intet sätt beslägtad med det vanliga demagogiska demokratiserandet, men ett desto mera rent menskligt drag. Naturligtvis kan man väl tänka den närmare eller fjärmare förbunden med de stämningar, under hvilka skalden redan i ynglingaåren icke visste något skönare att likna den huldas blåa öga vid, än den blick, hvarmed Friheten betraktar sina söner, "som bröstgängs gå emot förtryckarns lansar", eller då han ville på Trojani kolonn se

> En genius, som blickar fritt,
> Med flygande lockar kring pannan
> Och mössa af frygisk snitt.

Digitized by Google

Men sjelfva den innersta kärnan i denna del af skaldens diktning häntyder dock på vida längre gående vyer och ett vida djupare betraktelsesätt. I samlingen af "Sonetter" (1871) har denna samma stämning t. ex. alstrat ett stycke, hvilket man mycket väl skulle kunna tänka sig skrifvet först samtidigt med de allra nyaste dikterna. Vi afse härmed sonetten "Svenskhet", hvaraf ett par strofer, den första och sista, till jemförelse nu återgifvas:

Månn' ej hos dig den tanken bröt sig ban
Att du, förfinade, ditt ursprung leder
Ifrån ett folk af plöjare och smeder?
Tänk efter på din stoppade divan!
— — — — — — — — — — — — — —
Den tysta kraft, hvars möda landet stärker,
Du vörda skall, och under skrofligt skal
Den gamla svenskheten, som fins hos Jerker.

Här finnes äkta patriotiska strängar anslagna långt före samlingarna af "svenska bilder", och samtidigt möter man här med hela tolf års mellanrum ett talande motstycke till den dikt, som kanske klarare än något annat uttrycker hvad man nu velat kalla det nya demokratiska hos Snoilsky. Man jemföre slutstroferna af "Afrodite och Sliparen" i den senaste utgifna diktsamlingen, der tonen endast är något mera skärpt, då det heter:

Skall skönheten, från folket söndrad,
Gå upp i sjelfviskt njutningslif?
— — — — — — — — — — — — — —
Sänk dig med kärlek till din broder
Att mildra ödets hårda band,
Att torka svetten ur hans panna
Och vrida dolken ur hans hand!

Eller som i "Den tjenande brodern":

Lär se i den tjenande anden
Personen — en like och vän,
Tryck sjelfva den valkiga handen,
Ej blott en penning i den!

Digitized by Google

Hjelp honom att fritt sig förvandla
Till en, som kan tänka och handla,
Se in i hans anlete klart!
Lär känna arbetarn, din broder —
Men mins: hvad du gör, gör snart!

Skall någon förändring tänkas hafva inträdt här emot fordom, så är det endast i riktningen af större allvar i åskådningssättet. Det är för länge sedan slut med den ungdomliga njutningslustan och den estetiska gourmandisen; men vid sidan af dem låg redan i den första ungdomstiden den stora och allt sant och godt omfattande sympatien, begäret till frihet och sjelfständighet, den ädla uppriktigheten i omdömet, och det är dessa varaktigare egenskaper, som nu efter hand bragts till sin fulla mognad.

Digitized by Google

Lejonklon.

En interiör från Pau

af

François Coppée.*

(Öfvers. af *J. Granlund.*)

I ömkligt tillstånd hade marinlöjtnanten Julien de Rhé hemkommit från sin tjenstgöring i Cochinchina; och då han efter tre långa månaders sjukdom vid fädernehärden i Touraine befann sig så mycket på bättringsvägen, att han mellan sin mor och sin syster — huru ömt hade icke dessa kära qvinnor vårdat honom! — kunde promenera fram och tillbaka på terrassen vid stranden af Loire, kände han ännu ofta i den redan kyliga höstluften ganska oroande frossbrytningar.

"Res till Pau öfver den strängaste vintern," rådde läkaren ... "Mildt klimat, lagom varmt, lugnande och rogifvande ... just hvad ni behöfver, och om tre månader återvänder ni till er fru mor, frisk som en nötkärna."

Deraf kom det sig, att Julien de Rhé en dag mot midten af november låg stödd på armbågarne i sitt soliga fönster på hôtel Gardères och betraktade Pyrenéernas prakt-

---

* Då "Dagens krönikas" utgifvare förliden sommar, vid ett besök i Paris, sökte göra sig underrättad, hvem som för tillfället var den mest uppburne franske belletristiske författare bland det yngre slägtet — då nämde man utan tvekan *Coppée*, hvilken emellertid torde vara blott obetydligt känd af den svenska allmänheten. Ett prof på hans fina, eleganta framställningskonst — derjemte kanske innehållande, för trogna svenska undersåtar, en liten genealogisk nöt att knäcka — hafva vi funnit passande att här ofvan meddela.

Digitized by Google

fulla panorama, rökande utsökta konvalescentcigaretter, som dock ännu smakade honom så illa och påminte om dem, han fordom bolmat i smyg å *Bordas* mellandäck, samt om den känsla han då erfor vid sexton år.

"Men, för tusan... det här Pau... det är ju fullt med vackra fruntimmer," anmärkte den unge mannen första gången, han var ute och hörde på militärmusiken på Place Royale och flanerade i solskenet framför den gode konung Henriks bildstod i trubadurstil; och ehuru hvarken utsväfvande eller sjelfkär anlade sjöofficeren, som återfått ny lefnadslust, sin uniformsmössa n:o 1 och sin rock med de tre nya guldgalonerna, på hvilken prålade detta hederslegionsband, som hans mor fastsatt på sängen, då han var så sjuk, och som han sjelf trott sig få bära endast en gång — på det svarta bårtäcket öfver sin likkista.

Hvad det i alla fall var väl att han kom till Pau! Det var gudomligt, denna milda sol, som värmer utan att bränna, denna sköna himmel, detta vidsträckta landskap, denna amfiteater af kullar i fjerran och ännu längre bort dessa skyhöga snöfjäll! Hvad det var roligt att ströfva omkring i denna kosmopolitiska menniskomassa bland dessa vackra utländskor, att höra dem tala alla Europas tungomål, sammanblandade såsom de olika fågelsångerna i en volière. Visserligen förekom det äfven en och annan nedstämmande syn, såsom denne af lungsot i sista stadiet förtärde unge engelsman, hvilken, insvept i filtar och ytterhalsdukar samt med ögon som på en kokt fisk och en respirator af svart sidentaft för munnen, af en betjent framrullades i en liten vagn. Vid denna anblick erfor man visserligen en kall rysning; men efter den första rörelsen af medömkan — menniskan är så egoistisk! — tänkte Julien på, att äfven han var faslig att skåda, när han steg i land i Toulon, mager som ett skelett och med två chokladfärgade ringar under ögonen, och ändå var han nu frisk igen, han som varit så sjuk.

Och med fulla drag inandande den ljumma luften,

Digitized by Google

sprittande af välbefinnande medan solen smekte hans rygg, i vårdad toilett, nyrakad och stolt öfver sitt nya band, kände sig Julien de Rhé lycklig öfver att lefva, kastade hvita slantar åt de fattiga, dröjde med blicken vid de sköna qvinnor han mötte och stannade helt rörd framför de små kraftiga amerikanskorna, som med svarta strumpor och handskar och hvita, högt uppskörtade kjolar dansade omkring ett träd på Place Royale i takt efter regementsmusiken.

* * *

Hvilken förträfflig stämning för att blifva kär, icke sant! Också träffades den lyckliga konvalescenten af en elektrisk stöt samma dag, han fick se fröken Olga Babarine, den ryska koloniens främsta skönhet, stiga af hästen framför hôtel Gassion, der hon bodde med sin mor.

Klockan var omkring fem på aftonen och hon återkom från en räfjagt. De fem eller sex tillbedjare i röda rockar, som ledsagade henne, hade hastigt hoppat af och knuffades med hvarandra om hvem som skulle hålla hennes stigbygel. Hon hade låtit sig glida i armarne på den förstkomne, hvarpå hon efter att hafva knackat med knappen på ridspöet mot ett bord på verandan, begärt ett glas mjölk, som hon tömde i ett drag, der hon, i sin svarta amazondrägt, stod smärt som en af Primaticcios * gudinnor, medan de guldgula lockarne i nyckfulla ringlar böljade från karlhatten ned öfver skuldrorna, när hon skrattande höll det tomma glaset med båda händerna, tillfredsställd och liksom rusad af den friska drycken, medan ett par mustascher af grädde bildat sig öfver munnen; och solen, som sände sina sista strålar i hennes hår, tände omkring hennes anlete en krans af guld.

Derefter plötsligt åter vorden allvarsam, ställde hon glaset på bordet, gaf sina uppvaktande rödrockar en knappt märkbar afskedsnick full af förakt och återinträdde i hôtelet med majestätiska steg, piskande ridklädningen med ridspöet.

* Italiensk målare, bildhuggare och arkitekt † 1570.

Digitized by Google

Tre dagar senare vardt Julien de Rhé, som tillbragt sin tid med att yttra till sina bekanta: "Hvem är hon? Jag är tokig i henne, jag tillber hénne" o. s. v., presenterad — något som just ej erbjöd någon synnerlig svårighet — för damerna Babarine och inträdde i kretsen af den vackra ryskans beundrare.

Var hon för öfrigt ryska, denna tjusande varelse som allt ifrån säsongens början galopperade till häst dagen i ända och valsade nätterna igenom? Ja, genom sin föregifne far, sin mors förre man, grefve Babarine. Men hela verlden kände mycket väl, att modren hade skiljts från sin man just vid tiden för dotterns födelse och att madame Babarine, som för öfrigt var dotter till en bankir i New York vid namn Jacobson, hade i alla tider underhållit en, snart sagdt öppen förbindelse med en nordisk kronprins — någon Kristian eller Oskar — en förbindelse, hvaraf Olga sannolikt var född. Hade hon någon nationalitet, detta barn, som uppfostrats ryckvis i ett skotskt *nursery*, i ett neapolitanskt kloster och i en skrymtande Genève-pension, som sofvit en tredjedel af sina nätter på expresstågens kuddar, och som i sitt minne liksom i ett stereoskop skådade endast brunnsorter, hafsbad, vinterstationer och andra mötesplatser för den eleganta verlden, der hennes mor — ännu en ståtlig qvinna oaktadt sina finnar — sedan femton år drog omkring med ledsnaden hos koketten på retur, sin samovar * och sina silkesapor? Ack, hon hade ej något fädernesland, denna besynnerliga flicka, som vid sidan af jungfruns blyghet hade en pojkes djerfhet och som gäckande sade om sig sjelf:

"Jag är hvarken från London, eller Paris, eller Wien, eller S:t Petersburg... Jag är från table d'hôten."

Hade hon någon familj? Lika litet. Hennes verklige far — Oskar eller Kristian, på hvilken madame Babarine ej upphörde att göra anspelningar — var död sedan många år, och hvad beträffar den ryske grefven, hennes far inför lagen, så brydde han sig aldrig om henne. Ruinerad i grund

* Tékök.

Digitized by Google

hade han ej några andra existensmedel än sin ofelbara skjutkonst som satte honom i stånd att, liksom en slags civiliserad skinnstrumpa, vinna alla prisen på dufskjutningarne. Hvad grefvinnan angår, var hon, trots periodisk modersömhet, som angrep nerverna på hvar och en — så onaturlig förekom den — begåfvad med denna fullständiga absoluta, sferiska sjelfviskhet, hvarpå aldrig är brist, och under en tyfoidfeber, i hvilken Olga vid åtta års ålder höll på att dö, hade madame Babarine ej en enda gång försummat att — allt medan hon för syns skull vakade hos sin dotter — draga på sig sina insmorda handskar, som bibehöllo händerna så hvita.

Julien de Rhé inhemtade allt detta, då han låtit inmönstra sig i den flygande kolonn af cicisbéer, som oupphörligt kretsade omkring fröken Olga Babarine, och han företog sig att ursinnigt förälska sig i denna sällsamma tjusande flicka, som lät sig skådas i ögonen och som vid det tillfälle, när en gemensam vän presenterade marinlöjtnanten för henne, yttrade i det hon tände en phereslicigarett:

"Ja så, det är ni, som är så kär i mig?... God dag, min herre!"

Derpå gaf hon honom ett kraftigt handslag som en karl.

Han företog sig att älska henne, den hederlige och redlige sjömannen, att älska henne, så mycket mer som han snart började begripa henne och beklaga henne. Ty han misstog sig ej derpå: Olga var nyckfull, illa uppfostrad, men utan koketteri och hennes själ var stolt och öppen. Hvem vet? Må hända kände hon hela tomheten i sitt lif af själsskakningar och nöjen? Det vissa är att hon bedömde, och bedömde strängt dessa unga män, som tumlade sina hästar omkring henne på räfjagterna och som hvarje afton läto inskrifva sina namn i hennes dansprogram. Alla åtrådde henne, ingen aktade henne, ty ingen af dem hade ännu beslutat sig för att begära hennes hand. Också behandlade hon dem hårdt och återkallade dem till skyldig aktning — med ett dugtigt tag i tygeln, den vackra ryttarinnan — om

Digitized by Google

de fingo det infallet att yttra något allt för nära hennes hals under en hvirflande vals eller att allt för länge trycka hennes hand som hon kamratlikt framräckte.

Julien, hvars hjertas finkänsla gjorde honom skarpsynt — nå ja, det är oftast de naiva som se riktigast — upptäckte den hemliga skatt af redbarhet som fans hos denna rasflicka, i grunden så olycklig. Utan tvifvel älskade han henne för hennes skönhet, och det gick rundt i hans hufvud när, under ett uppehåll i dansen, han kände henne stödja sig mot hans arm i hela glansen af sin blonda skönhet med de dunkla ögonen och de efter ansträngningen rosiga kinderna, medan hon lifligt samtalade med honom och berusade honom med sina ögon, strålande som stjernor, och sin violdoftande andedrägt. Men han älskade henne äfven, han älskade henne fram för allt för hennes med sådan stolthet dolda smärta, och han kände sitt hjerta häftigt sammanpressas, när han öfverraskade den dystra blick, det smärtsamma ögonkast Olga riktade på sin mor, när madame Babarine, under sin té-cirkel mellan fyra och sex — der hon satt bortvänd från ljuset för att dölja de svarta prickarne på näsvingarne, förgäfves bekämpade med antibolbos — framkastade i så litet förtäckta ordalag som möjligt, sina kungliga eröfringar vid de nordiska hofven.

Gifta sig med henne! Ja, bortföra henne från denna krets, så uppfyld af faror, hemföra henne till sin man som var ett helgon, låta henne inandas den stärkande och renande luften i en verklig familj, rädda henne med ett ord!

Detta tänkte han, han tänkte ej längre på något annat! Han trodde till och med ibland att Olga gissat hans önskan och när hon vid dessa técirklar hos madame Babarine, der Olga behandlade alla sina tillbedjare med pojkaktig öppenhet, räckte sjömannen ett glas té på ryskt sätt, såg han i djupet af den uuga flickans ögon liksom ett mildt, fjerran ljus, som tycktes besvara hans högsinta medömkan och hans oändliga ömhet.

* * *

Digitized by Google

"Ja, min fröken, min sjukpermission löper till ända om åtta dagar. Jag lemnar Pau i morgon och stannar några dagar i Touraine hos min syster, hvarefter jag far tillbaka till Brest såsom adjutant hos marinprefekten och om ett år eller aderton månader begifver jag mig åter till sjös."

De befunno sig allena i ett hörn af hotellets lässalong, stående vid ett öppet fönster framför natthimlen, som gnistrade af tusentals stjernor.

"Farväl då, och lycklig resa," genmälte Olga med uppriktig och fast stämma. "Men jag har något att be er om, herr de Rhé ... Ja, den här i guld infattade lejonklon, som ni bär som berlock ... Nå väl, jag åtrår den ... Den stammar från ett lejon, som ni fordom dödat i Afrika, icke sant? ... Jag är ett slags vilddjur, jag också ... Gif mig den; jag skall gömma den som ett minne af er.

Julien lösgjorde den lilla berlocken och lade den i den unga flickans hand; men plötsligt grep han denna hand mellan sina och hviskade eldigt:

"Jag älskar er! Vill ni blifva min hustru?"

Olga befriade sakta sin hand, som behöll lejonklon; derpå lade hon sina armar i kors öfver bröstet och skådade utan synbar rörelse, länge herr de Rhé rätt i ansigtet.

"Nej, sade hon slutligen ... Och dock är ni den förste, som älskar mig och som säger mig det på ett sådant godt sätt. Men det är just derför som jag vägrar.

"Olga!" utbrast Julien upprörd.

"Hör mig," återtog hon i det hon med en åtbörd afbröt honom, "och fatta väl skälet, hvarför jag säger nej ... Skälet är att jag ej känner mig värdig er och att jag skulle göra er olycklig ... Ni mins det der brefvet från er syster, som ni klagade öfver att hafva förlorat ... Nå väl, det är här, ni tappade det och jag har tagit upp det, och jag har läst det ... Er syster svarade på det förtroende, ni gjort henne om edra känslor för mig ... känslor som jag sedan länge anat ... Hon gladde sig deråt, såsom ett okonstladt och dygdigt barn, som hon är, men uti ordalag som kom-

Digitized by Google

mit mig att inse, hvilken djup, hvilken förfärlig klyfta som finnes mellan en verklig flicka och mig!... Genom att läsa detta bref, fullt af förtroliga och rörande enskildheter, har jag äfven fått ögonen öppna för er familj, ett gammalt hederligt hus, dit ni bör införa endast en hederlig qvinna... Tacka Gud, herr de Rhé, för att ni har en grånad mor, på hvilken ni ej kan tänka utan att erfara någonting innerligt ljuft, som inträngер i hjertat... Äfven jag har en mor... men jag har varit nödsakad att döma henne... Ni har sett endast hennes löjliga sidor, min herre, men jag känner henne bättre... Om ni i morgon af henne begärde min hand, skulle hon neka er den, emedan ni tillhör lågadeln och eger endast en medelmåttig förmögenhet... Min mor har beslutat att jag skall göra ett förnämt och rikt parti eller också... eller också skall hon åt mig hitta på något annat... Hvad? har jag ej erfarenhet för en nitton års flicka!... Det är förfärligt, icke sant? Men så är det... Se der skälet hvarför vi i vintras voro i Nizza, i somras i Skeweningen och nu i Pau! Se der, hvarför vi som varupackor rulla från den ena ändan af Europa till den andra, hvarför vi sofva endast i värdshussängar och äta endast vid table d'hôten. Min mor har varit nästan så godt som kronprinsessa, begriper ni, och hon har låtit mig förstå sedan mitt femtonde år, att jag var bestämd att varda minst erkehertiginna, vore det också blott till venster... Ett giftermål med en liten obetydlig adelsman, nästan af borgerligt stånd!... I hennes ögon vore det att vanära mig. Ack, jag måste ingifva er vämjelse och jag blyges för mig sjelf! Protestera icke... Nej, ni skulle ej vilja inför er mor föra såsom eder trolofvade, såsom eder hustru, en qvinna i hvars hjerta man kastat så mycken smuts!... Och sedan är jag endast ett lyxföremål, ett dyrbart och onyttigt ting, hvaraf ni ej har behof och som ej skulle bereda er lycka. Dessutom älskar jag er icke, jag älskar ingen... Kärleken hör till de saker, som äro mig förbjudna... Farväl, herr de Rhé, stig upp och aflägsna er utan att säga ett ord, jag besvär er derom

Digitized by Google

... Blott det, ni låter mig väl behålla er lejonklo? Hon skall påminna mig om en hederlig man mot hvilken jag handlat såsom hederlig flicka... Säg ingenting vidare och skiljoms för evigt... Farväl!"

* * *

Tre år senare hade transportångaren *Du Couëdic* på återresan från Senegal anlupit Kanarieöarne för att hemta posten, hvarefter den fortsatte sin kurs under en stormig natt, då uppassaren inträdde i officersmessen och lade en packe tidningar på bordet.

Julien de Rhé vek upp ett nyhetsblad från Paris, nära tre veckor gammalt och läste der under rubriken:

Flyttningar och resor följande rader:

"Hans Maj;t konungen af Schwaben, hvilken som man vet reser i strängaste inkognito under namn af grefve af Augsburg, befinner sig sedan i går inom våra murar.

Ett ledsamt missöde inträffade på bangården i samma ögonblick konungen anlände. Baronessan de Hall, som, endast åtföljd af sin mor, grefvinnan Babarine, gjort resan i konungens sällskap, har förlorat ett föga dyrbart smycke, men hvarpå madame de Hall, som det tyckes, sätter det största värde. Smycket utgöres af en simpel lejonklo infattad i guld.

Madame de Hall har utlofvat två tusen francs åt den, som skaffar henne igen detta föremål."

"Julien, pass på... ni glömmer timmen för er vakt, min bäste vän."

"Tack," sade Julien de Rhé, bortkastande sin tidning och liksom uppvaknande ur en dröm.

Denna natt märkte rorgängaren, som befann sig ensam med vakthafvande officeren på kommandobryggan, hurusom denne upprepade gånger förde sin näsduk till ögonen, och dock, ehuru det var stark vind och hög sjögång, slog vågstänket ej så högt.

Digitized by Google

Den engelska tidningspressen i våra dagar.

Af **Helen Zimmern.**

(Öfvers. från författarinnans handskrift af *M—r.*)

Den engelska tidningspressen är den anständigaste, mest rättrådiga, bäst underrättade tidningspress i Europa. Det är ett faktum, som äfven de, hvilka underskatta England och engelska förhållanden, icke kunna förneka. Ingen annan press är så rik, så väl och tidigt underrättad, ingen annan press har en så ofantlig makt i staten. I intet annat land äro tidningar så billiga, i intet annat land är lättheten att få köpa tidningar så stor. Vid hvarje jernvägsstation, vid hvarje omnibus-hall, vid hvarje gathörn i en engelsk stad, står en tidningspojke färdig att betjena sina talrika kunder. Ingen engelsman, rik eller fattig, går till eller återvänder från sitt arbete utan att läsa en tidning. I England känner man icke till den ledsamma processen att subskribera på en daglig tidning. Ni kan taga en i dag och en annan i morgon, och ehuru ni kan säga till en tidningsagent att hvarje morgon lemna er en viss tidning, så är ni icke derför tvungen att fortsätta ett helt qvartal, i fall ni får lust att läsa någon annan. Kontinentens småaktiga despotism i detta afseende är obekant. Och emedan hvar och en läser åtminstone en, men som oftast två eller tre tidningar om dagen, är det icke underligt att de engelska tidningarna betala sig väl och att deras egare i sin ordning kunna betala för att hålla sina tidningar uppe till en grad af utmärkthet, som verkligen är öfver allt beröm. Med ett

Digitized by Google

pappersblad, som mäter ungefär tre och en half fot i längd och fyra och en half fot i bredd (och någon gång hälften till så bred); tätt tryckt på båda sidor, för det billiga priset af en penny, är den engelske läsaren i besittning af en karta öfver den beboeliga jorden, af en focus, i hvilken alla den rörliga verldens radier koncentrera sig. Tillväxten af denna nu så billiga och mäktiga press, förskrifver sig likväl nästan uteslutande från senare tider. En tid var pressen fjettrad genom åtskilliga afgifter och stämpelskatten, men nu är allt detta bortlagdt och denna lättnad, hvilken kom samtidigt med 1870 års krig, bragte pressen till dess nuvarande höjd. Huru sant är icke ordspråket: "det är en dålig vind, som icke blåser fördelaktigt för någon." De krig hvilka icke alls berörde England bidrogo att göra pressen rik och mäktig. Amerikanska kriget gjorde mycket till, det europeiska år 1866 gjorde mera, men 1870 års krig mest samt införde en utsträckning af telegraf-kommunikation, som ännu i dag utgör pressens stolthet och ära. Den engelska pressen är både fri och mäktig, och den är mäktig emedan den är fri. En engelsk tidning kan skrifva hvad den behagar, den är fullkomligt obehindrad, pressförföljelser från styrelsens sida äro nästan okända. När de någon gång inträffa finner man att de hafva företagits af undfallenhet för någon främmande regering, hvilken uppdragit sitt sändebud att fordra åtal, då någon hypersensibel ömtålighet blifvit stött af engelsk frispråkighet och uppriktighet. Dylika förföljelser äro emellertid mycket sällsynta och då de förekomma äro de blott en fars, enär tidningsutgifvaren, i fall han blir dömd, fälles att böta en bagatell och alla skratta åt hela affären. Anklagelse för "hädelse" inträffar visserligen också någon gång, men då väckes densamma af enskild person, som fäst uppmärksamhet vid de brottsliga uttrycken. Åtal för smädelser förekomma oftare, men dessa utgå icke från regeringen utan väckas och fullföljas uteslutande på den eller de personers bekostnad, hvilka anse sig angripna. Under dylika fria och lyckliga vilkor, är det ej underligt att den

Digitized by Google

"fjerde statsmakten" är en makt i staten, icke endast utanför parlamentet, men i senare tider äfven i sjelfva underhuset. Bland dem, som under de senaste tio åren valts till medlemmar af detta hus äro många *gentlemen of the press*, af hvilka några hafva utmärkt sig både i debatten och i rikets tjenst. Den engelska tidningspressens historia återstår ännu att skrifva och mycket intressant skall den blifva, då den är färdig, alldenstund denna historia kommer att tala om gerningar utförda af män, hvilka i många fall varit utmärkta genom hög *public spirit* och sällsynta medborgerliga dygder. Men det är icke lätt att skrifva historien om en institution, som nästan dagligen framvisar någon ny utveckling af sin verksamhet och makt, som med sin stab af specialkorrespondenter ofta nog är i tillfälle att lemna snabbare och tillförlitligare underrättelser än de engelska sändebuden; som genom sina Forbes, sina Stanleys, sina O'Donovans m. fl. rivaliserar med Livingstones, Nordenskiölds, Vamberys och Bakers bedrifter, och hvilken, till råga på allt, tillegnar sig många af parlamentets hufvudfunktioner, såsom den offentliga kritiken, debatten och dess uppgift att utöfva en konstitutionel kontroll öfver ministrarnes åtgärder. "Om bibeln sade en sak och "Times" en annan," sade en gång från predikstolen en hög kyrkans dignitär, "så skulle af fem hundra tio personer, fem hundra tro att tidningen hade rätt." *

Ehuru landsortspressen visst icke saknar inflytande, är pressens hufvudqvarter likväl i London, och i London vid "Fleet Street", denna gata mellan East- och Westend, hvars namn ända från Shakspeares tider varit förbundet med pressen, der Fleet, det gamla gäldenärsfängelset, stod, om hvilket vi läsa i Fieldings romaner och i hvilket Charles Dickens fader satt fången; der Defoë's "Robinson Crusoe" och Goldsmith's "Vicar" publicerades, der Richardson skref

* Detta måtte blifvit yttradt för länge sedan. Nu är tron på "Times" ofelbarhet i starkt aftagande. *Öfvers. anm.*

Digitized by Google

sina romaner och drack te; der, i korthet sagdt, hvarje hus har en literär tradition. Hade, borde vi snarare säga, ty de gamla husen hafva småningom måst lemna plats för de nya, vackra bygnader nutidens tidningar uppbygt åt sig. Midten af Fleet Street kan emellertid antagas som den punkt, omkring hvilken, inom en half mils (engelsk) utsträckning, Londons tidningsmaskiner arbeta. Inom detta område finner man nästan alla de stora tidningarnas officiner. Det är den enda gata i London, som aldrig vet hvad hvila vill säga. När alla andra i London gått till ro, anlända hit redaktörer samt medarbetare och ända till fyra på morgonen fortsättes verksamheten energiskt. Om parlamentet har sammanträde uppehålles oafbruten kommunikation medelst särskilda bud, som fara fram och tillbaka i droskor, genom telefon- och telegraf-rapporter samt genom tryckeripojkar. Både af enskilda och offentliga myndigheter göres också allt för att tillmötesgå pressen. Kabinettsministrar anse icke under sin värdighet att komma till Fleet Street och diskutera politiska frågor med en vänskaplig tidningsredaktör. I parlamentet är en hel läktare förbehållen pressens referenter och hvarje möjligt arrangemang är träffadt för deras beqvämlighet. För dem finnas reserverade särskilda rum för öfverplagg, rum med lavoirer, skrifrum, förfriskningsrum, tidningsrum och rökrum, inredda komfortabelt och praktfullt. De hafva sin egen ingång, sin egen trappa, egna telegraf- och telefonledningar, så att under det sjelfva debatten pågår, rapporter afskickas, så att då något af särskildt allmänt intresse är på tapeten, sex eller sju upplagor af en aftontidning utkomma, och det för morgontidningarna endast återstår att publicera en redogörelse för slutet af debatten och en ledande artikel, hvilken gifver en resumé af debatten i sin helhet och diskuterar dess *pro* och *contra*. Jernvägarna låna äfven sin hjelp till att hastigt utdela tidningarna, ty engelsmän fråga icke efter nyheter som äro gamla, och landsbygdens samt städernas invånare måste samma dag veta hvad deras ombud hafva sagt eller beslutit i London. Skynd-

Digitized by Google

samhet och energi äro utmärkande för den engelska pressen, som häruti öfverensstämmer med den engelska karakteren, hvilken just sätter värde på dessa egenskaper och icke tål något uppskof. Från alla de stora Londonbangårdarna afgå särskilda tidningståg, som utdela tidningar vid hvarje station *en route*, men icke stanna för att aflemna dem, utan kasta ut dem i förbifarten genom en sinnrikt konstruerad apparat. På detta sätt kan i många engelska städer och byar Londontidningen läggas fram på invånarnes frukostbord — frukost är icke frukost för en engelsman, om han icke får sin tidning — och sällan kommer den senare än till "lunchen". På samma sätt äro alla Londontidningarna i Paris före dagens slut. Och detta resultat åstadkommes genom fullt lagliga medel, icke genom det lilla knepet, som är så vanligt på kontinenten, nämligen att predatera tidningen och sålunda inbilla, eller söka få dess läsare att tro, att nyheterna äro färskare än de äro. Ett sådant försök skulle icke lyckas i England. Somliga tidningar tillkännagifva icke allenast dagen, utan timmen och minuten då de läggas i pressen. De första upplagorna åtgå vanligen att fylla tidningstågens behof, de öfriga, tryckta en eller en och en half timme senare, förse London, hvilken fordrar att vid kl. 7 på morgonen en tidning skall vara aflemnad i hvarje hus. Om under tiden mellan de första och de senare upplagorna några nyheter hafva anländt, så införas de behändigt i stället för något annat item. Om nyheterna äro mycket vigtiga måste äfven en "ledare" skrifvas derom och intagas. Men ombrytning sker på en fabelaktigt kort tid. En morgontidnings medarbetare och redaktörer veta icke af någon ro förr än tidning är utskickad i verlden. Först då gå de till hvila, lemnande Fleet Street åt aftontidningarna, af hvilka de tidigaste utkomma på middagen, de senaste fortfara att utlemnas allt efter omständigheterna intill kl. 10 e. m. Endast Amerika kan prestera något liknande exempel af rastlöst arbete och energi. För närvarande finnes ingen ledande tidning, som icke eger en stab af korrespondenter i hvarenda euro-

Digitized by Google

peisk hufvudstad, och det hufvudsakligaste af korrespondensen telegraferas dag för dag till London, så att engelsmännen ofta nog förr känna till nyheter från kontinentens städer än dessas egna invånare. Nästan allt telegraferas utan ringaste afseende på kostnaden. Dessa korrespondenter begagna telegrafen med en verkligen häpnadsväckande frihet; de betala 3, 4, 5 ja till och med 800 pund i telegrafporto för en artikel, i ändamål att komma före konsulers, sändebuds och generalers rapporter om vigtiga tilldragelser. Det har ofta händt under de sistlidna tre eller fyra åren, att publiken genom ett extra nummer af en tidning blir förr underrättad om en politisk nyhet än kronans ministrar. Det var en amerikansk tidningskorrespondent i England, som för att upptaga telegrafen under det han inväntade några vigtiga nyheter, sysselsatte den med att telegrafera under Atlanten och med dryg kostnad för hvart ord de fem första kapitlen af Genesis. Utgifvaren af *Standard* betalade under det afghanska kriget 800 pund för en kabeldepesch. Hans nyheter under kriget i Transvaal telegraferades, ehuru hvarje ord kostade *aderton* shillings.

Det är omöjligt att uppräkna och svårt att klassificera de engelska tidningarna. "The Press Guide," en god handbok i allt hvad som rör tidningar, uppräknar tusental, och dessa tillväxa dagligen, då äfven spel och sport hafva specialtidningar för sina intressen. Hvarje tänkbart yrke eller industri, från civilingeniörens till sotarens, har sin representant inom pressen, så att vi tyckas hafva uppnått ett sakernas tillstånd något liknande det som en amerikansk skämtare berättar om en viss nyanlagd stad, som hade endast fyra invånare och likväl redan tre tidningar, under det att den fjerde medborgaren blott väntade på typer för att utgifva sin tidning. The Press Guide angifver äfven tendensen hos de politiska tidningarna. Af dessa uppgifvas 594 vara liberala, 394 konservativa, 66 liberalt-konservativa och 1047 oberoende eller neutrala. Ända från början gynnade Whigs pressen under det deremot Tories ignorerade

Digitized by Google

den och icke trodde på dess makt, förr än de funno att alla populära tidningar stodo på deras rivalers sida, samt att dessa rivaler med tillhjelp af pressen voro herrar öfver situationen. Detta var på Pitts dagar. Skilnaden mellan de begge partiernas politik ledde till åtskilliga egendomliga resultat, af hvilka de liberala tidningarnas numeriska öfverlägsenhet icke är det minst egendomliga. Under många år voro verkligen alla de förnämsta tidningarna liberala, det var först lord Beaconsfields regime, som häri åstadkom en förändring. Disraeli, visare än hans tory-företrädare, föraktade icke pressen. Han försvarade tvärtom inom och utom parlamentet dennas rättigheter och tvekade icke att inför hela underhuset yttra: "Hvad pressen beträffar, så är jag sjelf en gentleman af pressen, och har ingen annan vapensköld." Eftersom pressens hufvudriktning är liberal, och emedan allmänna opinionen i England hufvudsakligen påverkas af pressen, så skulle ända till för några år sedan, då några af pressens organer ändrade signaler genom Disraelis åtgörande, en tory-regering varit praktiskt omöjlig. Såsom det nu förhåller sig äro, med två eller tre undantag, de bästa tidningarna liberala och oberoende. Och här har nyligen inträffat en förändring. Man sade för några få år sedan att tidningarna icke ledde allmänna opinionen, utan att de helt enkelt voro dess uttryck, och denna observation var då riktig. Men den är det icke längre. Den nuvarande pressen är en oberoende makt. Den är oberoende af regeringen i afseende på underrättelser och oberoende af parlamentet i sin kritik, den är oberoende af alla utom af allmänhetens opinion, och *denna* sträfvar den att bilda och leda. Knappast någon fråga väckes i parlamentet, hvilken icke tidningarna förut sysselsatt sig med, och innan öfver- eller underhus hunnit besvara den, har frågan af pressen blifvit behandlad med all erforderlig vishet och skärpa. Men detta är icke allt; ty pressen, som delar parlamentets auktoritet under det detta sitter, utöfvar dessutom alla sina egna och parlamentets privilegier då detta slutat sina ses-

Digitized by Google

sioner. Det finnes knappast någon enda politisk eller social fråga af allra minsta vigt, som icke för närvarande uttröskas i pressen innan den hinner till parlamentet; och då förhållandet är sådant är allt hvad parlamentet kan göra det att gifva laga uttryck åt åsigter, hvilka i den form de slutligen taga — nämligen i tal — näppeligen skilja sig från den form hvari de ursprungligen framträdde i pressen, såsom ledande artiklar och bref.

Ibland dagliga tidningar bibehåller "The Times" fortfarande sin plats,* ehuru dess rivaler i afseende på goda artiklar och tidiga underrättelser hinna den bra nära och emellanåt taga försteget. Men the Times har sin prestige, icke olämpligt har den kallats för pressens Jupiter, icke orättvist har man påstått att Printing House Square (Times' officin) kan göra anspråk på att för engelsmän vara det samma som oraklet i Delphi var för grekerna. The Times, som med sina utgreningar och sitt inflytande sprides från Printing House Square till verldens yttersta gränser, utgör ett af verldens moderna underverk. Historien om dess grundläggning af en enda man, mr Walter, hvars afkomlingar fortfarande äro i besittning af denna värdefulla egendom, är för väl känd att behöfva här upprepas. Times' officin har nyligen blifvit ombygd och är verkligen ståtlig. Allt, som erfordras för tryckningen — med undantag af papperet — och lokalernas upplysning, äfven de elektriska lamporna fabriceras på stället i nedersta våningen, hvilken innehåller maskinrum, gjuterier för typer, stereotyper och elektrotyper, elektriska laboratorier, förfriskningsrum och kök. Ett rum är särskildt upptaget af den speciela Paris-telegrafledning som Times eger; ett annat af telefonerna, hvilka stå i förbindelse med reporterrummen i parlamentet och på andra håll. Ensamt i London använder Times en hel armé af biträden, under det att dess stab inom sig räknar några af de förnämsta skriftställare i Europa. Tidningen betalar

* Derom torde meningarna vara delade.

Öfvers. anm.

Digitized by Google

furstliga arvoden till sina departementschefer och utländska korrespondenter samt behandlar väl sina medarbetare.

Ingen utom tidningen stående kan naturligtvis med någon säkerhet uppgifva afkomsten af tidningen, men för trettio år sedan förklarade Times, hvars direktörer icke äro böjde för skryt, i en redaktionens egen artikel att dess bruttoinkomst var lika stor med de mest blomstrande tyska furstendömens. Den politiska tendensen i Times är liberal, och ehuru tidningen ofta anklagas för att vända kappan efter vinden, är den likväl hufvudsakligen redigerad i frisinnad andra. På samma gång Times inom journalismen utöfvar öfverhusets funktioner är den tillika en vigtig hållhake på somliga ultra-liberala tidningars allt för häftiga omstörtnings-tendenser.

Närmast i spridning och kanske äfven i inflytande står "the Daily Telegraph", liberal till dess Beaconsfieldska styrelsen kom till makten, då dess egare, sjelfva judar, i betraktande af statsmannens judiska nationalitet, slogo om och blefvo ett verktyg i hans hand. Sedan Disraelis död har den på det hela taget blifvit oberoende, men med den egenheten att tidningen är konservativ i den utländska och liberal i den inhemska politiken. I mer än ett afseende är Daily Telegraph en märkvärdig tidning. Att börja med var tidningen den första som såldes till en penny, under det att alla öfriga samtida publicerades till fyra pence. Vidare har den alltid hållit sig väl med publiken genom något egendomligt företag. När sålunda en gång det i allmänhet var brist på nyheter skickade tidningen med ej ringa kostnad en special-kommissionär till Assyrien för att undersöka detta lands antiqviteter; en annan gång sände den en resande till hjertat af Afrika för att upptäcka Nilens källor. Den har äfven gått så långt att uppfinna ett nytt slags engelska, en engelska vida skild från Times' gravitet och värdighet, ofta vårdslös och slarfvig samt visst icke prisvärd, men hvilken icke desto mindre tillfälligtvis passar mycket bra för en tidnings ändamål. The Daily Telegraph eger

Digitized by Google

många skickliga medarbetare inom dess stab, men den som först gjorde den till hvad den blifvit är kanske G. A. Sala, en man hvilken icke blott i hög grad förenar qvickhet och duglighet utan besitter dessa egenskaper i den hastigt tjenstbara form, som gör dem nyttiga för en tidning. Konst, literatur, poesi, antiqviteter, allt är lika för honom. Det finnes intet ämne, öfver hvilket han icke är beredd att skrifva en spalt efter tio minuters tillsägelse. Han har sjelf sagt att han "med en ambassadörs aflöning och behandlad som en gentleman för sin tidnings räkning rest till och från verldens yttersta gränser." Icke mindre duglig, ehuru mycket olik den nyssnämnde, är utgifvaren mr Edwin Arnold, en genomlärd orientalist, skald och buddhist, kanske den mest oegennyttige entusiast, som någonsin egnade sig åt politiken och pressen.

Näst intill i spridning och inflytande kommer "The Daily News", Gladstonian ända in till benen, liberal, någon gång äfven radikal. Dess första utgifvare var Charles Dickens. Den har alltid förfäktat förtryckta nationaliteters, såsom Ungerns och Italiens sak, och hemma parlamentsreformen, under det att denna tidning ensam af alla i England försvarade norden mot södern i det amerikanska inbördes kriget, och sålunda riskerade att med bankrutt få betala sitt mod och ståndaktighet. Daily News är verkligen bland alla engelska tidningar framstående för sin goda ton samt hederlighet och modet att fasthålla sina åsigter äfven med allvarsammaste risk. Men det var 1870 års krig, som gjorde Daily News till hvad den nu är, icke endast inflytelsefull men äfven rik. Tidningen hade kort förut nedsatt sitt pris till en penny, en prisnedsättning som gjorde att den gick med förlust. Kassakistan var nästan tom. Icke desto mindre sände egarne med stor kostnad sjutton af de bästa korrespondenterna till krigsskådeplatsen med befallning att telegrafera deras rapporter, stor sak hvad det kostade, i stället för att, som hittills skett, skicka dem med posten. Med ens gick Daily News om äfven sjelfva Times, hvilken

Digitized by Google

såg sig tvungen att kopiera telegrammen, till dess den följde sin rivals exempel. Dessa telegram från krigsteatern förändrade hastigt Daily News' affärer. På en vecka steg spridningen från 50,000 exemplar till 150,000. Det sålunda förvärfvade anseendet bibehölls af Daily News genom dess korrespondenser under de ryska och turkiska, afghanska samt zulukrigen, och den har äfven tagit upp inhemska frågor på samma grundliga och ämnet uttömmande sätt, så att icke få reformer hafva kommit till stånd genom dess inflytande.

Hvarken så inflytelserik eller företagsam är "The Standard", hvilken såsom den enda framstående konservativa tidningen tillåter sig att "hvila på årorna", väl vetande att alla genomkonservativa måste hålla den, emedan det icke finnes någon annan att välja på. Men äfven Standard är icke så ståndaktig i sina åsigter som förut. Helt nyligen har en förändring inträdt i dess förra politik; den är lika konservativ som någonsin, men den visar tecken till att icke vidare vara endast ett partiorgan, den har tagit en oberoende ton och understöder äfven tillfälligtvis de liberala. Konservatismen tyckes verkligen icke vara så särdeles populär i England att döma af den dagliga pressen. Det finnes visserligen åtskilliga konservativa veckoblad och månadsrevyer, men det är de dagliga tidningarna som utöfva det största inflytandet. Bland dessa konservativa bland de konservativa är "St. James Gazette", en aftontidning grundad endast för ändamålet att uttrycka utgifvarnes hat mot mr Gladstone och hans politik, ett hat så giftigt att det emellanåt blir riktigt komiskt och vanligen skjuter öfver målet. Men St. James Gazette är likväl en anmärkningsvärd tidning. Då den uppsattes skröt den öfver att den var en tidning för gentlemen, skrifven af gentlemen, och likväl har aldrig funnits någon tidning, som skulle skrifva för bättre folk, hvilken begagnat ett sådant pöbelspråk.

Sådana äro de förnämsta dagliga tidningarna. Utrymmet medgifver icke att upprākna de andra, som äfven icke

Digitized by Google

sakna sitt inflytande och förmågor bland medarbetarne. Men likväl bör uppmärksamheten fästas på "The Echo", en förträfflig aftontidning, den första som publicerades till en half penny, och hvilken för detta måttliga pris lemnar tillförlitliga nyheter och goda ledande artiklar. Antalet af veckoblad är äfven stort, oberäknadt dem, hvilka äro egnade åt särkilda yrken, åt det starkare könets intressen såsom "The Field", åt damerna, såsom "The Queen", en tidning hvilken inbringar dess egare icke mindre än 10,000 pund om året; åt konst och literatur, såsom "The Athenæum", "The Academy", "The Magazine of Art"; det finnes tidningar som kombinera konst och politik såsom "The Spectator", "The Saturday Review", eller sådana, hvilka förena politik med sqvaller från societeten liksom "The World", och "Truth". Dessa tidningar, hvilka äro veckoblad, kunna skrifvas omsorgsfullare än den hastiga tidningsartikeln, som alltid måste författas samtidigt med publicerandet af det tal eller den tilldragelse hvilka framkallade den. The Saturday Review är oberoende i politik, men lutar mera åt de konservative än till de liberale, och står hvad religiösa frågor beträffar mycket tillbaka i tiden. Den är qvickt och skarpt skrifven, och lägger fram för allt an på att "stuka" en författare, emedan i dess ögon rättvisa är af mindre vigt än att åstadkomma en qvick tidningsartikel. Och det är så mycket lättare att vara qvick när man klandrar än då man berömmer. "The Spectator" åter är en tidning, som ofta uttrycker besynnerliga åsigter, men alltid hederliga och rättframma. Det uppträder som organ för radikala filosofemer, för avancerade och frisinnade religiösa åsigter och för den högre bildningen. Dessa tvenne tidskrifter stå ensamma och utan medtäflare.

The World, Truth och deras efterapare äro en ny afväg inom den engelska journalismen, och en beklaglig sådan, nämligen personalitetens. Dessa tidningar hafva för sin framgång att tacka det begär, som tyckes vidhäfta menniskonaturen att höra talas om grannarnes affärer, och icke alltid sådana, hvilka äro till dessas fördel. I dessa tidnin-

Digitized by Google

gar refereras sqvallret för dagen, societetens och klubbarnes skandaler. Tidningarna betalade sig genast från början och det finnes nu kanhända, skam till sägandes, inga proportionsvis mera inbringande tidningsföretag än The World och Truth. Samhället är grymt, det njuter af dess grannars missöden, det älskar att det förkunnas från hustaken, hvilket afundsjukt ville gömma sig i källarne. Det är derför icke underligt att mot dessa tidningar oupphörligt väckas åtal för smädelser. De fråga icke derefter. Åtalet blir en puff och en hvar köper tidningen för att sjelf läsa hvad som blifvit sagdt. Det mest beklagliga härvid är att dessa tidningar ofta skrifves med en så glänsande stil och verve, att man ännu mera måsta märka denna talangens missriktning. Men hvad som, oafsedt dessa personliga angrepp, förnämligast utmärker den engelska pressen, är dess renhet. Äfven då den är minst anständig, är den mindre oren i sin stil och ton än den amerikanska och franska pressen. Sällan — mycket sällan — uppoffrar den anständigheten för att vara pikant, och i fall denna iakttagelse är sann rörande de allvarliga tidningarna, så gäller den likaledes om skämttidningarna. Det finnes i Europa intet organ för skämt, hvilket kan jemföras med "Punch". Den är bitter, uppriktig och personlig till en grad, som ofta förbluffar kontinentens publik, inbyrd med dess idé om den aktning man är skyldig den bestående myndigheten, men Thackeray öfverdref icke då han sade att på dess sidor icke fans en rad, som icke ungdomen kunde läsa. Detta är en skarp motsats till kontinentens skämttidningar, hvilka ofta hemta sina qvickheter från situationen af tvifvelaktig moralitet. Punch's årgångar bilda verkligen värdefulla kommentarier öfver engelska samhället allt ifrån denna tidnings uppsättande. Ej heller har den varit alldeles utan inflytande på politiken. Från början har Punch varit samvetsgrant liberal och många reformer hafva genomdrifvits medelst dess drastiska teckningar och bitande uppsatser. Det var omöjligt att sådana framgångar icke skulle uppkalla medtäflare. Af dessa äro

Digitized by Google

"Fun" och "Judy", de enda som gjort lycka, ehuru "Funny Folks" nu kommer dem ganska nära. Fun och Funny Folks äro liberala; Judy hyllar konservatismen.

Något bör äfven sägas om de illustrerade tidningarna. Dessa äro alla veckoblad, emedan alla försök att uppsätta dagliga illustrerade tidningar hittills misslyckats på grund af svårigheten att skaffa illustrationer och de stora utgifterna för dylika. Bland dessa journaler stå tvänne: "The Illustrated London News" och "The Graphic" utan medtäflare, ehuru de hafva sina små billigare efterföljare; The Illustrated London News var den första och länge den enda illustrerade tidningen. För närvarande arbeta några af de förnämsta artisterna för dessa tidningar, hvilka äfven hålla en verklig stab af tecknare, som skickas såsom specialkorrespondenter till alla delar af verlden, der någonting händer.

Så mycket rörande Londonsektionen af den engelska pressen, den största, men ingalunda den vigtigaste delen. Det finnes icke en stad af den ringaste vigt utan dess dagliga tidning, och tack vare Reuter-telegrammen * och enskilda telegrafledningar till London, är landsortspressen, i afseende på nyheter, praktiskt i jemnbredd med Londons, ehuru denna stad före telegrafens införande hade monopol på dylika. I sina hufvuddrag är landsortspressen naturligtvis en reduktion af hufvudstadens. Den utmärkter sig genom samma företagsamhetsanda och djerfhet, genom intelligens och bildning. Hvad som i synnerhet skiljer den från andra länders landsortspress är i sjelfva verket att den *icke*

* Baron Reuter inrättade år 1859 en telegrafisk agentur, hvarigenom det monopol, som i praktiken innehades af de rika tidningarne, mottog en stöt. Genom agenter kunde han förskaffa sig tillförlitliga nyheter från nästan hvarje del af den bebodda verlden. Han uppsatte en byrå och för en årlig afgift kan hvarje tidning erhålla kopior af alla ankomna telegram på hvarje timme af dagen eller natten. Sålunda blefvo småtidningarna och landsortspressen med ens likställda med de rikaste tidningarne, hvilka derefter satte upp enskilda telegrafledningar.

Digitized by Google

är provincial. Det är ett faktum, föga kändt utom England, att London icke är och aldrig har varit för England hvad Paris är för Frankrike. Endast under parlamentets sessioner är London centrum för politiken. Så snart parlamentet upphör att sitta, upphör äfven London att vara annat än rikets förnämsta stad. Hofvet flyttar till en skotsk dal. Ministrarne finnas på jagtmarkerna i Yorkshire, vid Walesiska laxfisken; allt hvilket gifver lif och glans åt London försvinner liksom genom ett trollslag, och London i stället för att i politisk diskussion gifva signalen åt landsorten, tager sjelf sina signaler från provinserna. Äfven under parlamentets sessioner hållas några af de vigtigaste ministerela talen icke i sjelfva parlamentet, utan vid provinsmöten, vid boskapsutställningar, täflingar i plöjning och andra landtliga förlustelser. Till följd häraf kan landsortspressen ofta känna tidens puls bättre än London och medan London är mera kosmopolitiskt och bättre underrättadt om hvad som händer i den vida verlden, ser landsortspressen ofta klarare i inhemska affärer och utöfvar i sin helhet långt större inflytande. I proportion till dess folkmängd och rikedom gifves det ingen stad i Europa hvilken eger mindre politisk vigt än London. I alla stora nationalfrågor blir London vanligtvis slaget. Alla politiska rörelser kulminera naturligtvis derstädes, men London sjelf tager knappast initiativet till någonting. Det var provinserna som gåfvo uppslaget till alla vår tids stora nationalrörelser, frihandeln, parlamentsreformen, upphäfvandet af lagarne för spanmålshandeln etc. Alla Frankrikes revolutioner börja i Paris och sluta i provinserna. I England är förhållandet omvändt. Alla engelska revolutioner börja i provinserna och sluta i London. Mr Gladstone erkänner att landsortspressen trognare återgifver allmänna opinionen än London, och då han företog sin beryktade talareresa, var det en aflägsen del af Skotland han besökte, icke Londons olika distrikt. Häraf följer att under det Londonpressen läses och beaktas i landsorten, provinsernas invånare derför icke försumma att läsa sina

Digitized by Google

lokaltidningar och det skulle ibland vara nyttigt för Londonboarne och bespara dem somliga politiska öfverraskningar, om de ville nedlåta sig att läsa landsortstidningarna. I personalen af deras stab är det mycken liten skilnad mellan ett första klassens provinsblads och en första klassens Londontidnings. Landsortsbladen äro rika till på köpet. "The Manchester Guardian" till exempel påstås hafva en årlig inkomst af ungefär 30,000 pund sterling. Hvad som utgör den väsentliga skilnaden mellan London- och landsortspressen och som gifvit den senare dess lokala inflytande, är att den är långt mindre opersonlig än Londons. Utgifvarne och medarbetarne hafva alltid varit vida mera kända än de män hvilkas uppsatser utgjort Londonpressens lif och själ, och årligen hafva provinserna sändt upp landsortspublicister till London för att representera dem i underhuset.

Här bör anmärkas ett utmärkande drag för den engelska pressen, nämligen dess anonymitet. Denna är dess svaghet men också dess styrka; ett dåligt bruk för författaren, men en god sak för tidningen. I engelska tidningar förbrukas ett stort belopp af intelligens, om hvilket verlden icke känner till mycket. Man har sagt att engelsk journalism är snillets graf och det väcker utom tidningspressen stående förvåning att så mycket verkligen förträffligt skriftställeri skulle behöfvas då de, hvilka prestera detta, äro fullt medvetna om den efemera beskaffenheten af det som de skrifva. Detta är sant, men å andra sidan bibehåller anonymiteten, som tillåter redaktören att efter behag förändra eller undertrycka artiklar, åt journalismen en likartad karakter och gifver den en värdighet, en objektiv karakter, som härflyter från anonymitet och endast kan förefinnas, der denna praktiseras. Nyligen hafva några försök gjorts af literära tidningar att hafva signerade artiklar. De politiska hafva icke och skola aldrig försöka det i ett land som England, der så mycken vigt lägges på friheten att yttra sig, hvilken är oförenlig med personlig journalism. "The Academy" var den första tidskrift, som gjorde försöket

Digitized by Google

och resultatet blef icke godt. Revyerna hafva blifvit sämre, man visste på förhand när man såg på signaturen att den och den icke skulle tala illa om den och den boken, emedan arbetet, ehuru klent, var skrifvet af en vän, som skulle ställa honom till ansvar för ovänlighet, eller vice versa, att en viss person skulle klandras, emedan anmälaren var en fiende. Visserligen har mycket dåligt skett under anonymitetens slöja, men på det hela taget har dock det onda varit mindre. Då en man skrifver icke såsom enskild utan som en tidning, stoppar han sina personliga känslor i fickan och bemödar sig att döma så rättvist och opartiskt som möjligt. I England är det sannerligen icke de bästa tidningsartiklarna, som äro undertecknade. De män, som gjort engelska pressen till hvad den är, äro minst kända, och om de äro kända åtminstone icke kända som tidningsmän. Somliga af de ledande tidningarna göra det till ett *conditio sine qua non* att medarbetarne icke skola omtala att de tillhöra deras stab, och i literära kretsar anses det såsom ett stort brott mot etiketten att påstå det en person skrifvit någon viss artikel ehuru man väl igenkänner hans hand och stil. Dessa medarbetare rekryteras från alla samhällsklasser, kabinettsministrar, advokater, äfven läkare figurera bland ett stort Londonblads biträden, färdiga att skrifva öfver speciela ämnen, under det att de reguliera medlemmarne af staben sysselsätta sig med "hvarjehanda"-afdelningen. Journalisternas samhällsställning är icke heller på något sätt obehaglig. Det är ofta nog icke kändt för hvilken tidning en person skrifver, men det är kändt att han är en tidningsman och följaktligen en man af mer eller mindre inflytande. En medarbetare i pressen tillhör de bästa klubbar, umgås i det bästa sällskap, och har, om han är en ledande skriftställare eller redaktör, ett eget etablissement der de högste i landet äro färdiga att hedra hans bord och bevista hans hustrus mottagningar. Det journalistiska London i förening med det literära, intager en framstående plats inom det bästa sällskapet af den intellektuela aristokratien, som bemödar

Digitized by Google

sig att i allmänna omdömet försvara en lika hög ståndpunkt som ärftlig rang orh rikedom.

Med termen *"pressen"* måste väl egentligen menas tidningarna, ty eljest vore mycket att säga om de engelska månadtligen utkommande tidskrifterna, hvilka med deras politiska och sociala artiklar mäktigt bidraga att leda och bilda allmänna opinionen, som i England är rörelsekraften för allt offentligt lif och framåtskridande. Men inskränkande oss endast till tidningarna våga vi tryggt påstå, att den engelska pressen är en af de bästa, om icke den bästa, och säkerligen den friaste i verlden. Den har naturligtvis sina fel. Hvem och hvad har icke det? Felet ligger lika mycket hos publiken som hos pressen, dess smak är icke alltid hvad den borde vara, men i hufvudsaken är tendensen i den rätta riktningen. Partitidningar hålla på att dö ut. Den personliga och pjollriga stilen från gamla tider är urmodig. Pressens nuvarande tendens går ut på att enrollera alla nationens intellektuela krafter i sin tjenst, och om massan af nationen nnder de förändrade lifsvilkoren, såsom man påstår, upphör att läsa något annat än tidningar, så är det så mycket större skäl att glädjas öfver, att tidningarna för hvarje dag blifva mera läsvärda.

Digitized by Google

Björnsons sista stycken.

2.

Over ævne.

Af **Anselmus**.

Allt det stora, som ligger i ämnet, framställningens djupsinne, det gripande motivet och det genialiska utförandet, saker, som stämpla Over ævne till ett diktverk af hög rang — allt detta är blott en skyldighet att erkänna, när man vill tala om Björnsons sista stycke. Men om man länge följt Björnsons sträfvanden, ville man göra mera än bringa sin hyllning åt diktarens snille. Man ville visa sig förstå och om möjligt äfven låta andra förstå, hvilken älsklighet, som ligger i en skaldekarakter sådan som Björnsons.

Björnson har en polemisk natur, som lätt tar eld och dervid icke alltid så noga väger orden, som vi redan i vår förra uppsats påpekat. Men med all skärpa i polemiken framträder också ett annat drag i hela hans skriftställarskap, som utgör en motvigt till det förra, nämligen den opartiskhet, hvarmed han förstår att uppfatta sina fienders goda sidor. Han har aldrig förnekat möjligheten af att hos dem fins en lefvande öfvertygelse om sanningen af den sak, för hvilken de kämpa. Den, som känner sättet, på hvilket den politiska och religiösa striden vanligen föres, skall icke underskatta värdet af ett sådant vitsord. Björnson har fast mera alltid sökt förklara sina motståndares misstag som följder af en missförstådd sanning, som de gifvit en annan

Digitized by Google

betydelse än den i sjelfva verket eger. Hans kritik har aldrig varit ytlig. Här i Sverige predikar man ofta Björnsons ytlighet. Man säger till honom: diktare, blif vid din poesi, som man säger: skomakare, blif vid din läst. Jag vet dock få författare, som satt sig bättre in i de ämnen de behandla än just Björnson. Den populära formen tillåter naturligtvis icke en logiskt bindande bevisning. Stundom händer det väl också, att en förutfattad mening förvillar diktarens omdöme och skymmer hans blick. I "En handske" är detta enligt vår mening fallet. Men i stället för regel är detta undantag.

Jag vill blott fråga, om någon, som läst "Kongen", kan neka just författarens träffsäkerhet sin beundran. Äfven i "En handske" går författaren in just på den punkt, om hvilken frågan rör sig, om de menliga följderna för karakteren af ett sådant fel som Alfs. Att besvarandet af denna fråga utfaller på ett sätt, som vi redan stämplat som öfverdrifvet, skall icke hindra oss att erkänna författarens förtjenst att framdraga just det väsentliga för frågans rätta lösning. Björnson har i "Over ævne" velat skildra en man, som försöker det omöjliga och som misslyckas, derför att han spänner sin båge så starkt, att den måste brista.

Det är betydelsen af titeln "Over ævne" (*Öfver förmågan*), som stycket bär. Denne man, presten Sang, är en religiös ifrare. Och just derför var han ganska svår för Björnson att skildra. Ty med den religiösa fanatismen har Björnson personligen trädt i en allt annat än angenäm beröring genom sina fälttåg mot ortodoxien.

Dem, som af skaldens många fiender och fienders vänner låta intala sig, att skalden intager en oförsonlig partiståndpunkt, dem kan man endast tillråda att läsa "Over ævne". Här skola de finna, huru hänsynsfull, grannlaga och mild i sin dom öfver de företeelser, han bekämpar, skalden är, jemförd med sina motståndare.

I sin blinda fanatism kunna nämligen desse — de skriftlärde brukar lektor Waldenström kalla dem — aldrig

Digitized by Google

förstå annat än att de lägsta och afskyvärdaste motiv drifva hvar och en, som vågar sätta ofelbarheten af deras läror i tvifvelsmål. Det är högfärdsdjufvulen, som drifver alla sådana, det är brist på ödmjukhet, man vill icke låta tukta sig af Guds ande, och hvad de allt heta dessa vackra fraser, som kyrkan använder, för att bemantla denna oerhörda hersklystnad öfver menniskosjälarna, som i alla tider utgjort hennes föga afundsvärda kännetecken. Teologerna hafva aldrig kunnat fatta annat än att de hafva att göra med satan, klädd i ljusets englaskepnad, så snart någon velat röra vid ett jota i evangelium eller en prick af lagen. Hvar gång man hör detta: tag fast tjufven, våldsverkaren, rånaren i en polemik kan man taga för afgjordt, att den rör sig om teologiska spörsmål. När oppositionen mot de religiösa lärorna nu på sista tiden börjat framträda mera ohöljd, ja i moralens och sanningens namn, betyder det naturligtvis, att verldens sista tid är kommen och antikrists välde står för dörren — enligt teologiskt sätt att se saken.

Björnson, som alltid haft namn om sig att misstyda sina motståndares bevekelsegrunder, visar i "Over ævne", att han för sin del hyllar ett alldeles motsatt stridssätt.

De, som här försvara de pietistiska idéerna, äro personer, hvilkas uppriktiga barnafromhet och hvilkas kristligt moraliska dygder äro värda vår beundran och vår sympati. Det är ett vackert svar på alla beskyllningar för partiförblindelse att som skalden här på samma gång bryta stafven öfver läran och dock framställa dess försvarare i det vackraste ljus.

Månne det i hela verldens literatur fins ett exempel på en teolog, som tecknat en fritänkare med kärlek och sympati, som fritänkaren Björnson gjort med presten Sang. Vi tillåta oss betvifla det, tills vi erhållit bevis på motsatsen.

Också detta har dock framstälts som underfundig politik af Björnson. Det är också naturligt, att hvarje teolog, som är rädd om sin religions anseende, skall tyda saken

Digitized by Google

så. När man aldrig tror motståndaren om att ega en ärlig öfvertygelse, blir allt hvad han säger endast sofismer och allra farligast blifva sådana försök, som gå ut på att bevisa, att troheten mot läran, hängifvenheten för saken sjelf leder till farliga förvillelser. Ett sådant försök är "Over ævne". Här söker nämligen Björnson visa, att den religiösa entusiasmen leder till hårresande konseqvenser.

Björnson har emellertid icke till ämne tagit den afart af kristendomen, som man plägar kalla den officiella eller statskyrkans kristendom, ett mellanting mellan kristendom och filosofi, en kompromiss mellan mysticism och rationalism. Sjelf torde denna kristendom icke veta, huru långt den aflägsnat sig från den ursprungliga, huru den förfalskat det ursprungliga testamentet genom lärda utläggningar.

Men ehuru Björnson icke tagit denna kristendom till ämne, har den dock fått vara med i hans stycke. Den står der handfallen och förundrad gent emot sin äldre syster. Prester ur den officiella kristendomens läger har han nämligen sammanfört med representanten för den äkta, oförfalskade kristendomen, med Sang.

Det ligger en ironisk biafsigt i detta sammanträffande. Till en sådan församling som den, hvilken Sang har bildat, bruka nämligen teologerna hänvisa som till idealet för ett äkta församlingslif. Här vika de dock tillbaka för den lefvande uppenbarelsen af just den fornkristna tro, som de i ord och predikan så högt prisa. De finna sig icke väl, när de stå ansigte mot ansigte med den naturtrogna kopian af ett original, som de upphöja till skyarna och draga sig med professionelt misstroende tillbaka för ättlingen i rätt nedstigande linie af apostlarnes kristendom, för undergöraren Sang, i hvilken urkristendomens traditioner ännu i oförminskad, våldsam, rå kraft lefva och verka.

De finna knappast den feberyrande verklighet, som denna kristendom representerar, så tilltalande, som de föreställt sig, ända tills de sjelfva, gripna af svindeln, förlora besinningen, smittade af den hejdlösa entusiasm, som lika-

Digitized by Google

som utstrålar från Sangs personlighet och meddelar sig åt alla, som med honom träda i omedelbar eller medelbar beröring.

Sang är en troshjelte efter apostlarnes sinne. Björnson har förlagt hans verksamhet i moderna förhållanden, som naturligtvis äro af primitivaste art, ty ramen för hans framställning bildas af en afsides liggande församling högt upp i nordlanden, der som vi veta ännu öfvertron florerar, underblåst af naturens fantastiska proportioner, fjellen, den eviga snön på deras toppar, norrskenet på himlen, fogelsvärmarna i luften, fiskstimmen i hafvet, det entoniga hafsbruset, den vinterlånga natten, den sommarlånga dagen och slutligen nöden, hungersnöden, som skaffar hallucinationer och underbara syner.

Det är der uppe bland snö och isar som Sang verkar med lif och lära, trotsar faror, kämpar sig fram på bräckliga båtar till afsides fisklägen, hjelper de döende i deras sista kamp, tröstar de svaga, uppmuntrar de lidande, stöder de vacklande och jemte andlig tröst och hjelp äfven lemnar lekamlig af ett underbart och öfvernaturligt slag. Han botar för obotligt ansedda sjuka; icke en men många gånger har han stridt med döden om dess rof, som han stridt med djefvulen om själarna.

Samma tecken, som gjordes i den första kristna församlingen, gör också Sang, af samma vidskepliga vördnad och afgudiska kärlek, som följde kyrkofäderne, är han följd. Denna teckning är icke öfverdrifven. Ännu i dag uppträda sådana undergörare, i våra norrländska och lappländska obygder, och Sang har många motbilder der uppe.

Sang har äfven en hustru. Hon är, som hon sjelf säger, af en gammal nervös tviflarslägt. Derför kan hon icke tro. Bättre än Sang känner sig sjelf, känner hon honom och ser hans brister. Hon har gjort motstånd mot honom, när han alltför oförväget velat våga sitt lif. Detta motstånd har brutit henne, och de våldsamma sinnesrörelserna, som för Sang äro lifvet, äro för henne döden. Det

Digitized by Google

är emellertid kärleken till mannen, som ger henne kraft att bekämpa sina lidanden och för hvarje gång, han är i hennes närhet, lefver hon åter upp, hvaremot hon slappt sjunker tillsammans, så snart han är borta. Hennes sjukdom är helt och hållet af nervös natur. Så länge hon hade barnen att skydda, höll hon sig ännu stark. När hon slutligen insåg, att faderns obetänksamma resor, på hvilka han tog dem med, satte deras helsa på spel, fann hon kraft att utverka, att de sändes bort. Nu är hon emellertid fängslad vid sängen. Doktorn har nämnt hennes sjukdom med ett stygt namn, som Sang aldrig låtit henne veta. Namnet är, som vi lätt kunna ana, hysteri. Veckor igenom kan hon ligga utan att kunna röra en lem, utan att kunna få en blund i sina ögon, med krampaktigt förvridna lemmar.

Intresset samlar sig i styckets senare del omkring den sjukas tillfrisknande, som hennes man vill med sin bön åstadkomma, och utgången af den strid med Gud, som Sang i kyrkan utkämpar, huruvida undret skall ske eller om det icke skall ske. Undret utgör också föremålet för det samtal, som kyrkans män hålla, medan de vänta på Sangs återkomst från kyrkan.

Redan ser det också ut, som om Sang skulle lyckas och hans sak segra mot otron. Undret sker verkligen. Hustrun stiger upp ur sin säng och möter Sang, då denne återkommer från kyrkan. Under menighetens jubel faller hon till hans bröst, men strax derpå sjunker hon tillsammans. Hon har dött i hans armar. Sang kan icke uthärda detta grymma slag, hans kraft brytes, detta nederlag kan han icke öfverlefva, och innan ridån faller ligger också han död på scenen.

Diskussionen inom prestförsamlingen lemnar intet tvifvel om diktarens egen åsigt, att kristendomens sak är densamma som undrets och att, om undrets sak är förlorad, kristendomens dogmatiska underverksbygnad lutar till sitt fall. Bratt, en af presterna, ställer frågan på sin spets. Endast genom undret kan kristendomen åter börja lefva.

Digitized by Google

Den är förbunden att uppenbara sig på detta sätt. Kristendomen är lif men ett särskildt, ett högre lif. Detta högre lif har endast ett sätt, hvarpå det kan uppenbara sig: *undret.* För allas ögon måste detta under ske. Hvarom icke har kristendomen ingen framtid. Redan nu slocknar tron af brist på under. Redan nu skapar hvarje form af ett innerligare kristligt lif ett mysterium omkring sig. Man uppfinner under, så nödvändiga äro de. För att tillfredsställa sin hunger efter under, bedrager man sig sjelf.

Det är undret, har Björnson sagt i denna pjes, som är beviset för kristendomen.

Det vill säga: icke det naturliga undret, de under, som vid hvarje steg i naturen och i verlden möta oss, men det under, som icke eger någon motsvarighet i de vanliga förhållanden, *det rena undantaget från den naturliga ordningen* — det är detta, som är det enda beviset för kristendomen, som ju derför också kallas med ett ännu egentligare namn uppenbarelsen. När kristendomen nu icke längre är uppenbarelse, hotas derför dess bestånd. Kan deremot en företeelse uppvisas, som endast inträffar inom den troende kretsen och som alltid inträffar der men aldrig annorstädes, då är kristendomens öfvernaturliga ursprung åtminstone för de lättrogna konstateradt.

Det har alltid varit en stark dosis olja på trons lampa, så fort menniskorna trott sig finna sådana särskilda tecken. Och teologerna hafva ständigt, trots alla spiritualistiska försäkringar, att denna fråga efter tecken och under blott är bevis på ett gröfre uppfattningssätt, alltid återkommit till undret, alltid i förtäckta ordalag åberopat undret och alltjemt sträfvat att visa, att undantag göras för Guds barn. Om icke den teologiska uppfattningen hvilade på undret, hvad skulle då bönen tjena till?

Att tron på undret skall vara denna mäktiga häfstång för den religiösa känslan är ju också naturligt. Det betecknar nämligen sammanhanget mellan de kristnes Gud och hans barn.

Digitized by Google

Det är genom undret, han bevisar sin providentiella omsorg, sitt fadershjerta för dem. Utan sådana särskilda uppenbarelser af hans allmakt äro de ju utan Gud i verlden. Ropa de till honom utan att få svar, som Sang här gör, är han ju deismens eller panteismens gud och icke deras. Det är derför just till kristendomens lifsrötter, diktaren trängt genom att visa tron i förbindelse med undret, hemtande sina krafter ur detta, spörjande efter detta, och när detta öfvernaturliga beskydd slår fel förlorande allt fotfäste och i förtviflan uppgifvande striden för tillvaron.

Det fans en tid, då kristendomen och dess tjenare voro verldens vägvisare eller verldens salt. Under vår civilisations första dagar kunde kristendomen uppställa hvilka anspråk på vördnad och lydnad som helst utan att behöfva befara något motstånd, så stora återtjenster gjorde den och den ensam samhället i utbyte mot den hyllning och den underdånighet, den fordrade. Från denna tid härstammar dess anspråk att ännu i dag gå i spetsen för den andliga odlingen. Men tiderna hafva förändrats och det som en gång var en rättmätig fordran är numera ett tyranniskt bud.

För att åter förläna dessa höghetsanspråk kraft och verkan flyr kristendomen till det öfvernaturliga. Och denna sista förskansning är den enda, som återstår dess budbärare och förkunnare, när de icke vilja göra gemensam sak med verldsmenniskorna; de måste då taga undret på entreprenad. Så är det Sang griper efter löse- och bindenyckeln till naturens helgedom och hemliga verkstäder. Han vill helsas som öfverbringaren af andliga och lekamliga särskilda gåfvor. Derigenom kan han hoppas att lemna bevis för, att han står i ett förtroligare förhållande till lifvets andemakter än alla andra icke kristna. Och i och med detsamma han bevisar detta, skall det stå klart för hvar och en, att det är just genom att gå hans vägar ett högre mål än alla andra kan vinnas. Hans missräkning, när detta icke lyckas, är icke ensamt hans men alla deras, som kämpa samma strider och tro sig finna tillvarons gåta bortom menniskonaturens grän-

Digitized by Google

ser. Det är just det, som bekymrar fromma själar mest, att den kristne inga företrädesrättigheter har framför den icke kristne. Som en dunkel aning börjar denna för dem förfärliga, för oss trösterika öfvertygelse sprida sig, att dygden och visheten icke är fäst vid några vilkor såsom att omfatta en viss trosbekännelse eller dylikt. Det finnes redan många exempel på, att bättre hjeltar för det rättas sak icke fostras inom kristendomens sköte än inom den moderna hedendomens, som kristendomen älskar att kalla hela den riktning, öfver hvilken korsbaneret icke svajar. Kände de kristne bättre än de göra den verld, som rör sig utom inhägnaden för det rätta fårahuset, skulle de förvånas öfver att finna, huru många dygder, som de kalla kristliga och som de blott trodde kunna trifvas på trons mark, växa vildt derutanför. Hos Sang är emellertid icke tron humbug men anda och sanning. Genom sitt äkta barnasinne, sin enfald i detta ords skönaste ursprungliga betydelse mottager han sin egen kraft som en gåfva från ofvan och icke som sitt eget. Han verkar "blindt som anden vill," hela hans natur är en omedveten, mot all spekulation fiendtlig natur. Derför blir för honom hvarje företeelse i hans eget andelif ett mysterium, som han icke sätter i samband med naturen eller med andra företeelser. Han kan icke klassificera och på denna barnsliga ståndpunkt är hans syn på lifvet ett fullt naturligt uttryck för hans inre lif.

Det är genom att beskrifva honom som ett sådant oförfalskadt naturbarn, Björnson räddat hans naturs ädelhet. Det innebär just derför ingen öfverdrift att han dör, när den stora uppenbarelsen kommer, att naturen endast för ett ögonblick kan öfverskrida sina vanliga gränser, naturens guddom i sin majestätiska stränghet ser han då, för första gången och ovan vid denna syn kan han icke uthärda den, likasom Moses på Sinai icke kunde fördraga det strålande ansigtet, som tillhörde lagens Gud.

Digitized by Google

Genom ett par landsortsbrillor.

Fragment ur det förflutna halfårets krönika.

Af **Gustaf Güllberg.**

Hvarje gång ett nytt år ingår, ta "poemboksförfattarne" fast i sina lyror, rulla en smula med ögonen, se andäktiga ut och sjunga så vackert, så vackert om tidens omätliga ocean, malmens klang, som ljuder vid gamla årets sista timme, om det nya årets morgonväkt och mycket annat vackert, som kommer tårarne att tillra som ärter ned för alla små mamsellers och gamla jungfrurs röda och gula kinder.

Det vill säga poemförfattarne ha redan sjungit de der vackra sakerna på hösten, så att sättaren hunnit sätta, tryckaren att trycka och bokbindaren att inbinda grannlåten, innan den framlägges på juldisken.

Yngste medarbetaren i småstadstidningen får också då tillfälle att skrifva en kria, som sättes främst i bladet med corpus antiqua och har till uppgift att pudra i allmänheten, att redaktionen har andra tankar än på prenumerantantalet och sista qvartalets annonsräkningar.

När man så ödslat bort några kannor trycksvärta af "The Durable" på det nya årets lof, så börjar den vanliga trallen igen.

Jag har aldrig kunnat förstå de der vackra fraserna, på mig ha de icke gjort större verkan än en kunglig eller vice kunglig handrörelse på en förstockad stortingsmajoritet.

För mig hägrar nyårsdagen som måndagen för en lat student. Då skall man börja knoga igen. Det är alltid på

Digitized by Google

nyåret som jag tänker börja den stora roman som i allmänhetens gunst skall peta undan Levertin, bringa Christer Svahn på hospitalet och G. af Geijerstam att gå i kloster. Men det går mig som studenten och måndagsläsningen, och den stora romanen stannar mellan vindlerna i min gråa hjernsubstans.

På sin höjd kommer jag mig för att mellan redaktionssaxens entoniga klipp, klipp och klisterpenselns melodiska slick, slick, rikta (hm!) Dagens krönika med en artikel.

Och det är med nationen som med mig.

Hvarje år tänker man börja på med något stort, någonting riktigt gentilt. Hela verlden känner sig så trött efter julfestandet, som en åkarhäst efter en balnatt, och när gamla året vid midnattstimmen hoppar ned i det förgängligas graf kryper nationen under täcket, sträcker på sig, gäspar och somnar in.

Men nationen har sin kyrkostöt, som går omkring och petar folk i nacken så det vaknar.

Och i stället för den gamle kyrkstötens lilla klocka hänger denne på väckarkäppens spets allmänna opinionens rop. D. v. s. allmänna opinionen sofver också ibland och då väcker kyrkstöten honom med skrämskott.

Men vid detta årets början sof icke allmänna opinionen.

Hörde icke det ärade publikum hur han väsnades för det korpral Rask vid konungens trogna indelta armé blef förbigången som sergeant vid kapten v. Kruthorns kompani, till förmån för korpral Finfin, som var slägt på långt håll med kaptenens hustrus framlidna kusiner.

* * *

Och så blef det riksdag i vårt konungarike.

Gubbarne komma från nord och sunnan, från östan och vestan. Gamla gubbar, unga gubbar, fina gubbar och vanliga bondgubbar, gubbar med guld på rocken och gubbar i vadmalströja.

Gubben Klinckowström, som inte är pianolärare fast

Digitized by Google

det låter så på namnet, håller i första kammaren målron vid makt, när de andra gubbarne troppat ned i våningen inunder. I andra kammaren sitter sfinxen bredvid talmannen och den svenske Demostenes går och ser elegant ut mellan bänkarne. Vestgötasparren får gubbarne att grina som Boråsare och Hisingsklockaren står och är spydig. De flesta gubbarne fundera — deras tal är ja och nej, ty hvad deröfver är, är af ondo.

Men så komma de fina gubbarne från statsrådsbänken och bjuda på en utsökt regeringstårta.

Då blir det lif mellan bänkarne.

Hvilken vacker krokan!

Grunden består af en trängbataljon med trängbygnader, krimskramset af pensioner, löneförhöjningar, anslag hit och anslag dit och öfverst på toppen åka två batterier artilleri i "sträcktrafva-marsch" (är termen riktig herr grefve C. G. W.?) på väg till Jemtland.

Kom och smaka, säga statsråden, är den inte söt, är den inte vacker? Vi skulle tro att det kan vattnas i munnen på er gubbar!

Men de söta bitarne räcka icke till alla, och alla bondgubbarne som inte få något godt med, de bli förgrymmade.

Hvarför kunna inte herrarne bjuda oss på lite' tårta, lite' grundskattekonfekt skulle inte vara så oäfvet.

Nej, nej ropa de fina herrarne, med guld på rocken det blir för dyrt — alldeles för dyrt. Kan ni inte nöja er med att se på, medan vi äta, hvasa?

Men då bli bondgubbarne onda i sinnet, och efter som de äro de många, så ta de krokanen från de fina herrarne och krossa den vackra bygnaden.

* * *

Det svindlar för mig blott jag tänker på huru många charmanta poem om små söta englar och blommor i skogen som Svenska akademiens omhuldade elever skulle kunna ha skrifvit med allt det bläck, som går åt för dessa frågors ut-

Digitized by Google

förliga och opartiska utredande i avisorna, och det skulle vara en smal sak för professor Leffler eller någon annan skicklig Seseman att räkna ut den nationalförlust som uppstått genom förslösande af tid på dess offentliga och enskilda diskuterande, af kraft på dess ideliga omtuggande och af munväder för dess uppblåsande till en väldig present åt bönderna.

* * *

Jag lemnar således dessa intressanta ämnen för att hinna yttra åtminstone ett ord om svenska qvinnans beslut att färdigbygga Karlsborg.

Ack, det ligger någonting så stort och ljuft i att tänka på den utomordentliga hänförelse som framkallat och skapat denna qvinnornas uppmaning, denna vädjan till vår kraft.

Och hvad mer är, det visar att den förfärliga skepticismen, som länge rådt gent emot qvinnornas förmåga af att tänka högt och stort, varit i grunden oberättigad.

Våra qvinnor äro inga modedockor.

De offra icke helsa och lif för modernas tyranniska nycker, den berusande valsens förföriska gungning eller galoppens stormande, hjertklappningsåstadkommande rusning.

De äro inga veklingar, som föredraga chaiselongens mjuka stoppning och den behagliga kittlingen af en äkta parisroman, framför lifvet i naturen, eller Zadigs Fleur des Oranges framför skogens friska luft.

Gån bort I alle, som nedsätten våra qvinnor! När antalet kasserade beväringsynglingar blir lika med antalet förrymda, så blir antalet approberade lika med noll.

Då skulle vårt land bli försvarslöst!

Nej!

Då träda qvinnorna fram i ledet och om de icke in natura hålla måttet, så skola de göra det genom sina klackar, och alla på unga löjtnanter lefvande vaddfabrikanter få cedera bonis i brist på kunder.

Gån bort I alle badanstalts- och brunnskursdisponen-

Digitized by Google

ter! Skicken bort edra läkare och afskeden badmadamerna, rifven ned societetshusen och gån sjelfve i kloster.

Våra hustrur, döttrar och systrar behöfva eder icke mer.

När sommaren kommer rycka de alla ut, men de gå eder förbi, Lysekil, Ronneby, Warberg och Porla.

De hemta nya krafter efter vinterns baler och bakelsesnaskandet på förmiddagarne, icke genom edra vatten och duscher utan genom svettbad för fosterlandets väl utanför Karlsborgs bastioner.

Gån bort I alle parasollsfabrikanter och lefve de svenska spadarne!

Spaden och hackan äro nu de svenska qvinnornas sommarvapen och med spaden på arm i koketta hästskinnshandskar marschera de åstad till Vestgötabyden. I täta kolonner komma qvinnorna dit.

De hacka, de gräfva och kasta upp löpgrafvar.

Murslefven fram och hammaren i hand!

Kolonnerna vidga sig, de sprida sig, de arbeta, och murarne resa sig snart och snabbt under deras händer. Ingen drar sig för arbetet och rotehållareenkan från Östergötland tjenstgör som handtlangerska.

En kortsynt samtid står knäsvag och frågar: kolonner hvad gören I?

Men qvinnorna svara och efterverlden upprepar:

De svenska qvinnorna gå inte af för hackor!

Jag har endast att tillägga ett välment förslag om upprättande af en ny riddareorden för tappra qvinnor.

Då en strumpebandsorden redan fins, torde den böra uppkallas efter någon annan af de delikata småsaker som fullborda en qvinnas toalett, och borde lämpligen bäras på tournyrens spets, som ett tecken på att icke allt är bakvändt som synes så.

Derjemte vore det väl på sin plats att åtminstone de 142 invaldes som hedersledamöter i *frimurareorden.* Rotehållareenkan kunde åtminstone få vaktmästaregraden.

* * *

Digitized by Google

Och nu till "Fashionable News!"

Det är så varmt och lugnt i den lilla boudoiren; ute blåser det kallt, det snöar och vinden piskar rutorna.

Dubbelt skönt är det derför inne och brasan fladdrar muntert.

Tyst och med ett mystiskt, men lyckligt leende kring läpparne går den unga frun omkring i rummen. Hon ordnar något här och flyttar något der, men ofta flyga blickarne till klockan.

Hon städar om och om igen på *hans* skrifbord och flyttar länstolen fram till brasan.

Snart kommer *han*. Han skall ha det varmt och godt — och så — hon vill berätta honom någonting. Hvad han skall bli glad och lycklig — men ingen, ingen annan än han skall veta det.

En glödande rodnad betäcker hennes ansigte vid blotta tanken på att någon annan skulle ana hennes ljufva hemlighet.

Nu är hon skön — ty hon får vara blyg.

Så kommer *han* och bikten sker.

Han är glad, han är lycklig och rädd. Han bär henne på sina händer och sparar henne hvarje möda.

Och när den unga hustrun drar sig från sällskapslifvet och balerna, och tanterna börja sqvallra, så sitta han och hon vid hemmets härd, och hon är lycklig i den tron att endast *han* känner, endast *han* vet någonting om den solstråle som väntas, om den solstråle — ett återsken af honom för henne — af henne för honom — som skall sprida ljus och jollrande högljudd glädje i deras hem.

Det är den stilla lyckan, den största för hvarje hustru, och hon är afundsjuk om den. Det är hennes rättighet att ha denna ljufva hemlighet för sig men det är ej furstinnornas, ty se här tidningsnotisen: "Förböner läses nu i alla kyrkor i anledning af h. k. h. kronprinsessans med lifsfrukt välsignade tillstånd."

* * *

Digitized by Google

Hvad Norge beträffar — — —

Har ni läst Björnsons "Handske"?

Ja visst! Den är tråkig, gammalmodig, bornerad, full af lögner. Smålands Allehandas nye redaktör har rätt, då han säger att aldrig har någon billigare än "skalden" Björnson förvärfvat denna hederstitel. Det skulle då vara herr Arfvidsson sjelf som billigare än Björnson sin skaldetitel köpt sig namn, heder och värdighet af redaktör. — "Handsken" — — —

Ah, jag menar inte skådespelet, det är en stålhand i silkesvante, utan den andre — den der som han slungade i ansigtet på herr Walldén!

Nog kunde väl ändå Walldén ha gått in på Björnsons förslag?

Inte var *det* något skäl, pratet om att man ej skulle få hop en domstol. Det skulle gått lätt.

Se här.

Björnson valde Hedlund — det var klart.

Walldén valde — ja, låt mig se, Ridderstad t. ex.

Dessa båda krutgubbar tillsammans grälade ett par timmar och valde slutligen en tredje. Om då valet fallit på mig såsom ännu en opartisk landsortspublicist skulle jag velat uppsätta följande arbetsordning:

§ 1.

Sammanträdet eger rum inför slutna dörrar; fönsterluckor böra kanske äfven finnas och vara väl tillskrufvade, på det ingen måtte ofrivilligt aflägsna sig den vägen.

§ 2.

På det diskussionens hetta måtte vara dräglig och icke öfverstiga 100 grader + (celsius) må det tillåtas vaktmästaren att stundom begagna polismästaren Wallenbergs beprófvade kur.

Digitized by Google

§ 3.

För att undvika det af Marcellus konstaterade "strida regnets smattrande på ett plåttak" tillåtes Ridderstad under öfverläggningen ha sitt paraply uppspändt, likasom svaranden Walldén bekostar Hedlunds tillfälliga försäkring i Fylgia mot Ridderstads färdighet i sabel.

§ 4.

Att hålla sig till saken undvikes noga. (Här gäller det person; och man bör ju skilja på sak och person.)

* * *

På tal om "spektakler" ligger det nära till hands att något litet betrakta teaterfrågans öde.

Troligen resonerade vederbörande inom riksdag och stadsfullmäktige så här:

Både de lyriska och dramatiska artisterna ha varit så öfverdådigt betalda att de böra ha en samlad styfver öfver och kunna lugnt dra sig tillbaka till en stilla ensamhet.

Då Almlöf köpt sig hus i Mariefred finnes intet hinder för att herr Lundqvist kan köpa sig ett hus i Trosa. Stadens folkmängd skulle också, om han flyttade dit, vinna betydligt i omfång.

Labatt har ju en namne som handlar med snörlif. Der kunde väl han finna anställning.

Herr Janzon slår sig dock kanske bäst fram. Han har ju redan egen grund eller eget grund. Jag menar "Pelleskäret" vid Lysekil, der kan han upprätta en mönsterpublik. Möjligen finge han indraga något på sina der mycket gouterade bekanta fyrverkerier, nöden har ingen lag.

Herr Elmlund och fru Hvasser — ja, ha de inte "literis" i guld båda två? Medaljörer slå sig alltid fram.

De unga behöfde icke riksdagen taga någon hänsyn till. De borde kunna föda sig sjelfva.

Digitized by Google

Så det hade ingen fara med personalen.

För öfrigt var det kanske meningen att genom teatrarnes slopande släcka ännu en brännande fråga.

Jag menar den om plats för det kungliga stallet.

Kan man tänka sig någon lämpligare plats för hofstallet än den, der gamla operahuset står? Det hade varit både nära slottet och centralt.

Vaktposten framför prinsens palais kunde då fått en annan vaktpost midt emot, att snacka med mellan vakterna, och Gustaf Adolfs gamle krake skulle heller icke känt sig så ensam mera.

Bygnaden skulle naturligtvis varit af marmor — riktigt monumental och som inskrift i guld i stället för det utslitna "Patriis musis" skulle prålat

"Patriis Equis"

d. v. s. i fri öfversättning à la komminister Törnfelt: "Åt k. maj:ts nådiga hästar."

Hvartill gamla dramatiskan skulle användts, om ej subskriptionen trädt emellan, är jag icke riktigt på det klara med om icke till ett "barntempel" under C. O. Bergs beskydd.

Det skulle utan tvifvel verkat mera för en sann, ädel och *nykter* sedlighetsåndes införande i vårt land, än de syndiga spel som hittills utförts inom dess väggar.

* * *

Om jag varit i Stockholm den 22 april detta år, (jag var det tyvärr inte) så hade jag kanske kommit i samma klämma som framlidne herr Herkules vid skiljovägen.

Ty det är väl icke alldeles oantagligt att jag såsom landsortsskribent, den der af arghet kunde utsprida röda och vanställda referat öfver herr Viggo Ullmans föredrag, hade blifvit inbjuden eller befald till taffel å kungliga slottet.

Samtidigt drogs jag till herr Ullmans föredrag.

Hvad skulle jag välja?

Digitized by Google

Å ena sidan:

"Trumpetarn skurar sin hvita trumpet
Och mästerkocken fått göra.
Han knäcker humrar och rör till smet
Han späcker hjerpar att de bli möra
Och hofmarskalken har gjort en menu
För dagens högtid, en alldeles ny."

Å andra sidan:

Herr Ullman klarar *sin* trumpet, d. v. s., sin strupe, och referenterna få göra. *Han* knäcker *kräftor* så de bli smet, och späckar sitt tal med ampra saker.

Valet är verkligen svårt. Men då själen sitter i magen eller, enligt prof. Jæger, i näsan, och ej längre upp i hufvudet så hade jag nog gått till kungs, ty hvem kan motstå, då under aptitliga dofter:

"Kammarjunkarne buda med artig gest
Att nu är dinén serverad."

* * *

Det hade ändå blifvit mig möjligt att vara med om docenten Hjärnes lika kunskapsrika som om sann takt och höga tankar vitnande uppträdande i Upsala efter ofvan merbemälte norske radikals föredrag derstädes.

Det är ju också i Upsala man skall söka om man vill finna sjelfständiga tankar och öppna blickar för tidens jäsande idéer.

Det är der, bland blomman af Sveriges ungdom, man skall söka om man *icke* vill finna auktoritetsdyrkan, smicker, lycksökeri och kryperi!

Lefve upsaladocenterna, de äro *nästan* lika goda som lundensarne!

* * *

Till slut blott ett enda litet ord om den dom, som ändtligen fallit öfver den gamle göteborgskorporalens gråa hufvud.

Digitized by Google

Han har ändtligen fått lära sig att det icke går an att i tid och evighet ostraffadt leka med kunglig majestät och kronan, krigsmakten till lands och vatten m. m.

Det är också lyckligtvis godt hopp om att de 200 kronors böter han fått vidkännas skall fullständigt omvända honom och låta fjällen falla från hans af radikalism förblindade ögon.

Vi skola åtminstone hoppas det, om ej för annat så för att Göteborgsposten ändtligen skall få någon smula glädje af sin gamle trätobroder på hans ålders dagar.

Digitized by Google

En draksådd.

Af A. F. Åkerberg.

"Hvad du vinner, hjelterykte
Vinner du dock ej derpå."

Den nu pågående norska författningsstriden har inom vissa tongifvande kretsar i vårt land föranledt en norskfiendtlig agitation, som i småsinne, hätskhet och hänsynslöshet nästan öfvergår allt hvad man hittills kunnat föreställa sig såsom möjligt. Under förevändning af, att den norska vetofrågan är en fråga, som angår unionen och derför på det närmaste berör Sveriges intressen, har man inom den konservativa pressen kommit fram med påståenden, hvilka ytterst gå ut på att förvandla Norge till ett lydland under Sverige, och mot det norska folket antagit en ton, egnad att på det djupaste kränka och såra dess sjelfständighets- och frihetskänsla. Det sätt, hvarpå dessa frenetiske norskhatare uppträdt, har varit sådant, att man nästan skulle kunna tro, att de med flit vilja egga till krig mellan Sverige och Norge, i hopp om, att ett sådant krig skall leda till den norska folkfrihetens undertryckande; ty icke kunna de väl föreställa sig, att det frihetsälskande, om sin rätt ömtåliga norska folket skall i godo underkasta sig så närgångna och på ett så öfvermodigt sätt framställda anspråk.

I sina angrepp mot brödrafolket utgå de städse från det faktum, att Norge genom freden i Kiel 1814 af den danske konungen afträddes till Sverige, och att denna landvinning för Sverige skulle utgöra en godtgörelse för de upp-

Digitized by Google

offringar dess deltagande i de förbundna europeiska makternas strid mot Napoleon kostade detsamma. Den gamla näfrätten i staternas inbördes förhållanden, enligt hvilken makten tillhör den starkaste, och de som hafva makten kunna skifta och byta folk och länder sig emellan såsom arfvegods, gäller för dessa politiker såsom obestridlig och orubblig. Att det norska folket år 1814 sjelf tog sitt öde om händer och gaf sig en fri författning, var i deras ögon en oförsynthet utan like. Med förakt och hån tala de om de ansträngningar, norrmännen gjorde för att försvara sin sjelfständighet, och om deras — under dåvarande förhållanden helt naturliga — underlägsenhet i militära resurser. Med bittert klander omtalas dåvarande kronprinsen Karl Johans försonliga politik gent emot den norska folkrörelsen och den likställighet med Sverige, som tillerkändes Norge i den slutligen ingångna föreningen. Men man tröstar sig med, att det ändå icke var någon full likställighet. Norges grundlag i det skick, hvari den slutligen antogs af den gemensamme konungen, var ändå, menar man, ett fördrag mellan Sveriges konung och det norska folket. Härpå grundar man påståendet, att i norska grundlagen skola finnas punkter, som äro af unionell natur och derför icke kunna ändras utan Sveriges samtycke. Då ståthållarfrågan på sin tid stod på dagordningen upprörde man derför himmel och jord för att göra denna Sveriges påstådda rätt öfver norska grundlagen gällande. Och nu begagnar man den norska författningsstriden i vetofrågan såsom anledning till att åter betona denna s. k. rätt. I stället för att betrakta denna fråga såsom en rent norsk fråga — om hvilken meningarne kunna och måste skifta allt efter olika åsigter om konungamaktens och folkrepresentationens inbördes ställning — äflas man att göra den till en svensk-norsk fråga för att åter framkalla allt gammalt groll, alla gamla antipatier och fördomar mellan folken. Inom pressen har i synnerhet en konservativ fribytare, som seglar under liberal flagg, utmärkt sig i detta hänseende. I en

Digitized by Google

följd af hätska och insidiösa artiklar i slutet af det förra och början af det innevarande året har den eggat till fiendskap mot norska folket och i rikt mått utsått hatets och tvedrägtens draktänder. Det försåtliga i artikelförfattarens framställning ligger i synnerhet deruti, att han säger sig vilja visa, att svenska folket har ingenting att göra med striden mellan kungamakten och folkmakten i Norge, och att det har intet skäl att krafsa kastanierna ur elden åt den förra, men på samma gång från början till slut söker göra gällande nyssnämda betraktelsesätt om Sveriges herravälde öfver den norska grundlagen. Han medgifver, att det är ledsamt för norrmännen att deras grundlag har en sådan ställning; men detta är, menar han, deras eget fel, då de icke vilja gå in på en fastare tillknytning af unionsbandet genom införande af ett unionsparlament. Det är dock klart, att norrmännen med full rätt måste befara, att en så beskaffad förening mellan tvänne länder af så olika storlek och folkmängd förr eller senare måste leda till den mindre statens uppgående i den större, en farhåga, som i sanning ej aflägsnas genom det af författaren åberopade exemplet af föreningen mellan England och Skotland. Men just denna det norska folkets omtänksamhet om sin sjelfständighet såsom nation är hvad författaren aldrig kan förlåta detsamma, är hvad som i hans själ underhåller och när ett ständigt, ett outplånligt groll mot detta folk. Han säger visserligen, att Norge bör i unionen vara lika berättigadt med Sverige; men genom det åtlöje och hån, hvarmed han afvisar hvarje tanke på full jemnlikhet mellan tvänne förenade riken, slår han sig ständigt sjelf på munnen i detta hänseende. Man märker i hans framställning på hvarenda rad, att han anser att norska folket har ingen rätt till någon annan frihet och sjelfständighet än den Sverige af gunst och nåd kan vilja bevilja det, att det bör med ödmjukhet och tacksamhet mottaga dessa nådesmulor, att det har ingen rätt att älska och vårda sina nationella minnen, men att Sverige deremot skulle vanära sig sjelf genom att afstå från det öfverherrskap, som

Digitized by Google

det på grund af eröfringens rätt förmenas ega. Allt detta kan man öfverallt läsa mellan raderna i hans artiklar. Dessa artiklar säga sig gå ut på att främja fredliga och ordnade förhållanden de båda folken emellan, men de andas krig. Vill Norge icke gå in på unionens ändrande i den riktning författaren antyder, då bör, menar han, unionen hellre upplösas; men då, menar han, har Sverige rättighet att för betryggande af sin och den Skandinaviska halföns säkerhet, fordra en offensiv och defensiv allians mellan de båda rikena. Att härmed åsyftas, att Norge skulle frånsäga sig rätten att ha en egen utrikespolitik och helt och hållet följa Sveriges, utan hänsyn till i hvilka krigiska förvecklingar detta skulle kunna leda den mindre staten — derför borgar hela andan i författarens framställning, äfven om han ej tydligt utsagt det. Äfvenså märker man tydligt hans syfte, att om Norge ej går in på en sådan allians, måste det medelst krig tvingas dertill. Ett krigshot ligger påtagligen i bakgrunden af hela hans framställning, likasom han utgår från att Norge rättsligen beror af Sverige, emedan Sverige genom krig vunnit en sådan ställning i förhållande till detsamma.

Ifrågavarande tidning intresserar sig mycket för värnandet af Sveriges gräns, för ett betryggande försvar för den Skandinaviska halfön. Detta mål anser den kunna vinnas derigenom, att vårt brödrafolk, norrmännen, under den ena eller andra formen tvingas till att sluta sig till oss och deltaga i försvaret! Hvilken beklaglig förblindelse! Hvilken vrångbild af den nordiska enhetstanken! Och sådana fanatiker drista kalla sig fosterländska, drista brännmärka alla, som med dem äro af olika åsigter såsom "ofosterländska", såsom "antisvenska". Vi fråga: hvilka äro mera fosterländska, hvilka arbeta mera på att åt oss häfda en aktad och sjelfständig ställning i Europa, de, som vilja ett närmande och en sammanslutning på frivillighetens väg mellan de tre nordiska folkgrenarne, eller de, som — om blott deras vilja motsvarade deras förmåga — skulle störta oss i krig med våra nordiska stamförvandter.

Digitized by Google

Ifrågavarande norskfiendtliga agitation är särdeles lärorik att betrakta derför, att den på nära håll gifver oss en föreställning om, huru det går till att uppväcka krig mellan nationer, huru man småningom upptänder en nations sjelfviskhet och lägsta lidelser och på grund af förmenta oförrätter — väcker dess hat mot en annan nation. Lyckligtvis ha vi ingen anledning att befara, att försöket här skall lyckas. Den konstgjorda agitationen skall förblifva inskränkt till kretsar, der man yfves öfver de sociala företräden, som en inlärd "bildning" och en öfver hopen höjd samhällsställning gifva; våra bönder och arbetare äro och skola förblifva oberörda deraf. Känslan af de nordiska folkens broderskap är hos oss redan alltför stark, för att en sådan agitation skulle kunna få någon större framgång, och det svenska folkets rättskänsla och sunda förstånd äro allt för stora, för att det skulle låta förleda sig af några realpolitiker af den Bismarckska skolan, hvilka med suveränt förakt för sådana "längesedan öfvervunna ståndpunkter," som idéerna om jemnlikhet, rättvisa, och folkens broderskap, höjt sig till den öfverlägsna ståndpunkt, enligt hvilken "makt går före rätt".

Digitized by Google

Harald Molanders "Vårflod".

Hvad än förf. till detta stycke må ha att beklaga sig öfver — säkert är åtminstone att det icke blifvit *tiget ihjäl*. Bland försvararne — ty det fins äfven sådana — har en (i ett Upsalablad) gått till den sällsamma ytterligheten att anse hr Molander för en så genomdrifven ironiker, att han med sin erkändt tarfliga karaktersteckning med flit skulle hafva framstält ett slags afskräckande exempel, hvari så herrar som damer af den realistiska skolan sig sjelfva till varnagel kunde spegla sig. Olyckan torde emellertid vara, att förf. tvärtom visat sig alltför naiv: han har icke kunnat beherska materialet, som alldeles vuxit honom öfver hufvudet och stycket har derför, oaktadt alla goda ansatser, råkat att bli "uden hoved og hale". Innan vi lemna ordet åt den kritiker, som önskat att framställa några mera genomförda anmärkningar, vilja vi för egen del påpeka ännu en sak.

Vi begära ingalunda af skalden, att han skall enligt ett visst recept belöna dygden och straffa lasten, att han skall, såsom förr i verlden, ådagalägga "Redlighetens seger öfver förtalet", men rättvisa i högre mening bör dock finnas på de tiljor som föreställa verlden, och denna rättvisa lyser i "Vårflod" alltför mycket med sin frånvaro.

Vi tillåta oss medelst anförande af en liten anekdot närmare tydliggöra vår mening.

Då för några år sedan en af Skånes magnater samlades till sina fäder, apostroferades han i ett sorgeqväde med bland annat följande ord:

Digitized by Google

"Rätt och sanning, tro och heder
Gick med dig i grafven neder" —

Hvart än dessa så bedröfligt försvunna egenskaper må ha tagit vägen, i *hr Molanders pjes återfinnas de åtminstone icke*, och vi tänka att detta skall ytterligare framgå af den konfrontering som verkställes i nedanstående artikel.

Det fins en gammal folksaga, som handlar om en man, hviken inbillade sig sjelf vara en jette, tills han en vacker dag stod framför en sanningsspegel. Då märkte han, att han i verkligheten endast var en dverg, och i förargelsen, säges det, gaf han sig till hofnarr.

Hr Molander har i närvarande stund starkt behof af en sanningsspegel — naturligtvis icke för att bli hofnarr, utan för att bli, hvad han sjelf kallar det, "karl för sin hatt". Ty genom sin komedi "Vårflod" har han tydligen visat, att han som författare ännu icke är det.

Men låtom oss börja från början!

Då hr Harald Molander efter grundliga studier af Turgenjew och tidningsuppsatser om Rysslands nihilister sammanskrifvit sin första stora pjes "Furstinnan Gogol" och fått den, efter en hårdsmält stympning, uppförd på dramatiska teatern, helsades han åtminstone af ett kotteri som en blifvande stor teaterförfattare. Man såg i honom en Augier eller Dumas in spe. Dessutom gjorde hans pjes, säga hvad man vill, lycka och inbragte sin mästare en för våra förhållanden ganska rundlig summa i inspeladt honorar. Den bleka afunden hviskade likväl elakheter bakom den unge författarens rygg. "Det är ingen konst att lyckas", påstod en — naturligtvis en misslyckad storhet! — "när man får svänga sig med gobeliner och lysande ryska uniformer, revolverskott och dynamitattentat!" "Det är bara en simpel boulevarddram, endast sämre gjord än Fédora", påstod en annan illasinnad kritiker vid ett punschglas inne på "Kungen". "Det fins inte något ryskt i stycket alls, utom namnen", påstod en tredje. Naturligtvis var allt det der endast löst prat, utan ringaste grund, och det säkra var, att Stockholms unga damer funno hr Fredrikson "rysligt söt" som lejonet-nihilisten. Stycket gick, gick med glans, trots de strukna replikerna och tack vare Brolins dekorationer; "furstinnan" kom ut i stor oktav, till det yttre förvillande lik Calmann Lévys oktavupplaga af de parisiske teaterförfattarne, men så bråddes ju också hr Molander på dem.

Med ett ord, det fattades ingenting i en segerrik debut; icke ens en skildring af författarens personlighet, ty den gjorde hr Bern-

Digitized by Google

hard Meijer i "Dagbladet" och det i riktigt parisisk krönikestil. Man får således icke alls undra på att hr Molander, som till på köpet endast hade de ljufva illusionernas ålder på nacken, nu hade klart för sig att han var en betydande skriftställare och tog sig en tvärsäker pris på den saken.

Men det var något som låg och grodde i hr Molander.

Ett par teateranmälare, bland andra hr Nordensvan i Illustrerad tidning, hade nämligen sagt rent ut, att innan hr M. skrifvit ett *svenskt* drama, vore det tämligen problematiskt att fälla ett afgörande omdöme om hans dramatiska författareskap, åtminstone kunde man tills vidare icke erkänna annat, än hans goda blick för scenens fordringar och välde öfver dialogen.

"Godt", tänkte "Furstinnan Gogols" författare; "jag skall ge dem ett svenskt drama!"

Och han skref *"Vårflod"*.

Våra läsare känna troligen mycket väl till stycket, antingen genom egen erfarenhet eller genom tidningarnes utförliga referat. Jag kan således tala om det som om en gammal bekant, utan fruktan att icke blifva förstådd.

"Vårflod" spelar i Stockholm i våra dagar och skall skildra brytningarna inom en familj, framkallade af den unga tidens literära strömningar. Man väntar således att förf. grundligt skall känna sitt ämne, och att han gjort sig till godo sina egna studier och iakttagelser. På så sätt hade "Vårflod" kunnat bli ett verklighetsstycke i dessa bästa mening.

Har hr Molanders senaste arbete blifvit det? Jag framställer frågan att af läsaren sjelf besvaras, och om han sett eller läst pjesen, reflekterat öfver och känner till de förhållanden, på hvilka den stöder sig, är jag öfvertygad om, att svaret skall blifva nekande. Stycket är för mycket abstrakt och återger på intet sätt en sida af vårt moderna Stockholmslif, lika litet som man här i hufvudstaden finner typer, identiska med de i "Vårflod" uppträdande. Återigen har hr M. konstruerat efter böcker; lifvet har här lika litet som i "Furstinnan Gogol" varit författarens vägvisare och läromästare. En och annan situation är visserligen lyckligt funnen — t. ex. scenen mellan Sigrid och Kristoffer i första akten; den är fin tänkt! — men karaktererna utvecklas ingalunda följdrigtigt, och Sigrid, som väl skall vara hjeltinnan i stycket, är i sin helhet missteckned och faller mot slutet nästan in i det platta. Hon har ansatser till att bli en fru Wenche, men saknar helt och hållet dennas samlade karaktersstyrka. Kiellands fru Wenche är en storslagen typ för den moderna, efter sanningen sökande qvinnan, men hr Molanders Sigrid är endast en excentrisk ung dam, som egentligen icke vet hvad hon

Digitized by Google

vill, men har en aning om, att ej allt är, som det borde vara. Trots alla svagheter är hon likväl efter min mening den person i stycket, som intresserar mest. Fru German, modern, är möjligtvis sannare tecknad, men ehuru hon tyckes pröfvad ganska hårdt af lifvet och hatar ytligheten och frasen — hennes specialitet är att vara sträng och hänsynslös mot allt "svamligt och grönt" — låter hon likväl icke handlingen följa orden. "Man får styrka att åtminstone söka trösta och hjelpa andra, som också lidit skeppsbrott," säger hon i första aktens andra scen till Sigrid på tal om pastorns predikningar, men någon vidare verkan finner man icke att de hafva, ty det är endast nödd och tvungen hon försonar sig med sonen, och Maria behandlar hon just icke, som hade hon vunnit styrka att vara mild och öfverseende. Och Kristoffer och Maria ha likväl båda lidit skeppsbrott. För öfrigt får man aldrig fullt klart för sig den verkliga orsaken, hvarför fru German icke vill mottaga sonen, om det nu är derför att han varit "svamlig och grön" i sin ungdom, eller derför att han tagit sina respengar ur fadrens kassa. Ty det är icke gerna tänkbart att en mor nekar kännas vid sin son, derför att denne visat sig i sin uppfattning af qvinnan vara vida mer "karl för sin hatt" än fadern. Moderns qvinliga hjerta skulle här instinktlikt talat till sonens förmån, om jag känner qvinnorna rätt. Dessutom kan man invända, att ingen pappa i våra dagar skulle tillgripit ett sådant medel som grosshandlare German för att låta den älskade sjunka i sonens ögon. Naturligtvis skulle en far genast inse, om något dylikt fölle honom in, att den enda som skulle förlora derpå vore han sjelf. Ej heller tror jag att någon ung man i våra dagar skulle löpa af till Amerika endast för att han i ett utbrott af sjudande och berättigad harm burit hand på någon, äfven om denne någon skulle råka till att vara hans egen far. En af förutsättningarna således för att en dramatisk konflikt skall kunna uppstå är *falsk*, och redan detta torde vara nog att sedermera drifva handlingen in på en fullkomligt oriktig väg. Det är derför som det hela verkar som en storm i ett vattenglas, och åskådaren sitter temligen likgiltig och lyssnar med ett skeptiskt leende på läpparne till alla dessa ordrika, larmande debatter.

Hvad nu de öfriga karaktererna i stycket beträffa, vill jag fatta mig kort.

Marie är, låtom oss vara ense om den saken, nästan helt och hållet intresselös, och vår medkänsla vinner hon icke; hon har allt för stor del sjelf i sitt fall, och detta efter att ha varit föremål för en djup och lidelsefull kärlek från Kristoffers sida, en kärlek som hon sjelf besvarat. Förförda unga flickor borde dessutom vid det här laget ha spelat ut sin rol på våra skådebanor, och våra herrar författare, tyckes det mig, skulle ha tröttnat på att dra fram dem

Digitized by Google

endast för att få rättighet att slunga männen skarpa förebråelser i ansigtet; låt våra talangfulla literära fruar idka den sporten; de kunna åtminstone göra det under sken af att försvara sitt kön. Det är inte ens fel att två träta, lyder för öfrigt ordspråket, och det är inte heller endast mannens fel att qvinnan blir förförd.

Hvarför hr Molander låter Marie spela den förförda oskulden, är nu endast för att få tillfälle att riktigt stuka hr Gustaf Wolff, realisten, hvilken i likhet med Kielland varit nog djerf att rikta ett slag mot Magdalenahemmen. Och allt detta besvär gör sig hr M. för att visa att herrar realister, när de skrifva, äfven skola ställa en man bakom ordet.

Nog är det konseqvent alltid!

För det första har hr M. alls icke bevisat att Gustaf Wolff verkligen är en realist; för det andra, om det behagar hr M. att i "Vårflod" låta en af de uppträdande bete sig minst sagdt som en slyngel, har han derigenom bevisat att någon af de unga moderna författarne här hemma skulle ha handlat som Wolff i det ögonblicket? Visst icke.

Dessutom — hvad är Gustaf Wolff för en herre? En storskräflare, en literär idiot, som i hvar annan minut begagnar ordet "kälkborgerligt!" en typ, som om hr M. sökte med ljus och lykta, han icke skulle lyckas upptäcka i de tre kungarikena, — *den* har hr M. satt som representant för "det unga Sverige".

Dock är jag för min del öfvertygad om, att hr M. mycket väl inser att Gustaf Wolff icke har någon motsvarighet i verkligheten, men hr M. behöfde teckna honom så för att kunna genomföra sin idé, och så fingo realisterna sitta emellan.

Ännu endast några ord!

Man har beskylt hr Molander en gång att han genom "Vårflod" gjort sig skyldig till förräderi mot realisterna, att han svikit sina forna vänner. Hr Molander åter igen förklarar och lär en gång ha förklarat inför Herman Bang, att han icke hör till något parti alls — d. v. s. han står som alla storheter ensam. Han vill synas en Ibsens "stærkeste mand".

Då ber jag att få påminna honom om en vårafton 1883. August Strindberg hade utlyst ett litet möte, som skulle ega rum och verkligen egde rum i en lokal på Hamburger Börs. Meningen var att till julen utgifva en "Realistkalender". På detta möte infunno sig Strindberg sjelf naturligtvis, hrr Geijerstam, P. Staaff, undertecknad och — "Vårflods" författare hr Harald Molander. Alla skulle vi lemna bidrag till kalendern — hvars tilltänkta realiserande varit offentligen omtaladt, hvarför icke heller någon ogranlagenhet begås genom att nu upplifva minnet deraf. Detta literära företag blef emellertid om intet, men hvad som qvarstår som faktum var det förberedande mötet och

Digitized by Google

löftet om att bidraga med uppsatser på vers eller prosa. Då var hr Molander radikal både i sin literära och politiska uppfattning, och jag påminner mig mycket väl, att en skål dracks för nihilisterna i Ryssland; — "Furstinnan Gogol" hade just då nyligen gått öfver scenen.

Detta är allt hvad jag känner om hr Molanders anslutning till de så kallade "realisterna". Anser man detta vara nog för att stämpla "Vårflods" författare såsom öfverlöpare, få de som han svikit, trösta sig med att det skett genom ett ytligt och talanglöst arbete, hvilket endast räddades från att helt och hållet falla genom det utförande, det erhöll på dramatiska teatern.

Daniel Fallström.

Digitized by Google

Moderna verldsförbättrare.

Af Claës Lundin.

August Strindberg: Om det allmänna missnöjet. Stockholm 1884.

Max Nordau: Konventionela nutidslögner. Stockholm 1884.

"Verlden är ond", hafva de som kallas fromma sagt i långliga tider och derför predikat hat mot "verlden och vårt eget kött". Det är kanske endast en äldre upplaga af den moderna pessimismen, det nutida verldsföraktet, något som aldrig släpper oss midt under verldslifvets äflan; men formerna vexla och målet också. Då de så kallade fromma, de som hafva sin förnöjelse i himmelen, bäst visa sitt hat mot verlden genom att förneka sin egen menskliga natur och draga på sig så mycket elände, som de kunna få tag i — detta under förutsättning, att de verkligen äro ärliga — samt derigenom tro sig hafva rätt till en riktigt glänsande ersättning efter döden, låta de moderna pessimisterna, de som icke *tro*, den menskliga naturen i fullt mått taga ut sin rätt och göra alldeles icke anspråk på någon ersättning, åtminstone icke någon annan än den, som kan ligga i en fullständig tillintetgörelse, i detta deras lycksaliga "nirvana", som bör göra slut på hela tillvaron, menniskans och allt annats.

För den riktigt fromme himmelssträfvaren, liksom för den fullt följdriktige pessimisten lönar det icke mödan att söka förbättra verlden på något sätt, som skulle göra henne till en för menniskan angenäm vistelseort. Den förre föraktar sådant, anser det äfven skadligt och hinderligt för uppnåendet af, hvad han kallar "menniskans rätta hem", den af honom på ett välförståndigt sätt ordnade tillvaron efter döden. Den senare anser det icke tjena till något, enär det vore bäst, att tillintetgörelsen infunne sig så snart som möjligt. Han vill nog njuta af lifvet, men att söka ordna denna njutning på ett för *alla* tillfredsställande sätt kan väl icke, skulle han äfven stundom gifva sig utseende af att handla i motsatt syfte, ligga honom mycket om hjertat, då han anser hela tillvaron

Digitized by Google

fullkomligt förfelad och att det ej kunde ske något lyckligare än att med det allra snaraste få slut på *allt*.

Hvarken de fromma eller de egentliga och fullt följdriktiga pessimisterna kunna således räknas till verldsförbättrarne, till dem som äflas för att inrätta lifvet så fördelaktigt som möjligt, icke blott för sig, utan äfven för andra. Men det gifves de som kallas pessimister, för att de finna verldsinrättningen dålig, utan att derför anse henne alldeles ohjelplig. Dessa hafva således en smula optimism på botten, ty i annat fall skulle de gifva allt förloradt; men det är naturligtvis icke *det* slags optimism, som finner allt förträffligt och tycker, att ingenting fattas i den "bästa af verldar". Jag skulle vilja kalla dem för optimistiska pessimister, sådana som äro nog lättblodiga att föreställa sig, det den närvarande förvända och enligt deras mening alldeles fördömliga samhällsordningen skulle kunna undanrödjas för att lemna rum åt något bättre. Dessa kunna svårligen gillas af de äkta och följdriktiga pessimisterna, och af "yrkesoptimisterna", såsom den andra ytterligheten kallats, anses de dårhusmessiga, så vida de ej förklaras vara skurkar och illgerningsmän. Mångfaldiga gånger hafva sådana optimistiska pessimister uppstått, velat göra rent hus med det för tillfället herskande samhället för att sedan kunna skapa ett nytt. Lika många gånger hafva de inspärrats på dårhusen eller i fängelserna, hängts eller bränts. Någon gång har man nöjt sig med att göra dem till föremål för åtlöje eller ryckt brödet ur munnen på dem och låtit dem gå och hänga sig sjelfva. Någon fullständig framgång har ännu aldrig en sådan verldsförbättrare kunnat tillkämpa sig, icke ens under den stora franska revolutionen, der dock goda ansatser funnos.

Vår tid är kanske rikare på dessa än den förflutna varit, ty vår tid är rikare på tvifvel om det gamlas berättigande och på missnöje, och det torde nog hafva sina giltiga orsaker. Om verldsförbättrarnes namn icke alltid ropas ut öfver hela jorden, så finnas de dock, än såsom uppenbara eller hemliga ledare af socialistiska rörelser, än gömda bland nihilistiska stämplingar — ty äfven nihilismen har visat sig tro på möjligheten af en omskapning efter förödelsen — än framträdande såsom reformerande skriftställare, tills vidare nöjande sig med teorier. Bland skådespelsdiktarne saknas de icke. I lagstiftande församlingar synas de deremot föga. Der sitta de "praktiska", d. v. s. de, som icke kunna förmås till någon annan än den allra oundvikligaste ändring i gamla förhållanden.

Visserligen händer det, att rent personliga, kanske ej alltid så ädla bevekelsegrunder drifva en man eller, hvarför ej, också en qvinna att omfatta "verldsförbättrareyrket", men detta motsäger icke det påståendet, att det *allmänna* tillståndet i samhället lockar

Digitized by Google

till yrkets utöfvande. Orsaken ligger i det allmänna missnöjet, säger August Strindberg, och det har sagts mångfaldiga gånger förut. För att icke gå längre tillbaka — man skulle dock kunna gå *mycket* långt ned i samhällenas forntid — så kan man draga sig till minnes, hvad C. J. L. Almqvist sade, för några årtionden sedan, i sin uppsats om "Europeiska missnöjets grunder".

Orsaken är något "outsägligt, som fattas i hela vår bildning", sade han. "En förfärlig nöd bor i alla själars botten. Hvar och en af djupare sinne känner, att i hela vårt sätt är något innerligen otillfredsställande. Hvad som lofvar tröst och frid gifver det icke. Felet torde vara vårt eget. I ett kaos af gruflig förvirring är det svårt att afgöra, hvad som egentligen vållar detta. Ännu svårare att se, hvad som skulle hjelpa — — — Det kan visst antagas, att menniskans egen dålighet är en af orsakerna, hvarför vår bildning slår så tröstlöst ut. Men kan den vara ensam? Om ett läkemedel användes på millioner sjuka, och det botar ingen eller endast få — visserligen kan man då säga, att de sjukas konstitutioner vore så elakt beskaffade, att de icke rätt åtnjöto eller med sig införlifvade det gifna botemedlet; men man kan också anmärka, att mycken fråga är, huruvida den medicin, som för sjukdomen användes, är den rätta, då hos ingen eller så få helsa uppkommer — — — Att de sjuka äro dåliga, behöfver icke upprepas: det medgifves öfver allt och är naturligt. Men om till deras sjukdom just hör, att icke kunna behålla och till sin förbättring smälta de hittills nyttjade botemedlen, så måste andra påtänkas, om något skall blifva af."

"Eller", fortfor Almqvist, "kanske man *vill*, att sjukdomen sjelf skall fortfara? Denna vigtiga fråga kan omöjligt besvaras med ja, när man talar om menniskorna i helt: blott några få kunde hafva intresse i sådant. *Men emot dessa få reser sig hela slägte nu, och de måste vika — — —*"

"Europa har inga vigtigare ämnen än dessa; jag är ett ringa grand bland millionerna, men intet hjerta klappar i vår verldsdel nu för annat än detta, intet hufvud tänker på annat. Hvar och en skall förstå mig, ty äfven den som af yttre orsaker säger deremot med munnen, erkänner dock i själ och sinne, att så är. Europas framtid står hos alla i förstugan och vill in. Den som ej läser upp sin dörr för den klappande, får dörren inslagen — lycka till sluts, om ej spillrorna flyga honom sjelf i ansigtet."

Detta yttrades för nära femtio år sedan, och det finnes kanske någon, som tycker, att då dörren ännu icke är inslagen, kan det väl ej heller vara så farligt med det "europeiska" eller, såsom man nu vill kalla det, "universella missnöjet". Sedan Almqvist första gången

Digitized by Google

offentliggjorde i fråga varande uppsats, hvilket var 1838 *, har icke någon riktig dörrsprängning förekommit. Hvarken februarirevolutionen, tio år derefter, eller kommunen i Paris, 1871, hade någon sådan till följd. Den förra inskränkte sig till utbrott, som kunde tyckas vara ganska hotande, t. ex. de blodigt undertryckta junidagarne, men var dock till större delen af temligt oskyldig art och mycket mera *politisk* än *social*. Kommunen 1871 var mera *lokal*, än hvad man velat göra den till, endast ett helt litet parisiskt ventilhål för den socialistiska ångpannan, som fortfarande ligger och fräser på djupet, der eldare och de ständigt vexlande maskinisterne vänta på att sätta sig i spetsen för det stora iltåget eller också låta pannan explodera. Men derför att *ännu* intet väsentligt inträffat, som kunnat bevisa riktigheten af förutsägelsen för femtio år sedan, hvilken åter haft sina föregångare, är icke sagdt, att farhågorna varit öfverdrifna eller att faran är öfverstånden. Det är snarare att frukta, att ju längre man vägrar att "läsa upp dörren", dess förfärligare varder den kraft som slår in den.

Tills vidare nöjer man sig med att kritisera det närvarande samhället. "Tidens sträfvande är till stor del blott negativt ännu", sade Almqvist, "det består i ett oafvisligt, ett afgjordt *ogillande* af vissa menniskovidriga förhållanden. Tidens män märka ganska väl ångan af den starka protesten emot en gängse sedlighet, som ingen sedlighet är. Men de märka vanligen blott det negativa. Det vill säga de upphäfva sig med stor talang, och åtföljda af hundratusen klappande hjertan, *emot* det förvridna i namnsedligheten och namnordningen. De beklaga den någon gång i satser, men ännu mer i poemer, romaner och konstverk. Icke nog härmed. Desse män, som ingå i tidens kamp endast negativt, medföra dessutom ett stort politiskt innehåll för enskild räkning; och hurudant är stundom *det?* Ej alltid af det slag, som tidens ande sjelf skulle erkänna för sitt. De der männen *nedrifva* — i tidens anda; och detta deras negativa göromål är ett arbete *för seklets räkning*. Men derjemte *uppbygga* de något annat, som tillhör *dem sjelfva*. — — — De svage omdömesgifvarne öfver vår tid — de fleste boklärde — kunna sällan skilja tidens eget sträfvande från en mängd kämpars vidriga utseende, hvilka blott fäkta i tidens led såsom nedrifvare, men icke såsom uppbyggare; som tvärt om ganska ofta, hvad deras positiva vidkommer, marodera på egen hand ibland både vänner och fiender.

---

* "Europeiska missnöjets grunder" makulerades två gånger (1838 i Stockholm och 1847 i Jönköping), men intogs i Törnrosens bok, imperialoktavupplagan, 1850. I den af A. Th. Lysander besörjda upplagan af Almqvists skrifter (1873—78) är uppsatsen utesluten.

Digitized by Google

Likna ej dessa så många friskaror under Ziska och i tretioåriga kriget, hvilka deltogo i en helig och ren kamp för religion, frihet och ädel idealitet, men icke dess mindre voro stora kanaljer?"

Det är märkligt nog, att just *Almqvist* skrifvit detta, men bevisar naturligtvis ingenting mot det riktiga i hans uppfattning, bestyrker det snarare. Det som Almqvist kallade "europeiska missnöjet" hade han sannerligen icke hittat på, lika litet som det mycket mer utgrenade och otvifvelaktigt långt farligare allmänna missnöjet i våra dagar är något påhitt af dem som skrifva derom, deras personliga förhållanden må vara hvilka som helst. Missnöjet finnes, det är hufvudsaken. Almqvist satte det icke i förbindelse med de stora vetenskapliga och industriela framstegen, hvilka af många anses vara åtföljda af äfven ett sedligt framåtskridande.

"Det är", sade Almqvist, "just densamma utveckling, som alltid genom tiderna försiggått, vi nu önska *fortsatt och på det sätt vår tid fordrar och behöfver:* att vi visst åtnöjas med allt det *tillräckligt* goda vi nu hafva, men att vi i afseende på det öfriga vilja framåt och *skola framåt.*" Med Almqvist måste hvar och en klartänkande utropa: "Kan någonting höras, som är enklare, rimligare och billigare?"

August Strindberg deremot tror icke på utvecklingens sundhet. Han fördömer detta "feberaktiga jagande efter ett bättre", som yttrar sig i "telefonen, konsumtionsföreningar, höga arbetslöner, oljefärgstaflor och lättade kommunikationer", i "banker (som icke ramlat), välgörenhetsinrättningar (med pietism och förödmjukelser), elektriskt ljus (som förstör ögonen och förlänger arbetsdagen — för arbetaren)." August Strindbergs verldsförbättrareförsök äro således af en annan art än de som hos oss uppstodo för några årtionden sedan. Han ser bra mycket mer i svart än Almqvist, utan att derför vara *fullständig* pessimist, ty han talar icke om tillintetgörelse. Han vet, ganska riktigt, att missnöje finnes och antager, åtminstone "på försök", att vi alla äro sjuklingar. Han vill behandla oss derefter. Han tror icke, att några elaka menniskor förgiftat oss, att några brottslingar finnas, som kunna göra oss alla så ondt, då de dermed ju skada sig sjelfva. Han tror hellre, att det är felaktigheten i inrättningarna, och i *det* afseendet, liksom i sjelfva utgångspunkten från det allmänna missnöjet, sammanstämmer han med Almqvist, 1830-talets verldsförbättrare.

Att han ser bara svart, är icke sant, säger han, ty han "har botemedlen i bakfickan" och tänker taga fram dem i sinom tid, ehuru med föga hopp att de skola användas. Dessa botemedel har han hemtat från Rousseau, Spencer och Mill, och det talar ju godt för dem, menar han, i synnerhet hvad Rousseaus medikament be-

Digitized by Google

träffar, "ty de ha ju den stora obestridliga fördelen att vara gamla och, hvad bättre är, pröfvade — snart i hundra år!" Med den der pröfningen torde det dock icke vara långt hunnet, men derom nämner författaren ingenting.

För att kunna draga fram felaktigheter i inrättningarne, de rätta sjukdomsorsakerna, måste August Strindberg, såsom han sjelf förklarar, "göra sig skyldig till ett ännu värre brott än att angripa personer, nämligen att angripa samhället." Han tyckes dermed erkänna, att han förut hållit sig mera till *personer*, samt att han anser detta mindre "brottsligt". Det är nu *hans* sätt att se saken. Många hafva dock ansett, att August Strindberg i sin otvifvelaktigt ärliga strid mot hvad han funnit vara orätt låtit inverka på sig allt för mycket af omständigheter, som äro mera personliga än nyttigt kan vara för en verldsförbättrare.

Att han med så stor uppmärksamhet iakttagit det allmänna missnöjet, torde väl icke sakna allt samband med att *han sjelf* länge varit *enskildt* missnöjd. Detta är ganska naturligt och träffas väl hos många flera än honom, utan att tillvaron af det allmänna missnöjet derför kan förnekas eller på något sätt förminskas. Det är lika naturligt, som att de hvilka icke hafva någon anledning till enskildt missnöje ofta ej kunna begripa, att ett allmänt sådant verkligen finnes. "När det", för att ännu en gång anföra Almqvist, "icke svider hos dem eller deras närmaste grannar, så kunna de icke begripa, att det svider någonstädes. Få de höra en klagan omtalas, så utropa de sådant för en nyck allenast och afvisa menskligheten suck med den visa anmärkningen, att det der är något, som icke *bör* svida.

Det kan ju icke nekas, att det ofta funnits "indignation", en riktigt gripande indignation i August Strindbergs diktning, men den har tydligen icke sällan haft sin orsak i diktarens enskilda motkänslor mot enskilda personer. Att detta med bestämdhet kan sägas om hans uppträdande i "Nya riket", torde väl icke af någon sakkunnig bestridas, ej ens af författaren sjelf. I den boken och ty värr äfven i många stycken uti hans sistlidet år utkomna "Dikter" har indignationen gält enskilda, af hvilka författaren ansett sig på något sätt förnärmad. Det kan endast vara partiska beundrare till hvad pris som helst som kunna frikänna författaren i det afseendet.

Just till följd af denna enskilda olust och detta begär att hämnas enskilda, kanske ofta inbillade oförrätter har August Strindbergs opposition rört sig inom en ganska trång krets och ej sällan förfallit i det småaktiga. Han har icke haft tillräckligt omfattande blick, enär han varit för mycket sysselsatt med det som närmast omgifvit honom samt först och främst med sitt eget jag. Ett min-

Digitized by Google

dre fördelaktigt omdöme om honom sjelf till och med blott en antydan om en brist i hans uppfattning har varit tillräcklig för att egga honom till ett smädeqväde, som icke gält annat än den person, af hvilken han ansett sig förolämpad, men som af den mindre finkänsliga och på skandal lystna delen af allmänheten slukats med begärlighet samt af författarens unga, hänförda och ej alltid så eftertänksamma beundrare utropats som snilleverk till framstegspartiets bästa, då skriften i sjelfva verket gjort detta parti skada.

Det finnes ju, har man sagt, menniskor, som äro födda *gamla*, och då skulle det väl äfven finnas de som åtminstone födas missnöjda och misstänksamma. Utan att i allmänhet nu vilja gå in på determinismen och utan att försöka särskildt göra någon af de nu för tiden så mycket omordade och vanligtvis så föga tillförlitliga "psykologiska analyserna", hvilka ofta äro hvarken psykologiska eller analyserande, kan jag dock, i afseende på August Strindberg, icke underlåta att erinra derom, att han, huru han än varit redan vid födelsen, tyckes icke hafva haft någon lycklig barndom. På många ställen i hans skrifter finner man den åsigten upprepad, att barn icke stå i någon tacksamhetsskuld till sina föräldrar, och aldrig har jag hört någon i mogna år yttra sig med så stark motvilja mot sina lärare i barndomen. Det är mycket möjligt, att motviljan varit berättigad, och att den af August Strindberg upprepade åsigten om obefogenheten af den barnsliga tillgifvenheten för föräldrarne har för *honom* tillräcklig grund, något hvaröfver det är vanskligt att uttala sig; men att på den personliga grunden bygga något allmänt gällande, såsom han verkligen gjort, kan väl icke godkännas.

Hätsk mot skolan, missnöjd med hemmet, kastades ynglingen tidigt ut i verlden för att kämpa på egen hand. Han möttes af motgångar — hvem utsättes ej för sådana? — och sinnet retades ytterligare. Det retades så djupt, att äfven när motgångarna efterträddes af framgångar, förmådde dessa ej läka de gamla såren. August Strindberg vardt tidigt uppburen och firad af nästan hela det unga Sverige, som i honom såg endast den snillrike framstegsmannen, icke den personlige smädaren, och dock fans den ene lika väl som den andre hos honom, och ingendera kan utesluta den andre. De uppriktige och opartiske vännerna af August Strindbergs stora begåfning och af den framåtskridandets stora sak, åt hvilken han både borde och kunde odeladt egna sina krafter, beklagade tillkomsten af "Nya riket" samt af åtskilliga stycken i "Dikterna".

Men så kommo "Sömngångarnätter", och i dem märktes onekligen någon förändring. Jag talar nu icke om den ofta präktiga formen i denna "dikt på fria vers", hvilken är ganska tilltalande,

Digitized by Google

helt enkelt bara en gammal knittelvers, som användes för att uttrycka de nymodigaste åsigter, men som verkligen visar sig fullt lämplig för det ändamålet. Nej, det är synnerligen om innehållet jag yttrar mig. Författaren är visserligen lika litet trösterik som förut, men för det första vänder han sig icke mot personer, allra minst mot sådana, som icke gjort annat ondt än att icke kunna fullt uppskatta August Strindbergs stora betydelse, och för det andra tyckes han slutligen, efter all ohejdad framfart på det negativas område, vilja närma sig ett någorlunda positivt mål. Detta är visst icke mycket följdriktigt af författaren, men det är märkligt nog och ganska intressant samt bekräftar, att han visst icke är "pessimistisk" pessimist. Sedan han klagat öfver, att han hvarken i teologien eller filosofien eller annan mensklig disciplin, ej ens i naturvetenskapen, funnit någon lösning på lifvets gåta — hans anspråk äro ganska högt uppdrifna — kommer han till den efter allt föregående visserligen öfverraskande, men i sjelfva verket ganska riktiga åsigten:

— — efter vi lefva i denna verlden,
Så låtom oss göra något för den.
Och den, som ej lefver för bara äran,
Han tage till godo denna läran:
De flestes bästa är det högsta väl.

Det låter ju höra sig. En verldsförbättrare, som utgår från den synpunkten, är onekligen på rätt väg. Författaren tillägger också

Statt upp då, tviflare, tag nya tag!
Om ock din dröm blef oftast bedragen,
Så tro på lifvet, tro, att det kan hjelpas!
Och skulle än lasset ofta stjelpas,
Så stig då af och lassa igen!
Och blir du liggande? Nå, än se'n!
Ditt lif är väl ej för mer än de andras,
Du må nu prisas eller klandras.

Detta är onekligen något annat än pessimism, än den svarta tröstlösheten, som hotar att förlama all handlingskraft och synnerligen lägger sig tung på ungdomens armar. Här hade August Strindberg fått ett mål, värdigare sin stora förmåga än det ofruktbara, småaktiga begabberiet af några enskilda, för honom misshagliga personer. Länge dröjde det ej heller, förr än han i första häftet af sitt nyaste arbete, kalladt "Likt och olikt", egnadt åt "det allmänna missnöjet, dess orsaker och botemedel", började drifva sitt verldsförbättrareyrke på ett annat sätt än förut.

Nu vänder han sig mot samhället, mot dess förvända inrättning. Han vill ej tala om de "närande" och "tärande", en förhatlig

Digitized by Google

benämning, utan kallar samhällets två mot hvarandra stående afdelningar "naturmenniskan" och "kulturmenniskan". Den senare alstrar ingenting, endast styr och förvaltar (embetsmannen), roar (konstnären), upplyser om misstag och våld på naturen eller upptäcker nya utvägar, då de gamla äro stängda (vetenskapsmannen). "Naturmenniskan" deremot är bonden, hvilken, om förf. toge Darwin till hjelp, skulle af dennes anhängare erkännas vara "det fullkomligaste species af slägtet menniska, för så vidt som han eger alla kroppsliga och andliga egenskaper, som fordras att hålla ett kraftigt slägte vid lif".

Bondens konservatism lofprisas af August Strindberg, framåtskridandets målsman, hvilken anser, att den förebråelse, som kulturmenniskan gör naturmenniskan för att vara "stationär" eller "konservativ", är ett beröm. Alla förbättringar i jordbruket äro, enligt denna åsigt, lika onödiga som kostsamma, och så är det äfven med den bokliga undervisningen. Okunnighet är icke någon olycka, heter det, längre, i fall man ej skänker större anseende åt den, som känner hufvudets ben på pottfisken, än åt den, som under lifvets alla förhållanden kan hjelpa sig sjelf. Och det är just detta senare, som naturmenniskan, bonden, kan göra. Han är kroppsligt och andligt frisk, under det kulturmenniskan lider af förstörda nerver, hjernanemi, evig oro, dålig sömn, fruktan för dålig ekonomi och dermed skadadt socialt anseende, hjelplös i lifvets vanliga förhållanden, jagad af ondt samvete, som gör, att han ständigt skall ha sällskap.

August Strindberg tror sig allt för väl känna kulturmenniskans tillstånd med hennes sundhetspolis, jerntinkturer och morfinsprutor, och han egnar särskild uppmärksamhet åt hvar och en af de samhällsklasser, som bildat sig genom arbetets för långt drifna delning, samt börjar med "försten", som uppfödes med den föreställningen, att han är öfver alla andra, och som sedan allt jemt vänjes att se allting abstrakt, utan hänsyn till det verkliga lifvet, som är en ofri dubbelnatur, en söndergången varelse, en abstraktion, som minst af alla duger att vara ordförande, ty han vet icke till sist hvad diskussionen gäller, samt såsom menniska säkert är mycket olycklig och förtjenar det största deltagande.

På samma sätt söker författaren visa, hvilken falsk ställning innehafves och huru olycklig derför hvar och en af följande yrkes innehafvare är, nämligen embetsmannen, läkaren och läraren, hvilken senares göromål är liksom att "få baklexa på en lexa, som man kan". Läraren pinas af att lära ut dumheter; lärjungarne ser han också pinas af dumheternas inhemtande. Det är ingalunda kunskapsbegär, som skickar barnen i skolan. Nej, utropar författaren,

Digitized by Google

"det fins ingen, som födes med ett osläckligt begär att få veta, huru amo heter i supinum, eller året, när konung Sigismund dog; det är föräldrarnes harm, att deras barn icke skola veta så mycket som de andras barn. Det är kampen för det sociala anseendet".

Det är nu August Strindbergs åsigt, möjligtvis icke alldeles oberoende af, hvad här ofvan påpekats, att det sätt, hvarpå kunskaper meddelades honom sjelf i hans barndom kanske ej var det ändamålsenligaste. Sedan kommer ordningen till köpmannen, hvilken ingenting producerar, endast värderas efter penningen, denna "märkvärdiga dikt", och sjelf anlägger samma värdemätare på andra. Köpmannens sysselsättning ger honom likväl något allmänmenskligt, kosmopolitiskt, som gör honom angenäm i umgänget med de bättre lottade, men obehaglig för de fattiga klasserna, ty hans ställning och yrke ha gifvit honom den falska åsigten, att "all fattigdom är sjelfförvållad". Att han öfverger den meningen, då han tillfälligtvis blir ruinerad, visar, att åsigten blott är en klassåsigt, en yrkessjukdom.

Hvarken handtverkaren eller sjömannen är något fullgodt exemplar af menniska. Hvad som gör den senares lif bittert är, att han ser det nyttiga arbetet ringaktadt, och ju nyttigare arbetet är, dess mindre aktadt, så att den, som gör lyxartiklar, t. ex. guldsmeden, är mer aktad än den, som gör det nödvändiga, t. ex. skomakaren. Fabrikanten är en jemförelsevis ny samhällstyp och har något odecideradt i sin fysionomi, i synnerhet när han drifver en rörelse, hvars teknik han icke känner, helst då han vädjar till våldet för att hålla arbetarne qvar vid platsen och derigenom förneka arbetarens rätt till fritt aftal.

Arbetaren är den olyckligaste af alla samhällets medlemmar, ty hans ställning är den sorgliga att sitta i mellanhand; han är kulturens stadigvarande offer. Tjenstfolkets ställning är ett minne af träldomen, och husböndernas klagomål öfver tjenstfolket är endast ett tidens tecken, att tjenstfolkets sjelfkänsla vaknat.

Om de nedan nämda samhällsklasserna höra till den stora afdelningen *kulturmenniska*, så gifves det dock, enligt August Strindbergs uppfattning, en kulturmenniska *företrädesvis*, och det är den lärde, författaren och konstnären, hvilka samtliga förklaras vara lika onyttiga som olyckliga. Bland det myckna sanna i författarens djerfva kritik af det närvarande träffas ej litet sofismer, men man häpnar, då han kommer till den slutledning, att nu mera, efter Darwin, skulle vetenskapens utveckling vara öfverflödig. "Sedan Darwin ådagalagt arternas härledning genom utveckling, och alla upplysta inse det förnuftiga i hans lära, fortfara ändock materialsamlare att söka bevis, genom att upptäcka nya arter, hvilka skola

Digitized by Google

fylla luckorna. Det är ju att göra gjord gerning eller vetenskaperi." Författaren förklarar, att vetenskapen åtnjuter öfverdrifvet anseende, och att vetenskapsmännen "hota att för utvecklingen bli lika farliga som presterna med deras föregifna högre vetande".

Kapitlet om *författaren* är ganska intressant och kan lemna åtskilligt material åt den som vill företaga sig en psykologisk analys af August Strindberg sjelf. Här är en högst märklig blandning af dikt och sanning, och likväl är det just dikten, som författaren vill åt. Han vill icke längre roa, ej mera vara "lekare". Hvad är en skald? Jo, svarar August Strindberg, "den, som skrifver vers, mer eller mindre goda. Han skall tala i bilder, och oftast består hela poemets värde i en bild, d. v. s. i att säga ett och mena ett annat". Enligt denna uppfattning, skall skalden icke låtsa om lifvets fula sidor, elände, mörker, olyckor, brott, utan helst säga artigheter åt menniskorna, helst dem, som hafva öfvertaget, och är det derför som skalden åtnjuter det mesta sociala anseendet.

En "författare" är af något lägre socialt anseende. Han skrifver "pjeser eller romaner", hvilket är något vida svårare än skaldens sysselsättning. Från författarne skiljas "literatörerna", med hvilka August Strindberg, liksom många andra i dagligt tal, alldeles oegentligt menar blott tidningsskrifvare. "Literatören" är, enligt den uppfattningen, framtidens skald och författare, och när menniskorna varda leda på yrkeslek och lära sig förstå, att det nyttiga är mer än det sköna, att det nyttiga är värdt aktning, så skola alla de känsliga och fåfänga författarne ställa sig i den nyttiga literaturens tjenst. Men det skall nog dröja länge, kanske tre slägten, heter det, innan vi kunna lära oss tala sanning.

Kapitlet om *artisten* torde ock lemna ett och annat bidrag till den ofvan antydda psykologiska analysen. Konsten är blott en lek, förklarar författaren, och "att det sköna skänker glädje åt menniskan är ju en viss nytta, men att det endast njutes af kulturmenniskan inskränker dess nytta till surrogat". Begreppet skönt kan dessutom ej tilläggas hvarje konstverk. "Alla stora konstverk af betydelse äro ganska osköna, såsom Michel Angelos taflor och bildhuggarverk."

Såsom samhället nu är, har det, förklarar August Strindberg, för mycket utsträckt arbetsdelningen, hvarigenom olika samhällsklasser bildats, kunskapsförmågan inskränkts och dyrkan af det onyttiga framkallats samt samhället stälts upp och ned, så att det, som var nyttigast, kommit längst ned och det onyttigaste högst upp, hvaraf uppkommit jagten efter det sociala anseendet, hvilken håller menniskan i en evig oro och söfver henne in i falska föreställningar om ära, hvilka ärfvas och blifva allt svårare att utrota.

Digitized by Google

Detta är en af de väsentligaste orsakerna till missnöjet. Men äfven annan orsak gifves: *"kulturen, hvilken egentligen börjar med städernas uppkomst, är endast detsamma som lyx; och med lyxens tilltagande har brist på nyttigheter uppstått, hvarigenom åter kulturmenniskan samtidigt hafver det mest bekymmersamma lif, omgifven af en lyx, som hon betalar med öfveransträngning. Kulturen har genom lyxen pressat ut de gamla kulturländerna, så att de redan länge måst införa en del af sina nödvändigheter från andra länder, under det att de sysselsätta sig med lyxproduktion hemma.*

Detta skall således föra till ovilkorligt förderf. Men August Strindberg är icke någon absolut pessimist, såsom redan visadt är, icke en Edvard von Hartmann eller en Arthur Schopenhauer. Han tror, att samhället kan botas, och slutligen tager han fram botemedlen ur sin bakficka. Hvilka äro de? Jo: 1) Arbetets mindre utsträckta delning (= sjelfhjelp); 2) Samhällets rättvändning, så att det nyttiga kommer öfverst, hvarigenom lagen om det sociala anseendet kommer att omgöras (= sjelfstyrelse); 3) Hushållning, hvarvid särskildt bör fästas afseende på naturkrafternas användning (= lyxens hämmande).

Dessa botemedel öfverraska kanske dem som väntat sig en hastig och fullständig underkur, ty de äro hvarken nya eller synnerligt radikala. Men August Strindberg har aldrig utlofvat några underkurer. Värre är, att botemedlen förefalla något oklara, och utläggningen, som sedan kommer, är ej heller mycket upplysande. Om man fäster sig blott vid "arbetets mindre utsträckta delning", så säger förslagsställaren sig dermed mena, "att kulturmenniskan ifrån att uppfostras till en detalj, en krympling, som söker sitt lefnadsmål i att samla kapital för att undgå arbetet, uppfostras till sådant arbete, hvaraf hon säkert kan lefva, med bibehållande af kroppens alla färdigheter och dermed själens." Detta är mycket oklart, och icke ens en antydan, huru botemedlet skall tillagas, finnes i August Strindbergs receptbok. "Gör dig oberoende af befordran", utropar författaren, "af arbetsgifvare, som i sin tur äro beroende af efterfrågan, af kapitalet, som kan förlora sitt värde, af äran, som är en dikt, af socialt anseende, som är ett misstag, och lef för dig och det kommande slägtet; utveckla alla din kropps och själs krafter och blif en sund, fullständig menniska, och slägtet, ja, det sjuka samhället skall bli sundt." — — — Godt! Uppmaningen är nyttig, men hon saknar anvisning till tillämpning. *Huru* skall sjelfhjelpen åstadkommas? Är det nog med att menniskan *icke* uppfostras till "specialist"? August Strindberg tror ju, att arbetet bör hafva en "mindre utsträckt delning". Man har dock hört andra föreslå, att

Digitized by Google

barnet just *bör* uppfostras till "specialist", och dessa andra kunna också vara verldsförbättrare.

På samma sätt förhåller det sig med det andra botemedlet, sjelfstyrelsen. En af författaren berättad lång historia om en fiskeriintendent och några fiskare, såsom exempel på statens besvärliga välvilja, är ej synnerligt upplysande i det stora hela, och ej kommer man långt med att dekretera, att "de centrala embetsverkens arbete skall delas ut på landtregeringen, och att riksdagen skall vara en kongress från provinserna och städerna, som endast beslutar om riket såsom statsförbund, bestämmer om krig och fred, slår mynt o. s. v". Det tredje botemedlet, lyxens hämmande, tyckes förslagsställaren sjelf hafva glömt bort, när han skulle gifva skäl för det.

Botemedlen äro i sjelfva verket sådana, att de gerna kunnat ligga qvar i bakfickan, till dess verldsförbättraren fått tid att gifva tillfredsställande anvisning om deras rätta tillagande och ändamålsenliga användande, tid och kunskaper, ty det är kanske de senare, som mest fattas August Strindberg. Han har otvifvelaktigt ett varmt hjerta, som, då det icke motarbetas af en ofta ogrundad vrede mot enskilda personer, klappar för de lidande och förtryckta och manar honom att söka ändring i skefva förhållanden, men hans förmåga svarar icke alltid mot den goda viljan. Må dock den förra icke sakna det erkännande hon otvifvelaktigt förtjenar. Om ock den positiva delen af August Strindbergs verldsförbättringsplaner icke kan anses synnerligt betydande, ty det lär väl nu mera vara omöjligt att slå ett streck öfver civilisationen och gå tillbaka till naturtillståndet, så ligger i hans kritik af det närvarande samhället dock en maning till en väl behöflig eftertanke. Skulle det ock vara öfverdrift samt ej så ringa orättvisa på många ställen i den kritiken, så kan den öfverdriften likväl icke skymma bort, mycket mindre tillintetgöra sjelfva kärnan, ty i *den* finnes ej så litet sanning. Och för August Strindberg sjelf är det onekligen ett ej ringa framsteg att hafva höjt sig från det småaktiga i de enskilda angreppen för att kunna blicka mer omfattande öfver det hela och i *sak*, ej mer i *person* uppsöka föremålet för sin kritik.

Ungefär samtidigt med afhandlingen "Om det allmänna missnöjet", utkom en svensk öfversättning af *Max Nordaus* "Konventionellen Lügen der Kulturmenschheit", hvilken sistlidet års höst utgafs i första originalupplagan, genast väckte ett ofantligt uppseende och sedan gjort sin rund genom hela den bildade verlden, med begärlighet läst af alla sanningssökande, med fasa betraktad af dem som vilja hellre offra åt lögnen än genom letande efter sanningen störas i sin ro, fördömd således af många, lofprisad af andra. Med bokens svenske öfversättare, hr *Erik Thyselius*, hvilken till sin förträffliga

Digitized by Google

öfversättning skrifvit ett oförskräckt förord, måste den som uppmärksamt och opartiskt läst detta arbete instämma, att det kan allra kortast karakteriseras som den allra djerfvaste, d. v. s. med andra ord den mest europeiska, den modernaste bok, som på länge öfverförts till svenska språket, men ock en bland de allmännast intresserande och tankeväckande.

Om Max Nordaus personliga förhållanden känner jag föga annat än att jag hört, det han skall under någon tid hafva varit Göteborgs Handelstidnings korrespondent samt för öfrigt hvad öfversättaren meddelar i förordet och kan således icke veta, om äfven han haft några enskilda orsaker att uppträda som verldsförbättrare. De allmänna torde i hvad fall som helst vara tillräckliga för hvar och en som något tänker öfver samhällstillståndet. Max Nordau har synbarligen större kunskaper än August Strindberg och kanske derför en mer omfattande blick. Denna är ej blott omfattande, utan äfven genomträngande skarp, hvilket, i förening med författarens, jag ville nästan säga öfverdådigt oförskräckta sinnelag, verkar att han obarmhertigt slår ned en mängd gamla fördomar. Om äfven ett och annat, som *icke* är fördom, men såsom sådan betraktas af författaren, derigenom på samma gång vräkes till marken, kan sådant visserligen orsaka en förstämning hos den som önskar att rätt skall allt och alla vederfaras; men det verkar ingenting mot erkännandet, att författaren på det *stora hela* otvifvelaktigt ser riktigt och träffar rättvist. Fullt följdriktig är Max Nordau ej alltid, och af ensidighet lider han stundom, men han är så öfverbevisande konseqvent i det *mesta* och *vanligtvis* så opartisk, att man, utan att blunda för hans fel, dock följer hans framställning med det allra lifligaste deltagande. Något till nöjet af att läsa hans ofta hänsynslösa framställning bidrager otvifvelaktigt, fastän det visst icke skulle kunna besticka en erfaren läsare, hans för en tysk författare ovanligt raska, lätta och angenäma stil, hvilken i den svenska öfversättningen återgifvits på ett mycket lyckadt sätt.

Den synpunkt från hvilken Max Nordau, liksom August Strindberg och, långt före dem, C. J. L. Almqvist, utgå till sitt verldsförbättrarearbete, är det allmänna missnöjet. Oaktadt hvarje dag bringar en ny, underbar uppfinning, som gör jorden mera beboelig, tillvarons vedervärdigheter lättare att fördraga och menniskolifvets njutningar mångfaldigare och af mera genomgående art, är menskligheten missnöjdare, nervösare och oroligare än någonsin förr. Max Nordau finner kulturverlden vara en enda, omätlig sjuksal, der luften är fyld af beklämda suckar och på hvars bäddar lidandet i alla former vrider sig. Detta lidande framträder i alla menniskoandens yttringar. På literaturen och konsten, filosofien och den positiva

Digitized by Google

vetenskapen, så väl som på politiken och ekonomien har det satt sin sjukliga blekhet. Den nyaste riktningen i hvad som kallats "skönliteratur", dröjer vid kulturens — förnämligast vid storstadskulturens — mest motbjudande och tröstlösa drag. Detta måste hafva sin giltiga orsak, och denna är den bittra otillfredsställelsen med verkligheten. Pessimismen har en fysiologisk orsak. Om det ock är sant, att menskligheten alltid har lidit och klagat och i alla tider känt den smärtsamma motsatsen mellan önskan och besittning, mellan ideal och verklighet, så är det icke dess mindre sant, att det mensklíga missnöjet aldrig varit så djupt och allmänt, aldrig riktat sig mot så många förhållanden på en gång och aldrig uppträdt under så radikala former som nu.

Detta är Max Nordaus, af sannolikt hvarje något klart seende delade åsigt, hvilken han sedan med den i historien förfarne mannens säkra uppfattning visar vara fullt grundad. Men hvarifrån kommer då detta olidliga tillstånd i vår tid? Från samma orsak, svarar författaren, som fylde senantikens bildade romare med vämjelse för tillvarons tomhet, hvarifrån de endast genom sjelfmordet trodde sig vinna befrielse: från disharmonien mellan vår verldsåskådning och alla former för vårt individuela, sociala och borgerliga lif. "Hvarje vår handling motsäger våra öfvertygelser, hånar och gör dem till lögn. En oöfverstiglig afgrund gapar mellan vår uppfattning, mellan det vi känna vara sanning och de ärfda institutioner, under hvilka vi äro tvungna att lefva och verka."

Vår verldsåskådning är, såsom Max Nordau erinrar, den naturvetenskapliga, hvarför vi i menniskan se ett väsen, som utan afbrott sluter sig till kedjan af organismer och i hvarje hänseende styres af den organiska verldens allmänna lagar. Vi veta ingen möjlighet, hvarigenom menniskorna skulle ha sig tillerkända särskilda företrädesrättigheter eller nådatillstånd, som icke derjemte tillkomma hvarje djur- eller växtindivid. "Vi tro", tillägger författaren, "att utvecklingen af menniskoslägtet och hvarje annat sannolikt blifvit först möjliggjord eller åtminstone befordrad genom det naturliga urvalet och att kampen för tillvaron i vidsträcktaste mening formar lika väl hela menskligheten historia, som den obemärktaste individs tillvaro, och ligger till grund för alla företeelser inom politik och samhällslif."

Detta är vår verldsåskådning, och derur härflyta alla våra lifsprinciper och våra rätts- och sedlighetsbegrepp. Hvar och en är genomträngd deraf. Ingen, icke ens jesuit-lärjungen, kan hindra sig sjelf att vara en son af nutiden. Och likväl "måste vi lefva i en kultur, som villigt går in på, att en menniska genom födelsens slump får de längst gående rättigheter öfver millioner medmenniskor af

Digitized by Google

fullt ut lika god, i många fall till och med af vida bättre beskaffenhet, att en man som framsäger meningslösa ord och gör betydelselösa åtbörder blir ärad, som en synlig, förkroppsligad form af öfvernaturliga makter, att en flicka i en viss lefnadsställning icke får äkta en stark och blomstrande individ, utan måste nöja sig med en vämjelig, svag och vanför, derför att den förre tillhör en så kallad lägre, den senare en jembördig samhällsklass, att en sund och stark arbetare hungrar, medan en klen och oduglig lätting lefver i ett frosseri och öfverflöd, hvaraf han icke ens har förmåga att njuta. Vi som tro, att menskligheten framgått ur lägre lifsformer och som veta, att alla individer utan undantag uppstå, lefva och förgås efter samma organiska lagar, vi måste buga oss för en konung, måste i honom vörda ett väsen stående under särskilda lefnadsregler och få icke draga på mun, när vi på mynt och i regeringshandlingar läsa, att han genom ett mystiskt 'med guds nåde' blifvit hvad han är. Vi som äro öfvertygade, att allt i verlden bestämmes af oföränderliga fysikaliska lagar, som icke tillåta några undantag, måste se på, hur staten besoldar prester, hvilka ha till bestämd uppgift att anställa ceremonier, som påstås på verldshändelserna utöfva ett inflytande, som är kraftigare och starkare än naturlagarne, vi måste vid hvarjehanda tillfällen bevista högtidliga messor, eller gudstjenster, hvarvid man af en öfvernaturlig, för den naturvetenskapliga uppfattningen obegriplig kraft utbeder sig för församlingen särskildt afsedda mystiska ynnestbevis, och vi anvisa de individer som föröfva dylikt förnuftsvidrigt gyckel hög rang i stat och samhälle."

Det är mot dessa och dylika nutidslögner, som Max Nordau uppträder. Mellan honom och August Strindberg är den stora skilnad, att under det den senare vill afskaffa hvarje slags bildning, hämma vetenskapens utveckling, utrota konsten och till det egentliga nyttighetsområdet inskränka literaturen samt således utplåna civilisationen och återföra menniskorna till åtminstone nära nog naturtillståndet, en ny upplaga af mäster Jean Jacques' sträfvanden i förra århundradet, uttalar Max Nordau sig för civilisationens framåtförande. Han inser skaldens och konstnärens berättigade tillvaro och tror, att teatern kan varda å nyo en lokal för menniskornas kult. Menniskans behof af högre, andliga impulser och af ett ideal, af en alltid tillgänglig tröstegrund o. s. v. anses af honom för verkligt och outrotligt, men mot den "religiösa lögnen" uppreser han sig, mot det hyckleri, som de på bildningens höjd stående visa i sin vördnad för de positiva religionerna, deras trossatser, institutioner, högtider, ceremonier, symboler och prester. Denna vördnad är, säger författaren, "en lögn och ett hyckleri till den grad och omfattning, att ansigtena skulle vara purprade af en ständig blygsel, om man icke

Digitized by Google

gjorde de flesta saker utan eftertanke och utan att göra sig reda för deras betydelse."

Den religiösa lögnen genomtränger och demoraliserar helå vårt allmänna och enskildta lif — det är hufvudsumman af Max Nordaus skarpa framställning i det afseendet.

Med samma skärpa och samma kraft i bevisföringen yttrar han sig mot den "monarkiskt-aristokratiska lögnen" liksom mot den "politiska", den "ekonomiska", "äktenskapslögnen" m. m.

I kapitlet om "äktenskapslögnen" angriper han med skäl det konventionela äktenskapet, som hvilar på en blott materiel öfverenskommelse, der det blir lika liten plats för kärleken som i ett bolagskontrakt mellan tvänne kapitalister, hvilka slå sig i hop om en affär; men med den ensidighet, för hvilken han ingalunda är fri, låter han oviljan mot detta konventionela äktenskap, som ty värr är så vanligt och, innebär ett djupt osedligt och för samhällets framtid ödesdigert förhållande, förleda sig att gå till en annan ytterlighet och uttala sig för polygamien, hvilken väl icke kan vara mindre osedlig och för framtiden mindre ödesdiger. Stundom faller Max Nordau in i en betänklig inkonseqvens. Denna visar sig i synnerhet på kapitlet om äktenskapet och qvinnan. Fastän han erkänner, att mannen lämpat lagar, seder, åskådningssätt och tycken efter sin egen fördel och till qvinnans nackdel, så att qvinnans trohet är något alldeles oeftergifligt, men det ej är så noga med mannens, så tyckes han dock icke medgifva qvinnan rätt att betraktas som *menniska* i och för sig.

Med fullt skäl säger han: "orättvisan i att sålunda ha en olika måttstock blir ännu större genom omständigheten, att det i och för sig icke är samma sak, om en man eller qvinna gör sig skyldig till otrohet, ty då qvinnan syndar är hon väl dervid alltid passiv; hon frestas af en af hennes vilja oberoende makt; hon dukar under för en kraft, som är starkare än hennes motstånd; men om mannen syndar, är han aktiv; han gör det, emedan han så vill: Josef förekommer icke ofta utanför bibeln, och fru Potifar hör till sällsyntheterna."

I det afseendet tager Max Nordau således qvinnans parti, men i fråga om könens likställdhet vill han alldeles icke erkänna qvinnans berättigande. "Samhället är skyldigt qvinnan skydd och underhåll", säger han. Man måste komma så långt, heter det vidare, att det "uppfattas som en skam, att inom ett civiliseradt samhälle en qvinna, ung eller gammal, vacker eller ful, kan lida nöd." Men den skammen vill han icke undanrödja genom att göra qvinnan fullt likställd med mannen och derigenom sätta henne i tillfälle att sjelf sörja för

Digitized by Google

sin menskliga tillvaro, utan genom att skaffa henne ett den menskliga naturen förringande och förolämpande "skydd och underhåll". Detta är en af Max Nordaus betänkliga svagheter, en svaghet som varder en orättvisa mot ena hälften af menniskoslägtet. Men till en dylik svaghet gör han, så ensidig han än stundom är, sig icke ofta skyldig.

Sedan han fått visa, huru allt som omger oss är lögn och hyckleri, huru vi uppföra en djupt osedlig komedi, då vi träda in i kyrka och konungaborg, parlamentssal och embetsrum, huru vårt förnuft och vetande, vår känsla för sanning och rättvisa uppresa sig mot alla stats- och ekonomiska institutioner, mot alla samhällslifvets bestående former, huru vi vandra i tröstlös skymning mellan hemska ruiner och löjliga teaterdekorationer, anser han tiden vara inne att ändtligen styrka och uppmuntra oss med åtminstone en aflägsen anblick af ljus och af ett beboeligt härberge som utlofvar hvila.

Man tror på många håll, säger Max Nordau, att det finnes tvänne metoder att återfå den förlorade själsfriden: beslutsam tillbakagång eller beslutsamt framåtgående. Man skulle således lära folket att tro på nytt; man skulle locka eller drifva menniskorna tillbaka till kyrkan; man skulle stärka konungamakten, föröka presternas anseende, utplåna minnet af revolutionerna, uppbränna den fria forskningens skrifter och vid samma tillfälle äfven några fritänkare; man skulle bedja, fasta, sjunga psalmer,, gifva tillräckligt med allmosor, och om den fattige likväl icke vardt tillräckligt mätt deraf, skulle han gifva sig till tåls tills han kommer till himmelrik, der han dagligen får stek och vin. Då skulle lyckan återvända till jorden.

Eller också skulle man sopa bort hela smörjan af medeltidsinstitutioner, behandla presterna äfven i det yttre som medicinmän, om man i sitt inre anser dem som sådana; man skulle komplimentera ut konungarne ur deras palats, i fall man anser dem för mannekänger eller usurpatörer; man skulle afskaffa alla lagar, hvilka icke kunna bestå inför den naturvetenskapliga kritiken o. s. v.

Men det ges inga två metoder, menar Max Nordau, blott en. Återvändande är omöjligt, stillastående ock. Man kan blott gå framåt, och ju raskare man går, dess förtare kommer man till målet. Det ligger ej i mensklig makt att förmå menniskorna att åter uppgifva tillkämpade sanningar, äfven om menniskorna skulle finna sig subjektivt bättre deraf. Det är en den naturliga utvecklingens och det organiska växandets fråga... Hvad skulle man taga sig till med den som på öppna torget förklarade, att menniskorna med hvart lefnadsår de fylde blefvo ett år yngre? Man skulle efter all anledning inspärra honom på dårhuset. Och dock kan man ostraffadt göra ett dylikt påstående till innehåll i ett regeringsprogram, och många åhörare hålla sig allvarsamma, då en statsman rekommenderar återvändande till

Digitized by Google

gamla teologiskt-feodala åskådningssätt, hvarigenom tidens sjukdomar skulle botas.

Nej, man måste sätta hela sitt hopp på framtiden, menar Max Nordau. Det sämsta menniskan kan göra är att mostå sin rörelsedrift. Derför är den i våra dagar så vidt utbredda opportunismen, som är rädd för grundliga lösningar och vill fasthålla den till sanning uppåtsträfvande menskligheten i lögnen samt vid den nya verldsåskådningens anstormande mot de gamla formerna försvarar dessa senare, utan att ge de förra orätt, på samma gång menniskoslägtets grymmaste fiende och fullständigaste osedlighet.

Hvad som är menskligheten närmast af nöden är att skaffa sig möjlighet att lefva i öfverensstämmelse med sitt begrepp. De gamla formerna måste försvinna; de måste ge plats för nya, som tillfredsställa förnuftet; individen måste botas från sin disharmoni och varda sann och ärlig. Om den absoluta lyckan icke ligger inom menniskolifvets sfer, om utvecklingens organiska process utesluter den samma, kan individen åt minstone följa sin utvecklingsdrift och känna, att han rör sig i riktningen åt sitt mål, idealet. De gamla institutionerna kunna ej räddas från förstöring; förr eller senare sprängas de sönder, och det vore en välgerning att genast undanskaffa det till undergång bestämda och göra den obehagliga nedrifningsperioden så kort som möjligt. Vi stå midt i denna förstörelseperiod och lida alla dess obehag. Måhända är en, måhända ännu flera generationer dömda till en tröstlös vistelse på en ödslig bygnadsplats och att i andligt afseende sakna tak öfver hufvudet. Men derefter skall säkerligen följa beqvämlighet och behag. Vi äro uppoffrade; de praktfulla salarne i det nya palats, på hvars uppförande vi arbeta, skola icke upplåtas för oss; men kommande slägten skola inträda der, stolta, lugna och glada såsom deras förfäder aldrig varit.

Detta är denne verldsförbättrares fasta förhoppning. Man ser huru stor optimist Max Nordau i sjelfva verket är. Hvad som förestår menskligheten, säger han, är lyftning icke förnedring; hennes utveckling gör henne bättre och ädlare, icke sämre och uslare, såsom fortalet påstår. Upplysningen lär menniskan sanningar, hvilka i början helt säkert komma att ljuda oangenämt i hennes genom lögnaktigt smicker bortskämda öron; men då hon en gång är mogen att inse den otillåtliga och barnsliga svagheten i att finna nöje i tomt smicker och då hon grundligare öfverväger upplysningens och teologiens lära, finner hon lätt, att den förra är vackrare och trösterikare. Den förstör den bestående, på religionen grundade moralen, det är sant, men denna moral är godtycklig, ytlig och rent af osedlig; den förklarar ej hvarför vissa handlingar kallas goda och andra dåliga; såsom skäl för att göra det goda anger den, att man derigenom

Digitized by Google

försäkrar sig om en plats i paradiset och såsom skäl för att underlåta det onda, att man annars kommer i helvetets eld; och för att man icke skall frestas att vara ond i det fördolda och god till det yttre, påstår den, att man alltid är observerad, alltid öfvervakad.

"Sådan är alltså", utropar Max Nordau, "den religiösa moralen: hennes motiv egennytta och ångest för kroppsliga straff, förhoppning på paradisets fördelar eller fruktan för djefvulens svafvellågor. Det är en moral för egoister och fega stackare, men företrädesvis för barn, som man kan taga bugt på genom hot om risbastu och löfte om bröstsocker. I stället för denna moral, som vädjar till menniskornas erbarmligaste drifter, sätter upplysningen en allmän grundsats: menskligheten solidaritet, ur hvilken framgår en ny, ojemförligt djupare, upphöjdare och naturligare moral. Den bjuder: gör allt som gagnar menskligheten lycka; underlåt allt som tillfogar menskligheten skada eller smärta!" — — Men, säger Max Nordau till slut, icke blott källan till all moral, utan äfven till alla institutioner måste *solidariteten* blifva.

Detta är det positiva resultatet af denne verldsförbättrares uppträdande mot lögnen i samhället, det ännu inom honom och de med honom liktänkande hvilande resultatet, men som otvifvelaktigt en gång skall slå ut och bära frukt i allmän handling. Man må väl icke vara allt för lättblodig optimist, om man med Max Nordau efter den nu varande civilisationen, hvilken kännetecknas af pessimism, lögn och sjelfviskhet, ser en sanningens, menniskokärlekens och den glada förtröstans civilisation följa.

Digitized by Google

UR DAGENS KRÖNIKA

TIDSTAFLOR

UNDER MEDVERKAN AF

HELLEN LINDGREN, GEORG NORDENSVAN, OSCAR LEVERTIN, G. GULLBERG, CHRISTER SVAHN, A. F. ÅKERBERG, HELEN ZIMMERN

M. FL. SVENSKA OCH UTLÄNDSKA FÖRFATTARE

UTGIFNA AF

ARVID AHNFELT

FJERDE ÅRGÅNGEN

TREDJE OCH FJERDE HÄFTET

STOCKHOLM
OSCAR L. LAMMS FÖRLAG.

Digitized by Google

Norrköping 1884. M. W. Wallberg & Comp. Boktryckeri.

Digitized by Google

Gamla och nya åsigter om pressen och det offentliga ordet.

Några anmärkningar
af
Hellen Lindgren.

1.

Skilnaden mellan de invigda och de oinvigda sträcker sig äfven till pressen och dess förhållanden. Omdömena om pressens verksamhet lyda helt olika, antingen man hör till dem, som stå pressen nära, eller man hör till dem, som stå utanför. De invigda utgöras af pressens män och pressens frivilliga medarbetare, som icke äro få till antalet, till de oinvigda hör åter den stora massan tidningsläsare, som icke hafva någonting annat med pressen att beställa än att de äro tidningarnas afnämare. Dessa senare äro i allmänhet taladt fångna i den föreställningen, att det tryckta ordet och det talade ordet äro två skilda saker. Ordets offentlighet har för dem en högtidlig klang, derunder inbegripes föreställningar om något till sin verksamhet särdeles storartadt, dels något skräckinjagande, något olycksbådande och dystert, något rytande, som söker hvem och hvad det uppsluka må, ett rofdjur med lika många sugrör som Viktor Hugos verldsbekanta polyp, dels har också samma offentlighet för dem betydelsen af någonting smickrande och bedårande, en puffmaskin med hundra koppar- och malmtungor, Fama, ryktets och berömmets gudinna, klädd i modern drägt. Att nämnas i tryck är endera en offentlig skam, pressen är den moderna schavotten, ett andligt tortyrinstrument, när-

Digitized by Google

mast jemförligt med forna tiders skampåle eller också är det en offentlig heder detta omnämnande, den enskilda företagsamhetens ordenskapitel. I intetdera fallet kan emellertid skammen eller hedern af ett sådant omnämnande ställas i jembredd med att enskildt häcklas eller enskildt lofprisas. Det offentliga ordet åtnjuter således ett större anseende än det privata. Åsigter, som jag icke kan skaffa gehör, om jag utrycker dem i ett sällskap mellan skål och vägg, vinna omedelbart både gehör och publik, om de dagen derpå stå att läsa i en tidning. Att vara anställd i en sådan betyder för den stora allmänheten detsamma som att vara en person med större makt att skada än vanligt folk, kanske också med större makt att förläna utmärkelser än vanliga menniskor. Men genom att tillhöra en redaktion och genom att föra en penna blir man också utsatt för förföljelser och misstydningar i högre grad än andra. Den ställning, som tidningsskrifvaren intager, kan i vissa afseenden tyckas afundsvärd, i andra och kanske de flesta torde den vara raka motsatsen. Ty de förhoppningar, man fäster vid denne som man anser allsmäktige tolk af det offentliga ordets dekret, äro så öfverdrifna, att de måste blifva svikna, och i samma mån de svikas blir stämningen mot honom förvandlad, lika sangvinisk som den nyss varit lika surmulen blir den nu. Han betraktas vid minsta anledning som den der på ett ovärdigt sätt har svikit sin roll af sanningsvitne, det är icke långt ifrån att han blir utsatt för att anses ovärdig hvar hederlig menniskas aktning, han hedras med titeln skandalskrifvare, så fort någon känner sig träffad vare sig med rätt eller orätt.

Alla hans fel antaga utomordentliga proportioner, hans vårdslöshet blir ett brott, hans meddelsamhet indiskretion, hans tystnad uttydes som illvilja, hans tjenstaktighet anses som ett obegränsadt kapital, på hvilket hela verlden kan draga sina vexlar, och när det vägrar att göra tjenst beskylles han för lumpen egennytta.

Man ser således, att tidningsmannens lif både går i

Digitized by Google

moll och dur. Han får också lida för sina svagare bröders förseelser mer än andra, man sammanslår alla yrkesbröderna under en gemensam benämning, genusbegreppet murfvel, som fått betydelsen af öknamn genom de utsväfningar, hvartill de lägsta pressorganen gjort sig skyldiga. Då han dessutom icke arbetar på samma sätt som andra, anses han af de fleste slå dank. Allmänheten tror, att en tidning skrifves lika fort som den läses. Den anser vidare, att det icke behöfs något förberedande arbete för att skrifva en tidningsuppsats. Slutligen är samma allmänhet fullt och fast förvissad om, att då det icke behöfs någon examen för att komma in i en tidning, behöfs det heller ingen öfning eller någon slags förberedelse för att sätta sina tankar på papperet. Dertill behöfs på sin höjd några års flitig romanläsning, och sedan är tidningsskrifvaren färdig. När sådana åsigter kunna hysas och uttalas af för öfrigt ganska förståndiga menniskor, är det ju icke underligt, om namnet tidningsskrifvare tills vidare har en ganska dålig klang, om det också måste erkännas, att det ljuder vida bättre nu än för tio, femton år sedan. Det är heller icke underligt, om litet hvar anser det orimligt att ett inflytande så stort, som det pressen anses utöfva, skall anförtros åt personer utan all slags särskild uppfostran för ett så ansvarsfullt kall som det att svänga den kritiska ferlan.

Vi stå i en brytningsperiod, då såsom de med tiden missnöjda klaga, ingenting längre är heligt. Så börjar det också visa sig, att icke ens trycksvärtan längre håller färgen och att icke ens det tryckta ordet torde vara, hvad det ansetts vara. Det är bedröfligt men sant, att icke heller här allt är guld som glimmar, och att mycket, som står tryckt, icke derför är tillförlitligt. Det var vid första öfverraskningen öfver denna upptäckt, som tidningarnes och tidningsmännens aktier hastigt sjönko och sjönko djupt, men ju mera man hinner vänja sig vid det sorgliga faktum, att det som är tryckt icke eger något företräde framför det, som är taladt, ju säkrare bör man kunna hoppas, att man

Digitized by Google

lugnt skall kunna betrakta sin missräkning, om man också ännu af det tryckta ordet fordrar mera tillförlitlighet än af det talade.

Månne pressen har sjunkit? Det ser åtminstone icke så ut. Men det ser deremot ut som om på alla områden helt andra åsigter utbildades vid närmare bekantskap än när man blott på afstånd gör sina iakttagelser. Offentligheten hör till dessa områden, dit den stora allmänheten icke hittills fått sätta sin fot, annat än som skygg åskådare, som insläppes endast vid högtidliga tillfällen, när allt är i ordning för mottagandet. Deremot har det icke kommit i fråga, att den fått vara med om förberedelserna till mottagningen, det har varit förbjudet. Frimureriet och ordensväsendet har spelat sin roll äfven inom tidningsmannakåren. Kårandan börjar emellertid att slappas, det är ett af dessa tidstecken, som gå igen öfverallt. Åtskilliga af de nedärfda vördnadsfulla föreställningarna börja försvinna, äfven i hvad som rör författarskap. Det är denna revolution, som långsamt och mödosamt försiggår, som gör allmänheten villrådig i sina omdömen. I början äro också upptäckterna som man gör, sedan det mystiska halfdunklet börjat skingras, mycket nedslående. Man kan erinra sig, när man först såg teaterdrottningen på gatan, iklädd en uppfärgad klädning och med urblekta band i hatten. Hvad man led då, det lider allmänheten hvar dag, och något liknande denna krossade illusion erfar den äfven, då den får kasta en blick bakom en redaktions kulisser. Der finnas också pappkronor, som i lampskenet glänsa med förföriskt ljus, och bålde riddare och ädla hjeltar, som i hvardagslag vinda med ögonen och hafva puckel på ryggen. Och icke desto mindre äro dessa stygga vidunder författare till uppsatser, som klinga så bra. Allmänheten har numera rikt tillfälle att genom samtal med någon ur brödraskapet underrätta sig om pressens mysterier. Här afslöjas toaletthemligheter och blottas hänsynslöst brister och svagheter, som undgått alla läsare utom de kritiska förmågorna, hvilkas antal som bekant är mycket ringa, lika få-

Digitized by Google

taligt som antalet af kritiska klåpare är stort. Uppsatser, som hr X i sin enfald trott förestafvade af det varmaste intresse för saken, som i hvarje rad uppbäras af en personlig öfvertygelses värma, befinnas vara gjorda på beställning. Andra, som förefalla som opartiskheten sjelf, visas vara färgade af personliga antipatier och hemfalla under tryckfrihetslagens definition "vrängda framställningar till allmänhetens förvillande". Du behöfver bara skrifva en roman för att förtjena en liten förmögenhet, säger hr X till sin vän författaren med en afundsjuk blick på hans tärda drag. Författaren småler men svarar ingenting. Och hr X får strax derpå af en vän till honom höra, att denne Apollos och Musernas älskling använder ett halft dussin konceptpapper hvarje gång han skall sammanskrifva en af dessa små doftande och spirituella biljetter, som äro så improviserade, att man på dem vore frestad att tillämpa Kellgrens bekanta uttryck om de Bellmanska dityramberna, att de helgjutna frambrustit ur en lågande inbillnings sköte. Och hr X, som lefde i den lyckliga tron, att man skref en roman, nota bene om man hörde till de utvalda, lika lätt som hans hustru vispar till en crême. Hr X vill icke vara skeptisk, han har hört, att det är något mycket styggt, som man bör akta sig mycket väl för att bli, men han kan icke hjelpa, att han känner starka frestelser att blifva det. Och på samma gång vill kanske olyckan, att han får tag i en bok af Kielland, som gör ungefär samma afslöjanden angående embetsmännens allra heligaste, som han nyss gjort i redaktionsbyråerna. I förtreten slår han sig troligen på — det är det vanligaste, man kan nästan säga, att det är comme il faut nu för tiden — han slår sig på att tala om konstens förfall, om den öfverhandtagande materialismen, om bristen på djup sedlig öfvertygelse, om tidens sjunkande, om realismens vådor, om svartmåleriet i dikten, om bristen på religion, om hundratals intressanta och oangenäma saker, som visa, att *han* åtminstone icke ämnar göra några eftergifter åt tidsandan eller göra ackord med Kants kategoriska imperativ.

Digitized by Google

Och allt detta tror den naive hr X är fel och brister, som tillhöra detta sista decennium, när skamlösheten går på torra landet. Sedan den dagen är allt, hvad tidningar och tidningsmän heter, hr X en styggelse. Det är just från detta håll, farorna hota idealismen. Det är här man byter om öfvertygelser, här man tummar på åsigter, det är här, som sanningen lägges i Prokrustes bädd allt efter omständigheterna. Läsa tidningarna måste han naturligtvis, men de hafva ingen giftigare vedersakare än denne stränge moralist. Han utsträcker nästan sin antipati till allt, hvad författarskap heter, ja till allt hvad författare heter. Han kan aldrig förlåta geniet, att det behöfver arbeta för att åstadkomma sina mästerverk. Det är, anser han, en profanation af menniskans heligaste känslor, att han skall gråta eller skratta som ett barn åt det, som en annan beräknat, planlagt, med kall blod öfvertänkt. Han vill icke gå i denna snara, han vill icke vara med om att gynna geniet, om han icke får tro, att det i drömmen ser sina syner eller om han icke längre får tro, att dess idkare äro annorlunda beskaffade än vanliga dödliga. Ungefär på samma sätt som hans lilla Adolf tror, att det går till, när tuppen värper i hans abcbok d. v. s. på ett mystiskt öfvernaturligt sätt, på det sättet trodde hr X, att konstens skapelser tillkommo, på det sättet trodde han, att det tillgick att författa. Och nu hämnas han genom att icke vidare skänka literaturen sitt bistånd, när den så djupt svikit alla hans förhoppningar.

Det är en slags förbittring, sammansatt af en mängd sådana element som de här nämda, som åtföljer den stora publikens första inblick bakom författarskapets och offentlighetens kulisser. En afsmak för alltsammans, en hämdgirighet mot pressen, ett ringaktande af författarskapet utmärker den allmänna opinionen i våra dagar, då man mer än förr lärt sig inse, att äfven detta icke är omöjligt att lära och att det är möjligt att missbruka likasom allt mensklig.

När man sammanställer detta förakt med vissa andra förhållanden, som tyda på slafvisk undergifvenhet under pres-

Digitized by Google

sens omdömen, får man en besynnerlig tanke om allmänhetens konseqvens. Allmänheten citerar tidningarna som kungsord, tager deras uttalanden för goda utan närmare undersökning och anser deras omdömen till den grad afgörande, att det blott behöfs, att pressen mera allmänt förenar sig att göra en bok, en tafla, en politisk personlighet till skottafla för sina sarkasmer för att åstadkomma ett omslag opinionen, om också boken, taflan eller den politiska personlighet, som göres till syndabock, ursprungligen hade ganska stora utsigter att göra lycka.

Sanningen är, att pressen håller allmänheten i ledband, och att denna för att hämnas hycklar en utomordentlig likgiltighet för hvad tidningarna säga. Det är så man alltid tager igen skadan på tyranner, som man fruktar men lyder. Kan någonting vara mera betecknande för den fruktan, allmänheten hyser, än rädslan att nämnas i tryck på ett ofördelaktigt sätt och omvändt den barnsliga förtjusningen öfver att rosas i tidningarna, som vi redan vidrört? Och om man vill hafva ytterligare bevis på, huru förakt och intresse gå hand i hand hos allmänheten, är det nog att hänvisa till den ifver, hvarmed tidningarna slukas af samma personer, som aldrig annars tala om pressen och dess tjenare utan att rycka på axlarna. Hvem kan i närvarande stund undvara tidningar, och hvem underlåter dock att begagna hvarje litet tillfälle att hacka på tidningarna? Hör blott på vetenskapsmannen, som läst en oriktig notis om något, som faller inom hans vetenskapsområde. Med hvilken förtjusning han kastar sig öfver detta misstag, med hvilken naiv förundran detta misstag fyller honom! Att en tidning, till hvilken materialet samlas från tusen olika vidt skilda håll, icke kan eller har tid att kontrollera en liten notis, som fyller en sextondels spalt, är i hans tanke ett högmålsbrott, bevisar efter hans sätt att se ytlighet.

Detta dåliga lynne härrör naturligtvis deraf, att tidningen svikit hans förhoppningar, och huru högtflygande dessa äro, kan af detta exempel lätt inses. En tidning skall

Digitized by Google

vara — det ligger på djupet af allas tankegång, som resonera i dessa ämnen och beskärma sig öfver dylika småsaker — en tidning skall vara ofelbar; vare sig det gäller vetenskap eller konst, yrkesskicklighet eller högre politik, notiser eller filosofi bör en tidning vara ofelbar. Och midt under dagliga erfarenheter, att menniskor fela, att de insigtsfullaste bedraga sig och att hvarje räsonnemang öfverflödar på svaga skäl, rubbas af ingenting sådant allmänhetens sega fordran, att en tidning eller vi kunna gerna säga en författare — ty detta gäller lika väl författare i allmänhet som publicister — icke skall ha svaga skäl eller misstaga sig eller fela eller förlöpa sig. För hvarje anka, som utsläppes, för hvarje nytt misstag, som begås, en dygdig harm, liknande den fröjd, som fyller en pojkes hjerta, när hans skolmästare begått ett fel eller den underordnades sedliga förtrytelse öfver en förmans försummelser! Vi öfverlåta åt läsaren sjelf att döma, hvilken som här spelar den ömkligaste rollen, domaren eller den anklagade.

2.

De tidningar, som bäst hålla sig uppe i den finare publikens ynnest, äro de, som fortsätta traditionerna från pressens äldre dagar. Kunna de dertill under den gamla masken insmuggla något af det nya innehållet, är deras framgång gifven. Det är icke lätt att karakterisera dem med ett ord. Detta ord skulle väl då vara försigtigheten. Lättare är det deremot att beskrifva systemet. Man föreställe sig det symboliska uttrycket att gå som på nålar i konkret bild, och man har en sådan tidnings bild lifslefvande. Eller man kan uttrycka det så, att de hvarje morgon eller afton utföra den s. k. äggdansen, ett af de största konststycken, som finnas, och som består deri, att vederbörande med bibehållet danstempo akta sig för att söndertrampa en massa ägg, som läggas rundt omkring den olycklige dansören.

Det fins emellertid ingenting, som öfverträffar den menskliga konstfärdigheten, och icke ens denna uppgift öf-

Digitized by Google

verstiger dess krafter. Man vet också icke hvilketdera man skall göra, om man bör förargas öfver eller beundra tidningsstilens traditionella omsvep, valda ordalag och mystiska antydnigar.

Vissa regler gälla naturligtvis för denna stil. I kortaste sammanfattning lyder deras hufvudsumma så: återgif de flestes mening, sträfva efter en obestridlig auktoritet, som ingen kan stöta sig på. Sjelfva ordet de flestes mening är ett nonsens, och den fordran, som ligger i detta ord, en uppenbar orimlighet. Det är ingenting annat än att säga: låtsa som om du återgåfve en allmän mening, der någon allmän mening i sjelfva verket icke finnes, låtsa som om du framställde sådana ovederläggliga sakförhållanden som naturlagarna, der du tvärt om sysselsätter dig med så mångtydiga fenomen som samtidsproblemen. Om du någon gång besluter dig för att tadla eller få lemna fritt lopp åt tidningens agg mot en misshaglig person, gör det då med ett sådant eftertryck som om du gjorde dig till den allmänna rättskänslans tolk, var skarprättare och var det värdigt och med behag. Låt det se ut som om det icke funnes någon appell från den dom, du fäller, när du någon gång fäller en dom. Det är dock mera, när stort nödfall eller kristeligt hat så fordrar och saken icke utan fara kan undvikas, som domsbasunen användes och sabbaten brytes, och det är snarare för mycken fredlighet än för mycken hänsynslöshet, som utmärker pressen här hemma.

Fredligheten framgår också ur grundsatsen att vinna de fleste på sin sida. Att återgifva de flestes mening blir liktydigt med att icke återgifva någon mening alls eller blott en så svag eller i allmänna ordalag uttryckt mening, att alla kunna förena sig derom, så att till och med de fegaste kunna falla i förtjusning och de intetsägande förklara, att just detta var, hvad de alltid tänkt. Med hvilken andakt allmänheten lyssnar till dessa allmänna fraser och sedan använder dem som klingande mynt! Med hvilken andakt den med spejande öron söker uppfånga dessa otydliga ljud ur kritikens

Digitized by Google

orakelgrotta! Förtegenhetens och den upphöjda tystnadens politik har den s. k. sansade pressen allt mera måst följa för att förtjena namn af sansad. Allt närmare nalkas dock den tid, då denna tystnad och denna opartiskhet blifva en omöjlighet. Att tiga ihjäl misshagliga personer eller företeelser blir i längden lika omöjligt som att behandla dem som barnsligheter.

Steg för steg ser man också pressen lemna sin upphöjda domareståndpunkt och deltaga i dagens frågor som en af de kämpande. Äfven inom literaturen och konstkritiken börja de farbroderliga råden på att anses som en öfvervunnen ståndpunkt och den sak anses bäst, som har de bästa skälen att åberopa. Bäst och tydligast visar kanske den engelska pressens historia de olika stadierna på denna väg. Från början var området för tidningarnas verksamhet inskränkt till kungörelser och notiser, som meddelades utan alla kommentarier. Det nästa steget togs, när det engelska veckobladet Spectator företog sig att meddela sedelärande berättelser i allmänt resonnerande form. Stilen var ännu opersonlig satir, och personligheterna, som gisslades, typiska, ungefär som när man i våra tidningar gör sig qvick på hr Stockholms bekostnad.

Som en ännu större och mera genomgripande förändring måste det betraktas, när pressen började sysselsätta sig med parlamentets förhandlingar. Detta oerhörda tilltag väckte, som naturligt var, förtrytelse och harm hos de ledande männen på den tid, då det skedde, icke minst hos konungen sjelf. För den djerfve och mycket olika bedömde man, som gick i spetsen för denna reform, blef visserligen den omedelbara följden af hans djerfhet förföljelser och fängelse, men han utgick icke desto mindre som segrare ur en strid, der han hade konungen och de mäktige till motståndare. Hans namn var Wilkes, och hans person och historia spelar en högst betydande roll bland de politiska tilldragelserna på Georg III:s tid.

Digitized by Google

Det var äfven nu smakens fordringar, för hvilka man måste böja sig.

Ehuru dessa referat af det engelska parlamentets förhandlingar mestadels voro torra och icke så litet missledande, var betydelsen af Wilkes seger derför icke mindre. Den politiska arenan var öppnad för pressens kämpar, och en politisk afdelning erkänd som en integrerande beståndsdel i en tidning med anseende. På grundvalen af dessa medgifvanden växte pressens makt och inflytande. Med hvarje dag tillväxte allmänhetens anspråk, och de olika afdelningarna i tidningen inskränkte sig icke mera blott till de nakna faktiska redogörelser, som hittills varit vanliga. Hvarje tidning började snart taga parti och uttala en åsigt, hafva som det nu heter en bestämd färg och dermed också adressera sig till en bestämd publik, antingen den nu sökte denna bland de fattigare klasserna eller bland de mera välmående. Såsom organ för de lägre klasserna uppträdde dock pressen först sent in i vårt århundrade och största förtjensten att hafva grundlagt en folklig press tillkommer Frankrike och bland dess publicister kanske i främsta rummet Emile de Girardin.

Det blef slutligen nödvändigt att icke längre inskränka sig till en kritik af sakförhållandena men öfvergå till en kritik af personerna. Det skedde till en början med mycken tvekan: den gamla regeln hade varit att lemna personerna i fred. Men stundom lät det sig icke göra att skilja personen från saken, embetsmannen från embetsåtgärder, regeringshandlingen från den regerande, parlamentsbeslutet från de röstande. Vid denna stora tviste- och stridsfråga stå vi ännu. I närvarande stund utgör utan tvifvel frågan om personlighetens inblandande i debatten pressens mest brännande fråga. De gränser, inom hvilka ett sådant omnämnande bör ske, hafva varit mycket omtvistade, och de åsigter, till hvilka denna fråga gifvit upphof, hafva gått i vidt skilda riktningar. Den olika hållning, hvilken tidningarna till frågan intagit, har till och med lagt grunden till en indelning af tidningarna, i

Digitized by Google

det man allt efter deras olika sätt att behandla ämnena skilt mellan s. k. skandaltidningar, sådana som draga under sin domvärjo allt och alla, för hvilka således ingenting är för upphöjdt eller för privat att blifva föremål för kritik, icke kyrkan, icke statsöfverhufvudet, och å andra sidan de s. k. hederliga tidningarna, som så vidt möjligt är afhålla sig från personligheter och låta saken och saken ensam tala som det så vackert heter. En blick på pressen i våra dagar visar, att denna indelning icke längre håller streck. Tidningar, som berömma sig af sin opartiskhet och vilja räkna sig till den senare klassen, göra talrika undantag från regeln att icke införa personligheten i debatten. När frågan gäller offentliga män är man icke så noga som eljes, och numera behandlar man mycket mera ogeneradt än förr politiska motståndare. Principen är således redan införd, det är alltså blott den större eller mindre konseqvens, med hvilken den genomföres och den större eller mindre förbehållsamhet, med hvilken den tillämpas, som utgör skilnaden. Hvad skandalskrifveri i den gamla bemärkelsen af ett ingående på personligheten beträffar återfinnes det i alla tidningar, ehuru uttrycken, der man vill gifva sig sken af stränga och gammaldags grundsatser, äro så väl afvägda, att ett oöfvadt öga lätt tror sig finna en skilnad i innehållet, der skilnaden blott består i formen. Härmed har också principen att skona personligheten öfvergått att blifva en täckmantel för missbruk, i verkligheten kringgås den oupphörligt, medan den åberopas för att förläna vissa af pressens organ en öfverlägsenhet öfver andra och ett högre anseende än dessa. De förtäckta anfall, som dessa företaga mot politiska motståndare, segla under en falsk tolerans' flagg, som göra dem vida farligare än om anfallen hörde till ordningen för dagen och gåfvo sig ut för hvad de äro, subjektiva tycken.

Man måste derför på det lifligaste önska, att alla pressens organ ville aflägga den fula ovanan att framställa ett subjektivt omdöme med objektiv säkerhet och med en hög-

Digitized by Google

tidlig och afgörande ton, som om några motsatta synpunkter icke funnes.

Klarast framträder orimligheten i denna upphöjda ofelbarhet vid de icke så sällan förekommande tidningsgrälen. För en humoristisk åskådare är det icke möjligt att utan ett leende följa de olika parternas uttalanden, bägge präglade af samma tvärsäkerhet i hållning, samma högtidliga domaremin. Hvad som döljer sig under denna till utseendet så opartiska yta, visar sig också, när t. ex. allmänna opinionen i en viss fråga är så stadgad, att frågans motståndare äro i en gifven minoritet. Tonen närmar sig då mera den vanliga samtalstonen, som icke skyr kraftuttryck, omdömena blifva då mera djerfva och oförbehållsamma. Är man deremot icke så säker på en gynsam stämning för vissa idéer, låter man dem blott komma fram på omvägar eller på mera neutrala och fjerran liggande områden. Så är det t. ex. icke omöjligt, att en tidning i sin utrikesafdelning gör sig till talman för åsigter, som i dess inrikesafdelning motarbetas, ja inkonseqvensen går stundom så vidt, att man har exempel på tidningar, som äro republikanska till sina sympatier i den förra och konservativa i den senare.

Så länge pressen betraktar sig som en opersonlig myndighet och redaktionen anser sig som en solidarisk enhet och icke som en samling af personer, hvar och en med sin individuella åsigt, om också förenade i ett gemensamt allmänt syfte, så länge pressen önskar åt sig bibehålla rollen af den allmänna opinionens tolk och rådgifvare i stället för uppgiften att tjena som språkrör för en mängd olika uppfattningar, så länge invecklar den sig också i sjelfmotsägelser utan hjelp. Olägenheterna för *tidningsskrifvaren* af redaktionens sammanhållning och stränga anonymitet äro icke de minsta bland de svårigheter, som åtfölja systemet. Är förf. en stor talang, hafva hans anonyma tankar, som många exempel visa, åratal igenom kunnat sysselsätta allmänheten utan att hans namn och dermed också hans personlighet blifvit känd och beundrad af någon utom den trånga krets,

Digitized by Google

som tillhör de invigda. Hans anspråkslöshet må vara så stor som helst, så mycken ärelystnad har han i alla fall, att detta måste kännas påkostande. Har han en mera utpräglad orignalitet, blir denna vingklippt. Det är nämligen icke han, som talar i den osignerade artikeln. Det är en hel redaktion, som med all säkerhet icke går in på hans individuella åsigter, om han har några mera utpräglade sådana.

Målet för den unge tidningsskrifvaren blir således att icke blottställa sig och att icke utmärka sig. Hvad skulle det tjena till att göra det senare, när han ingen tack har för hvad han kan uppfinna, uppsatsen öfverlefver i alla fall ej dagen, och med hans namn blir ej hans tanke förbunden. Hvad det förra beträffar, att kompromettera sig, vore han kanske ej så rädd derför, om det blott gälde hans eget skinn, men saken gäller hans redaktör lika mycket som honom sjelf, och alla hans kamrater dessutom. Under sådana förhållanden skrifver han medelmåttigt och dessutom icke med godt samvete. Än kommer en spöklik frestelse att i skydd af anonymiteten gå ifrån sin öfvertygelse för att behaga sina förmän, än ett lika oemotståndligt begär att kasta försigtigheten öfver bord och tala rent språk, något som alltid förr eller senare hämnar sig antingen genom censur i manuskriptet eller ännu värre genom efterräkningar längre fram, när hans ord står der tryckt och med trycksvärtans oåterkallelighet ropar ut hans mening öfver hela landet. Än framträder frestelsens Proteusskepnad som böjelse för nådigt gyckel eller obarmhertigt spegelfäkteri, ty ingen får veta det, intet öga genomskådar redaktionens kulisser.

Åtskilliga förhållanden tala för att anonymiteten i vissa fall bör bibehållas. Men att dessa fall böra inskränkas, och att det, som nu är undantag, nämligen artiklarnas signering, gjordes till regel, derför kan intet hållbart motskäl anföras.

Anonymiteten i och för sig är icke heller roten och upphofvet till det onda. Tidningens sega fasthållande af en traditionel ståndpunkt, äfven när denna icke mera öfverensstämmer med en ny tids fordringar eller med en förändrad

Digitized by Google

redaktionspersonals åsigter, publikens barnsliga missnöje med sin tidning, om den talar ur en annan ton än den vanliga och omfattar ett nytt intresse, den falska konservatism och den falska principtrohet, som förhindrar utvecklingen och lärdomen af lifvet, det är denna, som öfvergått till dogm, och som göder jorden för ogräset inom pressen. Likasom öfverallt är det äfven här frihetens sak, som är framåtskridandets.

3.

De åsigter, vi ofvanför uttalat, äro som man lätt kan märka, ganska radikala. Vi hafva förordat ett sakernas tillstånd, der hvarje tidningsskrifvare, som hedrades med sin redaktions förtroende tillräckligt för att vara anställd som medarbetare, som en följd af detta förtroende egde vidsträckt rättighet att i tidningen uttrycka sina egna åsigter och i och med förlusten af denna rättighet äfven skildes från redaktionen. Vi hafva utom ett personligare och subjektivare skrifsätt förordat ett innehåll, som mera sysselsatte sig med de allmänna frågornas upphofsmän och deras afsigter med påyrkade reformer än med de allmänna frågorna in abstracto och principielt. Inom den lägsta och mest karaktärslösa delen af pressen är denna frihet, som vi förordat, redan nu en verklighet, och har der burit frukter, om hvilkas art och beskaffenhet man kan döma till följd af trädets underhaltiga beskaffenhet. Reformen, i sig sjelf nyttig och nödvändig, har derigenom satts i misskredit. En stor del af dessa tidningars spridning och deras inflytande kan tillskrifvas den praktiska klokheten i denna manöver, som gör deras stil lättläst och tilltalande, medan den andra mera allvarliga och sansade delen af pressen har en tung och tråkig stil.

För att icke helt och hållet öfverflyglas måste de tidningar, som ännu icke följt exemplet, göra det. Och att de förbereda detta steg, derpå tyda deras inkonseqvenser, som vi i det föregående antydt.

Digitized by Google

Man kan således förutspå en framtid, då de offentliga organen ingripa i det verkliga lifvet mycket mera närgånget än nu. Det återstår då att tillse, om varningsropen mot pressens öfvergrepp — så kallas alla försök i den antydda riktningen — och olycksprofetiorna med anledning af ett fortsatt följande af denna väg äro berättigade.

Genom att studera utlandets press kunna vi göra oss en någorlunda klar föreställning om hvad framtiden äfven för oss bär i sitt sköte. Det är ett kaos af meningar, ett tummel af mot hvarandra kämpande åsigter, som denna tafla framställer. Frågan, som bör besvaras, är en fråga, som redan länge dryftats här hemma, om icke sanningen under denna problemernas tidsålder, som redan ingått, kommer att taga skada, och om icke all blygsel och anständighetskänsla kommer att sopas bort vid detta blottande af alla afgrunder och detta sönderslitande af alla slöjor.

Jag ämnar icke bestrida, att icke detta kommer att åstadkomma stora förändringar i vårt sätt att tala, ja till och med i vårt sätt att tänka. Jag tycker mig redan märka, att man icke längre finner i den nuvarande yngre generationen samma grannlagenhet som förr, samma ängslan som förr för det expressiva ordet, för den drastiska bilden. Att åtskillig grannlagenhet, som förefaller oss fullt naturlig, också skall komma att försvinna, är väl också antagligt. Jag ämnar icke förneka, att det tjugonde århundradets menniskor komma att anse mycket som tillåtet, som vi icke kunna drömma om, likasom jag vet, att vår tids unga dam utan betänkande nämner näsduken med sitt rätta namn, hvilket Ludvig XIV:s tids damer skulle ansett mycket opassande. Att hennes oskuld är lika stor som deras vågar jag påstå med lika stor visshet, som jag tror mig kunna försäkra, att om en tid kommer, då adertonåriga feminina rosenläppar icke behöfva begagna någon omskrifning för det vi skygt benämna inexpressibles, egarinnan till dessa icke skall behöfva blygas för jemförelsen med vår tids unga flicka. Faran för oskulden och renheten är icke stor, om också tonen

Digitized by Google

blir friare, och man skall ha läst sin historia bra litet eller bra illa för att icke veta detta. Faran för karaktären är också öfvergående. Det är blott, när friheten är ny, som den missbrukas. Man tröttnar också snart att öfverhopa sina motståndare med osanna och hätska tillmälen, om man också vid första medgifvandet att fritt få uttala sitt hjertas mening missbrukar den beviljade yttrandefriheten. Låtom oss betrakta, om det är så helt beställdt med motiven hos dem, som förargas så mycket öfver pressens frispråkighet. Månne icke en god del afundsjuka och fåfänga ligger bakom deras förargelse öfver oppositionen? Det är många, som af personliga skäl skulle föredraga, att sanningen vore en gång för alla bestämd och oföränderlig. Ty på detta vilkor kunde de sjelfve hoppas att för evigt qvarstå på samma obestridda ståndpunkt som förr, när de voro en ny tids morgonvakna härolder. De, som hafva sett sin bästa tid och stå qvar med tomma händer, medan skördearbetet omkring dem fortgår och inhöstar nya frukter, utgöra ingen liten skara. Omöjligheten att nedtysta oppositionen kännes för desse och för de fleste menniskor för öfrigt som en verklig olycka. I stället för att klaga och förfasa sig häröfver, vore det emellertid bäst att taga saken kallt, helst ingenting är vissare än att man icke mera får tillbaka den tid, då en åsigt var, hvad man kallar allmänt antagen eller då den icke på något håll väckte opposition. När oppositionslusten icke längre kan förvisas ur verklighetens faktorer, borde man derför hellre än dessa gagnlösa jeremiader försöka det enkla medlet att taga med den i räkningen som ett nödvändigt ondt, om man icke kan betrakta den på annat sätt. Ofta kan äfven denna öfverdrifna ömtålighet för opposition bevisa svaghet i öfvertygelsen, och att man icke känner sig säker på sin sak, om den icke hör till de slags sanningar, till hvilka hela verlden i en enstämmig kör sjunger ja och amen. Men en invändning af farligare beskaffenhet kan framställas. Vi hafva sparat den till sist, derför att den är svårast att besvara och verkligen innehåller ett sken af sanning. Den ly-

Digitized by Google

der ungefär så: hvad betyder denna eviga strid, en strid, som likasom våra barbariska förfäders nappatag i Valhall blott slutar på aftonen för att börja den följande dagen? Hvad betyder denna kamp, der man icke ser mot något mål af hvila eller något slut i frid? Hvad betyder den om icke stridsifver eller blodtörst? Är icke pressen med sina partiförgreningar och sitt eviga käbbel en representant för tiden, som är ond, tidens onda ande, som är oro utan mål, missnöje utan orsak? Är icke sanningen en och borde den icke vara segerrik? Hvad skall man då säga, när man ser alla dessa sanningsvitnen, som förkunna de mest motsägande evangelier? Skall icke dessutom respekten för sanningen försvagas och försvinna, när så mycket lögn får ostraffadt utspridas? Och hvad *blir* slutligen sanning, när hvar och en af dessa evangelier ger skäl för sig, hvilkas grundlöshet åtminstone icke den olärde kan genomskåda?

Med dylika argument söker man öfvertyga oss, att vi stå på det sluttande planet mot ett nytt barbari, öfvercivilisationens barbari med namnet skepticism. Om man såsom vårt tidehvarfs kännetecken framhöll relativiteten, vore man imellertid sanningen bra mycket närmare. Det är på förvexlingen af skepticismen och relativiteten, på förvexlingen af orden "förneka" och "tro med vissa inskränkningar" som många villfarelser bero. Att "tro med vissa inskränkningar" är ännu icke att förneka. Denna felaktiga slutsats gör t. ex. pessimismen, när den säger, att derför att ingen lycka är oblandad och himmelsk, lyckan i allmänhet ingenting duger till. Så vill man också göra sanningen oduglig, derför att den icke är universell. Men dermed att en sanning är relativ eller att den gäller inom ett visst område, t. ex. blott för vissa personer, är ingalunda förnekadt, att den icke inom detta område har full giltighet, är ett moraliskt bud, hvars öfverträdande straffar sig lika visst som dess iakttagande belönar sig. Det är också ingen, som tviflar på dess praktiska giltighet inom det område, för hvilket den gäller. Det är blott på sanningen som på en gång universell och kon-

Digitized by Google

kret, som vårt slägte har svårt att tro. De sanningar, som ega en axiomatisk prägel, hafva nämligen det felet att vara lika ointressanta som de äro påtagliga. Och den sanning, som passar för alla stånd, åldrar och lefnadsförhållanden, är verkligen af en så enkel beskaffenhet, att den icke erbjuder särdeles rikt utbyte. Det är verkligen svårt att tro på uppriktigheten hos dem, som försäkra, att förlusten af tron på ett för alla gemensamt ideal gör menniskorna olyckliga. Svårt är att inse, hvari den giftiga ingrediensen i den lära skulle bestå, som undervisar oss, att det, som är lycka för en, det är olycka för en annan. Det fins ett oskuldens tillstånd, som vissa naturer aldrig vilja förlora, men som dock erbjuder bittrare missräkningar än hvarje annat mera framskridet stadium.

Det är derför intet fel, om den andliga matsedeln bjuder på olika rätter allt efter de olika matsmältningsorganens beskaffenhet, det ville här säga allt efter vår olika bildningsgrad och förmåga att njuta. Denna är, som vi alla torde veta, eller kanske — denna är, som de flesta icke torde veta, mycket olika. Det som för den obildade är höjden af förfining och kanske står på gränsen till läckerhet, som han icke kan njuta mycket af utan att må illa, är för den bildade kanske hvardagsmat, som lemnar mycket öfrigt att önska. Läckerheterna för det ena matlaget äro simpel föda för det andra. Att hvar och en från sin ståndpunkt och i enlighet med sina lefnadsvanor dömer grannens kost, deri ligger ingenting ondt. Hvar och en prisar sin vattvälling, som det gamla ordspråket lyder, och bland sina närmaste bordsgrannar finner han med all säkerhet en tacksam och andäktigt lyssnande åhörareskara. Är icke detta indifferentism i stället för lefnadsfilosofi, skall man fråga. Har ingen lifsåskådning något värde framför en annan, då är det ju också bäst att lägga händerna i kors, hvad tjenar det då till att hålla tal? Dét är alldeles tvärt om just dessa förhållanden, som innebära den kraftigaste maningen att se upp med valet af sin föda. Det är nu man börjar sköta sin and-

Digitized by Google

liga helsa och välja sitt umgänge, sin andliga krets. Just detta innebär trohet mot traditionen, kraft och insigt att fasthålla vid det för mig bepröfvade, vid det för mig helsosamma, eller om man stöter sig på det materialistiska uttrycket, låt oss hellre säga vid det för mig som välsignelserikt befunna. Denna individualiteternas allt mera framträdande fordran på en för dem afpassad diet är det, som pressen med sitt brokiga vimmel tillmötesgår. Den fyller sin uppgift bättre i den mån den fullt och rikt kan ge uttryck åt den publiks tankar och känslor, som den tilltalar.

Länge skall det dock utan tvifvel dröja, innan det blir klart för menige man, att hvarje åsigt har sin grund i särskilda lefnadsförhållanden, som utvecklat den, och att frågan gäller icke om den eller den åsigten är rätt, ty rätta äro de alla i den mening, att de stöda sig på en individuell erfarenhet, men att frågan gäller, om den eller den åsigten verkligen öfverensstämmer med lifvets och verklighetens fordringar, ty likasom det fins födoämnen, som för tillfället nära men på längden undergräfva organismen, så finnes det åsigter, som förstöra lifsverksamheten.

Deremot är det icke sant, när man säger oss, att atmosferen är oren, ja till och med förgiftad, derför att det blåser olika vindar i olika luftlager eller att den af samma skäl är omöjlig att lefva uti. Att fordra, att samma jemna passadvind ständigt skall blåsa, det visar obekantskap med lifvets lagar, med lyckans vilkor, med ungdomens mod, med kraften hos ett slägte, som kan öfverlefva till och med stormarna. Ty organismens stora hemlighet är, att dess förluster omsätta sig till vinster, att dess nederlag förvandlas till segrar, och så är också lifvets hemlighet ett mystiskt varde ur kaos.

Digitized by Google

Konstakademien, konstföreningarna och konsten.

Af Georg Nordensvan.

Akademier ha i vår tid ej något öfverdrifvet godt rykte om sig, och ett konstverk, som blir kalladt akademiskt, är i och med det samma så god somt utdömdt. Man har då genast klart för sig att det är tråkigt, ointressant och opersonligt, och ofta att det är gjordt af en medelmåtta, som arbetat sig fram till en viss skicklighet i handtverket.

Redan Egron Lundgren — som visste hvad han skref och som visste hvad konst var, — uttalade sig emot akademier. Han påstod rent ut att dessa haft allt annat än välsignelsebringande följder för konsten. Många röster ha sedan Lundgren nedskref sin åsigt höjt sig mot konstskolorna och det på skarpaste allvaret. Man har påstått, att de hindra en naturenlig utveckling hos den unge, att de döda hans fantasi och hans friska känsla, då de tvinga honom att år efter år kopiera de samma dödande tråkiga antika gipser om och om igen och sedan teckna efter lefvande modell, hvilket kan bli ett handtverk äfven det i längden. Man har påvisat huru afgjordt skadligt det måste vara för en ung frisk vilja att få till skolmästare en gammal konstnär, som fått sin lärareplats såsom en slags ålderdomspension och hvars teorier och teknik kanske tillhöra en längesedan förgången tid.

Om läraren är ung och är ett barn af sin tid, då måste umgänget med honom och det inflytande, han gifver, vara af stor nytta för de unga. Men hemma i Stockholm förekommer det så godt som aldrig att en ung konst-

Digitized by Google

när samlar omkring sig elever. Perséus har varit ett undantag i detta fall, men så var han också det enda.

Våra konstnärer äro, som bekant, nödgade att utvandra, om de vilja hålla sig uppe såsom konstnärer. Stanna de från början hemma, så är oftast deras konstnärsskap dömdt till undergång, och vända de hem efter ett par eller några års vistelse utomlands, så är det ytterst vanligt, att de småningom slappna till och gå baklänges. Och detta kan ske med stora steg. Men de ha då kanske ett namn och de få gerna fortfarande heta "vår utmärkte mästare", fast mästerskapet är utsinadt och talangen jordad.

Det vore både hårdt och orättvist att yttra dylika ord som någon förebråelse mot dessa män. De bästa motiv kunna ju ha fört dem tillbaka till hemlandet, och i sin saknad efter gamla Sverige ha de kanske glömt, hvilka förhållanden som äro rådande inom konstverlden hemma. Och de ha vändt hem i hopp att kunna höja den, att måla för sina landsmän och att måla sitt eget land, hellre än att täfla med främmande konstnärer i att framställa en främmande natur.

Att de ej kunnat hålla sig uppe, hvems är felet? Det är ingen lätt sak att utveckla sig och gå framåt, då man ej omgifves af lif, af täflan, som man blifvit van vid ute vid de stora konsthärdarna. Der fans det målare i tusental och der gjordes taflor i oändlighet. Der funnos visserligen charlatáner, som hade namn, och der gälde det konstlade och för stunden moderna ibland som äkta vara. Men lif var der i konstverlden, det låg i luften att man skulle arbeta, sträfva utan rast och ro, öfvervinna de allt mer hopade svårigheterna, öfverglänsa de tusentals medtäflarne, som oupphörligt strömmade till från verldens alla hörn. Konsten var der aktad högt — kanske allt för högt — och med konstnären bedrefvo folken ett afguderi, som kunde tę sig rent af löjligt ibland — men detta måste ju stärka modet och kraften och öka tillförsigten hos en hvar konstnär, som med allvar grep sig an och som trodde på sin kraft.

Digitized by Google

Der visste en hvar att hans arbete skulle blifva förstådt, der kunde man våga sig fram med något nytt, och intet var så djerft att man ej der kunde ställa fram det till granskning. Der kommo också fram konstalster af de mest skilda slag och med användande af de mest olika tekniska förfaringssätt. Der var mycket barockt och omöjligt eller öfverdrifvet, men alltid växte det fram något godt ur äfven de mest ensidiga försök. Der hade man ständigt konstverk att se och bilda sin åsigt om, der eggades man för hvarje dag som gick af goda arbeten och af dåliga — ej öfvervägande af det senare slaget — och äfven utan att man sjelf tänkte derpå, så rycktes man med i den nära nog feberaktiga arbetsifvern.

Ty der ute lärde man sig att arbeta. Der var det ej som hemma, att man hyste djup högaktning för sig sjelf, om man målat fem timmar om dagen, uppehåll och akademiska qvarter inberäknade. Och der lade man sig ej till ostörd hvila på sina lagrar, så snart man lyckats vinna några dylika, utan de gamle, ansedde, medaljerade och verldsberömde konstnärerna stodo vid sina stafflier dagen i ända, arbetande på att hålla uppe sitt vunna rykte i täflan med alla yngre krafter, som oupphörligt sträfvade att göra dem platsen stridig, den plats de intagit såsom tidehvarfvets främste inom den bildande konstens verld. Konstnärens tid är ju ej delad mellan arbete och nöje, utan arbetet är ju hans bästa nöje, och när det slutar upp att vara det, då är han ej heller konstnär längre.

Men att arbeta med lif och fröjd der ute, der konsten är stor och kan våga sig i dust med verkligt stora uppgifter, det är något helt annat än att bo hemma i Sverige under de förhållanden, som för ögonblicket äro rådande der, och måla småtaflor för konstföreningarna.

Nu är det också en annan sak, som är svår att gifva sig in på, derför att den lätt kan misstydas och se ut som ett försök att förringa förtjensten och söka fel hos personer, som äro värda all aktning. Det är att en konstnär lätt

Digitized by Google

frestas till att bedraga sig sjelf angående djupet och omfånget af sin talang. Han är ung och han är ärelysten, allt går honom väl i händer, och då han lemnar fosterlandet för att utbilda sig på främmande botten, så vet han hvilka stora förhoppningar man fäst vid hans person.

De arbeten, djerfva, ungdomliga verk, han under sin första entusiasm sänder hem, göra honom kanske till en ryktbar man i sitt hemland, ty konstnärer kunna vara profeter i sitt fädernesland. Men huru ofta se vi ej att han i och med dessa första alster uttömt sin talang, att han sedan gör ingenting annat än upprepar sig sjelf.

Att ha fått en medalj vid någon utställning betyder i sjelfva verket bra litet. Med den följer intet patentbref på storhet — lika litet som kungliga medaljen hemma vid akademien gör eleven till konstnär.

Den opposition, som gifvit sig luft emot akademierna har, i hvilket land den än uppträdt, varit af god verkan, för så vidt nämligen att gensagorna riktats mot institutionerna sjelfva, mot förlegade åsigter eller kotterianda, och ej tagit till mål att angripa enskilda personer, som bundna af inrättningens lagar kanske ej fylt det hopp, man en gång ställt till dem, men som kunna till sin ursäkt anföra sjelfva den ställning, de innehafva. Låt oppositionsmannen få makt sjelf, och han skall troligen sluta med att gå beskedligt inom skacklorna.

Akademien för de fria konsterna i Stockholm har visst aldrig arbetat ostörd af oppositionsmän. Och detta förhållande är helt visst välgörande, ty om publiken hvisslar, somna åtminstone ej de uppträdande, lika litet som när applåderna skalla.

Jag vet ej, huru det konstnärsslägte, som nu kallas det gamla, betraktade akademien i sin ungdom. Men hos de yngre — om de yngsta är här alls ej fråga — af *våra* dagars konstnärsslägte står nämda läroverk ej särdeles högt.

Digitized by Google

Det har nära nog blifvit ett mod att nedgöra "inrättningen" hemma. Många ha tänkt och talat så mycket om hur detta läroverk är ordnadt och hur det borde ställas, andra ha af enskilda orsaker blifvit förbittrade på dess stadgar eller på det oblida öde, som hindrat dem sjelfva från att få det understöd eller det medhåll, de hade rättighet att få. Huru som helst, missnöjet är allmänt, *för* allmänt till och med i ty att i anfallen instämma äfven de, som på akademiens bekostnad lefvat sina rundliga år hemma och i utlandet och som ha skäl att vara tacksamma både mot institutionens stadgar och mot dess ledande män.

Det är klart att de, som arbetat sig fram trots akademien eller bredvid denna, skola med oblida ögon se hela läroverket och tala med ett visst förakt om dess monopol på att frambringa konstnärer. De gifva då också skäl för sina åsigter om skolans ringa betydelse i förhållande till hvad den kostar, de räkna upp dem, som af en eller annan orsak lemnat läroverket innan de genomgått det samma i vederbörlig ordning, och man finner att just namnen på dessa äro namn på de mest löftesrika och mest sjelfständiga talanger, vi ega. De omtala historier och smådrag från lifvet inom akademieväggarna, karaktäristiska för den uppfattning, enligt hvilken den som lemnar skolan äfven öfvergifver konstnärsbanan, de tala om herr X. som blifvit förespådd döden genom hunger, om han ej väntade tåligt tills han blefve försörjd af akademien, eller om huru Z. tillråddes att välja en annan lefnadsbana, då han frivilligt undandrog sig det skydd och den omvårdnad, som läroverket egnar sina skyddslingar.

Åt allt det der skrattar man, men man håller sig fullkomligt allvarlig, när talet faller på sjelfva akademiens inrättning, och då händer det gerna att någon af yttersta venstern talar om, hur onödig hela akademien är och försäkrar att den största tjenst denna kunde bevisa den svenska konsten vore om läroverket upphörde att vara till, på de vilkor nämligen att de summor, som nu utgå till akademien,

Digitized by Google

skulle på ett eller annat sätt komma de konstidkande till godo i form af pensioner och stipendier.

Han nämner Norge och Finland, två länder, som ej ha akademier men som lika fullt ha dugtiga konstnärer. Och dessa ha alls icke gått förlorade för sitt fosterland, fastän de gått i utländska skolor. Något inhemskt läroverk ha de säkert aldrig saknat eller längtat efter.

Det sägs att hvarje lärjunge vid Stockholms akademi kostar staten 800 kronor årligen, och mer än en elev har funderat öfver något sätt att komma åt de der 800 kronorna, — i synnerhet ha hans tankar gått åt det hållet, om hans anlag varit sådana att läroverket ej förmått utveckla dem utan han blifvit tvungen att gå sin egen väg. Ty sådana anlag finnas.

Akademien har i årligt anslag mellan 70 och 80,000 kronor. Deraf utgingo år 1881 till lärare inemot 29,000 kronor; större delen af det öfriga användes till betjening, modeller, belysning, reparationer och dylikt.

De ordinarie professorerna äro 7, dessutom 3 lärare — i antikritning, perspektivlära och konsthistoria, — och för närvarande 8 viceprofessorer.

Lärjungeantalet var åren 1873—77 i medeltal 87 om året — den förberedande skolans ("principen") frånräknade. Under åren 1867—82 voro de i medeltal 79.

Medeltalet af de elever, som lemnat akademien, är under de senaste nio åren 20 för hvarje år. Häruti inräknas de som dött eller öfvergått till andra yrken etc. Anser man studierna vid akademien böra upptaga en tid af 5 år, så kan man säga att omkring 12 elever hvarje år lemna läroverket efter att ha genomgått det. Alltså 12 nya konstnärer för hvarje år.

Oppositionsmannen är genast framme med invändningar. Tolf nya konstnärer om året! Antag till och med att detta antal vore öfverdrifvet, fastän det är läroverkets styrelse som uppgifvit siffran, så må man likväl ha skäl att fråga: hvad lefva de på, alla dessa, som lemnat det prak-

Digitized by Google

tiska lifvet för att idka konstens sträfsamma lek? Om de ej äro ekonomiskt oberoende, hvad skola de då lefva på, sedan de kommit ut i verlden?

Akademien underhåller ett par, ger dem 300 kronor årligen i 3 år under akademitiden, ger dem sedan ett eller två tusen, medan de vänta på resestipendiet, och om de uträttat något under denna väntan och om det stora stipendiet blir ledigt i läglig tid, då äro de säkra för sin existens under åtskilliga år, 5 eller 6, medan de uppbära en årslön af 3,000 kronor.

Men huru många kunna få stora stipendiet? För att ha rättighet att söka det skall man ha fått kungliga medaljen, men mången, som för länge sedan förvärfvat denna medalj, väntar ännu i dag på stipendiet och får nog vänta derpå till döddagar, i synnerhet, om han varit djerf nog att skaffa sig medel att resa utrikes, *innan* han fått det, och i all synnerhet om han visar någon benägenhet att draga sig fram af egna krafter. Ty i sistnämda fall *behöfver* han ju intet understöd.

Smärre stipendier (om 3,000 kronor för ett år, om 1,000 kronor o. s. v.) kunna tilldelas ett par af de vid läroverket fullärda.

Men de öfriga? Och de som haft ett tillfälligt stipendium men ej längre ha det?

Några ha lyckats komma i ropet och de få sälja sina taflor till enskilda eller utomlands. Andra ha sina beskyddare eller lyckas skaffa sig tillfälle att flytta ut, helst naturligtvis till Paris, der de kunna studera men sällan kunna förtjena något i klingande mynt. Andra åter förblifva hemma, stretande efter bästa förmåga att hålla sig uppe. Och de måla för konstföreningarna.

Att bli konstnär är en svår sak, men att komma in på konstnärsbanan är nu för tiden allt för lätt, och mången gosse, som ej lyckas öfvervinna elementarskolans svårigheter, tröstar sig med att han kan bli målare, och så låter han sina små teckningsanlag bestämma öfver sitt lif. Och

Digitized by Google

anlag för teckning ha de flesta; alla barn rita gubbar på hvar papperslapp de komma öfver.

Men att *kunna* utbilda sig till målare är en helt annan sak än att bli en verklig konstnär, — eller borde åtminstone vara det. Den hvars anlag äro så utpreglade — och så ensidiga, att han *måste* bli konstnär och ingenting annat, om han skall bli något, han har skäl att slå in på konstnärsbanan. Äfven om han ej eger ett öre, skall han ändå nå ett stycke fram emot sitt mål, blott han har kraft och har lit till sig sjelf.

Man har förebrått vår akademi, att den gör tillträdet till konstnärsbanan så lätt, att den uppammar massor af målare, hvilka landet sedan ej kan föda utan som bli förvisade eller rent af förskjutna.

Det är deras eget fel, kan man säga, om de ej kunna hålla sig uppe. "Menniskor med talang dö ej förr än de sjelfva vilja dö." Och en målare har ej mera svårt att slå sig fram i kampen för tillvaron än hvilken annan yrkesman som helst.

Och lika litet som andra har han rätt att fordra understöd eller medlidande. Man ger så ofta staten skuld för en konstnärs fall. Fosterlandet har uppfödt en historiemålare, säger man, nå väl, hvilka monumentala uppgifter har då detta land att erbjuda åt mästaren? Skall fosterlandet låta honom gå under — eller skola andra länder skörda frukten af hvad vi kostat på honom?

Visserligen vore det ju godt och väl, om staten hade stora och många uppgifter för konstnärerna, men detta kunna de knappast fordra af ett fattigt land, och de måste foga sig sådana förhållanden nu en gång äro.

Att det svenska målareslägtet förökar sig i en förfärande grad är en iakttagelse, som man är i tillfälle att göra vid hvarje besök i någon konstutställningslokal. Och derför att man var så säker på att det fans för många målande män och qvinnor i Sverige liksom i andra länder, derför väckte det stor förvåning, när akademiens styrelse för ett år sedan

Digitized by Google

förklarade att det alls ej var någon fara för öfverbefolkning inom konstnärsverlden. (Se akademiens utlåtande med anledning af statsrevisorernas betänkande 1883).

Ju flera som försöka sig på konsten, — tyckes man tänka — dess bättre. De som ha styrka att sjunga solopartierna, träda alltid förr eller senare fram ur körens leder, och ju större kören är, dess flera äro de som tränga sig fram ur den.

Men de stackars korsångarne, hvem tänker på deras öde?

Nog går det an, så länge de äro unga och taga hela tillvaron gladt. Då måla de taflor i dussintal och sända dem rundt kring rikets alla konstföreningar, äro med öfver allt och göra sig påminta vid hvarje möjligt tillfälle. Bli de ej af med taflorna, så låta de dem komma igen vid hvarje nytt inköp. Till slut lotta de bort dem högtals eller sända dem till någon auktion, der de slumpas bort för vrakpris.

Men de ledsna på detta snart nog, och så bli de sådana der målare, som gå och tala illa om de maktegande och anse sig ha blifvit bedragna på den framtid, de drömt sig. Eller också få de någon plats som embetsmän.

Angående professorsplatserna påpekade akademiens styrelse i sitt utlåtande till riksdagens revisorer 1883, huru de vid akademien anstälda ej böra ansträngas allt för strängt utan tvärt om måste ha ganska litet att göra, och att akademien hellre bör hålla sig flera professorer med mindre löner än ett färre antal, som då kunde aflönas bättre. I sist nämda fall skulle nämligen professorslönen blifva endast en pension och platsen en reträttplats, äfvensom konstnärerna naturligtvis skulle förslitas, om de alltför mycket måste göra tjenst som lärare.

Att de konstnärer, som stå i sin fulla kraft, ogerna vilja bosätta sig i hemlandet för att utbilda elever, är i det hela ganska naturligt, då man känner förhållandena här.

Digitized by Google

Den qvinliga afdelningen, som i vår egen tid — af Boklund, vill jag minnas, — blifvit inrättad vid akademien, har fått höra mycket ondt om sig. Länge nämde man som ett fattigdomsbevis för denna skola att under många år ej mer än en enda elev derifrån ansetts värdig kungliga medaljen, och denna elev var fröken Emma Ekvall, som sedermera ej i utlandet fortsatt sina konstnärliga studier. Efter henne ha emellertid fröknarna Jenny Nyström och Charlotte Wahlström blifvit begåfvade med kungliga medaljen.

I allmänhet kan man ej påstå att qvinliga afdelningen är underlägsen den manliga. Om dameraa ibland ha fått lemna främsta platsen åt de manliga krafterna, så ha de andra år, då de haft mindre goda förmågor att täfla med, visat sig öfverlägsna och gått med seger ur täflingen. Damerna ha visserligen i allmänhet sedan de lemnat akademien ej gått vidare på konstnärsbanan med sådan framgång som deras kamrater af maskulina könet gjort, men detta förhållande är lätt förklarligt. En ung dam har ofta svårare än en ung man att kunna slå sig ned i utlandet för en längre tid. Hennes familj vill ha henne qvar i hemmet, hon har inga eller helt få bekanta i den främmande staden. Med ett ord, äfven om hon i flera fall har lättare att uppehålla sig på främmande botten — detta hvad sakens ekonomiska sida vidkommer — så är det i andra afseenden svårare för henne än för ungherrar att bygga och bo i någon af konststäderna på kontinenten.

Hon får i stället en atelier i Stockholm, der hon — kanske efter ett eller par korta besök i Paris — utöfvar tafvelmåleriet.

Lyckas hon verkligen få stanna utomlands ett år eller två, så har hon alls ej svårare än ungherrar att slå sig fram der. Samma svårigheter erbjuda sig för dem som för henne, och om en eller annan dam med talang — som till exempel fru Hildegard Thorell — efter återkomsten från

Digitized by Google

Paris visat sig stanna i sin utveckling* så bevisar detta ju alls icke någon underlägsenhet hos damerna.

Men hvad jag sagt om den manliga afdelningen, — att den lockar allt för många unge män att slå in på konstnärsbanan — det gäller enligt min åsigt äfven om den qvinliga och det kanske i ännu högre grad. Man bör betänka att denna afdelning ådrager akademien stora kostnader. Man måste för dess skull ha dubbelt så många lärare och modeller som eljest behöfdes. Och frågan blir, huruvida det utbyte, Sveriges konst får genom gratisundervisningen i måleri för flickor, på minsta sätt motsvarar de dryga kostnaderna härför.

Icke som ville jag missunna damerna denna fria undervisning. Hvarför skulle det ena könet ha företräde häri framför det andra, då det har visat sig att damer kunna lära sig sköta penseln lika bra som herrar kunna det. Damernas närvaro inom läroverket ger dessutom detta ett särskildt behag och ger åt konstlifvet en finare prägel än hvad detta eljes skulle få. Det är alltid uppfostrande att umgås med älskvärda damer, och akademiens qvinliga elever ha visat sig ega ett godt inflytande på de manliga. Detta sagdt på fullt allvar och utan minsta bimening. Ty huru pikant ett skämtsamt yttrande om den qvinliga afdelningens ändamål än kunde blifva, säkert är att det pikanta der skulle komma fram på sanningens bekostnad.

Afvogheten mot akademiens qvinnoafdelning kommer sig, tror jag, endast af den dryga kostnad, den ådrar staten, samt den inskränkning, hvartill denna afdelning dömer undervisningen inom den manliga skolan. Det vore bättre, menar mången, om åtminstone *en* afdelning kunde göras så bra som möjligt, i stället för att lärarekrafter och kostnader nu få delas på båda afdelningarna.

Af målarskolans fyra atelierer upptagas två af damerna. Förr målade antikskolans män stilleben i den ena,

* En tids hvila till nya framsteg, som vi hoppas, hvad fru Thorell angår.

Digitized by Google

men så behöfdes rummet till landskapsmålningsatelier, då damer och herrar af landskapsskolan ej fingo rum under samma tak, hvarför antikelevernas målning helt och hållet upphörde. Nu börja de att måla efter lefvande modell, då de kanske aldrig förut hållit i en pensel. I bästa fall ha de målat litet landskap. Ty naturligtvis gå alla antikeleverna, som ha tid dertill, i landskapsskolan, då detta är enda sättet att få måla i olja, innan man kommit upp i modellskolan, och då för öfrigt en målare i våra dagar, han må egna sig åt hvilken bransch som helst, alltid måste ha liten aning om hur ett landskap *bör* målas, äfven om han sjelf ej kan måla det med öfverlägsenhet.

För att mildra den dryga kostnad, som undervisningen inom två afdelningar medför, skulle man kanske rent af kunna sammanslå undervisningen. I utländska privata konstskolor — statens akademier i utlandet bestå sig som bekant ej med några afdelningar för qvinnor — går det mycket bra för sig att män och qvinnor studera till samman. Så ock på enskilda atelierer här hemma och utomlands. Likaså på landskapsskolans sommarutfärder. Och säkert är att studierna ej förlora något derpå. Att tonen öfver hela skolan vinner är en afgjord sak.

En delning de olika könen emellan kunde ju ske vid tecknandet af naken modell i helfigur, och denna delning kunde ju lätt åstadkommas utan betydande omändring af arbetsordningen.

Ville man vara radikal, kunde man yttra den åsigt, att damerna *antingen* borde teckna efter naken modell i männens sällskap *eller ock* helt och hållet undvika att teckna den nakna manliga menniskokroppen *i helfigur*. Ty icke är det nödvändigt för alla. Åtminstone kan man utan att vara det allra minsta bekajad af pryderi invända ett och annat häremot. Dock, det är en smaksak.

Att den qvinliga afdelningen emellertid betydligt ökat akademiens utgiftsstat, är ett oomtvisteligt sakförhållande. Huruvida resultatet af dess verksamhet är sådant, att ut-

Digitized by Google

gifterna derför kunna anses skäliga att betalas af staten, derom äro meningarna mycket delade.

I alla fall, utbrista damernas ridderlige försvarare, gör qvinliga afdelningen i stort sedt lika mycket skäl för sig som den manliga.

Möjligt — men i så fall är kanske äfven den manliga afdelningen allt för dyr i förhållande till resultatet af dess verksamhet.

Derom äro meningarna delade i ännu mycket högre grad.

Att med bestämdhet yttra något om de synliga resultaten af denna verksamhet är vanskligt nog. Det tjenar föga till att komma fram med en rad af namn, hvarken för att visa prof på hvad läroverket åstadkommit eller för att påvisa, hur akademien har misstagit sig i fråga om den talang, som låg i linda hos någon ungdom, af hvilken man väntade just ingenting. Man kan säga att akademien har uppfostrat så godt som alla de konstnärer, hvilka i utlandet blifvit berömda och gjort heder åt sitt fosterland. Men man kan äfven påstå, att dessa, äfven om akademien ej funnits till, blifvit fullt ut lika framstående konstnärer. Stipendier och undervisning ha hjelpt dem, det är sant, men äfven akademilösa länders ungdom kan, der anlag verkligen finnas, komma i åtnjutande — på ett eller annat sätt — af såväl det ena som det andra. Och hur mycken del läroverket med rätta eger i hvarje målares utveckling, det är ej lätt att afgöra. Några ha der lärt sig allt, andra alls intet. Det beror helt och hållet på individens skaplynne och på arten af hans konst.

För öfrigt "utgår" ej den unge målaren efter fullbordad lärokurs ur akademiens läroverk. Man kan här ej ens tala om någon kurs, lika litet som om vissa läroår, dem eleven har att tillryggalägga, innan han blir konstnär. Ty hans utvecklingskurs varar tills hans stillastående eller tillbakagång

Digitized by Google

börjar. Genom studierna utom och inomhus utbildar den unge mannen sina anlag, sitt förstånd, sin person — och samtidigt går han också på akademien. Men detta sistnämda bör ej få bli hufvudsaken, lika litet som elementarskolan bör upptaga den uppväxande gossen i sådan grad att hans ungdom förflyter mellan dess väggar. Nej, i lifvet utbildar gossen sig, skolan kommer bredvid, ej onödig eller onyttig men ej heller som det allra förnämsta.

Man hörde ibland förr framkastas den åsigten att han som från akademien styrde kosan ut till de stora konststäderna, der fick börja med att arbeta sig ur de förfaringssätt, han lärt sig hemma, och sedan detta var gjordt arbeta sig in i en helt ny metod. Om det någonsin har varit så, kan jag ej afgöra. Säkert är att ett dylikt påstående hvad nutiden beträffar saknar all grund.

Nog kan eleven vid vår konstakademi komma in i hinderliga manér och nog kan han der lära sig ett och annat, som ej förhjelper honom framåt så särdeles, men svårligen är detta, om det någon gång händer, läroverkets fel utan individens, som haft nog liten sjelfständighet att släppa sitt bättre vetande för att trampa i andras spår eller följa meningar, som han känner på sig vara föga lämpade efter de vindar, som blåsa nu. Men i stort sedt är det en högst aktningsvärd sträfvan efter enkel sanning rådande i det som åstadkommes vid akademien. Resultatet kan bli bättre eller sämre det ena året mot hvad det plägar vara, lifaktigheten äfvenså, — säkert är att på den grund, som en förståndig yngling *kan* lägga då han gör sina studier på akademien hemma, på denna grund kan han också med trygghet gå fram, till hvilken af de stora konststäderna han än må styra kosan. Hans teknik färändrar sig naturligtvis i någon mån, kanhända ganska betydligt, hans blick och uppfattning skärpes och blir ej alltid den samma, men förmågan att se verkligheten och uttrycka den i form och färg, den utvecklas dock på den grund, som hemma blifvit lagd.

Digitized by Google

Att lägga denna grund säkert och utan att binda, det är ju en konstakademis främsta mål.

Lifaktigheten inom akademien har varit mycket olika olika år — det sista lär ha varit ovanligt dödt. Likaså inom de olika skolorna, beroende dels på årstiden, dels på läraren och dels på andan inom elevkretsen. Den har yttrat sig i originalförsök och arbeten utom läroverket mera än genom öfverflödsgerningar inom detsamma.

Ty i allmänhet tillbringar man ingen ledig tid på lärorummen, oaktadt dessa stå öppna äfven mellan lektionstimmarna, men öppna endast för teckning efter draperi eller gips, hvilket den mera försigkomne eleven hunnit ledsna på under de år, han tillbragt i antikskolan.

Det låter mycket ståtligt, då man på högtidsdagen hör uppräknas, huru liflig verksamheten varit vid läroverkets alla ollka skolor och hvilket stort antal elever tagit del i undervisningen inom hvarje läroämne. Hur mycket hvar och en gjort, talas icke om, och så godt är det.

Ty icke öfveransträngер man sig i dessa biämnen. Perspektiv och draperi affärdar man ganska lättvindigt, anatomi läser man förhållandevis mera grundligt och troligen alldeles tillräckligt, då det visat sig vara farligt för en konstnär att kunna för mycket i detta ämne.

Kompositionsskolan, hvars vigt och betydelse akademiens præces aldrig underlåter att påpeka i sitt afslutningstal på högtidsdagen, vet man ej mycket af. Ett ämne — bibliskt, mytologiskt eller historiskt — uppgifves för hvarje månad att komponera öfver, men ytterst sällan händer det att någon elev gör en komposition, och någon håg för en dylik öfning märkes aldrig förr än när det lider emot högtidsdagen, då en och annan tar sig före att behandla något uppgifvet eller sjelftaget ämne för att få sin teckning upphängd på utställningens vägg. Men sällan är det som dessa ganska fåtaliga kompositioner utvisa någon större begåfning åt det

Digitized by Google

hållet, och få äro också de elever, för hvilka historiska eller gammalbibliska ämnen lämpa sig. När de försöka sig på dylika ämnen blifva kompositionerna oftast stela och själlösa efterbildningar af någon ansedd konstnärs sätt att sammanställa sina bilder och att se den tid, som skall framställas. Och om kompositionerna äro hvad man kallar "akademiska", så ligger åtminstone ej orsaken dertill hos den lärare, som nu för tiden granskar och bedömer försöken, ty hans fördomsfrihet har nogsamt visat sig vid många tillfällen, både i egna konstverk och när det gällt att gifva nyttiga vinkar för ungdomsförsöken.

"Kompositionen" ligger föga för vår tids konstnärer. Vi ha sett, hur målare, som aldrig befattat sig med något dylikt, nått stort rykte i Paris, der det nästan är en förtjenst att anordna taflorna så barockt och originelt som möjligt. Stundens mod har naturligtvis föga att betyda. Hur man än ämnar måla, då man blir målare och gifver sig ut på det hala, så skadar det emellertid säkert ej att ha studerat och tänkt något öfver figurers sammanställande på en duk. Äfven om man sätter sig öfver alla erkända lagar härför och skapar nya, så måste det ju naturligtvis finnas *någon* slags komposition i en tafla.

Om målarskolan skall jag här ej tala. Det vore så frestande att komma in på anekdoters, på minnenas område — och det hör ju ej hit. Det kunde också bli frestande att yttra sig om olika undervisningssätt, om olika synpunkter nu mot förr, om ett och annat, som ej heller hör hit, då jag ville undvika att tala om personer.

Blott det må sägas, att lifaktigheten inom målarskolan varit störst, då eleverna varit något så när försigkomna och då någon eller några af dem återkommit till läroverket efter en tids vistelse i utlandet, der de sett åtskilligt och lärt att se med öppnare blick än förr.

Digitized by Google

Från talet om kompositionsskolan är öfvergången lätt till täflingsmålningen eller "prismålningen", som den kallas. I och för denna uppgifves hvarje år ett ämne inom figur- och ett inom landskapsmåleri att behandla, — dessutom ett skulptur- och ett arkitekturämne.

Detta, att bestämma motivet för de taflor, efter hvilkas beskaffenhet elevens skicklighet bedömmes, är helt visst både onödigt och hinderligt för honom. Man uppger ett ämne, der den nakna menniskokroppens framställande blir hufvudsak, t. ex. "Hero vid Leanders lik" eller "Scen ur syndafloden". Eller ger man ett historiskt ämne såsom "Kristina Gyllenstierna vid Stockholms belägring".

Och hur utfaller täflingen?

Det historiska ämnet visar sig alldeles omöjligt att behandlas af eleven. De som ha en något så när elegant penselföring och någon *chic* i tekniken, ha ej ett spår af historisk uppfattning, och de, hvilkas konstnärliga instinkt leder dem på rätt spår hvad tidsfärgen vidkommer, de ha ej kunnat i detalj utföra taflan så som de tänkt sig denna, och deras arbete gör på betraktaren ett ännu mera ogynsamt intryck än deras, der en viss finess i det yttre fått täcka öfver den inre tomheten.

Med att måla naket reda sig eleverna bättre än när det gäller att måla historiska ämnen. Men taflorna bli likväl i nio fall af tio ej så litet tråkiga. Man ser med hvilken likgiltighet målaren stått framför taflan. Han kan ha målat sina modeller aldrig så flitigt, något lif blir det sällan i hans tafla, derför att målaren ej känt sig tilltalad af sitt ämne.

Dessa uttalanden om "pristaflorna" sagda utan hänsyftning på något särskildt arbete. Från den allmänna regel, jag uttalat, ha vackra undantag förekommit, såsom hrr Hellqvists, Tiréns, Björcks prisbelönade täflingstaflor, ett par andra behandlingar af prisämnena att förtiga. Då lärjungekretsen ett år varit ovanligt dugtig, då åstadkommes naturligtvis äfven dugtiga täflingsarbeten. Låt oss tänka på Ernst

Digitized by Google

Josephsons, Karl Larssons eller Richard Berghs pristaflor. Alla voro de originelt och samvetsgrant genomförda, — men ingen af de tre konstnärerna har sedan en enda gång känt sig hågad att välja ett historiskt ämne, ej ens Larsson, som eljes försökt sig på alla områden.

Naturligtvis är täflaren ej tvungen att måla prisämnet. Han får till högtidsdagen lemna upp hvilken tafla han vill, med sjelfvaldt ämne, och på de år, som sist förflutit, ha de inlemnade taflorna med sjelfständigt behandlade ämnen blifvit allt flere, medan pristaflorna deremot smultit i hop till allt färre. Men det har dock varit vida svårare att få kungliga medaljen eller annan reel utmärkelse för ett sjelftaget motiv än för det föreskrifna ämnet. Vi sågo härom året — 1881 tror jag det var — huru ett par elever, som behandlat prisuppgiften något för fritt, blefvo alldeles utan belöningar för sina arbeten, af hvilka åtminstone ett var fullt ut jämngodt med de belönades taflor och lika hoppgifvande som det arbete, som erhöll kungliga medaljen. Och som litet hvar af täflarne fika efter denna medalj, så underkasta de sig — eller ha åtminstone underkastat sig — att behandla ett motiv, som de aldrig skulle ha valt sjelfva.

Man ihågkomme att Salmson, Kronberg, Severin Nilsson, Josephson, Larsson, Jenny Nyström, Hall och flera fingo sina medaljer för pristaflor med ämne ur svenska historien, Hugo Birger och Björck för nakna figurer. Nu måla desse män folktyper och moderna genrebilder, landskap, allegoriska bilder, spanska scener eller danska fiskare, kort sagdt allt annat än hvad deras debut tycktes lofva. Hellqvist är säkert den ende, som — hittills åtminstone — blifvit sina ideal trogen, men det har han utom anlagen, som pekade åt det hållet, sitt inflytande af Münchenerskolan att tacka för.

Till pristaflorna tecknas en skizz under bevakning. Det går till liksom vid skrifningarna till studentexamen vid elementarläroverken. De elever, som ämna täfla eller som för ro skull ämna teckna skizz, samlas uppe i akademiens stora

Digitized by Google

sal. Ämnena läsas upp och eleverna planteras ut i skilda rum för att anstränga sin uppfinningsförmåga.

Hvarför allt detta?

Om det är för att hindra eleven att "låna" idéer till sin tafla, så hindrar denna skizzteckning inom slutna dörrar honom alls ej derifrån, då han naturligtvis har i sitt minne en mängd såväl grupper som figurer från mångfaldiga taflor och teckningar, han sett.

Och tänk hvilken svårighet det är att på rak arm göra ett utkast öfver ett ämne, som man kanske aldrig hört talas om eller som alls ej lämpar sig efter täflarens skaplynne. Jag mins en för detta kamrat, som sedan blifvit en skicklig och ryktbar aqvarellist, hur svårt han hade att ställa till samman två figurer och huru "Gustaf Vasa inför kung Hans" satte honom oöfvervinneliga myror i hufvudet.

Naturligtvis är det först efter ett långvarigt begrundande af ämnet, som man får klart för sig, huru detta på bästa sätt bör uppfattas. Akademiens styresmän ha visserligen ej hållit så strängt på att den i hast hopkomna skizzen vid utarbetandet af sjelfva taflan följes med noggranhet. Men om skizzen ej behöfver följas, då blir ju skizzteckningen utan all betydelse, blir en öfningslektion och ingenting annat. Och om skizzen deremot skall utgöra taflans grund, då får man af denna ej fordra att den skall vara ett genomtänkt konstverk utan nöja sig med att den blir följden af ett ögonblicks ingifvelse.

Antagom att eleven finge måla alldeles hvad han ville till pristäflan, en scen från landsbygden, en enkel studiefigur ur lifvet eller hvad som helst, *då* vore det löjligt, icke sant, att fordra af honom att han på förhand, inom slutna dörrar och utan att ha tillgång till någon modell, skulle teckna en sådan typ eller en sådan grupp, som han ville måla.

Man utgår vid prisämnets gifvande från en *komposition*, då man borde utgå från *lifvet*. Man säger till eleven: "Sätt i hop "Hero och Leander" eller rita "Luther, då han bränner

Digitized by Google

upp den påfliga bullan", så få vi se hur du tänker dig ämnet", — i stället för att man borde ha sagt: "tag en figur eller en grupp eller hvad du vill ur verkligheten, som intresserar dig, och måla den, så få vi se, hvad du duger till."

För öfrigt är det föga svårt att uppställa skäl för och emot detta. Täflan med på förhand bestämda ämnen förekommer ännu vid utlandets akademier, och man anser att man af de taflor, som på sådant sätt åstadkommes, kan rättvisligen bedöma de täflandes inbördes skicklighet.

Men det, som är minst sagdt egendomligt, är att hos oss äfven landskapsmålarne få sitt ämne uppgifvet, och att äfven de skola på en förmiddag och instängda i lärorummen teckna en skizz till den tafla, de ämna måla.

För det första har landskapsmålaren lika svårt som figurmålaren att måla ett uppgifvet ämne. En skåning eller kustbo, som *kan* måla sin hembygd och känner den i grund och botten, han bör naturligtvis få framställa denna natur och ej tvingas att resa upp till Norrland för att måla furor och vattenfall. Sätt Gustaf Rydberg att komponera sådant på ett rum eller befall Tirén att måla ett skånskt landskap! Det är ju personligheten, som skall gifva konstverket dess värde, och i målning lika väl som när det är fråga om författarskap kan man tala om *le style personnel*. Målaren kan visserligen sätta sig och förfärdiga en tafla af hvilket slag som helst, men bäst målar han hvad han känner bäst.

För det andra: att bedja landskapsmålaren sitta inne och komponera sitt motiv! "Solbelysta pilar", "Ekskogsinteriörer", "Alskog". På lediga stunder kan han skizzera små landskap som tidsfördrif, men ämnar han måla en tafla, så var säker på, att han går ut och söker sina motiv i naturen i stället för att taga dem "aus der Tiefe seines Bewusstseins". Ett hemmagjordt landskap är väl det ledsammaste konstverk, man gerna kan tänka sig, det må för öfrigt vara aldrig så förtjenstfullt komponeradt.

Digitized by Google

Och har nu eleven komponerat sitt utkast, skall han då vara tvungen att följa det, äfven om han ute i fria naturen under sommaren — ty skizzteckningen sker på våren — finner goda motiv till sin tafla, fastän olika mot den skizz han gjort? Nej, jag känner honom och vet att han skall rifva utkastet i tusen bitar och måla hvad han har för sina ögon, obekymrad om kompositionslagar och förordningar. Så vida han ej är mera akademielev än konstnär, ty i så fall, gör han kanske om naturen för att få den att likna sin fantasiskizz.

Och om landskapet nödvändigt *skall* komponeras — hvilket alldeles icke är nödvändigt — så bör detta åtminstone ske om hösten och ske med ledning af studier, gjorda i det fria, men aldrig bör det ske, innan man ännu haft tillfälle att se sig omkring i det slags natur, som skall bli föremål för konstnärlig framställning.

Hvem som lyckas bäst vid pristäflingen, det beror på mycket annat än på skicklighet: på tur, hvad ämnet beträffar, på täflarens sinnelag, om han hör till arbetsmyrorna, som förstå att indela sin tid och kunna ha ett arbete färdigt på bestämd dag, eller om han bör räknas till de sökande, som göra om och förstöra hvad de gjort, och sedan börja på nytt igen, tills det återstår helt kort tid och de *måste* måla färdigt så godt de kunna i hastigheten, måla i sista minuten, göra om uppe i utställningssalen hvad som der tar sig ut på ett helt annat sätt än, då taflan stod på staffliet i ateliern. Slumpen har vida större inflytande i fråga om taflor än hvad publiken i allmänhet anar, och mycket beror på, om dagern i ateliern varit lika eller olika med den belysning, taflan får i utställningslokalen. Ett par franska målare, som gjort succés på salongen, ha till en del att för sin framgång tacka den omständigheten att de fått måla sina taflor färdiga uppe i utställningssalen, der de kunnat beräkna effekten.

Digitized by Google

Det är med konstutställningar som med examina. Tur, "flax", som man säger, afgör mycket. Det ärliga, samvetsgranna arbetet skall förr eller senare bli aktadt efter förtjenst, och den konstnär gör bäst som arbetar för arbetets egen skull och ej för framgången. Men denna är nyckfull.

Man håller på med en tafla och har den skapligt upplagd, men så börjar man sedan utan minsta orsak att försämra den, målar in sig i en tråkig färg, som man sjelf ser bli sämre för hvar dag. Och när det så återstår tio dagar tills taflan skall vara inlemnad, då finner man omöjligheten af att få den dräglig. Hvarefter man lydande en erfaren kamrats råd väljer ut bland sina gamla studier en bit, som man hyfsar upp i hastigheten. Studien får en god plats, "gör sig bra", der den sitter, blir uppmärksammad och såld och dess upphofsman kommer i tidningarna som en lofvande ung konstnär.

Så kan det gå till. Utgången behöfver ej precis vara orättvis, fastän ödets lek kan vara något öfverraskande ibland.

På högtidsdagen den 14 maj utdelas belöningarna, bestående i medaljer och mindre stipendier (från 25 kronor till ett par hundra — 400 kronor gåfvos sista högtidsdagen åt en elev för en stor oljefärgstafla). Då bedömas äfven de öfriga arbeten, som elever eller för dettingar lemnat in. Akademien uttalar sin tillfredsställelse med A:s sträfvan, ger B. sitt erkännande för "framsteg i allmänhet", förklarar att den "fäst synnerlig uppmärksamhet" vid C:s, D:s och E:s taflor och att den fäst bara "uppmärksamhet" vid F:s arbete.

En gång på högtidsdagen företog sig akademien att nämna ett par nyligen utgångna elever till *agréer*, men det hade hvarken akademien eller de utnämde någonting för och det har sedan ej upprepats. Titeln agrée är också alldeles betydelselös. Den gifves åt alla målare och målarinnor, som gjort sig något kända hemma eller i utlandet

Digitized by Google

— undantagandes åt August Hagborg, hvilkens namn otroligt nog ej hittas på listan bland de utvalda.

Efter högtidsdagen somna lektionerna af. Eleverna promenera i Kungsträdgården eller ute på Djurgården, och uppe i målarskolan sitter professorn och tecknar gips i sällskap med en eller två elever eller också alldeles ensam. Och då han ledsnar på det görat, säger han åt vaktmästarn, att "om det kommer någon, så skicka efter mig", hvarpå han går ned i Blanch och dricker en kopp kaffe. *

Den unga, så kalladt realistiska skolan i vårt lands literära verld får oupphörligt smälta beska tillvitelser, derför att den vågar hylla andra åsigter än de, som hemma äro allenaherskande bland rättänkande medborgare. De unga målarne ha det vida bättre. Dem följer man i allmänhet med vänliga känslor och välönskningar, och för att blifva uppmärksammade behöfva de sällan gripa till så häftiga medel, som en och annan af penhans män funnit för godt att göra.

Och likväl uppträder det unga konstnärsslägtet fullt ut lika revolutionärt som skriftställarne mot all god gammal sed och bruk och i synnerhet mot hvad det lärt på akademien. Det är ju ungdomens sätt att, när den kastar sig öfver något nytt, göra detta med ett öfvermått af kraft. Vi böra ej skaka på hufvudet häråt. Öfverdrifterna skola säkert gifva med sig, ynglingen skall bli man, — gubbe hoppas jag att han aldrig skall bli.

Vid akademien har han målat efter naken modell, kopierat naturen så troget, så naturalistiskt han kunnat. Han reser sedan utomlands, ibland utan medalj — som Hagborg, Skånberg, Borg, Bergh, Thegerström, Zorn, Krouthén,

---

* Om yttrandet ej är faktiskt så är det "historiskt".

Digitized by Google

Arsenius och flere gjort, — ibland efter att af ett eller annat skäl tidigt ha lemnat läroverket — som Kindborg, Liljefors m. fl. gjort, de som ej passade der, — ibland med medaljen i fickan — som Kronberg, Larsson, Josephson, Tirén, Björck, Rosenberg. Ibland har han helt oväntadt vunnit en medalj, som ej gagnar honom till något. Och ibland hör han till de ihärdige, som hårdnackadt gå qvar i skolan och måla en lång rad af prisämnen, som kanske till slut förskaffa dem en medalj för trogen tjenst.

Han kommer emellertid ut och blir hufvudyr af hvad han får se rundt omkring sig.

Och de taflor, han först sänder hem, de ha ej den minsta likhet med det han målat i hemlandet. De kunna vara rent af onaturliga i sträfvan efter ljus i färgen, landskapen kunna se ut att vara målade med krita och sockerbagarfärg, eller kan det se ut som vore färgen tvättad bort från dukarna och som hade den lemnat efter sig en pjaskig, ljust violett ton, der genomskinligt blodlösa figurer simma.

Lyckligtvis plägar detta första konstlade skede blifva af kort varaktighet. Det kan till och med helt och hållet uteblifva. Och glädjande är att *de* unga, som under de allra sista åren dragit ut, tyckas ega vida större sjelftillit och klarare blick än deras företrädare. Man finner deras studier i allmänhet vara ganska sjelfständiga och utan spår af receptmåleri, hvarken af gammal eller ny skola. Klart, friskt och enkelt gjorda, med gråa toner men utan detta askgråa eller detta kritaktigt gredelina, som nybörjaren gerna griper till, då han skall tolka den franska belysningen, solskenet som silar sig genom hvita moln.

Visst blir det ibland effektsökeri, visserligen är ej allt som skickas hem af första slag, men hvem begär det? Man fordrar endast ärligt arbete, lit till egen blick och eget omdöme — och det är just det, våra senast utskeppade unga målare i allmänhet visat sig ega.

Detta sakförhållande, att ungdomen — så väl de som länge studerat vid akademien som de andra — vid sin an-

Digitized by Google

komst till Paris är säkrare nu än hvad emigranterna förr varit, bör, tycker jag, tala till akademiens förmån. Ty icke kan läroverket berömma sig af allt som de unga utmärkt sig för, men någon del har väl alltid läraren i lärjungens vunna skicklighet.

Ordet "brödkaksmålningar" faller en ovilkorligen i minnet, då man går uppe på en af Stockholms konstutställningar, sådana dessa se ut i vanliga fall, då intet särskildt anmärkningsvärdt konstverk och ingen större sändning från utlandet lifvar upp lokalen. Ty man har ovilkorligen en känsla af att de äro tillkomna för brödfödans skull, alla dessa små obetydligheter, som kläda väggarna. Det öfvervägande flertalet dukar behöfver visst icke kallas dåligt. Der finnes åtskilligt, som är godt arbete, och mycket, som hvarken är bra eller dåligt, vid sidan af det, som man gör bäst i att ej tala om. Men intrycket af det hela *blir* tråkigt, det hjelps inte. Och orsaken ligger, tror jag, just i den ringa lust, den ringa målarglädje, som röjes i det mesta af allt, hvad brödkaksmålningar heter.

Konstföreningarna äro understödsinrättningar, men om de såsom sådana göra åsyftad nytta, det är frågan. Mycket unga och mycket gamla målare understödjas af konstföreningarna, och det ser ibland verkligen ut som vore dessa till endast för att skaffa afsättning för medelmåttiga taflor. Gå år efter år på konstföreningen och se hur lika taflorna från ena året äro dem från det andra, hur snart sagdt alldeles samma saker gå igen den ena gången efter den andra. Man behöfver endast vara borta någon tid, kort eller årslång, och sedan komma dit igen, så tycker man genast att man sett allt detta förut, fastän de utställda taflornas flertal är alldeles nytt.

Konstföreningarna ha naturligtvis hjelpt till att intressera den stora allmänheten för konsten. Men på den, som med största möjliga intresse eller samvetsgrannhet eller hvad

Digitized by Google

man vill kalla det följt deras tafvelutställningar, på honom verka de i det stora hela förslappande och om hans intresse för konsten hålles varmt, så ej är detta konstföreningarnas förtjenst. Målare kalla i dagligt tal dessa för "konstförnedringar".

I stort sedt ha målarne föga nytta af dem, många anse motsatsen. Ty konstnärsskapet måste ju lida på detta utportionerande af talangen i små doser. Målarne lefva svårligen på de slantar, de kunna få af en konstförening för en eller annan liten tafla, men de föras in i en vana att måla krafs och obetydligheter, som de sjelfva förakta, att måla sådant som folket vill ha, att måla för maten.

En ung landskapsmålare hade till föreningens för nordisk konst inköp utarbetat ett landskap, en någorlunda stor duk, omsorgsfullt och väl genomförd. Men dagen före sista inlemningsdagen kom han på en ny idé: "Min tafla är visst för dyr och för stor, tänk om den inte blir köpt just derför! Om jag skulle måla ihop en liten bit på några timmar, så ha de åtminstone att välja på två taflor af mig!"

Han satte sig och lekte ihop en liten månuppgång eller hvad det var, en sådan der tafla, som man målar utan studier och som i bästa fall kan bli värdig att sitta på en vägg, men hvars konstvärde ej är särdeles stort. Dagen derpå lemnades den stora taflan och den lilla slarfbiten till "nordisk konst". Och mycket riktigt blef den lilla slarfbiten inköpt och vid årets slut bortlottad, medan taflan åter fick söka sig en egare på annat håll.

Historien är ganska betecknande för många dylika till den svenska konstens fromma stiftade inrättningar.

För allmänheten äro de förstås beqvämа att ha. Att köpa taflor faller just ingen in. Hvartill skulle det tjena? Det är ju både beqvämare och billigare att vara medlem af en konstförening och vinna en tafla på lotteriet till julen. Att man, om man vinner, får en tafla ur högen af de inköpta, det betyder mindre, hufvudsaken är att man är medlem af en för konsten gagnelig inrättning.

Digitized by Google

Och dessa föreningar måste för att få så många vinster som möjligt att dela ut köpa så många taflor som möjligt till så ringa pris som möjligt. Hvad kan man under slika förhållanden begära af de konstverk, som hamna i föreningens ego?

Stockholms konstförening har, det måste likväl erkännas, på senaste åren börjat slå in på en bättre väg och köpa ett mindre antal konstverk, som då kunnat betalas bättre, i stället för att dela ut sina penningar till idel småsaker. Men landets andra konstföreningar?

Tänker man rätt på saken, så slutar man med att tro att föreningarna ej heller gagna allmänheten stort. Att de kunna väcka håg för konsten hos en eller annan ungdom i någon aflägsen landsbygd, det är godt och väl, men huruvida denna individ blir lyckligare, när han målar taflor än han skulle blifvit i något annat yrke, det är en oafgjord sak, liksom det också är vanskligt att påstå att han verkligen kommer att *bli* en duglig konstnär. Ty vi ha sett så många underbarn med afgjord håg för konsten, hvilka flyttade in på den banan blifvit allt annat än hvad de sjelfva och deras beskyddare haft skäl och haft rätt att hoppas.

Detta alls icke sagdt i afsigt att yttra ett ringaktande ord om konstnärsanlagen, som ju kunna visa sig utpreglade äfven hos barn, som aldrig sett en tafvelutställning. De verkliga anlagen få alltid tillfälle att visa sig. Bli de ej uppmärksammade eller gå de under af brist på odling, — ja, det är en sak, som har intet att skaffa med det ämne, vi här sysselsätta oss med.

Om konstföreningarna ej äro till öfvervägande nytta för hvarken konstnärerna eller för allmänheten, hvem gagna de då? Deras tjenstemän kanske? Det fins i Sverige helt få aflönade platser för konstnärer, och de tjenster, som borde gifvas bort åt dylika såsom ett slags reträttplatser, de stanna oftast i händerna på hofmän eller estetici. Derför skadar

Digitized by Google

det alls ej, hör man sägas, att åtminstone ett par målare kunna få anställning såsom styresmän vid konstföreningarna.

Jo, det skadar, ty de hindras genom sin tjenst i sin utveckling som konstnärer. De äro för en lön af 500 till 1,800 kronor årligen bundna i Stockholm, der de måste vara till hands ständigt, mottaga och afsända taflor, hänga upp dem och taga ned dem igen. Det är ej värre med konservatorn i en konstförening än med mången annan, som för en liten men säker inkomsts skull får lemna å sido — småningom, utan att han alls ämnar det — den sysselsättning, som lämpar sig bäst för honom och som han omfattat med sin ungdoms brinnande ifver. Är han, konservatorn, en man, som utan saknad för konsten kan undvaras, ja då är platsen ytterst tjenlig för honom, men är han en utöfvande målare af någon betydenhet, så är det högst troligt att hans embetsmannaställning utöfvar ett skadligt inflytande på hans talang.

I ett afseende ha konstföreningarna särskildt verkat till men för all konst, derigenom nämligen att de omhuldat och uppmuntrat dilettantismen och detta i en rent af förfärande grad.

Sverige är för öfrigt dilettanternas förlofvade land. Dilettanter ha ofta en afgjord framgång, deras arbeten äro mera "svenska", än hvad de emigrerade konstnärerna kunna åstadkomma, under fotografier af deras taflor stå att läsa orden "Nordiska konstnärers arbeten", de bli omtalade och stå i biografiska lexikon som konstnärer, äfven om de aldrig gjort en duglig tafla i sitt lif och fastän en och annan af dem kanhända aldrig fikat efter något konstnärsrykte utan målat sina taflor för eget nöje eller för sin utkomst, då han sett att de varit begärliga. *

* En i år utkommen uppslagsbok: *De bildande konsternas utöfvare i Sverige 1600—1884* upptager ett så stort antal dilettanter bland de verkliga konstnärerna, att hela arbetet derigenom får en löjlig prägel.

Digitized by Google

På konstföreningarna trängas deras taflor anspråksfullt bland konstnärernas och de för detta konstnärernas arbeten. Ibland kunna de vara ytterst redbart och sorgfälligt genomförda — interiörer med linier raka som solstrålar och färger, svaga och overkliga utan must och utan lif —, ibland äro de gräsligt okonstnärligt, handtverksmessigt, skrikande osant eller pjollrigt sött utpetade, — än ha de ett namn att trygga sig till, ett namn, kändt ej på det konstnärliga området utan på något helt annat men som i alla fall inger vördnad för bäraren deraf. Men nästan alltid bli de omtyckta och prisade, ty den stora publiken — både den som ser och den som läser — undviker gerna en djupare tanke eller ännu hellre en finare känsla för att vända sig till den, hvars uppfattning och hvars blick är lik åskådarens egen, det vill säga är så lagom fin och djup.

Och hvilka så kallade konstverk man ibland kan få se på konstföreningarna! Jag saknar ord att beskrifva dem, och att gå in i detaljer om dåliga föremål är heller ej något behagligt göra. Det som man måste klandra, det gör man bäst att gå förbi med tystnad. En hvar, som känner våra utställningar, måste för öfrigt gifva mig rätt i detta utdömande af åtskilligt, som uppträdt med anspråk på att vara alster af svensk bildande konst, men som i sjelfva verket var intet annat än afskräckande exempel på, huru djerft en och annan vågar måla.

En anmärkning i parentes! Jag försöker ej nedsätta den aktningsvärda dilettantismen, den som sysslar med en vacker konst för sitt nöje, ej heller den som säljer hvad han målar och som målar så godt han kan utan stora anspråk eller stor inbilskhet. Det är endast det slående dåliga, jag vill ha bort från hvarje utställnings vägg. Och detta uppenbart dåliga är exponeradt året om i Stockholm på de "permanenta" utställningarna.

Det är bestämdt ett fel, detta att konstföreningarna äro öppna året om. Allmänhetens intresse för nya konstverk skulle säkert vara större, om vi en gång om året anordnade

Digitized by Google

en "salong" — helst på hösten, då de våra landsmäns arbeten, som varit utställda på parisersalongen, kunde komma med — så att allmänheten kunde få ett samladt intryck af hvad som blifvit gjordt i konstväg under det gångna året. Ty just derom ha vi nu föga vetskap, undantagandes de år, då någon stor utställning förekommit i Kjöbenhavn eller Göteborg och då konstvännen har rest dit för att der få ett litet begrepp om hvad den svenska konsten kan åstadkomma och hvad den har åstadkommit.

Blef ej litet hvar öfverraskad, då han på Göteborgsutställningen 1881 fick se en präktig samling svenska konstverk af hvilka han förut sett endast ett och annat, medan andra — deribland verkliga mästerstycken, sådana som Hugo Salmsons "Repetitionen af Tartuffe" — aldrig ens varit utställda i Stockholm* och alls ej voro kända derstädes. Af konstföreningarnas permanenta småkrafsutställningar får man alls ingen kännedom om landets konst, knapt ens om konstnärernas verksamhet. Nej, det behöfs en årlig utställning, och en utställning, som är värd att omfattas med något intresse såväl af de utöfvande konstnärerna som af den beskådande och köpande allmänheten.

Nu är det visserligen sant att akademien hvart annat år skall anordna en dylik öfversigtsutställning, hvarom jag här ofvan talat, men denna förordning har ju föga vigt, då den ej följes, ty sedan år 1877 har ingen sådan utställning förekommit, jag vet ej af hvilka skäl men troligen derför att den sedvanliga lokalen i akademiens hus ej kunde nyttjas annat än på sommaren, sedan läroverkets termin var afslutad.

Men nog vore väl i alla fall en öfversigtsutställning, blefve den än anordnad på sommaren, bättre än att de konstverk, som konstnärerna bry sig om att skicka hem — det vill säga de konstverk, som ej få afsättning i utlandet eller äro på förhand beställda af göteborgare — blifva

* "Tartuffe" har sedan ofvanstående skrefs visats i Stockholm.

Digitized by Google

blandade i högen af dilettanttaflor och elevarbeten uppe på "föreningarne".

Men, invänder man, en gång om året borde väl ändå det allra bästa som målas eller som modelleras vara att se i rikets hufvudstad, och det vore på hösten, då staten inbjuder alla konstnärer till täflan om att få sina arbeten köpta af museet. Det borde väl vara målarens högsta önskan att få sin tafla att stanna på museiväggen som prof på den insats, han förmått göra i fosterlandets konst. Äfven om staten skulle betala mindre än hvad enskilde mecenater förmå — det gör till exempel franska staten, — så borde väl äran att få sälja till kommunen uppväga skilnaden i priset.

Ja, så tycker man. Men svenska staten, som årligen köper in konstverk, går dervid till väga på ett ganska underligt sätt. I stället för att välja bland allt, som ställes ut, och taga det bästa deraf — franska staten gör hvarje år en razzia på salongen och förekommer oftast de privatpersoner, som spekulera på konstverken — så bjuda vi konstnärerna att på bestämd dag lemna in de konstverk, som de äro hågade att aflåta till museet. Dessa konstverk ställas då upp till allmänt beskådande och utgöras af ett par ungdomsarbeten, af några danska eller norska taflor och af ett par dilettanttaflor, hvilka naturligtvis ej sky att tränga sig upp på museet, kanske derför att der finnes åtskilligt förut af samma slag.

Bland de insända konstverken utväljas de, som anses bäst och hvilkas pris ej är allt för högt. Inga andra taflor, som målats i riket komma i fråga att inköpas af staten, vore de än aldrig så goda.

Det är sällan en mästare bryr sig om att skicka en tafla till museets inköp. Han har den ofta beställd af någon enskild person eller får han sälja den i utlandet, der han bor. Eller ock drar han sig till minnes de senaste inköpen och aktar sig visligen att utsätta sig för obehaget att bli refuserad, kanske — som händt — till förmån för en honom vida underlägsen tafvelmålare.

Digitized by Google

Och derför är det i de flesta fall ungdomar, som sända taflor till statens inköp. Det händer att staten får ett och annat godt arbete af dem, såsom Larssons båda aqvareller, inköpta i fjor, eller Hasselbergs Snödroppe, men det händer också att den blir fast för taflor af ett mycket tvifvelaktigt värde eller till och med af intet värde alls. Härom kan en hvar öfvertyga sig, blott han går igenom listan på det som blifvit inköpt under de sista tio åren. Hur många af dessa arbeten bidraga väl till att gifva en verkligt hel bild af svenska konstens utveckling under den tiden? Ha vi ens, sedan Kronbergs Jagtnymf och Törnås kända vårlandskap köptes in, fått en enda oljemålning af verklig stor förtjenst in bland de många småtaflor, som utgöra stammen af den så kallade svenska skolan på nationens museum? Jag vågar tvifla derpå. Och jag vågar äfven uttrycka den fasta åsigt att vi ej få något dugligt konstverk i statens ego — om ej genom en slump någon gång — så länge vi fasthålla vid detta sätt att inköpa konstverk. Det är dock folkets penningar, som användas vid inköpen; ett ytterligare skäl till stor försigtighet i valet af det man köper.

Konstsamlingen på museet skall ju vara representativ för landets konst, men detta är den knappast, hvad vår samtids konstverk vidkommer. Tvärtom är den moderna riktningen inom måleriet ganska ensidigt och mycket svagt företrädd i museets samlingar.

"Men hur vill du då ha det?" frågade jag en målare, som varit mycket skarp i sina utlåtanden om konstförhållanden hemma.

"Jag vill ha rikt folk som köper taflor", svarade han uppriktigt.

Och så kom det några fula ord om konstföreningarna. "Jag skulle skälla på dem, om de hade köpt min tafla, men nu gjorde de inte det och derför *kan* jag inte ge på dem som jag ville."

Digitized by Google

"Inte det? Hvad gör du då?"

"Jag grämer mig."

— Det är just hvad många, ja, hvad de allra flesta konstnärer göra. Undantagandes de som äro i en sådan ställning, att de kunna sätta sig öfver allt samman.

Missnöjda äro de flesta. Med eller utan skäl, men missnöjda äro de.

För att få frågan bragt på tal har jag tagit mig före att nedskrifva ofvanstående. Då man skrifver sådant, hoppas man ju att bli vederlagd eller åtminstone att bli motsagd, att väcka meningsutbyte. Minst af allt anser man sina egna åsigter såsom de enda rätta.

Juli 1884.

Digitized by Google

Om konsten att författa realistiska romaner.

Ett utkast af **Christer Swahn.**

Man klagar öfver, att vi här i Sverige jämförelsevis hafva brist på modern originallitteratur och visar på Danmarks Drachmann, Schandorph och Jacobsen, Norges Ibsen, Björnson och Kielland, Frankrikes Zola, Daudet och Ohnet. Denna klagan är berättigad, och det är derför jag i min ringa mån vill söka afhjelpa denna brist genom att angifva, huru lättast och bäst realistiska romaner skola fabriceras.

Det är en öfvervunnen ståndpunkt att anse någon särskild begåfning af nöden för att blifva framstående realistisk författare. Förr i tiden talade man om skaldeinspiration och diktaryra, framställde författare såsom en klass för sig och gjorde klyftan mellan jorden och parnassen himmelsvid. Nu deremot kunna alla blifva författare, icke minst sådana, som blifvit underkända i studentexamen i modersmålet, ty hvad pedanter kalla språkrykt och logik behöfva icke realismens alster. Tvärt om skola s. k. språkfel räknas till författarens egendomliga stil, oafslutade meningar och omkastade satsdelar anses såsom älskvärda friheter hos en obunden ande.

De realistiska romanerna förete vissa egenheter, hvilka äro af den beskaffenheten, att de måste respekteras, ty i annat fall kunna icke alstren räknas till ifrågavarande skola, och dermed är deras fall gifvet. De tongifvande inom litteraturen äro alla realister, och om man vill hafva deras hjelp inom pressen för att få arbetet lanceradt, måste man följa de gifna reglerna. Vi skola derför i korthet anföra dessa

Digitized by Google

utmärkande drag, på det att den, som vill egna sig åt affären, må kunna känna vägen och målet.

"Natur!" är realismens stora stridsrop, och derför placerar man helst romanens hufvudpersonligheter i dess sköte eller låter åtminstone, om händelsen passerar i stora verlden, ett par mellanakter spelas på landet. Man måste nämligen uppfriska inbillningen med blomsterdoft och fågelsång, låta sinnet inandas den svala morgonbrisen och örat tjusas af skildringar, huru hafsvågorna bryta sig mot skären. Men dervid är att fästa uppmärksamheten på, huru förgångna tider skildrade, och huru realismen gör det, ty i annat fall löper man fara att följa de gamla hjulspåren och dymedels icke producera en verkligt realistisk roman.

En solnedgång t. ex. skildrades förr i tiden ungefär sålunda:

"Skymningen hade kommit, och en lätt slöja af mystiskt dunkel bredde sig öfver de djupa dalgångarna. Träden stodo mörka och vemodiga i skuggan af hafsklipporna, under det att deras toppar glänste i den sjunkande solens blodiga sken. Molnen i vester bildade ett gyllne haf, i hvars vågor solen sakta sänktes, och när den omsider helt och hållet försvann, gick det som en suck genom naturen: 'Pan är död'."

Realismen åter:

"Och så kom skymningen. De hviftande cherofyllerna, som länge sett kronacéernas brungula stim i den mergelfyldå grafven, slogo ihop sina hufvuden, likasom tänkte de på proletariat och preventiva åtgärder, under det att de blågråa, citronstrimmade verbenorna läto den förtätade gasen sätta sig ned bland sina rudimentära pistillantenner. Solen, som under dagens lopp gladt menniskorna med 15° Réaumur, gjorde ännu några svaga skenrörelser, i det den för denna dag fullbordade sin symmetriska paralax."

Innan jag går vidare i framställningen af realismens skildringssätt, jemfördt med den föregående riktningens, ber jag att få anmärka, att de i det sista stycket använda ve-

Digitized by Google

tenskapliga termerna icke äro så allvarligt menade. Realismen är nämligen icke att inregistrera bland de discipliner, som sprida vetande, utan använder endast såsom dekorationer vissa uttryck och vändningar, som på det hela taget ingenting betyda. Det ger stilen färg, och detta är hufvudsak.

Mot denna bakgrund af natur aftecknar samhället sig, representeradt af en hjelte eller en hjeltinna med åtföljande infattning af skiftande personligheter. Vi antaga, att frågan gäller huru en hjeltinna skall vara beskaffad, och företaga oss derför att närmare ange hennes qvalifikationer. En hjelte kan lätteligen bildas i enlighet med henne.

Den omoderna riktningen skildrade romanens hjeltinna sålunda:

"Hon var i sin fagraste ungdom. Hufvudet, som kunnat tjena till modell vid framställandet af en Okeanid, bars högt af den smidiga halsen; hennes växt var smärt, gången elastisk. Pannan var hög och klar, ögonen djupa och kring munnen låg ett löje, rent som en solstråle och ljust som en majdag. De fina, penslade ögonbrynen antydde en energisk natur, och den lätt krökta näsan bar vittne om blått blod. Det hela utgjorde en bild af ungdom och skönhet."

Realismen åter:

"Ellen Bärne hade redan sin ungdom bakom sig. Ingen kunde säga, att hon var skön, ty munnen var bred, näsan groft bygd, och en stor lefverfläck vid högra ögat gaf henne ett gammalt utseende. Hennes händer voro stora, ibland smutsiga, och i hennes ögonvrår lurade någonting, som kunde innebära dolskhet. Men när hon, dekolleterad och varm, trädde ut i balsalongen, skeno hennes hvita skuldror, och hennes svarta hår ringlade sig trolskt ned öfver axlarna. Man såg, att hon visste hvad kärlek var."

Hjeltinnan måste lida af någon sjukdom, som antingen kan vara tidehvarfvets verldssmärta eller en specificerad åkomma såsom "Gengångare"-sjukdom eller morfinism. Skilnaden mellan riktningarna framgår af följande exempel·

Digitized by Google

Den omoderna:

"Hon blef med hvarje dag allt blekare. Ögonen lyste med en hektisk glans, de blå ringarna under dem blefvo allt djupare, och hennes genomskinliga händer kunde endast med svårighet lyfta medikamentsskeden till läpparna. En dag fann hennes trotjenarinna henne död vid trappan till kapellet. — Hjertat hade brustit."

Realismen:

"Så satt hon nu der på sina fäders gård och kände, huru morfinruset fordrade allt starkare och starkare doser. Hon hade redan användt ett större antal gram på en dag än förut under veckor; och hon kände, att hennes nervcentra voro ohjelpligt afficierade. De peristaltiska rörelserna i händerna återkommo med fördubblad styrka, och i glandula pinealis hade en nevralgisk hufvudvärk inrotat sig. Pulsen slog 97 slag i minuten, och en afton måste läkaren använda mysk för att hålla hennes krafter uppe. Hon dog på senhösten. Vid obduktionen befans, att gangliösa kaverniteter bildats i högra hjertförmaket, och att manganhaltigt jernoxidulhydrat, som afsatt sig i placenta, gjort respirationen omöjlig."

Om den "historiska" troheten i kostymerna har realismen synnerlig omsorg.

Den omoderna riktningen skildrade sålunda:

"Käckt svingade hon sig upp på hästen, som bar af i ilande fart. Hennes svarta ridklädning böljade för aftonvinden, och hatten var nära att blåsa af i vägkröket. Trogen sin faders, den gamle konnetabelns, råd, lät hon tvänne väpnare följa sig, men höll dock, tack vare det smidiga ridspöet, ett betydligt afstånd mellan dem och sig."

Realismen:

"Nere i trädgården nära balsaminerna och krustacéerna satt Ellen Bärne. Enligt det sista hofmodet bar hon en grön flöjelshatt med tredubbla tvärslag i sockertoppsformat, kort, brunt lif, besatt med flandriska arabesker, och den röda kjolen var utsydd med de nyss från Loretto hemkomna

Digitized by Google

spetskaplesserna. Hennes stora fötter voro inneslutna i gummiskor med sindalsbräm och krokiga spännen. Hon petade sig tankspridt i näsan med skaftet af ett delfinhorn, som hon hade utsirat med silfvermummor, ombundit med ett knafvelsband och med förkärlek använde till promenadkäpp."

Särskild vigt är att fästa vid afslutningen af de särskilda kapitlen. På den nu öfvervunna ståndpunkten lät man helt simpelt mörkret komma och hjeltinnan gå upp och lägga sig, o. s. v., men nu fordras någonting helt annat. Man skrifver t. ex. efter skildringen af, huru hon blifvit gäckad i sin första kärlek:

"Hon var lemnad ensam, ensam med sin spetsnäsduk. Hon såg på den lilla tingesten och brast ut i ett hysteriskt skratt. Hon tyckte, att hvarje hål i dess broderier hånlog mot henne, och med ett raskt grepp slet hon den midt itu. Men ej nöjd dermed, stoppade hon den i munnen, tuggade sönder den och spottade ut den på golfvet. —

Ellen Bärne var åter sig sjelf."

Eller ungefär i denna stil skildra, huru hon lemnade fädernehemmet:

"Ett slag i en dörr, ett språng in i en vagn, en pisksmäll. — Ellen Bärne hade för alltid lemnat sina fäders urgamla gård. —"

Det sätter hvad man kallar "piff" i det hela och afbryter på ett anslående sätt mot den gammalmodiga lugna afslutningen.

Men för att ej längre trötta med dessa paraleller, anmärka vi slutligen några allmänna egenheter hos den realistiska romanen.

Hvad som nödvändigt deri fordras är, att någon viss samhällsklass får ovett. Man kan taga prester eller embetsmän eller godsegare, hvad som helst, ty då få de andra klasserna sitt lystmäte utaf skratt. Men man måste nöja sig med en klass i sönder, ty om humorn är universell, blir den på samma gång förhatlig.

Digitized by Google

En personlighet, som gör mycken god effekt, är en sanningssökare, som vill omfatta det stora, det ädla, "det verkligt menskliga". Denna kan vara pensionsflicka eller guvernant, student eller läkare, endast intresset hålles vaket dermed, att frågan efter sanningen upprepas och nyanceras. Man narrar dermed läsaren att vända blad efter blad i hopp om att finna gåtans lösning och afslutar det hela på ett pikant sätt med ett frågetecken.

Romanens tema är kärlek, men de båda älskande böra icke förenas med hvarandra, åtminstone icke genom kyrklig vigsel. Visserligen har Emil Zola i "Au Bonheur des Dames" brutit mot denna regel, men detta utgör icke något bevis för, att hans exempel är efterföljansvärdt. Man kan visserligen tänka sig ett bröllop såsom angenämt, men skrikande barnungar, vidbrända soppor och ändlösa räkningar hos sömmerskor äro fakta, som måste afskräcka från att instänga menniskor i äktenskapets ryssja. Det hela får en vida bättre afslutning, om *han* i slutet af boken småleende anmärker, att han visserligen älskar henne, men icke ämnar gifta sig, eller om *hon* icke alls medgifver någonting, men öppnar en finare fruntimmersaffär, hvilken *han* med den sorglösaste min säger sig anse vara den bäst furnerade i hela staden. Vill man göra slutet tragiskt, kan man låta *henne* trolla undan konjaksbuteljer ur stora salsskänken eller gifva *honom* en lunginflammation, som hindrar honom från att lifnära sig med renskrifning.

Sådan skulle i största korthet den allmänna karaktären hos den realistiska romanen vara. Receptet torde härmed vara gifvet, och jag är öfvertygad om, att det icke skall dröja länge, innan jag här och hvar ser lärjungar, som handla i enlighet med dessa teorier. Dock må man icke förglömma att förse boken med ett grant omslag, gifva den ett pikant namn och utsända den i bokmarknaden några veckor före jul.

För den, som icke har tid att skrifva romaner, skulle jag vilja rekommendera mindre realistiska utkast, s. k. no-

Digitized by Google

velletter. Dessas innehåll är icke svårt att anskaffa, ty allt kan dertill användas, blott man blandar deri något naturbeskrifning, sjukdomsskildringar, s. k. historisk trohet, pikar åt någon viss samhällsklass och låter hjelten tala om sanningen, som icke finnes i verlden. Man kan t. ex. skildra, huru en ung flicka spelar piano och sedan med en tung suck sätter sig på verandan en sommarafton, huru man kan föräta sig på gamla dagar, huru svårt det är för fattigt folk att anskaffa delikatesser, huru en student går ett slag i en park och sedan tillbaka igen o. s. v. Någon tid innan arbetet skall utkomma är det skäl i att med utsatt signatur i någon mera känd tidning eller tidskrift, skrifva en smickrande recension öfver realismens koryféer här i Sverige: en Pettersson, en Andersson, en Jansson, namn som aldrig skola dö i vår vitterhets häfder. Dermed är din boks lycka gjord, ty då skall först Pettersson i ett loftal öfver Andersson nämna dig som en lofvande författare, och sedan Jansson i sin lefnadsteckning af Pettersson erkänna ditt arbete såsom mycket förhoppningsfullt. En vacker dag skall du till och med erhålla kallelse från dessa och dessas lärjungar att skrifva något i en realistisk kalender öfver t. ex. "Den literära vexelbeprisningens sociala och ekonomiska fördelar." — Din lycka är gjord: du är odödlig.

Digitized by Google

Två typiska romaner.

Ett lif. — Lise Fleuron.

Den ena är redan ett och ett halft år gammal, den andra alldeles ny, men båda ha ungefär samtidigt sett dagen i svensk omklädning och båda äro typiska, hvar och en för sin olika riktning inom den moderna romanliteraturen. De ha ej det minsta gemensamt med hvarandra, oaktadt de båda vilja skildra det lif, som lefves midt ibland oss i den tid som är. Den ena är en följetongsroman med följetongskaraktärer och följetongsspråk, den andra en hänsynslös naturalistisk skildring, skrifven med öfverlägsen talang men vämjelig allt igenom. Hvilken af dem man än läser, så blir man ursinnig öfver att en författare vågat skrifva så rått och ofinkänsligt som Maupassant gjort i *Une vie* eller så allt igenom tarfligt som Georges Ohnet i sin sista bok "Lise Fleuron". Är man konstnärligt anlagd, så ger man naturligtvis Maupassant priset, trots hans grofheter, men tillhör man allmänhetens stora hop vämjes man åt dem men glädes och lider med den arma Lise Fleuron.

Ett par ord om dessa båda typiska böcker torde vara på sin plats i *Ur dagens krönika.*

* * *

Antingen känner man till Guy de Maupassant förut, känner hans stilistiska förmåga och känner hans oblyghet, och då läser man utan öfverraskning *Une vie* (jag säger ej *Ett lif*, ty i den svenska öfversättningen äro de allra värsta

Digitized by Google

oblygheterna strukna), och finnér kanske boken litet anständigare än hvad man haft skäl att vänta.

Eller också är författaren en ny bekantskap, fast ej just någon fin bekantskap, att göra. Då blir man i sanning förvånad och har allt skäl i verlden att blifva det. Men har man sinne för stil och för skildring af den enkla verkligheten — *humble verité* är ju bokens vackra motto — då läser man ändå berättelsen till slut och glädes åt ett och annat deri som verkligen är förträffligt skrifvet — Jeannes flickdrömmar, bilderna från Corsica eller från hafvet, moderns utmärkt skildrade resa till Paris eller hennes sista besök på sina föräldrars slott — men då man läst till slut och tänker på hvad man läst, ja, hvad har man då för utbyte deraf? Man har läst en detaljerad beskrifning på en bröllopsnatt — mycket uppbygglig — man har varit med den unga hustrun, när hon får sitt barn, och äfven sett huru hennes piga gör sammaledes, man har följt med henne, då hon öfverraskade sin man, sett henne upptäcka att såväl hennes fader som hennes moder varit af samma ull som mannen, och till slut följt henne, då hon totalt öfvergifves af sin son, som gör slut på förmögenheten och lefver undan i Paris i sällskap med en dam. Att "hjeltinnan" under slika förhållanden håller sig sjelf ren, det skall vara bokens stora förtjenst. Denna är för öfrigt knappast någon karaktärsskildring alls, ty om Jeannes inre utveckling får man ej veta stort. Man följer henne utan intresse och är aldrig hennes vän, utom i ett par episoder i berättelsens början och i dess slut, der man både förstår henne och drömmer eller lider med henne.

Men allt det mellanliggande! En serie af uppskoflade smutshögar, lagda i rad. Zola kan vara oblyg nog, men det är dock på ett annat sätt. Man kan läsa "Le joie de vivre", der man hela tiden har medkänsla för den genomsunda Pauline och ej allt för mycket fäster sig vid den ruskiga bakgrund, hon är målad emot. Och — en omständighet af vigt — det som är vidrigt i den boken kan skäras bort

Digitized by Google

utan att boken förlorar mycket för det. Det är ganska löst pålappadt och ser ut att ha kommit med för att den stora del af publiken, som känner sig tilltalad af oanständigheter, ej skulle finna sig bedragen på boken. Men tag bort alla dylika ur *Une vie* och det blir just ingenting qvar.

Une vie är således ett skoningslöst blottande af den last och uselhet, som finnes hos samhällets högre lika väl som hos de obildade. Boken sträfvar således att väcka afsky för lasten, visande i kraftiga bilder, huru den födes, frodas och skjuter skott, som sedan i sin ordning gå i blom. Är det så?

Ja, om det vore så helst! Men förhållandet är tvärtom att man alls ingenting lär af boken. Hvad Maupassant är, icke är han reformator af sederna och icke vill han heller vara det. Tendens har aldrig funnits i hans berättelser, undantagandes i de skizzer, som äro riktade mot preussarne. Han är endast stilist, är ingenting annat än konstnär, fast han håller sig inom sin egen sfer. Derför stå också alla vidrigheter i *Une vie* der för deras egen skull. De tjena intet högre syfte och ha således ej *något* berättigande för sin tillvaro. Man kan hvarken ursäkta dessa eller förklara *hvarför* de kommit med. Författaren har målat det som det roat honom att måla, och det går i publiken, det han skrifver, till och med i länder, der menniskorna ha intet drag gemensamt med dem, han visar fram för oss.

Såg jag inte en gång en uppgift om att Maupassant börjat sin literära bana med en bok "för ungkarlar"? Om detta är sant, då är det lätt förklarligt att han fortsatt så som han gjort, liksom också att han blifvit så päss ansedd som han verkligen är. Han är ej heller förgäfves Gustave Flauberts adoptivson. Författaren till "Madame Bovary" lärde honom naturligtvis att bygga på sin egen personlighet, att skrifva hänsynslöst, utan att fråga efter de smakens vindkast, som för dagen äro rådande. Och så gjorde lärjungen. Han såg förhållandet de olika könen emellan såsom det mest framträdande och det mest beaktansvärda i lifvet,

Digitized by Google

och så skref han om det. Den ena boken efter den andra. Började med "Boule de suif", en historia, hvars innehåll svårligen kan relateras, lika litet som flere af hans öfriga arbetens. Någon gång kan det ligga något humoristiskt groteskt i hans skildringar från sådana ställen, dit dikten aldrig borde tränga in (såsom i den outsägligt motbjudande "Maison Tellier"), och det fins nog också åtskillig sanning i sådana pariserbilder som "La femme de Claude". Men hvilket slag af dikter! Claude dränker sig under en fest vid Bougival af harm öfver att hans "femme" hängifver sig åt en last, sådan att till och med Maupassant endast antydningsvis kunnat nämna den. Och det som ej ens *han* vill nämna....

Det är rent af löjligt, att den novellsamling, som innehåller dessa båda berättelser jämte ett par till af samma ull, är af författaren tillegnad åt — Turgeniev!

Det fins många författare af oblyga böcker i Frankrike. De flesta förstå att taga sin sak på fullaste allvar. Intet koketteri med lasten, ingen förgyllning af det låga, endast det allra lägsta valdt till fotografiering och afbildadt med vetenskaplig noggranhet. Det är derför som de ej kunna kallas osedliga utan endast oanständiga, "hvilket är en helt annan sak".

Maupassant bör dock ej ställas i led med massan af snuskförfattare. Och han skulle aldrig fått sitt rykte, om hans diktning ej hade verkligt goda egenskaper. I synnerhet i stilen. Maupassants stil tyckes oss, främlingar, alls ej utomordentlig. Särskildt äro hans ofta förekommande liknelser rätt ofta löjligt misslyckade — exempel finnas många i början af *Ett lif*. Men parisarne finna denna stil så lofvärd, att Richard Kauffman till och med kunnat yttra att "han är en modern Boccaccio och Rabelais, — han skrifver så som Teniers och de gamle holländarne målade" — "sedan Merimées dagar har Frankrike ej egt en språkkonstnär jemförlig med Maupassant." Och ändå har Frankrike

Digitized by Google

under denna tid egt stilister sådana som — förutom Flaubert — de båda Goncourt och Daudet.

Men stilen är ej allt. Den jämte teckningen af personerna och uppfattningen af den yttre verkligheten har gifvit Maupassant ett namn som en verklig diktare af rang. Att han är det kan svårligen förnekas, äfven om man tycker mindre om hans genre. Han har ju skrifvit småskizzer, som kunna läsas äfven af den, som håller på diktens kyskhet. Att flertalet af hans arbeten äro sådana som de äro, det tycks bero endast på hans låga uppfattning af menniskan och af lifvet. Detta är hvarken så bra eller så dåligt som folk tror, påstår han sjelf i slutorden till *Une vie*, och den åsigten är ju sund nog, men det är icke nog med att yttra detta, utan man bör väl, då man sjelf skrifver, gifva denna vackra åsigt kött och blod. Maupassants diktade eller ur lifvet hemtade personer tyckas tvärt om vilja visa att lifvet är något mycket lågt och vämjeligt. Det skall vara en ovanligt stark natur, som skall stå ut med så många grusade förhoppningar som hjeltinnan i "Une vie" och likväl ha styrka att fortsätta detta lif. Hon måste vara så der slapp och liknöjd allt ifrån början, som Jeanne blir emot slutet, och hon måste vara så fri från allt djupare personligt lif, som hon är, för att lefva sitt lif till slut. Af hvad vi i boken lära känna om hennes själslif, kunna vi dock svårligen draga den slutsats, att Maupassant är någon psykologisk skildrare med djup i sin skildring.

Det är mången, som skulle kasta undan *Une vie*, så snart han kom till det första vidriga stället deri, och sedan anse att hvarje ord, sagdt om den boken, vore förspildt. Andra läsa den, lockade af de detaljerade beskrifningarna deri. Någon nytta har ingen af boken, och om estetisk njutning kan man ej ens tala, då det är fråga om boken i dess helhet. Är denna då en tidsbild af värde? Knappast, ty så ensidigt som Maupassant ser menniskorna eller — om han verkligen målar af dem med naturtrohet — så ensidigt som han i så fall väljer sina modeller, kunna hans

Digitized by Google

böcker — åtminstone de som han hittills skrifvit — aldrig blifva fulla uttryck för vår tids menniskor och af de idéela rörelser, som uppröra den tid, vi lefva i. Samtiden har intet att lära af boken, och om framtiden skulle befatta sig med den, så skulle dess åsigt om vår tids menniskor bli föga smickrande för oss.

På det år, som förflutit sedan *Une vie* efter att ha stått som följetong i parisertidningen "Gil Blas", der den passade ypperligt att läsas på kaféerna vid absintglaset, utkom i sin första upplaga, hunnit öfversättas såväl till danska som till svenska språket. Vi måste ju följa med vår tid och taga reda på de idéela strömningar, som utgå från verldsmedelpunkten vid Seinen! I båda öfversättningarna ha de minst blygsamma ställena blifvit försigtigtvis strukna, ty nordens publik är ännu ej tillräckligt uppfostrad för att kunna smälta herr Maupassant, sådan han uppträder inför den mindre fördomsfulla pariserpubliken.

Hos oss är man för öfrigt ganska van vid att i stympadt skick få läsa utländska moderna romaner, ehuru öfversatta med författarens tillåtelse. I Zolas "L'Assommoir" förekommo först ett par, om vi minnas rätt, föga betydande strykningar. Sedan utgafs samme författares "Une page d'amour", väldeligen stympad, och sedan har saxen varit framme och klippt bort anstötliga ställen både hos Zola och Daudet och — hvad som har mera att betyda — hos Gustave Flaubert, en längesedan afliden författare, som aldrig kunnat lemna sitt samtycke till någon stympning af sitt arbete. Då "Fru Bovary" i fjor utkom i svensk öfversättning — icke just för tidigt — påpekade en granskare i Stockholms Dagblad förhållandet med strykningarna deri, och nu på sista tiden har man från mera ån ett håll frågat med hvad rätt dylika uteslutningar ske. Åtminstone vore det väl en skyldighet att på titelbladet eller i ett förord påpeka att öfversättningen är lämpad efter den svenska publikens förmåga att

Digitized by Google

fördraga den utländska spisen. I England finnes ju både bibeln och Shakspeare i upplagor afsedda för ungdom eller för läsning högt i hemmen, — ja, af Shakspeare ha ju äfven vi svenskar nu en sådan hyfsad upplaga. Och vi hålla nu på att få en dylik äfven af de franske realisterna, — dock ej af *Une vie*, ty skall den hyfsas, så blir det icke stort qvar af hela boken.

Hvart genren leder? Den har redan ledt till sådana praktexemplar af "sedeskildringar" som Paul Alexis' "Un collage", om hvilken Kaufmann mycket träffande och upprikt igt sagt att "den är ett svineri från början till slut". Mellan den och Maupassant är dock skilnad, det måste medgifvas.

Ty Maupassant *kan* vara bättre än sitt rykte. Det är väl något för vågadt att påstå, som en literaturanmälare nyss gjorde i Nya dagligt allehanda — han var i parentes sagdt märkvärdigt gynsamt stämd mot "Ett lif" — att Maupassant genom detta arbete öfverträffar sin mästare, Emile Zola, och att det går upp emot Flauberts beryktade "Madame Bovary". Undertecknad kan ej se annat än att Zola är lika sund som Maupassant — när Zola nämligen behandlar sådana ämnen, der han får tillfälle att visa en sund lifsuppfattning. Maupassant är möjligen mera mångsidig, — lifligare är han alldeles säkert.

Hans senaste arbeten — särskildt novellsamlingen "Miss Harriet" — visa, påstås det, ett betydande omslag till det bättre. Der fins egentligen ingenting, som ej en man och en qvinna kunna läsa högt till samman. "Det råa är borta, det naturalistiska intet annat än öfverströmmande blodfullhet." Så påstås det.

* * *

Lise Fleuron är en ny roman och ändå verkar den så gammal. Georges Ohnet är en ung författare och likväl

Digitized by Google

skrifver han så som en gammal romanfabrikant. Hans sista bok gjorde man bäst i att ej tala om, men man tiger ej ihjäl en författare, som säljer sina arbeten i hundratusentals exemplar och förtjenar in millioner på sina böcker och teaterstycken. Han har sin publiks bevågenhet och han *har* sin fasta position, kritikern må brumma aldrig så mycket.

Den *franska* kritikern brummar sällan, allra minst då han har att göra med en författare på modet. Då böjer han sig vördnadsfullt. Och efter en framgång sådan som Ohnets bugar han sig till jorden.

Ohnet skref *Serge Panin*, en rätt bra roman, ehuru alls intet mästerverk. Men der hade han en utmärkt figur, madame Desvarrennes, typen för den handlingskraftiga, starka fransyska qvinnan. En i dikten alldeles ny gestalt. Hon gjorde bokens lycka och författarens likaledes.

Han skref sedan *Le maître des Forges*, som var sämre än *Serge Panin*, men som tog publiken med storm och som, i likhet med Ohnets andra romaner omformad till teaterpjes, gick Europa rundt, på de flesta ställen helsad med jubel af publiken men mindre omtyckt af granskarne. Här är ej tid att tala om detta dussinarbete med dess hemmagjorda konflikter, dess arrangerade scener, dess gamla vanliga teaterfigurer och dess löjliga duellslut.

Följde sedan *La comtesse Sarah* och så *Lise Fleuron*, nya uppkok på gamla recepter. Lokalfärgen och några typers sanna prägel skall ej förnekas, men å andra sidan, hur schematiskt är det ej allt samman. Vi känna igen allt ihop. Hvilken gammaldags löjlig historia, denna om Lise och hennes afundsamma rival. Der fins kanske i boken en och annan träffande teckning ur teaterlifvet — ty det är ju detta som skall skildras i Lise Fleuron — men.... Saken är den att vi ha blifvit bortskämda. Frankrikes bästa romanförfattare ha visat, hur man kan skildra en samhällsklass, hur man kan se lifvet, om man har skarpa ögon. De ha ibland gått för långt, det är sant. Maupassant är rå och förblir det, det ligger i hans natur. Men hellre det

Digitized by Google

än att som Ohnet vara publikens lydige tjenare och kopiera berömliga romanfabrikanter från tider, som flytt. Det blir så själlöst, det han skrifver, så följetongsartadt och flackt schablonmessigt, att man för att njuta af hans böcker måste antingen utesluta hvarje tanke ur sitt hufvud eller åtminstone glömma bort allt hvad som blifvit skrifvet under de sista decennierna.

Som följetonist i en tidning för damer är Ohnet lämplig. Han tyckes äfven vara ypperligt på sin plats som den stora publikens roare. Som gradmätare på dennas smak få också hans böcker sitt egentliga värde.

Passepartout.

Digitized by Google

Två generationer. *

Strödda aforismer

af

Oscar Levertin.

Strax före jul utkom i Köpenhamn ett litet elegant debut-arbete, hvilket väckte en så pass omfattande uppmärksamhet, att första upplagan inom ett par veckor var utsåld. Boken var en samling småstudier, dess titel "Unge Mennesker" och den unge till Herman Bangs litterära fraktion hörande författaren hette Peter Nansen.

Det lilla häftet var formelt sedt icke af någon öfverväldigande betydelse — stilen är lätt, ledig, men utan någon synnerlig personlig färgton öfver sig. Det hela föreföll för slapt, för energilöst skrifvet med allt för mycket jägtande efter psykologiska konstgrepp af tvifvelaktig sanning. Vida märkligare var emellertid boken som en konseqvent och träffande sedeskildring af en hel del nutidsungdom, särskildt af nutidens unge män.

Allt det nervösa i sträfvandet, allt det misströget tvifvelsjuka i tänkandet, allt det ängsligt krampaktiga i kännandet hos dagens manliga ungdom, deras viljor af vax och deras lustar af blår, tungsintheten och maktlösheten, med ett ord allt det Peer Gyntska och Niels Lyhne-artade i tiden kom förträffligt fram i dessa Nansens småstudier. . .

* Trogen sitt program, vill "Dagens krönika" fortfarande med nöje lemna andarne tillfälle att tukta hvarandra. Ensidig idealism är lika litet som ensidig realism vår lösen. *Red.*

Digitized by Google

Det var väl också derför boken gjorde uppmärksamhet, så mycket mer som högerbladens kritiska keruber, förskräckta, i sedlighetens namn riktade mot den sina Tinnerholmska flammande svärd....

Och det var egentligen om detta jag ville skrifva, detta att aldrig ännu ett arbete kommit ut, der en uppväxande generation skildrats på nytt sätt eller ur ny synpunkt förr än de äldre genast med full hals ropa: "Neej, sådan är icke ungdomen". Vore det då icke bra mycket rimligare, att de hedersmännen sade: sådana voro icke *vi?*

Men när recensioner skrifvas, när de nya böckerna och de nya åsigterna diskuteras, då glömmas åren, som gått liksom krämporna för i dag — och ungdom blir uttrycket för ett slags punschdrickande, serenadsjungande ungt djur på två ben med gladlynt humör, litet förstånd och klen skäggväxt. — Och dock är skilnaden mellan far och son just nu så stor som väl sällan, denna skilnad, hvilken så många upprepade gånger betonats, men trots detta faktiskt blifvit allt för litet erkänd, ty annars skulle väl icke så många brytningar söndra hemmen, så många slitningar uppstå mellan nära anförvandter och störa lugnet kring aftonlamporna. Annars skulle väl icke i så många familjer uppspelas mer eller mindre sorgliga moll-variationer på det gamla temat "fäder och söner".

Gör blott i tankarne en liten sammanställning af 40—50-talets och 70-talets nordiska ungdom.

Den förra var en lycklig, optimistisk slägt, som trifdes godt med lifvet, drack mycket, sjöng mycket, estetiserade mycket och skref mycket vers. Och det var ingen liten uppgift den lagt på sina unga skuldror — den gjorde ju sig till bärare för "nordens skönaste tanke", spelande en sorts politisk medlare-roll. Det var ju den, som skulle åstadkomma den så beprisade sammansmältningen, "den fria mäktiga norden, som skulle föra till seger folkens sak".

Och ungdomen drog ut på studenttåg. Kring fylda bålar höllos högstämda tal och till bräddade skålar recite-

Digitized by Google

rades storslagna vers. Idéerna flögo som fjäderbollar mellan sällträn, och man löste de mest invecklade frågor, lika lätt som man benar fisk. Det var knappast ett studentgille, der man icke kom fram med de stora orden och de stora löftena — och under allt detta var man auktoritets-troende som barn, och royalistiska som pensionerade embetsmän. Så gick den generationen ut i lifvet och märkte snart, att den gjorde bäst i att läsa in idéerna i en byrålåda för att taga fram dem, då de passade, vid högtidliga tillfällen, tillika med de svarta byxorna och ordensstjernorna.

Kom så sista kriget, då danskarne öfvergifna föllo kring Dybböls skansar, och den gentila lifsidén om "den fria, eniga norden", afslutades med en sista akt, hvars tragiska fiasko gaf de sköna talesätten och de vackra försäkringarna en viss obehaglig, nattstånden bismak.

Dermed var det slut med den nordiska "treenighetsglädjen", och den unga generationen växte upp under reaktionen, i Sverige specielt under reaktionen efter den vunna statsförfattningsförändringen, under det Napoléon le petit, den ihåligaste af alla krönta äfventyrare, angaf verldstonen med sina folkvänliga farcer, sina galanta äfventyr och sin kalla, lösliga otro.

Den nya generationen var redan i födelsen skeptisk. Fäderna, hvilka på ålderdomen blifvit mer och mer konservativa, hade i sin ungdomstid förbrukat all dess entusiasm, och deras exempel dref sönerna att dubbelt så girigt leta fram alltings skuggsidor, att dubbelt så nervöst sönderplocka allt, så mycket mer som de just kommo lagom till att njuta frukterna af den moderna kritikens arbete — särskildt på det religiösa området. Oeh de blefvo en slägt af oroliga tviflare, af misstrogna grubblare, hvilka så vant sig vid att ängsligt dissekera *allt* att det till sist blifvit dem svårt att hänföras af *något*. Och det var det värsta, att då de verkligen fingo syn på idéer, hvilka stämde öfverens med tiden, på åsigter, hvilka deras förstånd måste gilla, så många funnos, hvilka icke voro starka och modiga nog att helt om-

Digitized by Google

fatta konseqvenserna af sitt eget tvifvel, utan antingen stannade i halfheter eller upplöste allt i pessimism och universalskepsis, för att icke tala om alla, som blefvo öfverlöpare till det gamla lägret.

Och orsaken härtill? Jo, nervösa, som de äro, vår tids unga män, tvifla de till och med på sitt eget tvifvel, och rädda för att taga stegen ut, våga de icke bränna sina skepp, men tycka om att hafva en återvändsgränd öppen äfven till idealer, hvilka deras kritik hånat ner. Så förgår deras dag under en pendelaktig vexling mellan olika åsigter, mellan de gamla, ur hvilkas moderligt lockande famntag de icke helt kunna slita sig, och de nya, med hvilka de icke öppet våga ringförmäla sig.

Om något är en dylik osäkerhet, en dylik brist på fast mark under fötterna egnad att göra en generation beklämd och tungsint. Och af samma anledning handlar ju en så stor del af den moderna, nordiska literaturen — och minsan icke den sämsta — om öfvergångsmenniskor, hvilka svika de nya gudar, de ana skola varda herskande i framtiden för att åter börja offra vid de gamlas altare, eller i allmänhet om stort talande och litet uträttande denuncianter. Tänk blott på Adam Homo, Peer Gynt, Niels Lyhne, kand. Albrecht (Schandorph), Axel Ström (Reinhard), William Högh (Bang), Arvid Falk, Rudin och Neschdanov (Turgeniew).

Men icke för tänkandets område ensamt är nervositeten generationens särmärke, kanske ännu mer för känslolifvet. De djupa passionerna, de varmblodiga, handelskraftiga lidelserna, de höra icke nutiden till, men väl den sensitivartadt retliga känslighet, som lik de spända, spröda strängarna på ett ömtåligt instrument, sättes i en skälfvande dallring vid hvarje intryck, och den sinlighet, som lyckliga perioders menniskor känt glöda i sina ådror som en obekymrad, frisk och lyckliggörande naturdrift, tar nu skapnad af ett ögonblicksrus, som bryter fram med ett konvulsionsanfalls alla symptomer.

Digitized by Google

Sannerligen den träffande bilden för tidens lidelse är icke längre som fordomtima elden men spritlågan.

Men så sakna vi unga också ett af hufvudvilkoren för att kunna känna friskt och lifslustigt, vi sakna aldeles förmåga att fånga nuet, att i glädje suga i oss stunden genom alla porer. Vi äro gudbevars för förståndiga för att ryckas med af minutens flyktiga fröjd, och samtidigt med att vi börja känna oss heta om hjertat af hänförelse, sätter vår kritik öfver oss sin kylande dusch-stråle. — Och icke nog dermed. Vår reflektionslusta äflas till den grad att dissekera och plocka sönder våra känslorörelser och tycken, att vi påminna om småbarnen, hvilka peta sönder sina dockor för att få reda på hvad som finnes inuti. Och undertiden förgår alltsammans som luftiga morgondimmor för vindarnes skarpa andedrägt, ty än har ingen känsla behållit sin fängslande doft, detta magiska je ne sais quoi, då man anatomiserat ut dess beståndsdelar under hyper-reflektionens förstorande och förgrofvande solmikroskop, och intet rus har bevarat sin bornyr, då man med filtreringsapparat, profglas och termometer undersökt hvarje klunk.

Och den starka civilisationen, allt det öfverförfinade i samhällslifvet, allt det för mycket konvenabla i umgänget hafva väl också de i sin tid bidragit till att sätta en egendomligt blaserad, på samma gång torr och het prägel på ungdomens känslolif.

Så brådmogenheten hos de uppväxande — detta, att de uppträda som halffärdiga kavaljerer på barnbalerna, göra ifrån sig ynglinga-svärmerierna på skolbänkarna och lära sig nyttan af att "antichambrera" i gymnasialklasserna — tyder icke också detta på något forceradt i tiden. Kan någon bjertare motsats till den föregående generationens svärmande, gluntsjungande unga man tänkas, än den nyas, hvilken gör ifrån sig ungdomsorgier och examina lika fort och inträder i lifvet lika ung till åldern som gammalförståndig till sinnelaget, städad och trött, mestadels lika böjlig i ryggen som i åsigterna.

Digitized by Google

Det ligger en djup sanning i bröderna Goncourts geniala uttryck: det fins i vår tid män, hvilka synas hafva icke sin *lefnads*, men sin *tids* ålder.

Om allt detta tages litet mera i betraktande, skulle väl de unga författarne sparas från att höra de evigt idislade beskyllningarne för pessimism och koketteri med svagheten.

Åh, herrar recensenter, vi alla, hvilka icke äro så urkraftiga som Ni, vi skulle afundas Er all den kärnsunda berserka-styrka, Ni släppa lös i Edra recensioner, om vi icke visste, att den så mycket oftare råkas i Edra tidningsartiklar än i lifvet. Men sägen I, det är ett utländskt mod af samma godtyckliga art som de moderna redingoterna, detta att beständigt hänga läpp och agera lifstrött. Såå, I tron då verkligen, att en för så många menniskor gemensam sinnesriktning icke skulle hafva djupare rötter än en af några enstaka individer företagen importation? Och detta, fast det vore så oändligt mycket behagligare och bekvämare att vara och uppträda som förnöjda lofprisare, hvilka funno allt godt, såsom lyckliga, svärmande trubadorer? Nej, alla de stora, sociala problemen, hvilka hänga hotande och olösta öfver oss, låta oss se tungsintare på lifvet, och de aldrig i någon tid så skarpt iakttagna pauperism-förhållandena, göra oss mindre benägna än I, att tro, att allt ledes till det bästa af en verldsordnande hand.

Och dock om I haden rätt, och vi verkligen sörjde i otid, och martyrlikt njöto af att sörja, I egden dock icke rätt att uppträda öfverlägset tadlande, ty sönernas fel bero icke så litet på fädernas lyten, och der fäderna jublande draga ut på Don Quichote's-strider mot väderqvarnar, blifva sönerna antingen tvifvelsjuka Thomas' eller hånfulla Thersites-naturer.

Dock hur tungt det nu ser ut, för visso kan man hoppas på något bättre. När brytningen mellan auktoritetstrons och den vetenskapliga forskningens period helt är öfver, skall väl ett annat lugn komma öfver menniskorna, ty det förefaller, som man ej behöfde misströsta om en generation,

Digitized by Google

hvilken har tron på vetenskapen och tron på utvecklingen att stödja sig vid.

Då skall man med afseende på de båda slägtena kunna erinra sig den gamla myten om Ikaros och Dædalos.

Lik Ikaros var den föregående generationen ungdomsyr, djerf och förhoppningsfull, lik Ikaros tänkte den i sin naiva tro att kunna flyga till himlen, men föll dess snöpligare pladask ner igen, i det vaxvingarna smälte för solstrålarne.

Då den nuvarande generationen vunnit mera klarhet och icke längre måste känna hvarje litet steg framåt både som osäkert, enär det leder ut till ett obekant land, och smärtsamt, då det innebär öfvergifvandet af något gammalt från barndomen kärt, skall Dædalos blifva dess karakterstyp. Som bekant bygde och timrade Dædalos träget, och uttrycket för hans grubblande själ var labyrinten. Men hur han sträfvade nere på jorden, lärde han sig till sist flyga icke djerft eller skyhögt som Ikaros, men desto säkrare, åldenstund han insåg, att det till intet gagnade att söka nå himlen — ty der har jordens son ingenting att skaffa.

Digitized by Google

Några ord om landsortspressen i våra dagar

af

en medarbetare deri*.

Det snart stundande årsskiftet kommer säkert som vanligt att medföra, bland andra goda och älskeliga ting, äfven en hel del nya tidningar och publikationer, såväl inom hufvudstaden som i landsorten.

Det är så vanligt vid årsskiftena, att man knappast fäster sig dervid, och lika vanligt är det att en stor del af dessa nyvaknade "Skabninger" efter en kort tid sluta sin efemera tillvaro i all tysthet, sörjde och saknade af få, och utan någon annan dödsruna än de qvarlefvandes lakoniska notiser med öfverskrift "restitution af prenumerationsafgifter".

Många af dessa pressens dagsländor tillkomma uteslutande af spekulation, af naiv tro på att man på tidningar skär guld med täljknifvar, och med föresats att begagna alla lofliga medel för att nå detta lika lofliga mål.

Men något tal om, någon tanke på en idé att kämpa för, någon bestämd mening att föra fram, saknas oftast.

Prenumerationsanmälans gyllene löften äro skimrande äpplen, som när man rör vid dem falla till aska, och den "sanningens fana" utgifvaren höjer, finner man vid närmare granskning tyvärr allt för ofta vara endast en grann klut med falska konstgjorda färger, en klut som under årets lopp

* Af skäl, som icke äro svåra att gissa, har förf. önskat vara anonym. Hans namn är eljest ingalunda obekant inom pressen,

Red.

Digitized by Google

kan vridas och vändas, skifta färg som kameleonten, stickas i fickan eller hissas högt, allt efter omständigheterna, för att vid årets slut — om den fins qvar så länge — åter dyka upp med "det sannas, det godas, det skönas" inskrift i feta typer.

Så ökas år från år antalet af dem som skola föra folkets talan, hålla idéens fana högt, sprida kunskap och upplysning vida omkring, ända in i den låga kojan på landsbygden och fattigmannens ruckel i gränden.

Men läslusten och förmågan att betala äro icke så stora, att de motsvara den ökade tillgången på tidningar, och följden blir den vanliga, der efterfrågan icke står i proportion till tillgången, nämligen att tidningarne sjunka i värde och en konkurrens uppstår, som går öfver måttet af hvad tidningarne i flesta fall kunna bära. Deras ekonomi — som sällan från början är god — förvärras alltmera. Konkurrensen mellan tidningarne — isynnerhet i småstäder der endast tvenne tidningar finnas — antager proportioner som skulle komma en köpman att häpna, och så går man raskt på i ullstrumporna med att förstöra affärerna för hvarandra; att smickra och krumbugta för vinnande af annonser och tryck, att ljuga och skräfla och öfverösa hvarandra med ovett och hån; att tiga der man borde tala, för att ej förlora en kund, och tala der man borde tiga, för att vinna en annan.

Under all denna äflan och strid sjunker tidningens innehåll — man har ej råd att skaffa värdefull läsning — och under tiden står allmänheten och ler i mjugg öfver narrarne, som tro sig visare än andra, men icke se, att de undergräfva det, som de i första rummet borde vaka öfver: *pressens anseende.*

Så uppstår detta pressens proletariat och den — om man granskar strängt — ofta ovärdiga press som går och gäller för utmärkt.

Jag skall söka att i denna uppsats närmare påvisa hvarför och hvarigenom denna press — landsortspressen —

Digitized by Google

icke intar den ställning, den borde och kunde intaga, men vill först förutskicka ytterligare några anmärkningar.

Mången — kanske de fleste — skall säkerligen vid genomläsandet af ofvanstående rader tro att de här ha för sig en man som hatar pressen, en af dessa gengångare som icke tåla ljuset, utan drömma sig tillbaka till de "goda dagarna" då presstvånget i all sin glans florerade, eller ännu bättre till den tid då tidningar voro lika få och sällsynta som flugor i november.

Men man misstar sig.

Den som skrifver dessa rader är en man, som så att säga med modersmjölken insupit kärlek till pressen, närt sig vid dess barm sedan han var blott en yngling, som kämpat i dess led länge och lärt sig älska denna press hvars uppgift är så stor, så hög och hvars magt är så obegränsad; en man som ännu står midt i striden och som hoppas få kämpa i pressens tjenst till sin död. Men äfven en man, som icke är blind för felen inom denna press, och som älskar sitt yrke för högt för att icke vilja göra allt hvad i hans förmåga står att rödja undan ogräset och kratta upp jorden, hvari det växer för att bereda god mark för god frukt.

Men han har under sin verksamhet som tidningsman på skilda orter fått se mycket dåligt frodas inom pressen och han har haft tillfälle att genom resor i landet — äfven i grannländerna — sätta sig rätt mycket in de förhållanden hvarom han här skrifver.

Då han emellertid här talar endast om landsortspressen, kommer detta icke af att han anser hufvudstadsbladen höjda öfver allt klander, utan deraf att han icke så noga känner förhållandena inom desamma som i landsorten, och han vill endast här framdraga fakta.

Kunde hans ord i den allra minsta mån bidraga till höjandet af den dåliga anda som råder på många tidningskontor i småstäderna, och vidga resp. utgifvares horizont

Digitized by Google

en smula öfver annonstaxan, saxen och klisterburken, skulle han anse det för en stor belöning.

* * *

Den stora allmänheten känner föga till de inre förhållandena inom tidningspressen, hon endast känner dess verkningar, vet att vinden blåser, men icke hvarifrån den kommer eller hvart den far. För allmänheten i gemen är tidningsbyrån ett mystiskt rum, och pressens slammer som ett mummel af okända magter.

Låtom oss kasta en blick in bakom ridån en smula.

Jag vill som exempel taga en stad på cirka 6 à 8,000 innevånare.

Der finnas — antaga vi — tvenne tidningar X-allehanda och X-bladet.

X-allehanda är det äldsta på platsen. Det kom till för många år sedan.

Orsakerna hvarför och sätten hvarpå en tidning i en småstad kommer till äro mångahanda.

Ofta är det endast en vanlig affärsspekulation, men lika ofta är det en följd af missnöje med den gamla på platsen. Antingen har denna varit för röd eller för grå; antingen har den sagt för mycket eller för litet. Kanske har den också med några hårda ord knuffat en man som har pengar och energi nog att sätta upp en ny för att ge svar på tal. Ofta har tidningen för sin tillkomst att tacka någon afsigkommen eller af andra skäl irrande publicist, som med ljus och lykta söker efter en stad der plats finnes för en andra tidning, denna plats må nu vara aldrig så liten.

X-bladet kom till endast för att förtjena penningar. Hur gick det?

Förslagets upphofsman är låtom oss antaga det — en äldre konstförvandt med litet skolbildning. Han — eller oftast han i spetsen för ett aktiebolag — köper ett tryckeri med tillbehör. Kontrakt med pappersbruk uppgöres, och

Digitized by Google

så börjas arbetet, utan de ringaste förutsättningar hvarken i andligt eller materielt hänseende för att lyckas.

Kapitalet är för knapt att tillåta engagerandet af en verklig och van tidningsman. Utgifvaren klipper sjelf och skrifver nödtorftigt ihop en eller annan platsnotis. Hufvudsaken är dock att nedsätta X-allehanda i publikens ögon och med både möjliga och omöjliga medel draga till sig detsammas abonnenter.

En lifsfråga för nationen, en märklig debatt inom riksdagen eller en yttring af kraft och lif inom konstens verld är för X-bladet och X-allehanda af ojemförligt mindre intresse än ett tryckfel hos motparten, hvaraf man kan begagna sig för att slå ned på honom.

Så pågår kampen utan ände. Konkurrensen fordrar emellertid utvidgningar och "redaktören" hinner ej med allt sjelf. Så får han för ett par hundra kronor biträde, i bästa fall af en läroverkskollega i staden eller en nybakad student, som helst skrifver i "estetik", — i värsta fall af någon på dekadans vorden skrifkunnig man af hvad kaliber som helst.

Går bladet en smula framåt binder han vid detsamma med "fast lön" den unge studenten, och förhållandet blir då ofta nog detsamma som Gustaf af Gejersstam så träffande skildrar i sin i senaste Svea intagna berättelse "Ett lefnadslopp".

Men redaktören vakar öfver honom, att han icke skall skrifva "halsen af sig".

Allt måste gå lugnt och sansadt till väga och han får aldrig "bråka", sådant skadar prenumerationen och minskar annonskontots summa.

Göra de magtegande i samhället ett dåligt bruk af denna sin magt — tyst! de indraga annars sina annonser.

Äro ett teatersällskaps prestationer under all kritik — tyst! de trycka sina affischer här.

Skrif ej *mot* regeringen, då blir borgmästaren ond, ej *för* densamma, då blir köpman Z, som är rabulist, ursinnig.

Digitized by Google

Rör ej vid kyrkan, ej vid arméen; klipp notiser om benbrott, olyckor och eldsvådor.

Denna tidning blir hvad man på tidningsspråket kallar "hvita plåstret" d. v. s. ett organ som icke har någon mening alls, och skam att säga lyckas sådana bäst.

Men så händer det också att X-bladet är radikalt och X-allehanda är konservativt, dessa slagord nu tagna i den bemärkelse man gifvit dem, men som ofta icke håller streck.

Nu blir striden än häftigare, ty nu gäller det icke allenast penningarne, det gäller också en mening. Dessa fall äro dock icke så vanliga i de minsta städerna, der meningarne få vika för penningarne.

Mången gång händer det att utgifvaren verkligen är besjälad af den rätta andan, att han *vill* göra allvar af sitt program och föra sanningens talan —. men ändå gör han det ej, eller också blott ibland, så der med modifikation. Den ene vågar han sig på, den andre icke.

August Strindberg säger på ett ställe, jag tror nästan att det var i denna tidskrift, att "tidningsmannen står utanför samhället derför att han ställt sig öfver detsamma". Ja, så borde det vara och är väl ibland så, men redaktören af "Hvita plåstret" står icke utanför samhället. Tvärtom, han har vänner öfverallt i staden, ty han är så beskedlig, och hvarför skulle han väl röra vid någon af dem, äfven om de i offentliga lifvet begå handlingar som förtjena klander?

Han har *konsiderationer*.

Jag understryker ordet, ty det är konsiderationerna som depravera vår press, som drar ned den och gör den till ett sken af hvad den borde vara, som gör den misstänkt i den stora allmänhetens ögon och som hindrar förtroendet för densamma att växa i proportion med folktillökningen och den stigande folkupplysningen.

Det är konsiderationerna som äro pressens olycka och förderf.

Men det finnes någonting annat som, mer än personlig vänskap och dylikt, gör att tidningsmannen har konside-

Digitized by Google

rationer. Det är något som tvingar honom att ha sådana och det är hans dåliga *ekonomi.*

Här ligger *ytterst* orsaken till landsortspressens betryck.

Men är det då så nödvändigt att landsortstidningarne skola ha dålig ekonomi? De skylta ju med förhållandevis rätt höga prenumerationssiffror och deras "yttersidor" äro nästan alltid upptagna af annonser? Skulle de icke kunna stå sig bra?

Jag framhåller nu, att jag här icke talar om alla landsortstidningar — många äfven af dessa göra briljanta affärer — utan jag talar om det mångtal tidningar som i 5:te klassens städer år från år vingla sig fram, ena året med förlust, andra med några hundra kronors vinst, med ett ord, om dessa tidningar som nätt och jemt kunna hålla sig uppe.

Låtom oss då se till. Hvad inbringar en dylik tidning? Siffrorna måste naturligtvis här alltid blifva blott approximativa, men jag tror mig dock kunna säga att de skola komma rätt nära sanningen.

X-bladet har — enligt hvad postuppgifterna gifva vid handen — 500 postprenumeranter. Om vi taga medelpriset 5 kr., gör detta 2,500 kronor. Vi lägga dertill 300 stadsprenumeranter efter samma pris och vi äro uppe i en summa af 4,000 kronor. Bruttot af en trevecklig och sexspaltig tidnings annonsinkomst pr år kunna vi beräkna till 10,000 kronor och bruttot af accidenstryck till 3,000 kronor. Vi äro nu uppe i en inkomstsiffra af 17,000 kronor.

Utgifterna göra: arbetslöner cirka 100 kronor i veckan = 5,000 kronor; papper 1,800; redaktörens lön 2,000 och biträdets lön 1,200; hyror och räntor m. m. 1,000; prenumeration å andra tidningar, korrespondenser och telegram cirka 1,000 kronor. Dessa äro de hufvudsakliga utgiftsposterna och uppgå till 12,000 kronor. En vinst skulle således uppstå af 5,000 kronor.

Men nu komma rabatterna å annonser och tryck. De utgöra i medeltal 33 proc. och utgå således med cirka 4,000 kronor. Återstå 1,000 kronor.

Digitized by Google

Detta är då vinst! Jo, vackert. Den lysande postsiffran ljuger; en stor del af dessa exemplar som uppgår i postsiffran har redaktionen sjelf prenumererat på, det gör penningar. Så komma provisioner till prenumerantsamlare, osäkra fordringar o. d., och nettovinsten går upp i rök. Oftast blir det i stället förlust.

Tidningarna måste dessutom lemna vidsträckt och långvarig kredit. En köpman som annonserar tycker sig icke få någon valuta. Han kan ej taga på, ej känna på hvad han fått för sina pengar och är aldrig lifvad att betala kontant.

Så måste tidningsmannen ligga i händer på bankerna för drifkapitals skuld och dessutom "se sina vänner" då och då på ficklån på några hundra kronor.

Derför har tidningsmannen konsiderationer. *Derför* är han så underligt slapp mot en och morsk mot en annan, och derför kan aldrig en liten landsortstidning ta till sitt valspråk "åt hvar och en hvad han förtjenar".

* * *

Det synes för mig som skulle blott ett enda medel stå till buds för att undanrödja detta sakernas dåliga tillstånd, och för att höja landsortspressen i både ekonomiskt och om jag så må säga moraliskt hänseende.

Och detta är en nära sammanslutning till hvarandra af tidningsutgifvarne i småstäderna. Bildandet af en tidningsmannaring utan afseende å "färg" och politiska åsigter.

Denna ring skulle då ha till sin uppgift att borttaga först och främst den *personliga* polemiken platsbladen emellan och skamliga spaltstrider om hvem som förtjenar mest. Härigenom skulle mycket vinnas, ty folket, den läsande allmänheten *kan* ej ha och *får* aldrig den aktning för pressen som borde finnas, då hon ser huru pressens organ fara fram mot hvarandra, ofta tagande heder och ära af hvarandra för ett 50- eller 100-tal prenumeranters skull.

Digitized by Google

För det andra skulle denna ring verka för ett bestämdt vidhållande af det prenumerationspris som uppgifves å hvarje tidning, men hvilket ofta blott är nominelt, då utgifvaren för att skada sin konkurrent säljer billigare under hand.

Likaledes skulle ett bestämdt annonspris hållas och ett bestämdt rabattsystem följas, om nu rabatt nödvändigt skulle finnas.

Häremot kan kanske anmärkas att annonspriset måste ställa sig olika allt efter de resp. tidningarnas spridning. Men det är icke härom jag talar, utan om att hvarje blad skulle vidhålla det å bladets första sida uppgifna pris, hvilket ju kan ändras ett annat år om upplagan växer, men då också måste tillkännagifvas.

Härigenom vunnes dels ekonomisk vinst och dels att det utätningssystem som nu florerar mellan tvenne platstidningar kunde i hög grad stäfjas.

Köpmännen äro vana vid konkurrens, men de fordra ärlig konkurrens och de skulle respektera tidningarnas beslut i en dylik fråga. Blefve annonseringen äfven något mindre i början, då publiken finge betala sina annonser dyrare, så blefve dock behållningen alltid lika stor som förut, om ej större, och publiken *kan* ej upphöra att annonsera.

Låge en dylik reform, som jag här endast i dess svagaste konturer antydt, inom möjlighetens gräns — och jag tror det — så skulle en sådan inom kort förändra vår nuvarande landsortspress till den grad att man knappast skulle kunna känna igen den. Den skulle gifva henne stadga och värdighet, en fast grund att bygga på och hopp om en ljusare och lyckligare framtid.

* * *

Hvad jag här ofvan yttrat skulle mycket kunna fullständigas och åtskilliga svåra poster läggas på tidningarnes skuldsida; men det sagda kan vara nog. Alla dess fel härröra som jag tror ytterst i deras dåliga ekonomi och icke i bristande vilja.

Digitized by Google

Landsortspressen har dessutom stora förtjenster, förtjenster som väga upp felen och göra denna press värd all den uppmuntran som kan komma den till del.

Det är först att den står så nära folket, att den i de flesta fall bättre än hufvudstaden känner dess lynne, dess tarf och dess vilja. Landsortspressen har dessutom den förtjensten att vara mera än hufvudstadens *omedelbar*, ty om äfven biintressen o. d. kunna inom densamma göra sig gällande återstår dock mycket som är ett rent och fullödigt uttryck af hvad som är verkligt inom den krets der tidningen utgifves. Landsortstidningen påverkas icke så lätt af den intrig- och partistridfylda luft som hufvudstadspressen inandas.

Om jag undantar ett eller ett par enstaka fall — icke värda att räknas dit (samt när det gäller konkurrens) — så är landsortspressen human i sitt språk, mild i sina omdömen och aldrig fal. Landsortspressen är arbetsam och flitig, vaken och pigg, och skulle — om den förstår sitt eget bästa — kunna inom kort vinna den ställning den borde ha.

* * *

Innan jag slutar dessa korta anmärkningar skulle jag vilja ytterligare en gång framhålla att de framkommit endast af ett motiv, nämligen att belysa ett par fel, för att vinna möjlighet att få dem undanröjda. Ty jag tror på denna möjlighet, jag tror på pressens framgång och på dess framtida storhet, såvidt som jag tror på "den fria tankens rätt och den fria forskningens andliga seger".

Men just derför har jag känt behof af att säga hvad jag sagt, ty pressen är mig kär, men ännu kärare är sanningen.

Digitized by Google

Prestkonferensen.

Af A. F. Å.

Den 2—4 sistlidne september hölls i hufvudstaden den andra svensk-lutherska prestkonferensen. Den öppnades med en predikan af domprosten Charleville, i hvilken nutidens otro och samhällsupplösande tendenser framställdes såsom Djefvulens verk och förebud till ankomsten af "Antikrist", "syndens menniska", "den laglöse", hvilken skall föregå Kristi återkomst.

Första dagens förhandlingar började med ett föredrag om det närvarande kyrkliga tillståndet af professor Norrby, som likaledes gick illa åt nutidens frisinnade idéer och sträfvanden men tillika gjorde det märkliga erkännande, att statskyrkans fall endast kan vara en tidsfråga. Derjemte diskuterades åtskilliga mer eller mindre uppbyggliga och praktiska frågor, t. ex. den huruvida det nyfödda barnet omvändes i dopet eller icke. I denna diskussion framträdde den högkyrkliga och halfkatolska lundensiska riktningen i hela sin glans. Det gjordes från denna sida gällande, att genom dopet ett oförgängligt frö till evigt lif nedlägges hos menniskan, en lära, som sjelfva "Väktaren" finner betänklig, emedan hon följdriktigt leder till den uppfattningen, att alla som äro döpta blifva saliga!

På andra mötesdagen led den stränga lutherska konfessionalismen, representerad af biskoparnes flertal, som med erkebiskopen i spetsen genom sitt motstånd hindrat hållandet af den evangeliska alliansens möte i Sverige, ett kännbart nederlag. Konferensen beslöt nämligen — om ock först

Digitized by Google

efter omröstning — att per telegraf sända en broderlig helsning till denna samtidigt i Köbenhavn församlade allians. En mängd högkyrkliga medlemmar reserverade sig följande dag deremot.

Dagens förhandlingar inleddes med ett föredrag af professor von Schéele, hvilket hufvudsakligen gick ut på, att den kristnes tro icke skall grunda sig på trossanningarnas naturell eller förnuftsenlighet, utan fastmera på kristendomens absolut bindande auktoritet såsom en öfvernaturlig uppenbarelse, hvilken bringar in något nytt i det menskliga medvetandet, icke blott utvecklar det förut varande.

Professor Johansson betonade starkt nödvändigheten af en revision af den nuvarande kyrkohandboken, icke blott på grund af dennas formella brister, utan äfven och framför allt på grund af dess rationalistiska tendenser. Man borde ha en fullt "kristlig" d. v. s. fullständigt ortodox handbok. Härmed instämde professor von Schéele, men ansåg diskussion i ämnet öfverflödig emedan frågan redan var att anse som utagerad. Men så lätt gick saken ändå inte. Pastor primarius d:r Fehr erinrade om, att den svenska lutherska kyrkan icke är någon frikyrka utan en folkkyrka, och att det icke går an att antaga en alltför skarpt dogmatiskt tillspetsad ritual, utan att fastmera minoritetens rätt måste respekteras. Härpå gaf professor Johansson det en Loyolas lärjunge värdiga svaret, att han för sin del alls icke respekterar ifrågavarande minoritets rätt. En resolution antogs till förmån för en revision af handboken i den af hrr Johansson och v. Schéele åsyftade riktningen d. v. s. för bortrensandet ur densamma af allt, som kan anses luta åt rationalism.

Vidare diskuterades frågan om den i den svenska kyrkan i en nära framtid hotande prestbristen. Dervid betonades, att otron nu vunnit sådant insteg vid våra elementarläroverk, att det är nästan omöjligt för en yngling att genomgå desamma utan att förlora sin kristna tro. En resolution antogs i det syfte, att presterna böra inom sina

Digitized by Google

församlingar uppsöka allvarliga ynglingar med anlag för det presterliga kallet och sedan förmå församlingsborna att skramla ihop pengar för att bekosta deras studier, och att dessa ynglingar böra studera i särskilda, under kyrklig uppsigt stående och för tidsandans farliga inflytelser skyddade läroanstalter! Nej, herrår teologer, det tjenar till ingenting att försöka bygga några fördämningar mot framåtskridandets väldigt frambrusande flod! Man erinrar sig här ovilkorligen dessa ord af Vilhelm von Braun i hans förträffliga poem om prestbristen:

"O, det kan vara tid att fram i dagen
Den rena sanningen en gång blir dragen
Utur det mörker, der i seklers längd
Hon hållits dold af arga prest:rs mängd!"

Under den tredje och sista mötesdagen försökte sig konferensen med några reaktionära projekter i lagstiftningsväg. En resolution antogs till förmån för en förändning af den nuvarande äktenskapslagstiftningen i den af senaste kyrkomöte angifna riktningen d. v. s. på det sätt, att äktenskapsskilnader lagligen försvåras och man sålunda närmar sig det ideal, som i detta hänseende föresväfvar de kyrkliga reaktionärerna — förbud mot frånskilda makars ingående af nytt äktenskap, såvida ej äktenskapsbrott å den andra makans sida egt rum. Att man tror sig kunna med utsigt till framgång arbeta för någonting sådant i en tid sådan som vår, då en ny uppfattning af äktenskapet alltmera arbetar sig fram och gör sig gällande, en uppfattning, enligt hvilken individualiteten framför allt skall göra sig gällande i förhållandet mellan man och qvinna och således endast sympatetiska förbindelser erkännas såsom verkliga äktenskap — detta, synes oss, vitnar mera än någonting annat om, huru stockblinda dessa reaktionärer äro för allt hvad djupast rör sig inom vår tid. Annars skulle de för visso inse, att det rätta sättet att motverka de tilltagande äktenskapsskilnaderna, öfver hvilka de klaga, är det positiva och icke det negativa, är att verka för qvinnans höjande till

Digitized by Google

både moralisk och ekonomisk sjelfständighet och inpregla i det allmänna medvetandet den sanningen, att ingåendet af en sådan förbindelse annat än af de djupaste och renaste motiver är både mannen och qvinnan ovärdigt. Endast sålunda förverkligas på ett inre och sant etiskt sätt detta Kristi i hans bergspredikan framställda ideela kraf på äktenskapets oupplöslighet, som våra kyrklige zeloter i strid mot förnuftet och naturen mena sig kunna förverkliga genom yttre tvång.

Att desse zeloter ingenting lärt och ingenting glömt, visar sig äfven i det klumpiga försöket att inskränka tryckfriheten. En resolution mot den osedliga literaturen antogs, i hvilken bland annat yrkades att romaner skola granskas af tryckfrihetskomitéen innan de få tryckas. Af diskussionen framgick tydligt nog, att man till den osedliga literaturen räknade icke blott sådana literära alster, som äro egnade att egga sinligheten, utan äfven alla, i hvilka uttalas åsigter om könsförhållandena och äktenskapet, som ej låta förena sig med ortodoxernas s. k. kristliga världsåskådning.

Slutligen kom frågan om "vår tids hemliga ordensväsen". Ehuru man i fråga om frimureriet pligtskyldigast erkände, att det ligger något lugnande i att veta att "vår älskade konung" är dess högste chef i vårt land, skulle man dock af diskussionen nästan kunnat tro, att de vördige fäderna fruktade, att bakom dess mysterier lurar något slags kontrakt med den lede fienden, sådant som de i medeltiden så mycket omtalade. Ännu räddare var man för goodtemplarorden med dess folkliga tendenser och dess stora utbredning bland massorna. Den byråkratiska skuggrädslan visade sig här gå hand i hand med den s. k. kristna religiösa zelotism, som icke kan fördraga några organisationer, i hvilka ingår ett af den religiösa konfessionen oberoende broderskap mellan menniskor. Äfven goodtemplarordens storartade verksamhet för nykterheten kunde derför icke finna nåd för de församlade fäderna, så vältaligt och varm-

Digitized by Google

hjertadt denna verksamhet än framhölls af flere bland konferensens medlemmar, bland andra af kyrkoherden d:r Staaff.

Mötet afslutades med en predikan af professor Rudin, som på sitt vanliga varmhjertade och högstämda sätt skildrade motsatsen mellan sken och verklighet i fråga om religion och kristendom och framhöll, att den laglöshetens anda, om hvilken här så mycket talats, är en helt naturlig reaktion mot det lagens ok, som kyrkan i evangelii namn pålagt menniskorna.

Digitized by Google

Ett literärt jätteverk.

Skildradt af **Helen Zimmern.**

(Öfvers. från författarinnans handskrift af *M—r.*)

En professor vid ett amerikanskt universitet rådde nyligen studenterna att om de kommo till England och hade besökt Westminster Abbey samt Londons Tower, så var det nästa, som de borde göra, att bese den bygnad vid Mill Hill, nära London, der den stora nya engelska ordboken utarbetades. Och professorn hade rätt, ty sedan man tagit i betraktande en förfluten tids märkvärdigheter, är det väl också skäl att skåda den närvarandes, och det skulle vara svårt att i hela England påträffa ett ställe, der ett mer sant nationelt och monumentalt verk är under utförande än i denna lilla lugna engelska by, hvars läge icke ens finnes utsatt på någon karta. Det är här som det arbetas på en ordbok utan like i något lefvande språks lexikografi, en ordbok, hvilken skall öfverglänsa äfven de utmärkta verk, som åstadkommits af La Crusca,* Littré och Grimm. Likväl har arbetet ännu icke fortskridit längre än från *A* till *Ant.* Då det blifvit fullbordadt, antager man att det skall upptaga sex stora qvartvolymer om ungefär aderton hundra sidor, och att tryckningen kommer att erfordra ungefär tio år. Men arbetet, ehuru i vissa afseenden nytt, är likväl redan en generation gammalt, ty d:r Murray, dess närvarande redaktör, med hvars namn verket skall gå till efterverlden, är icke dess upphofsman. Arbetet har en

* Akademien La Crusca i Florens har utgifvit en ordbok öfver italienska språket.

Digitized by Google

ganska egendomlig historia. Domprosten Trench, en af Englands förnämsta språkforskare, utpekade de flerfaldiga felaktigheter, som förekomma i amerikanska och engelska ordböcker och framställde den frågan, huruvida det icke vore hög tid att en ny engelsk ordbok utarbetades. Hans förslag föll i god jord, ett upprop till den läsande allmänheten om bistånd möttes så välvilligt, att ganska snart en hel armé af frivilliga arbetare öfver hela England och Amerika började söka efter och uppteckna oregistrerade ord. Men planen var icke organiserad, somliga af de frivilliga dogo, andra tröttnade, och då man slutligen i mr Furniwall fann en redaktör för massan af det samlade materialet, visste han knappast hvad han skulle göra dermed, i synnerhet som ingen bokförläggare ville taga upp idéen på sin bekostnad, och emedan i England man icke kan för dylika arbeten vända sig till staten, ehuru i sanning en ordbok öfver engelska språket väl borde kunna sägas hafva anspråk på understöd af nationen. Slutligen — liksom då det var fråga om en ny bibelöfversättning — kom universitetet i Oxford till hjelp och föreslog att utgifva verket och betala alla omkostnader, hvarefter förlagsrättigheten skulle tillhöra universitetet; och d:r Murray, en framstående språkforskare samt president i filosofiska sällskapet, valdes till redaktör. Att förvalta det arf som denne gentleman tillträdde var verkligen ingen sinekur. Man kan bilda sig någon idé om det blifvande arbetets herkuliska karakter af det faktum att det literära materialet, som nu öfverlemnades till d:r Murray, vägde öfver två tons. Ej heller var det på något sätt ordnadt. Mr Furniwall hade låtit det samlas efter dess eget behag, och det öfverlemnades till den nye redaktören i säckar, korgar, bundtar och lådor, allt huller om buller. I många fall var stilen oläslig, i andra befans papperet aldeles förmultnadt. Bläcket hade på en del anteckningar förlorat så mycket af sin färg, att dechiffreringen blef lika svår som att läsa en palimpsest. I en säck hade en råtta och hennes unga familj gjort sig ett trefligt hem. Sådant var

Digitized by Google

det material, som d:r Murray mottog, och detta kaos skulle han ordna. Det första han gjorde var att utfärda ett upprop om flera bidrag af den läsande allmänheten, emedan han insåg att det kaotiska materialet, äfven då det blifvit ordnadt, icke skulle vara tillräckligt. Mellan två och tre millioner citat hade blifvit samlade; han behöfde åtminstone en million flera. Detta var 1879. Efter tre år hvilade ytterligare en million pappersremsor, insända från aderton hundra frivilliga medarbetare, på sina särskilda platser i breffacken i *Scriptorium*, såsom d:r Murray kallar den bygnad, der han förvarar hela sitt ordboksmaterial, och der hela ordboksarbetet göres; ty d:r Murray insåg snart att antingen han eller ordboken måste lefva i hans hus; det fans icke rum för dem båda. Men hvad skulle han göra? En qvinnas fyndighet löste denna fråga. Ordboken står i större skuld än verlden någonsin skall veta till d:r Murray's skotska hustrus goda förstånd och sjelfförsakelse. Enligt hennes förslag uppsattes i trädgården en af desssa jernpaviljonger, som ofta användas i England såsom rörliga kyrkor eller föreläsningssalar, och i denna fuktfria, eldfasta bygnad bekläddes hela väggytan från tak till golf, med breffack, alla prydligt etiketterade i alfabetisk ordning. Rummet delades derefter genom bord i två sektioner. Den ena upptages af redaktören sjelf och hans förste assistent, mr Erlebach. I den andra sitta snabbfingrade biträden, som äro sysselsatta med att sortera och ordna pappersremsorna, hvilka komma in från de frivilliga medarbetarne. Ehuru detta arbete kunde tyckas vara rent mekaniskt, är det likväl förenadt med stort besvär. Den första sorteringen består helt enkelt uti att lägga lapparna i alfabetisk ordning. Sedan arrangeras hvarje ord i grupper, ty många engelska ord hafva fyrtio eller femtio olika betydelser. Sedan händer det att hvarje af dessa ord har så många som hundra citat-lappar, hvilka höra till dem. Dessa skola åter i kronologisk ordning arrangeras under sina respektive författares namn. I korthet sagdt, hvarje bokstaf i alfabetet un-

Digitized by Google

dergår icke mindre än tjugu sorteringar innan den framlemnas till redaktörernas bord. För dem återstår det slutliga och mödosamma arbetet att fastställa hvarje ords etymologi och bestämma den ordning, i hvilken dess särskilda definitioner skola placeras på den tryckta sidan. Rundt omkring väggarna af denna del af bygnaden och så nära att redaktörerna lätt kunna räcka dem med handen stå skördarna af alla deras lexikografiske föregångares mödor, äfvensom en lång rad volymer, som innehålla bref rörande ordboken, skrifna till d:r Murray från alla delar af verlden, från Rom, Japan, Wien och Kalifornien, från städer och byar, från män af alla klasser och vilkor; från män sådana som Gladstone och nuvarande amerikanske ministern i England, och ifrån personer med de mest obskura och ovanliga namn. Der finnas bref från fruntimmer, som ursäkta att de äro hindrade att vara medarbetare emedan de skola gifta sig; der finnas bref från nuvarande invånare i hus, der förut bodde frivilliga ordboks-medhjelpare. Dessa tjugu qvartsvolymer, innehållande korrespondens, äro skrifna på papper af hvarje storlek, form och färg, med handstil af hvarje grad af uselhet eller godhet. Då redaktören en gång skall förtälja detta verks historia, med ordbokens afslutade volymer framför sig, skall han hafva att välja mellan en massa af detaljer, som kunna hemtas ur denna jättekorrespondens.

Tack vare d:r Murray's artighet gjorde jag nyligen en utflykt till hans *Scriptorium* och kan ej uttrycka hvilken egendomlig känsla af vördnad och häpnad kom öfver mig, när jag stod i den lilla bygnaden, hvilken, inom dess med breffack rikt försedda areal, innesluter hela det engelska språket, icke blott som det nu talas, utan som det har talats och uppfattats sedan år 1100 af vår tideräkning. Den kanske mest i ögonen fallande olikheten mellan denna ordbok och de verk som utgifvits af Grimm, Littré och La Crusca är dess historiska karaktär. Med erfarenhet såväl af felen som förtjensterna hos de store föregångarne, har

Digitized by Google

d:r Murray följt den planen att behandla hvarje ord med sträng historisk sanning i afseende på dess härledning, dess historia och dess begrepps-utveckling. Detta har uppnåtts genom att låta hvarje ord, så vidt som möjligt, förtälja dess egen betydelse medelst citat från den första gången det befunnits skrifvet på engelska, ända till i dag, om det varat så länge, eller om icke, till dess det dog bort från språket. D:r Murray har varit mycket omsorgsfull att undvika ett stort fel, som begåtts af alla hans föregångare. Förut befintliga ordböcker innehålla många ord, hvilka aldrig uttalats af menniskoläppar. De forna ordboksförfattarne hopgjorde ord helt ogenerådt; och deras efterföljare hafva kopierat frikostigt. Hädanefter skola alla dessa stumma ord — d. v. s. sådana som aldrig existerat annat än i ordböcker — omsorgsfullt utmärkas som sådana i detta stora arbete, och intet ord, hvilket någonsin begagnats som ett lefvande ord, skall nekas en plats. Detta ökar antalet af ord, men motsvarar en ordboks verkliga uppgift — nämligen att innehålla, om möjligt, *hvarje* ord i språket. Som det var nödvändigt att bestämma tiden då språkets historia skulle börjas, fastställdes denna till år 1100, emedan de flesta anglo-saxiska ord, hvilka icke voro bestämda att fortlefva, dogo bort inom en generation efter eröfringen. Citaten uppfylla det dubbla ändamålet att framställa historien och upplysa om bruket, genom att till öfverflöd och med noggrannhet supplementera redaktörernas slutledningar i texten. Ordet *text* brukas med flit emedan många af orden behöfva långa artiklar, icke blott för definition utan äfven för att förklara huru de olika betydelserna uppstodo, huru ett begrepp smälte i ett annat, huru ett enkelt och vanligt ord kom att hafva en figurlig bemärkelse. Vi vilja taga tvenne ord som exempel. *Aesthetic* är ett ord, som nu användes af alla, men få af dem hvilka begagna det, känna till den strid det i Tyskland i förlidna århundradet hade att utstå mellan tvenne filosofiska betydelser — af hvilka den ena antogs i England omkring 1830 —

Digitized by Google

båda skiljaktiga från den man vanligen tillägger ordet. "Modern öfverdrift", anmärker d:r Murray, "har genom adoption af en sentimental archaism såsom skönhetens ideal ännu mer aflägsnat ordet aesthetic och dess härledning från deras etymologiska och rent filosofiska betydelse."

Agnostic, det andra ordet, användes först af Huxley i ett aftonsällskap hos James Knowles, utgifven af "The Nineteenth Century", i afsigt att under ett gemensamt namn klassificera alla de som förkastade ateism samt med honom trodde på en okänd och ofattlig Gud i enlighet med Apost. Gern. kapit. XVII, vers 23. *Αγνωστω Θεῶ*. (Den okända Gudenom). Denna bemärkelse blef snart förvrängd af biskopen i Manchester, Fraser, som i "The Manchester Guardian" talade om Agnostics såsom personer, hvilka hvarken erkände eller förnekade Gud, utan satte honom åt sidan. Derefter vrängde rektor Lulloch ännu mer den ursprungliga betydelsen genom att definiera Agnostics såsom de, hvilka icke ville tro på något som de icke kunna uppfatta genom sinnena, och sedan ytterligare Carlyle, hvilken i sin vanliga slägghammarstil talade om Agnosticon som den krassaste form af otro. Sålunda förändrades inom loppet af endast tre år hela bemärkelsen af ett ord! Denna historia om ett ord är verkligen betecknande, och d:r Murray's ordbok är full af dylika betecknande artiklar. Ehuru ordboken naturligtvis icke är någon encyklopedi, så gaf likväl i många svåra fall undersökningen af och jemförelsen mellan olika ord anledning till de mest intressanta definitioner angående den sak som var i fråga. Sålunda har det moderna bruket af *Abstemious* (som ej dricker vin) rönt inflytande af ordets likhet med *Abstain* (afhålla sig), och ordet *Aisle* (sidogång i en kyrka) genom förblandningen med *Isle* (ö) och *Alley* (gränd). Under ordet *Advent* (som egentligen betyder ankomst) omtalas först ordets kyrkliga samt religiösa betydelse och derefter anmärkes att det på senare tider många gånger användts att beteckna vigtiga personers eller talares *ankomst*, och "poetiskt eller i högtidlig stil för hvarje

Digitized by Google

ankomst". *Adventure* såsom verb har sex betydelser, af hvilka blott en är obruklig. Vetenskapliga ord hafva orsakat mycket besvär. Ordet *Adamant*, till exempel, har en besynnerlig historia. Ursprungligen ett grekiskt ord, betecknande den hårdaste metall eller kåda, upptogs det af latinarne, hvilka tillade det en annan bemärkelse — på grund af dess likhet med ordet *adamara*, som betydde: fatta böjelse för, älska — och lämpade det på magneten, hvarifrån *aimant*, franska ordet för magnet, härleder sig. En sammanblandad bemärkelse fästades sålunda vid ordet, som öfvergick i franska språket och derifrån, i fjortonde århundradet, i engelska, der det hade det egendomliga ödet att hos somliga ordboksförfattare betyda "den naturliga motsatsen af diamant eller magnet", under det att den hos andra fortfarande representerade den ena så väl som den andra. Under ordet *Almanac* kunna vi se utvecklingen af almanackor från de permanenta astronomiska tabellerna, kända af Roger, Bacon och Chaucer, genom dem som för bestämda perioder trycktes hos Grafton, (hvilkas små sidor äro citerade) ända till nuvarande tids "nyttiga statistiska annaler". Om utrymmet tillät skulle vi verkligen citera *ad infinitum*, så fulla af mångsidig, egendomlig och värderik undervisning äro dessa sidor. Såsom ett framstående exempel på folkets böjelse att uppfinna betydelsen och härledningen af ord, hvilkas betydelse eller ursprung råkat i glömska, må anföras ordet *Abominable*. Det kommer *abomen*, *abominari* (önska bort ett dåligt omen, afsky). I medeltidslatin, gammal-franska och från det fjortonde till sjuttonde seklet i engelska språket stafvades det regelbundet *abhominable* och förklarades komma *ab homme* —, "skild från menniska, djuriskt, omenskligt", en härledning, som hade inflytande på bruket och betydelsen af ordet.

Hvarhelst vi bläddra finna vi något intressant på dessa sidor. Bokstafven *A* upptager ensamt tolf kolumner, såsom varande den längsta artikeln i denna volym, ty bokstafven *a* har en historia, som gör den till en utmärkt lektion i

Digitized by Google

grammatika och literatur. *All* åter erfordrar tio kolumner för dess lika behandling. D:r Murray erkänner att detta lilla ord varit ett af de styfvaste arbeten, som fallit på hans redaktörslott. Nomina propria äro naturligtvis uteslutna från ordboken, undantagandes då de tillvunnit sig någon särskild betydelse, såsom Adam i Adam's öl, eller Abram, hvilket vi hafva hört sägas brukade betyda brunt eller mörkbrunt. Frasen "to sham Abraham" (göra sig sjuk) har spårats till reformationstiden, då landet var uppfyldt med kringvandrande tiggare. Man antog att den alluderade på tiggaren Lazarus, som kom i Abrahams sköte.

Men vi måste verkligen upphöra att gifva vika för frestelsen att anföra exempel och tala något litet om d:r Murray's arbetsmetod, som är öfver allt beröm. De första sidorna, på hvilka han gifver sina förklaringar, förtjena noggrant studium. På ett beundransvärdt sätt har han bevisat att språket är en lefvande, rörlig massa, liksom Ygdrasil alltid växande och alltid bortdöende, hvars ordbok icke är en fastställd qvantitet, omskrifven af bestämda gränser. En snillrikt uppgjord figur visar hur engelska språkets cirkel har ett tydligt tecknadt centrum men icke tydlig omkrets, genom att placera det allmänna språket — som på ena sidan är literärt, på den andra samtalsspråk — i centrum, med underlydande på den literära sidan af utländska och vetenskapliga ord; på samtalsspråkets sida med underlydande af tekniska, slang- och dialektord. Härvid måste man ihågkomma att en af arbetets största svårigheter är att bestämma huruvida vissa ord borde eller icke borde uteslutas ur skriftspråket. Ord behandlas i denna ordbok under trenne hufvudtitlar, nämligen *hufvudord*, *subordinerade* och *kombinerade* ord. Den vigtigaste beskrifningen sättes under hufvudordet, under det att de två andra innefatta obrukliga former af hufvudord och ord bildade dåligt, af tvifvelaktig existens eller erkändt bruk. I ett ögonkast i kontinuiteten af ett ords lif, emedan vi se icke blott dess

Digitized by Google

närvarande, utan alla dess äldre stafningssätt, jemte punkterna för dessa.

Citaten, hvilka i så hög grad förhöja värdet af ordboken, gifva i sanning ljus och lif åt den. De äro — som jag redan sagt — nästan uteslutande resultatet af frivilligt arbete af omkring tretton hundra personer i England; Amerika, kolonierna, Irland hafva gjort litet, Skotland mindre, men Tyskland har lemnat en icke obetydlig andel. Alla kända verk före år 1500 hafva blifvit genomlästa, hvarje ansedd författare anlitad att gifva sin part af ordskatter, och det väl kända sakförhållandet att hvarje skriftställare använder en skiljaktig ordbok har ofta erhållit oförväntad bekräftelse. Men man har icke endast lagt kontribution på literaturens jättar, utan man har också beskattat ett stort antal tekniska arbeten i alla olika grenar af konst och industri, så väl som romanförfattare, för det samtalsspråk de innehålla, äfvensom gamla tidningar för de besynnerliga saker, hvilka understundom omnämnas i deras annonser. Sålunda hafva tillkännagifvanden om försäljningar eller om tillförsel af varor ofta gifvit det första kända exemplet på bruket af ett ord, som sedan blifvit allmänt.

Särskilda föreskrifter om hur man skulle läsa gåfvos till hvarje frivillig. Dessa föreskrifter voro till antalet tolf, af hvilka de vigtigaste äro: "Gör ett citat för ***hvarje*** ord, som förefaller er sällsynt, obrukligt gammalmodigt, nytt, egendomligt, eller begagnadt på ett egendomligt sätt."

"Anteckna särskildt meningar, hvilka visa eller antyda att ett ord antingen är nytt, eller användt på prof, eller som behöfver förklaring såsom varande obrukligt eller gammalt, och hvilket sålunda kan hjelpa att bestämma tiden för dess införande eller bortgång ur språket."

Hvarje citat skrefs på en särskild alltid lika stor pappersremsa. Några af dessa citat voro dubletter, andra öfverflödiga, men genom den rika tillgången blef d:r Murray slutligen i stånd, genom att sofra och åter sofra, att erbjuda allmänheten citat, som måste anses som typiska.

Digitized by Google

Ett underbart arbete är det i sanning och ju mer man betraktar det, dess mer beundrar man det och dess mer häpnar man öfver företagets storhet. Vi hoppas blott att den store lärde, som leder det hela, måtte få behålla helsa och krafter att bringa sitt ofantliga arbete till ett lyckligt slut. Troligtvis finnes ingen, hvilken icke med glädje mottog nyheten att engelska regeringen i dessa dagar beslutit gifva honom en årlig pension af £ 350, den största pension som civillistan har rättighet att bevilja. Boken är och skall blifva epokgörande samt borde egas af hvarje engelska talande persom och af hvarje för filologi intresserad, ty utom alla dess andra förtjenster utkommer den till ett pris som gör detta ganska möjligt.

Det finnes en väl känd engelsk anekdot angående en gammal skotsk lady, som tog upp d:r Johnson's ordbok i tanke att det var en läsebok för ungdomen, och efter en stund lade den ifrån sig med den anmärkning, att boken vår mycket underhållande, men något osammanhängande. Hade hon lefvat för att se d:r Murray's ordbok skulle hon funnit den mindre osammanhängande och mera underhållande. Sådant är i korthet detta monumentala verk, som blygsamt och utan trumpetfanfarer utgifvit sin första publikation.

Digitized by Google

Ett samtal om August Strindbergs "Giftas"

upptecknadt af

Stephan Marmén.

Villastaden. Höstefter middag. Luxuöst möbleradt förmak med rococco-möbler och portièrer försvinnande i skumraskets skuggade dunkel. Brasa i kakelugnen. Eldsken öfver brysselmattan. Kaffebord.

Personer:

Professorskan, mor till en flicka i Åhlinska skolan och en gosse i sjette nedre. Ännu ung med frisk hy, klara ögon och skrattet så smittande muntert och sonort.

Filosofie-kandidaten, zoolog, 25 år gammal, blaserad entusiast, naiv menniskokännare, radikal utopist. Författare till ett refyseradt teaterstycke och några stämningsfulla novellettungar med mycket korta titlar.

Kand. ... Eh bien, hur var det med den förbjudna frukten, fru professorska?

Prof. Den är lockande, menar ni? Jojo det ha vi fruntimmer kunnat intyga allt ifrån Evas dar, men à propos det, kan ni gissa, hvad jag har här i sykorgen?

Kand. Under virkningen der? Neej! också förbjuden frukt?

Prof. Jaa surkart!

Kand. Hvad menar ni?

Prof. Se der!

Digitized by Google

Kand. "Giftas", tolf äktenskapshistorier af August Strindberg. Och der ligger den så förstucket, dold af trådnystan, synålsbréf och andra sedesamma och husmoderliga emblemer... Haha! Det kunde fresta mig att hålla en liten filosofisk oration öfver qvinnans natur.

Prof. Göm på den till en annan gång, och låt oss i stället språka litet om "Giftas". En klunk cacao först. Skål!

Kand. Nåå, ni tycker om boken?

Prof. Neej! Jag kan inte med den, tvärt om!

Kand. Såå? På grund af angreppen mot Ibsen då! För jag vet, att jag kan räkna er till de konstförståndiga, sjelfständiga och moderna, inte till hela den kacklande hopen, som tanklöst snattrar om sina mäns käbbel.

Prof. Tackar! Mycket smickrad af ert omdöme; men den här gången är jag icke med längre... Ni vet sjelf, hur oändligt mycket jag håller af "Dockhemmet" och Ibsen i allmänhet. Jag betraktar honom som nordens store sedelärare... prest får man naturligtvis inte kalla'n i sällskap med en sådan hedning som ni. Och det är icke *ett* arbete af Ibsens hand, som icke låtit mig känna mig friare, sjelfständigare, mera medveten om lifvet och mig sjelf. Och så öser Strindberg ut en hel flod med sofismer och halfva osanningar öfver honom. Ah, hvad det är orättvist. Har han då inte sjelf gått och lärt i Ibsens skola?

Kand. Hvad jag förstår er bra, fru professorska! Ni hade under hela er uppväxt längtat efter en kraftigare och nyare lifsåskådning. Så kommo Ibsens saker ut. Och ni blef så förtjust i dem, som man bara blir mot den, hvars tankar äro ens andliga "bagage". Och nu vill ni, att tiden skall stanna vid Ibsen eller skona honom mer än någon annan. Är det inte så?

Prof. Det kan ju vara!

Kand. Joo! Ni hör till Ibsens-kulten, till dem, som sjunga hallelujah åt hvarje ord, han säger. Jag vet det.

Digitized by Google

Akta er, att det inte går med er som med Ibseniterna i Upsala!

Prof. Hvilka då?

Kand. Åh, det var en hel hop ungdomar med anlag för extas och mystik. Bra karlar för resten! men de skulle gudbevars lefva à la Brand. De kunde icke smaka ett skedblad köttsoppa utan att tänka på, om de bröto sin individualitet, de hittade på ett nytt slägtskapsförhållande d. s. k. "etiska syskonskapet", och de gingo af på bakgator när de mötte unga flickor. Ty det var en episod i Per Gynt, som gick ut på, att tankar och begärelser voro lika syndiga som gerningar.

Prof. Ni öfverdrifver!

Kand. Åh nej! men hvad jag ville komma till var, att alla snart nog måst draga in på staten, ty erfarenheten lärde dem — och det icke på blidaste vis — att hela lifvet var fotadt på en serie kompromisser och halfheter.

Prof. Men hvad hör det egentligen hit?

Kand. Joo. Ungefär på enahanda sätt förhåller det sig med "Dockhemmet". Den lära, det predikade, var gripande och hög, men tänk den allmänt tillämpad ... hur skulle det gå. Ibsen tar (liksom Björnson i "En handske") för allvarligt, för strängt på förhållandet mellan man och qvinna ... Och Strindberg har så rätt, när han påpekar, att verkligheten gestaltar sig helt annorlunda. Ty de äktenskap i stora mängdens, i småfolkets klass, för hvilka Dockhemmets teori har någon betydelse, de äro minsann lätt räknade.

Prof. Men det är just i den punkten Strindbergs orättvisa ligger. Han tar sig för att tillämpa dockhemmets moral på en hel del äktenskap, hvilka Ibsen aldrig afsett. Så skrifver han t. ex. en novell, qvick för resten, som heter "Ett dockhem", om en hederlig sjökapten och hans hustru, och gör sig med allt skäl i verlden lustig öfver fruns öfverspända idéer, men kan det nu drabba "Dockhemmet"? Der intet finnes att taga, har kejsaren förlorat

Digitized by Google

sin rätt, och mellan två menniskor af det slag, att de helt gå upp i hvardagslifvets sysslor och sträfvanden, kan väl något egentligt andligt samlif icke finnas ... Men läser man Ibsen, som hin läser bibeln, undrar jag hvad det skulle vara för konstigheter, man icke skulle kunna få fram bara ur en enda af hans pjeser ... Och djupare sedt hafva verkligen Nora och hennes man, som Strindberg påstår, *sammanbestämt* sina barns uppfostran och framtid? Jag tror det inte ... Ni mins, hur Hostrup besvarar frågan i Eva? Nej, Strindberg skall lika litet kunna fritala hr Helmer som inbilla mig, att qvinnorna i allmänhet ej tyranniseras af sina män. Är i nittionio fall af hundrade en mans hustru något vidare än den, som föder hans barn och sköter hans hushåll?

Kand. Må vara! Det är en sanning i, hvad ni säger. Men hur ensidigt har den icke framhäfts, särskildt af fruntimmerna ... Ni läser t. ex. "Tidskrift för hemmet", och har väl märkt, hur den puffar för allt, hvad kjoltyg heter, framställer allt, som qvinno-emancipationen vore verldens alfa och omega och allt annat bosch!

Prof. Det kan jag gifva er rätt i. Och en reaktion i den vägen är utan tvifvel behöflig ... Men i Herrans namn, hvad är det då Strindberg kommer fram med, som är så "noch nie da gewesenes"? Att qvinnans främsta kall är moderns! Hvem har bestridit det? Jag tror nästan det står i katekesen. Som nyhet åtminstone är satsen mindre öfverraskande.

Kand. Mycket sant! Men i tider af förkonstling är det något nytt att påpeka det simplaste och naturligaste. Och det måste alla vara ense om angående "Giftas", att den innebar ett godt ord i god tid om, att qvinnan gör lika mycket gagn genom att fostra upp sina barn som genom att slita ut sig vid en kontorspulpet.

Prof. Medgifves! Men att Strindberg vis à vis emancipationen visar benägenhet att kasta ut barnet med badvattnet, det kan väl aldrig förnekas. Men nog derom!

Digitized by Google

Det är en annan sak som jag gerna skulle vilja, att ni svarade mig på.

Kand. Hjertans gerna!

Prof. Rör om i brasan först!... Se så der! Tack!... Jo, skall det vara absolut omöjligt att uttrycka sig städadt och icke som en hamnbuse, när man skrifver böcker nu för tiden... Jag är inte prude, men jag stänger ändock fönstret, när jag hör ett par mosiga åkare gräla på gatan... och personerna i Strindbergs historier de tala alla sammans som åkare — och ibland ändock värre. Ett sådant språk i en bok med en så söt titel, ty "giftas är ju detsamma — som vispkräm".

Kand. Har ni läst Vischers berömda afhandling om cynismens berättigande i poesi, fru professorska? Eljes kan ni få låna den af mig.

Prof. Så äkta karlaktigt svaradt. Nu skall jag, arma stackare, förstås krossas af någon spränglärd tysk, som...

Kand. Ni slipper, ni slipper! Men medge det, att brutaliteterna hos Strindberg hafva något friskt öfver sig, en viss ogenerad bonhommie, en skrattretande, drastisk komik, som låter en tänka på 1700-talets naiva romanförfattare... Mig personligen har nu "Giftas" låtit ihågkomma ännu äldre ting, som gamle Stjernhjelms kraftigt muntra "*Bröllopsbesvärsihågkommelse*"... Tänk bara på en sådan liten perla till historia som "*Måste*", hvilken trohjertad, Dickensk humor, hvilket varmt förhärligande af äktenskapet döljer sig icke under den grofkorniga berättelsetonen. Det är en grofhet, som är för sund för att vara anstötlig... något kärnfriskt i samma väg som det nutidens blaserade fransmän kalla "le joyeux rire de nos pères".

Prof. Sakta i backarne! Ni vill advocera bort, hvad jag sa'. Svara mig uppriktigt, lede sanningen någon skada, om språket vore litet mera hyfsadt, bara litet... Det fins en uttryckens och tankarnes brutalitet, som går hand i hand med den största förfining och bildning, en sjelfkär, och ändamålslös orginalitetslusta, som icke har något med konst

Digitized by Google

eller natursanning att beställa. Det är den råheten, som i min tanke skadar Strindbergs bok... Vore den bara en smula mera ansad i tonen, och många flera skulle läsa och behjerta den särskildt bland unga damer, och det är dock för dem, som en stor del af bokens lärdomar äro skrifna. Men det är så roligt att reta folk!

Kand. Förlåt mig. Men jag tror, att ni misstar er i denna fråga. Samfundsdisciplinen vis à vis ord och uttryck är nu en gång i sig sjelf så onaturligt åtdragen nu för tiden, och fruntimmerna hafva allt från sin första ungdom fått vänja sig vid att omfatta den i dess strängaste form... Jag glömmer aldrig, hur det aflopp, när jag en gång försökte läsa Holberg för ett par unga flickor... Det skulle jag inte vilja göra om igen.

Prof. Ja, kanske det är på det viset... Men vet ni, jag tycker, att hela "Giftas" är sämre skrifven än "*Röda rummet*". Stilen är banal i sin enkelhet, flamsig i sin ledighet... Hvad det är dumt att icke inse, att ju mera utmejslad en mening är, dess djupare verkar den, dess bättre fäster den sig i minnet, klar för ögat, fast för örat.

Kand. Det har ni rätt i, fru professorska... Konstnärligt taget är "Giftas" tyvärr icke utan lyten. Men formens naturlighet står dock så väl sammán med den naturlighet, hela boken afser... Och ser ni, det är derför jag håller så oändligt mycket af den, att den käckare och frimodigare än något jag på år och dag läst häfdar det naturligas rätt mot dagens alla konventionella och bornerade sedebegrepp, och derigenom blir "Giftas" vida mera verkligt modern än en hel del del alster i den problematiska frågeteckens-genren.

Prof. Ni blir helt varm!... Det kan ju vara tänkvärda saker i hvad ni säger. Men... men... Kors der kommer någon! Min man måste hafva slutat sin siesta. Redan!

Kand. Tack för det der "redan", fru professorska,

Digitized by Google

för hela min lilla tête à tête — och börja så i morgon läsa om "Giftas", och ni skall förstå den bättre.

Prof. Kanske, envisa menniska der! *

* Ofvanstående referat var till red. inlemnadt innan seqvester lades å boken Som bekant är, berodde denna åtgärd på en teologisk fråga, på hvilken man i samtalet icke inlåtit sig, men hvilken blir i "Dagens krönika" föremål för en särskild artikel.

Digitized by Google

Professor Sigurd Ribbing om Geijer.

(Erik Gustaf Geijer. Tal af Sigurd Ribbing vid Vermlands nations i Upsala minnesfest den 12 januari 1883. Tryckt på nationens begäran. Upsala W. Schultz.)

Ehuru en granskning af detta redan mer än årsgamla högtidstal numera kan anses komma något litet *post festum*, erbjuder föredraget likväl så mycket af intresse — om ock snarast ett psykologiskt, och lemnar så många bidrag — om ej till föremålets, så till minnestecknarens egen karakteristik; att anmälaren vågat tro, det en närmare skärskådning deraf skulle kunna försvara en plats i Dagens krönika. De meddelade utdragen ur talet kunna också för dem, som ej varit i tillfälle att höra eller läsa detta, tjena såsom prof på en stil, hvilken, fastän ingalunda utan sina förtjenster, dock i sitt egendomligt föråldrade snitt i våra dagar icke gerna förekommer annorstädes än på en akademisk kateder eller i ett akademiskt högtidstal.

Strax i början af föredraget tager författaren enligt gammal god sed "den nya tiden" i upptuktelse, i det Geijers storslagna personlighet framhålles såsom en förkrossande motsats till nutidens ytlighet och obetydlighet. Geijers storhet säges vara en sådan (vi citera ordagrant), "som, införlifvande *sig* med föremålets och i *dettas* försänkande sig för oss blir märkbar endast i den storhet, hvari detta föremål sjelft träder fram för våra blickar, liksom deri, att emedan den från ytan tränger ner till grunden af tingens väsen, den äfven vid det skenbart obetydliga uppdagar en betydelse och ett värde. — Det är snillet, som likt ljuset,

Digitized by Google

sjelft osynligt (?), der vi förut endast sett tillfälligheter eller hopade massor af registrerade händelser, låter oss vid förnyad bekantskap skåda sammanhang, ordning, skönhet." Vänder författaren åter sina blickar till våra dagar så ser han deremot "det ständigt förnyade skådespelet af uppträdande stora män" (figuren ironi), "som påkalla vår beundran med att producera sig i behandling af fula eller små föremål, eller en sådan behandling af föremålen, hvarmed dessa synas fula eller små — men deras" (de stora männens) "egen storhet, så mycket mera bjert framträder vid motsättningen mellan dem sjelfva och hvad som drages inom sphæren af deras verksamhet."

Det är ej lätt att gissa, hvilka företeelser i nutiden detta lilla utfall skall anses gälla. Man kunde komma att tänka på den naturalistiska skolan inom vitterheten, hvilken ju ej sällan plägar få uppbära förebråelsen att med förkärlek "producera sig i behandling af små och fula" ämnen; men den tillagda förklaringen, att detta skulle ske i afsigt att uppnå en kontrastverkan mellan författarens storhet och ämnets litenhet, är då verkligen alltför sökt för att vinna full tilltro. Eller kanske har hr R. afsett våra dagars historiska (och religionshistoriska) kritik, särdeles den utomakademiska, hvilken onekligen stundom temligen omildt behandlar häfdvunna föreställningar och reducerar mängen ryktbar storhet till mycket menskliga proportioner; men äfven der torde en så lumpen tendens som den af hr R. insinuerade endast i högst enstaka fall, om ens någonsin förekomma.

Det må vara sant, att om fråga blir att välja mellan öfverdrift af klander och öfverdrift af beröm, är det bättre och ädlare, om felet går i den senare riktningen; men vi lemna derhän, huruvida den förra eller den senare öfverdriften anstiftat större skada och lagt större hinder i vägen för en rätt uppfattning af t. ex. vår egen historia. Äfven Geijer sjelf började på gamla dar att vämjas åt "det stora äreminnet som genomdånar Sveriges salonger" (Litteraturbladet för 1838), och det är knapt troligt, att han skall vända

Digitized by Google

sig i sin graf, i fall den nutida forskningen med bättre tillgång på aktstycken och en mera kritisk metod än hans skulle finna något att anmärka på de äreminnen, som han sjelf varit med om att uppresa. — "Sammanhang, ordning" och den "skönhet", som från dessa båda är oskiljaktig, fattas väl icke heller alldeles den nutida historieforskningen.

En liten, måhända obetydlig anmärkning hafva vi att göra vid skildringen af Geijers studentår. Det säges der, att han med undantag af det vid 20-års ålder vunna stora priset i Svenska Akademien (ett rätt beaktansvärdt "undantag" i alla händelser) "icke väckt uppseende genom några glänsande prof på tidig mognad eller tidiga framgångar". Detta är möjligt. I ett tryckt ungdomsbref af *Tegnér*, skrifvet före deras bekantskap, omtalas dock Geijer i ordalag, som tyckas antyda, att den senare åtminstone rundt om i hembygden ansågs som en synnerligen begåfvad yngling. Svårligen kan, såsom hos hr R. sker, det af Geijer i hans minnen omtalade mindre fördelaktiga vitsordet från universitetet anföras såsom bevis för en motsatt åsigt. Detta gälde nämligen blott hans förmenta brist på "stadga" och lär, såsom en äldre akademisk lärare uppgifvit för oss, ha haft sin anledning i, att Geijer en gång i ungdomligt öfvermod i ett större sällskap tillåtit sig att fälla ett temligen förklenligt omdöme om en af den tidens professorer. Hans olycka torde kanske då egentligen ha varit, att han redan vid den tiden var alltför mycket "bemärkt". Saken är dock i det hela af ringa vigt, och att Geijers mognad skedde jemförelsevis långsamt och i sjelfva verket fortgick hela lifvet igenom är sant, och bildar ett af de egendomligaste dragen i hans lefnadshistoria.

Sedan författaren längre fram redogjort för hvad enligt Geijer borde vara historieskrifningens *mål* ("det mänskliga"), yttrar han ordagrant följande:

"Till det... anförda må det vara mig tillåtet att slutligen foga en erinran om den *form*, hvari Geijer i sitt fäderneslands historia funnit det *politiska* uttrycket för det

Digitized by Google

menskliga i dettas inre väsendtliga sammanhang, han i den historiska utvecklingen sökte. Det är deri, att 'svenska folkets historia varit deras konungars'; i den solidariska enheten mellan folk och konung har han funnit Sveriges styrka och lycka, i hvarje mellan båda inträngande mellanmagt åter en fara och en början af svaghet och upplösning; — i snörrätt motsats till våra dagars politiska theorier och sträfvanden, i hvilka mellanmagter intaga ett utrymme, bredvid hvilket plats föga finnes för mera än på den ena sidan en skugga på den andra ett instrument åt magten."

Hvar har väl Geijer yttrat något som låter förmoda, att det ofvan anförda skulle varit hufvudsumman af hans politiska åsigter? Slå vi upp det så ofta anförda stället i slutet af hans Karl IX:s historia, så läsa vi något helt annat än ett dylikt blindt lofprisande af den "solidariska enheten mellan konung och folk" såsom utgörande en fullgod borgen för landets styrka och lycka. Det heter der: "Det är sådana män" (som Karl d. IX och Gustaf d. II Adolf — således icke hvilka konungar som helst, icke heller blott konungar) — "Det är sådana män fulla af framtid, som med eller mot sin vilja taga folken med sig". Och vidare: "Nationen i sig sjelf svår att röra utom till omedelbart sjelfförsvar har, ovillig och beundrande, motsträfvig och älskande, följt sina Gustafver och Karlar till seger, till ära, *till undergångens brant*"*; hvarefter omedelbart och liksom till förebyggande af ett möjligt missförstånd tillägges: "*Det är hvarken beröm eller tadel**. Men det är så." — De bekanta, så ofta, ehuru merendels (äfven af Geijer sjelf sedermera) orätt citerade slutorden ha följande lydelse: "Och då jag skrifver svenska folkets historia känner jag bättre än någon, att det är dess konungars" (nämligen "historia, som jag skrifver" — ett dylikt tillägg måste underförstås, eljest är satsen knapt grammatikaliskt riktig). Orden "bättre än någon" synas närmast åsyfta ett försvar gentemot den äfven i våra dagar

* Kursiveradt af oss.

Digitized by Google

hörda förebråelsen, att G. allt för mycket uppehållit sig vid konungarnas historia). Vid ett annat tillfälle (Läroverksfrågan, tredje artikeln) upprepar Geijer visserligen sitt yttrande i den sedermera häfdvunna formen, men äfven der med sådana tillägg och förklaringar, att man omöjligen kan i hans ord inlägga den syftning, hr R. der velat finna, och som väl egentligen är orimlig i sig sjelf, så vida svenska folkets historia äfven under den mest "solidariska" perioden icke erbjuder en tafla af oafbruten "styrka och lycka".

Hvad författaren åsyftar med sitt tal om de i "våra dagars politiska teorier och sträfvanden" framträdande "mellanmakterna," är en gåta, på hvars lösning vi erkänna oss förgäfves hafva grubblat. Omöjligen kan han betrakta vår tids för representationerna ansvariga ministerer såsom en dylik skadlig mellanmakt. Åtminstone ansåg Geijer sjelf, såsom hvarje tänkande menniska utan tvifvel måste göra, just denna institution såsom ett medel att ställa konung och folk öga mot öga med hvarandra, hvaremot forna dagars aristokratiska minister*välde* (som är något helt annat än minister*styrelse*) i honom ej egde någon beundrare. Eller utgör månne i hr R:s ögon sjelfva representationen en sådan der skrymmande mellanmakt? Möjligtvis med rätta, om nämligen talet gäller den *icke* folkvalda kammaren. Men denna är ju sjelf endast en qvarlefva af forna tiders ståndS-, börds- och förmögenhetsprivilegier och är utan tvifvel dömd att i framtiden (såsom i flera länder till en god del redan skett) reduceras antingen till intet, eller, hvilket kan komma på ett ut, till "en skugga åt makten".

Att tidsriktningen skulle sträfva att låta det samma varda fallet med regeringarne sjelfva torde vara sant, endast om det är fråga om *ansvarslös* maktutöfning. Men att denna i jembredd med folkens tilltagande politiska förstånd och myndighet verkligen bör inskränkas till det minsta möjliga, lär väl i det hela blott vara en följdriktig tillämpning af sjelfva personlighets- eller (hvad ju i grunden är detsamma) jemlikhetsprincipen.

Digitized by Google

Att för öfrigt Geijer på 1840 års riksdag varmt ifrade för en representationsförändring i demokratisk riktning — hvarvid han till och med önskade en långt mera utsträckt rösträtt än den nuvarande — är väl bekant.

Att Geijers s. k. affall af minnestecknaren så knapphändigt vidröres måste beklagas, då man vet, hvilken afgörande betydelse detta steg både i Geijers egna och hela hans samtids ögon ansågs ega. För visso innebar det något vida mera än de försigtiga och abstrakt hållna medgifvanden, som hr R. sett deri, nämligen fastmer en medveten och öppen anslutning till samtidens liberala sträfvande. Hvarje nummer af Literaturbladets båda årgångar vitnar otvetydigt härom. Lika litet kunna vi anse förf:s förklaring af skälen, hvarför flere bland 1809 års män med tiden vordo konservatismens stödjepelare, träffande. Att de voro påverkade af den s. k. restaurationens idéer är väl obestridligt, men att såsom hr R. vilja betrakta sjelfva 1809 års statshvälfning såsom en frukt af dessa eller dermed jemförliga idéer, är helt visst en både logisk och kronologisk orimlighet, och säkerligen skulle ej i sådant fall en af Napoleons generaler ett år senare hafva intagit trappsteget till Sveriges tron. Det torde sålunda vara fåfängt att med hr R. vilja frikalla de sedermera konservative vordne bland 1809 års män från att hafva öfvergifvit sin ungdomstro; de åter bland det ultrakonservativa partiet på 1830-talet, hvilkas åsigter icke hade undergått någon förändring, hade hvarken deltagit eller kunnat deltaga i sagda statshvälfning. Fastmer torde det kunna sägas, att just det liberala partiet med L. J. Hjerta och meningsfränder i spetsen hade till sitt hufvudsyfte att göra 1809 års ledande grundsatser, hvilka under restaurationens och den heliga alliansens gyllene tid råkat i glömska, till något mer än en död bokstaf i grundlagen. (Vi hänvisa i detta afseende till hr H. Wieselgrens förträffliga monografi öfver Hjerta).

Vid frågan om Geijers förhållande till den studerande ungdomen anför prof. R. ett för den nuvarande generatio-

Digitized by Google

nen okändt och kanhända i sig sjelft mindre vigtigt rykte angående Geijers förmenta "tvärhet" i tentamina. Det försvar han gentemot denna beskyllning uppställer* är nog både fyndigt och möjligtvis äfven med sanningen öfverensstämmande, men skulle troligen haft en långt kraftigare verkan (nämligen annan än en blott humoristisk), ifall det ej temligen tydligt annonserade sig som ett *sjelfförsvar*. För öfrigt, låt vara äfven, att en universitetslärares (särdeles en Geijers) tid är dyrbar, kanske är likväl den möda ej helt och hållet förspild, som användes på att bibringa en undermålig tentand insigten, att och i synnerhet i hvilket afseende hans kunskapsförråd är otillräckligt, i stället för att efter ett antal snärjande och obegripna frågor lemna honom modlös, rådlös, utan ledning för ett försök att framdeles ersätta bristen. Och slutligen, om också Geijer var en *tvär* tentator, är det dock ej bekant, att han varit en öfverdrifvet *sträng* sådan; allraminst torde det ha fallit honom in att med förkastande af snart sagdt alla andra kunskapskällor, göra obligatoriskt studiet af ett slags "grundlinier", hvilkas lärda rotvälska för sin dechiffrering kanhända medtager mera både tid och penningar (ty sjelfstudium är ju härvid hvarken afsedt eller ens möjligt) än hela den inhemtade visdomen tilläfventyrs är värd. Tvärtom klandrar Geijer (och detta just i hans af prof. R. utgifna föreläsningar) med strängnet ett dylikt förfarande från hans egna lärares sida, hvarigenom han sjelf trots sina omfattande filosofiska studier och sin stora begåfning för detta ämne ej kunde uppnå mer än ett approbatur i den filosofiska graden. "Hade jag velat", tillägger han skämtsamt "tillegna mig ett visst, den tiden högt berömdt system, hvilket herskade öfver den romerska verlden i tre eller noga räknadt två och ett halft år, hade jag väl kunnat få laudatur." Historien upprepar sig sjelf understundom!

* Nämligen att Geijer, "sedan han ... stadgat sin egen öfvertygelse beträffande tentanden, ej gaf sig tid ... att söka bibringa äfven den sistnämde en sådan öfvertygelse".

Digitized by Google

Till sist kunna vi för kuriositetens skull ej underlåta att påpeka den i hr R:s föredrag mot slutet förekommande uppgiften, att Geijers afflyttning till Stockholm skulle ha skett "för att ega lättadt tillfälle till arkivforskningar". Möjligt, att detta var det officielt uppgifna skälet. Att det likväl ej var det enda eller ens förnämsta, vare sig till hans afskedstagande eller flyttning från universitetet, derom lemnas en antydan i ett utdrag ur en anteckningsbok, som finnes tryckt i 8:de bandet af hans samlade skrifter (nya uppl. sid. 701), och hvilket vi ej kunna neka oss nöjet att här anföra.

"*Den 3 okt. 1845.* Beslutit att, så snart jag blir emeritus (hvilket jag i år är) och kan få en emeritilön, flytta från Upsala. Orsaken: jag har i 30 år vid akademien lefvat och verkat såsom lärare, *väckande, lifvande, stimulerande.* Jag har gjort det ända *hittills* — och genom det *universala* i mina tendenser. Med åldern måste jag allt mer draga mig inom mitt speciela fack — med åldern och hvilan blir man en *auktoritet* — en blott auktoritet. — Jag är det ännu ej här, men jag skulle *blifva* det — och vill ej bli det. Derför bort!"

Det är en egen tillfällighet, att detta för Geijer så karakteristiska uttalande, otvetydigt vittnande om, att den store mannens sjelfkänsla icke kom honom att öfverskatta måttet af sina krafter eller glömma deras naturliga begränsning — alldeles tyckes ha undfallit hans senaste minnestecknare.

—*t.*

Digitized by Google

Är fattigdomen i våra dagar en följd af öfverbefolkning?

Af A. F. Åkerberg.

Framåtskridandet och fattigdomen. Af Henry George. Öfversättning af C. Löfving och H. Wennerström. Upsala. Schultz 1884.

Sociala spörsmål. Af Henry George. Öfvers. af H. T. Frölander. Stockholm. Josef Seligmann & Comp. 1884.

Ett för den uppmärksamme betraktaren oemotsägligt och för menniskovännen djupt nedslående faktum är, att de civiliserade nationernas i våra dagar rastlösa framåtskridande i odling och rikedom åtföljes af en allt större olikhet i egendomens fördelning och en allt större fattigdom hos ett växande flertal af befolkningen, en fattigdom, som mångenstädes och i synnerhet i civilisationens brännpunkter, de stora städerna, stegras till ett elände, som trotsar all beskrifning.

Många, i allmänhet de lyckligare ställda och de tongifvande inom samhället, ha särdeles lätt att komma till rätta med detta faktum. Antingen härleda de det från försynens för oss menniskor outgrundliga rådslag, som bestämt, att en del menniskor skola vara rika och andra fattiga, eller ock från en naturlag, som med tvingande nödvändighet leder till detta resultat. I båda fallen blifver denna olika fördelning med sina följder — förfelade och brutna menniskolif och i sin utveckling förkrympta individualiteter — en sak, som det tjenar till ingenting att klaga öfver och som icke kan hjelpas. I båda fallen finner sig den enskilde

Digitized by Google

hänvisad till att i första rummet se sig sjelf till godo och på sin höjd afhjelpa och lindra andra individers nöd, så långt han förmår; gentemot samhällsnöden i stort taget måste han förblifva en passiv åskådare.

Andra med djupare tro på en sedlig verldsordning och varmare kärlek till mensklighéten ha icke kunnat stanna vid denna förmenta nödvändighet, utan hållit före, att detta sorgliga faktum — att fattigdomen följer framåtskridandet såsom skuggan kroppen — måste bero på något fel i samhällets närvarande ekonomiska organisation, hvilket gör att icke all arbetskraft får sin rätta användning och icke allt arbete sin förtjenta lön. De ha försökt att upptäcka, hvaruti detta fel består, och råda bot derför. Dessa försök ha af det kyrkliga fromleriet och den sjelfviska verldsklokheten alltid stämplats såsom fruktansvärda kätterier och samhällsvådliga omstörtningsplaner. Deras upphofsmän ha i rikt mått drabbats af smädelser, hån och förföljelse. Men detta har ej kunnat hindra, att försöken ständigt förnyas, att samhällets närvarande ekonomiska organisation ständigt på nytt göres till föremål för en sönderdelande kritik, och att med stöd af denna kritik läror förkunnas, som ställa i utsigt en ny, rättvisare och mera sant mensklig samhällsordning, och som framkalla en orolig rörelse i nutidens samhällen, i det de väcka stora farhågor å den ena sidan, stora förhoppningar å den andra.

En bland de märkligaste bland dessa samhällsreformatorer är författaren till de arbeten, hvilkas titlar vi stält i spetsen för denna uppsats — Henry George. Båda ha nu utkommit i goda svenska öfversättningar, det senare (Social Problems) fullständigt, af det förra (Progress and Poverty) tre häften af de sex eller sju, i hvilka det skall utgifvas. Hufvudarbetet, "Framåtskridandet och fattigdomen" utgafs första gången i Amerika för tre år sedan, men har sedan dess haft en mängd nya upplagor både der och i England samt öfversatts på en mängd europeiska språk. Under form af en undersökning angående orsaken till de industriella

Digitized by Google

kriserna och till den i jemnbredd med nationalrikedomens tillväxt tilltagande bristen och nöden gifver författaren här en kritik af den hittillsvarande nationalekonomien; i sin framställning af botemedlet för denna brist och nöd lägger han fram grunddragen af sitt eget nationalekonomiska system.

Han vänder sig först till det spörsmål, hvari hela frågan koncentrerar sig, nämligen hvarför, oaktadt arbetets växande produktivitet, arbetslönerna tendera till ett minimum, till det som fordras för att nätt och jemnt uppehålla lifvet. Det vanliga svaret är, att arbetslönernas storlek bestämmes af förhållandet mellan antalet arbetare och det kapital, som är bestämdt att aflöna arbetet. Men om så vore, anmärker författaren, borde låg penningränta — kännetecknet på riklig kapitaltillgång — åtföljа höga arbetslöner. Så är dock ej förhållandet. Både arbetslöner och penningränta ha varit högre i Förenta Staterna än i England, högre i Stillahafsstaterna än i de atlantiska staterna. Således — der arbetet strömmar till för att få högre aflöning, der strömmar äfven kapitalet till för att få högre ränta. I sjelfva verket tages icke heller arbetslönen från ett förut varande kapital utan från produkten af det arbete, för hvilket den betalas. I sin enklaste och ursprungligaste form sammanfaller arbetslönen med arbetets produkt. Om en person går ut och plockar vildt växande bär eller samlar fågelägg, så utgöra sjelfva bären eller äggen hans arbetslön. Äfven om arbetet utföres för en arbetsgifvares räkning, är den enklaste och ursprungligaste formen af arbetslön den, att arbetaren sjelf får en del af sitt arbetes produkt in natura. Om han i stället får en motsvarande eqvivalent i penningar, förändrar detta icke sjelfva lönens natur; den är ändock tagen af arbetets produkt. Det kan se ut, som om det förhölle sig annorlunda, der arbetsprodukten kräfver en längre tid för att blifva färdig och arbetarne lika fullt under tiden måste ha sin aflöning med kortare mellantider t. ex. hvarje dag eller vecka. Der kan det synas, som

Digitized by Google

om lönerna måste tagas från ett förut befintligt kapital. Men en närmare eftertanke visar, att så ej förhåller sig. För hvarje dag som arbetet fortgår, får den blifvande produkten deraf ett större värde. Om en skeppsredare säljer ett under bygnad varande skepp, så betingar han sig ett pris derför, beroende af den punkt, till hvilken arbetet fortskridit. Sålunda har under arbetets fortgång det blifvande skeppets värde ständigt ökats. En del af detta ständigt tillkomna nya värde har han återgifvit åt arbetarne i form af penningar eller lifsförnödenheter. Deras lön tages sålunda äfven i sådana fall från produkten af deras eget arbete, icke från ett förut varande, för arbetets betalande afsedt kapital. Tillväxten i arbetarnes antal behöfver således i och för sig icke medföra någon minskning af arbetslönen; ty ju flere arbetare dess mera kan produceras, och det är af arbetsprodukten som lönen tages. Kapitalet underhåller icke arbetet; men väl är det egnadt att öka arbetets produktivitet. Den gängse åsigten att kapitalet underhåller arbetet, och att, under för öfrigt lika förhållanden, arbetslönen måste sjunka, när arbetarnes antal växer, sammanhänger på det närmaste med och har sitt starkaste stöd uti Malthus' teori om folkökningen, hvilken utöfvat ett så stort inflytande på nutidens tänkande och vunnit en så stor utbredning. Författaren öfvergår nu till granskningen af denna teori.

Enligt Malthus har folkmängden en naturlig tendens att tillväxa hastigare än näringsmedlen. Han formulerade sin sats så, att medan folkmängden har en tendens att — när den utan hinder får växa — fördubblas på tjugufem år (hvilket han med stöd af Nordamerikas exempel antog såsom det normala), så kan under gynsammaste förhållanden förrådet af näringsmedel under samma tid endast ökas med lika mycket som det var under den period, med hvilken man började. Folkmängden tenderar således att växa såsom talen 1, 2, 4, 8, 16 m. m., näringsmedlen såsom 1, 2, 3, 4, 5 m. m. Denna sats om befolkningens växande i

Digitized by Google

geometriskt förhållande, medan näringsmedlen blott ökas i aritmetiskt, ha de senare anhängarne af Malthus' lära — t. ex. John Stuart Mill — uppgifvit såsom ohållbar och endast fasthållit såsom det väsentliga i denna lära, att befolkningen har en naturlig tendens att ökas *mera* än tillgången på näringsmedel, en tendens som, när tillväxten nått en viss höjd, skulle medföra total brist på näringsmedel för en allt större del af befolkningen, om den icke motverkades antingen genom sjelfvillig inskränkning af fortplantningen eller genom växande dödlighet. När befolkningen vuxit så, att den börjar utöfva ett känbart tryck på tillgången af näringsmedel, uppstå nämligen laster och nöd som decimera densamma.

Mot denna lära anmärker Henry George i första rummet, att de fakta som anförts till stöd för densamma ingenting bevisa. Det finnes intet land på jorden, der fattigdom och brist skäligen kunna tillskrifvas en alltför stark folkökning. Såsom exempel på öfverbefolkning plägar man åberopa Indien, Kina och Irland. Men de båda förstnämda bördiga och fruktbara landen äro på långt när icke så tätt befolkade som de mest befolkade land i Europa. I Sachsen och Belgien bo öfverhufvud på qvadratmilen $3^1/_2$ gånger så många menniskor som i Indien och $3^3/_4$ gånger så många som i Kina. Italien är $1^3/_4$ gånger så tätt befolkadt som Indien och dubbelt så tätt som Kina. Båda landen skulle kunna underhålla ett flerdubbelt större antal invånare i mycket bättre vilkor än nu; ty i båda användas ytterst ofullkomliga och primitiva arbetsmetoder, och i båda lemnas stora naturliga resurser obegagnade. I Indien ha sedan urminnes tid de arbetande klasserna genom förtryck och utpressningar hållits i ett tillstånd af hjelplös och hopplös förnedring. Men hårdare än hvarje föregående despotism trycker det engelska herraväldet. Under detsamma liknar Indien en stor egendom, som innehafves af en främmande och frånvarande godsegare. En kostsam armé och en kostsam förvaltning sluka ofantliga summor. Minst 20 millioner

Digitized by Google

pund sterling gå årligen ur landet till England under form af löner för sinekurer, pensioner m. m. Och dessa summor utpressas från befolkningen i ett land, der arbetaren mångenstädes är glad om han i goda tider kan förtjena en dagspenning af 10 à 30 öre.

Den ytterliga fattigdomen hos de lägre klasserna i Kina beror af liknande orsaker. Produktionen försiggår under de mest ogynsamma förhållanden; varubytet är fjettradt, säkerhet till egendom måste köpas af mandarinerna. Statsförvaltningen är en kedja af utpressningar. Stora sträckor af jord ligga ouppodlade. Hvarken i Indien eller Kina är det således öfverbefolkning som håller den stora massan af befolkningen på gränsen af hungersnöd, det är fastmera sociala missförhållanden som hämma arbetets produktivitet och hindra det att få sin förtjenta lön.

Bland europeiska land plägar Irland i främsta rummet anföras såsom exempel på öfverbefolkning och deraf härrörande elände. Intet misstag kan vara större. Irland har ännu aldrig haft en så stor befolkning, att icke landets naturliga tillgångar på det produktiva arbetets närvarande ståndpunkt skulle ha varit tillräckliga för dess rikliga uppehälle. När dess folkmängd var som störst (1840—45) uppgick den till något öfver åtta millioner. Det var icke öfverbefolkning som tvang flertalet af dessa menniskor att bo i usla kojor, kläda sig i usla paltor, nära sig nästan uteslutande med potatis, och som bland dem framkallade den gräsligaste hungersnöd när potatissjukan kom. Nej det var — liksom i Indien — menniskors rofgirighet. Förpaktarne på de stora gods, som upptaga hela landet, innehade sina små lägenheter på de mest osäkra vilkor; de kunde när som helst uppsägas från dem, hvarför de naturligtvis icke kunde ha det ringaste intresse af att göra några förbättringar å desamma, då detta endast skulle ha medfört en förhöjning af arrendet. Arbetet på producerandet af näringsmedel försiggick således under de mest ogynsamma vilkor. Men trots dessa ogynsamma vilkor skulle Irland mer än

Digitized by Google

tillräckligt kunnat underhålla sina åtta millioner invånare. Äfven när det var som mest befolkadt, exporterade Irland lifsmedel. Till och med under den stora hungersnöden transporterades spanmål och matvaror i långa banor på dessa samma landsvägar, der landets barn hoptals stupade och dogo af hunger. Dessa lifsförnödenheter fördes ut såsom tribut — till betalande af arrendet åt de frånvarande godsegarne! Äfven i början af förra århundradet var i Irland en fruktansvärd hungersnöd. Och likväl var dess befolkning då blott två millioner. Vill man kanske påstå, att det äfven då var öfverbefolkadt? Nu har Irlands folkmängd till följd af emigrationen nedgått till fem millioner, och ändock fortfar eländet. Samma orsaker frambringa städse samma resultat. Vore än Irland ett naturens paradis, och vore det än så glest befolkadt, så skulle de rådande sociala förhållandena lika fullt ha medfört fattigdom och hungersnöd.

Hvad som i detta hänseende gäller om Indien, Kina och Irland, gäller allmänt. Ingenstädes, så långt vår erfarenhet sträcker sig, har befolkningens tillväxt utöfvat ett sådant tryck på tillgången af näringsmedel, som måst frambringa last och elände. Last och elände ha nog uppstått; men orsakerna ha varit helt andra — ej naturens njugghet, utan menniskors bristfälliga anordningar och förvända samhällsinrättningar.

Efter att sålunda ha undersökt de fakta man plägar åberopa till stöd för Malthus' teori, öfvergår författaren till granskningen af de analogier, med hvilkas tillhjelp man försvarar densamma. Fortplantningskraftens styrka inom djur- och växtrikena, der en enda art snart skulle uppfylla hela jorden och icke mera kunna finna hvarken näring eller utrymme, om icke närvaron af andra arter utgjorde en skranka för dess utbredning, anföres vanligen såsom bevis för, att äfven menniskoslägtet tenderar till att föröka sig ända till en punkt der brist och svält måste inträda och sätta en gräns för tillväxten.

Digitized by Google

Denna analogi, anmärker författaren, håller ej streck. Alla de organismer, vare sig inom djur- eller växtriket, som tjena menniskan till näring, fortplanta sig starkare och hastigare än hon; och hon kan — hvad djuret i allmänhet ej kan — med konst undanrödja hindren för deras förökande. Häraf följer, att befolkningen, huru mycket den än må växa, aldrig kan öfverskrida tillgången på näringsmedel, för så vidt menniskan brukar sin förmåga att främja de till hennes näring tjenande organismernas förökelse, och utrymme icke saknas för hennes och deras utveckling. Så länge det sistnämda ej inträffar, kan ej blifva fråga om öfverbefolkning.

Men just denna fara, att menniskoslägtet skall förökas till sådant antal, att på jorden ej mera fins utrymme för menniskorna och de organismer, som skola tjena dem till näring — så aflägsen den än må vara — är just hvad som gifver den malthusiska teorien dess skenbart sjelfklara karakter. Om också den åsigten, att folkmängden tenderar att växa hastigare än tillgången på näringsmedel, måste — på ofvan anförda grunder — anses ohållbar, skall dock, menar man, folkökningen dock slutligen nå en punkt der gränsen med afseende på utrymmet är uppnådd.

Men äfven detta antagande, anmärker författaren, härrör från en falsk analogi. Alla andra lefvande varelsers begär äro en gång för alla gifna och förblifva städse desamma; icke så menniskans. Hennes animaliska behof äro ej förr tillfredsställda än nya behof uppstå. Liksom djuret behöfver hon först näring och dernäst ett skydd för kölden och väderlekens oblidhet. När dessa behof äro tillfredsställda, gör sig fortplantningsinstinkten gällande, likasom hos djuren. Men här skilja sig vägarne. Djuret kommer aldrig längre; menniskan deremot har här endast satt sin fot på det första trappsteget af ett oändligt framåtskridande. Sjelfva de begär, som hon hade gemensamma med djuren, förfinas och förädlas; nya vakna hos henne, om hvilka djuret icke har någon aning. Hennes andes ögon öppnas, och en outsläcklig vetgirighet vaknar. Hon trotsar de tropiska öknarnes

Digitized by Google

brännande hetta och polarhafvets isöknar, men det är icke för födan. Hon vakar hela natten igenom, men det är för att spåra de eviga stjernornas kretslopp. Hon lägger möda till möda för att stilla en hunger, som intet djur har känt, för att släcka den törst, som intet djur kan erfara. Bakom företeelserna söker hon deras lagar. Hon vill veta, huru jorden danades, huru stjernornas kretslopp började; hon vill spåra lifvets källor. Då menniskans ädlare natur sålunda utvecklas, vaknar hos henne ett ännu högre begär än det efter vetande. Hon önskar, att äfven hon må i sin mån bidraga till att göra lifvet bättre och ljusare för sina likar, till att tillintetgöra nöd och synd, sorg och skam. Nu öfverlemnar hon åt andra att söka rikedom, sinliga njutningar och att sola sig i den korta dagens solsken. Sjelf arbetar hon för ofödda slägten, kämpar för en ideel rättvisa hvilkens förverkligande hon aldrig skall upplefva.

Denna olikhet mellan menniskan och de lägre naturvarelserna gör, anmärker författaren, den förmenta analogi, på hvilken malthusianismen bygger sin slutsats, ohållbar. Gif djuret och växten mera näring, rikare lifsvilkor — de kunna icke tillgodogöra sig desamma annorlunda än genom att föröka sig. Menniskan deremot skall utveckla sig. Hos de förra kan den expansiva kraften endast utvidga tillvaron i nya antal; hos de senare skall den oundvikligen tendera till att utvidga tillvaron till högre former och mera omfattande förmögenheter. Det är ett faktum, att antalet födda barn är i proportion större i nykoloniserade, glest befolkade land, der kampen med naturen lemnar föga tillfälle till intellektuelt lif, äfvensom inom de fattiga klasserna i äldre land, hvilka midt ibland rikedomen äro beröfvade alla dess fördelar och reducerade till en blott djurisk tillvaro; mindre deremot inom de klasser, hvilka rikedomen förskaffat oberoende, ledighet, beqvämlighet och ett innehållsrikare och mera omvexlande lif. Tendensen till befolkningens förökande är således ingalunda alltid och öfverallt lika. Den är stark der en större befolkning skulle medföra större komfort, och

Digitized by Google

der slägtets bestånd hotas genom en af hårda lifsvilkor förorsakad stark dödlighet; den försvagas i mån som en högre utveckling af individen blifver möjlig och slägtets bestånd är betryggadt. "Med andra ord: lagen för folkökningen öfverensstämmer med och är underordnad lagen för den intellektuella utvecklingen, och hvarje fara för att menskliga varelser skola kastas in i en verld, der de icke kunna försörjas, härrör icke från naturens bud, utan från sociala orättvisor, hvilka döma menniskor till brist midt uti rikedomens sköte." Om vi tänka oss att ett *helt* samhälle af menniskor i ett tätt befolkadt land, genom en visare anordning af arbetet och en rättvisare fördelning af dess frukter, blifvit befriadt från tryckande näringsomsorger och kommit till ett rikare och mera mångsidigt utveckladt lif, kunna vi på grund af *verkliga* analogier icke antaga att folkökningen skall blifva så stark som i våra närvarande samhällen.

Efter att sålunda ha ådagalagt, att hvarken de fakta eller de analogier, hvilka man anfört till stöd för Malthus' teori, bevisa, hvad man velat att de skulle bevisa, öfvergår författaren till den direkta vederläggningen af denna teori. Han konstaterar först att frågan: tenderar folkökningen till att minska arbetslönerna och förorsaka brist? sammanfaller med frågan: tenderar folkökningen till att minska den summa af rikedom, som kan produceras genom en gifven summa af arbete? Erfarenheten svarar härpå: nej. Hon lär oss, att under normala förhållanden folkökningen tvärtom måste tendera till att göra hvarje individ rikare. Men för att härvidlag rätt tolka erfarenhetens lärdomar, få vi icke formulera frågan sålunda: På hvilket befolkningsstadium produceras mest med lifsmedel? utan fastmera så: på hvilket befolkningsstadium utvecklas den största förmågan att producera rikedom? Förmågan att producera rikedom i hvilken form som helst *är* nämligen förmåga att producera lifsmedel, om än denna förmåga delvis användes till andra arter af produktion.

Digitized by Google

Nu lär erfarenheten, att just de tätast befolkade länderna äfven äro de rikaste, och att ett lands rikedom till och med växer hastigare än dess befolkning. Det tätt befolkade England är rikare än det glest befolkade Nordamerika. Och i Nordamerika äro de östra staterna i förhållande till folkmängden rikare än de mera glest befolkade vestra och södra staterna. Förenta staternas befolkning har fördubblats på hvarje tjugunio år, men deras rikedom har fördubblats med vida kortare mellantider. Englands folkmängd har ökats med två procent om året, men dess rikedom har vuxit i ännu större proportion. Ehuru Californiens som det syntes outtömliga guldådror nu nästan försinat, är det vida rikare nu än under den tid, då guldet der var lätt att finna men befolkningen var gles. Samma företeelse upprepas öfverallt. Att produktionen måste, i förhållande till det på densamma använda arbetet vara större i gamla tätt befolkade land än i de nybebygda glest befolkade, framgår redan deraf, att i de förra än vida mindre del af folket tager del i det produktiva arbetet, och att ändock en vida större del af detta arbete kan användas för andra ändamål än tillfredsställandet af de rent fysiska behofven.

Att arbetets produktivitet, långt ifrån att aftaga, fastmera måste växa i mån af befolkningens täthet, ligger ock i sakens natur. Ju tätare befolkningen är, dess fullständigare genomförd blifver arbetsfördelningen, dess större besparingarna i produktion och distribution. Detta leder oss till raka motsatsen af Malthus lära: "inom de gränser, der vi ha något skäl att antaga att tillväxten skall fortgå, kan, på en gifven ståndpunkt af civilisation, ett större antal menniskor producera en jemförelsevis större summa af rikedom och fullständigare tillfredsställa sina behof än ett mindre antal kan göra".

Orsaken till den fruktansvärda nöd, som möter oss i civilisationens brännpunkter kan således icke vara de produktiva krafternas svaghet. "I de land, der den största fattigdomen förekommer, äro de produktiva krafterna, om de

Digitized by Google

fullt användas, påtagligen starka nog, att förskaffa äfven den lägst stående icke blott välstånd utan lyx. Att brist, nöd och elände uppstå, der produktionsförmågan är störst — detta är den fruktansvärda gåta som måste lösas. Malthus' teori löser den icke. Orsakerna till denna förfärliga anomali är ej att söka i lagarne för rikedomens produktion utan i lagarne för dess fördelning.

Författaren anmärker, att arbetet är den aktiva och ursprungliga faktorn i all produktion, och att man derför snarare borde säga, att arbetet engagerar kapitalet än tvärtom. Kapitalet är ju endast den del af arbetets produkt, som användes till att bistå arbetet vid ytterligare produktion; det är således i förhållande till arbetet någonting sekundärt. Jorden åter är en nödvändig förutsättning för allt arbete, och från jorden tager det sitt material. I begynnelsen måste det på jorden använda arbetets afkastning komma att delas mellan jorden och arbetet; sedermera tillkommer kapitalet, som är magasineradt arbete, och delar med arbetet. Den del af arbetsprodukten, som tillfaller jordens innehafvare, är jordräntan. Så kallar man den del af afkastningen, som jordens brukare gifver åt dess egare såsom betalning för rättigheten att få begagna den, eller — om egaren och brukaren är samma person — den del deraf, som han skulle få om han utlegde jorden åt en annan; godtgörelse för hans arbete och kapital deremot den del af afkastningen, som han skulle få behålla, om han hade jorden på lega af en annan i stället för att själf ega den. Försäljningspriset för jord är kapitaliserad jordränta. När man köper jord till lågt pris och behåller den till dess man kan sälja den till högt pris, har man blifvit rik genom jordräntans stigande. Jordräntan är sålunda den del af den producerade rikedomen, som den uteslutande rättigheten till bruket af jord eller andra naturliga förvärfskällor gifver egaren. Ett stycke jord må vara af huru utmärkt beskaffenhet som helst, så har den dock intet bytesvärde och gifver sin egare ingen ränta, så länge det finns annan lika god jord

Digitized by Google

som kan fås för ingenting. Den börjar få ett bytesvärde och gifva ränta först då, när äfven denna andra, lika goda jord blifvit egendom, och den bästa jord, som kan fås för intet, är sämre.

Huru stor den afkastning än må vara, som mensklıgt arbete med tillhjelp af kapital kan afvinna jorden, skall den andel, som tillfaller båda — i form af arbetslön och kapitalränta — icke blifva mera än hvad de skulle ha afvunnit de mest gynsamma naturliga tillfällen, som stå dem till buds för intet eller, hvad som är detsamma — alldenstund menniskan alltid söker tillfredsställa sina behof med den minsta ansträngning — de minst gynsamma naturliga tillfällen som användas. Allt det öfriga tillfaller egaren såsom jordränta. Produktens egentliga delning är dess fördelning mellan jordegendomen och arbetet. Kapitalets andel är endast en underafdelning af arbetets, ty kapital är magasineradt arbete. Ju större jordegendomens relativa andel i afkastningen är, desto mindre är arbetets och kapitalets och tvärtom. Jordens värde beror helt och hållet på den makt dess egande gifver att tillegna sig arbetets frukter. Att ökandet af arbetets produktiva kraft icke ökar arbetslönen, beror deraf, att det ökar jordvärdet. "Jordräntan slukar hela vinsten, och pauperismen åtföljer framåtskridandet."

Med oöfverträfflig klarhet och åskådlighet skildrar författaren detta i sin framställning af de verkningar, som folkmängdens ökande och de industriella uppfinningarna och förbättringarna ha på rikedomens fördelning. Han skildrar en amerikansk nybyggare, som med sin familj slår sig ned i en af de ofantliga gräsöknarne i den fjärran vestern och der bryter upp och odlar ett stycke jord och bygger sig ett hus. Naturen är rik; men han är, till följd af sin enslighet och isolering, fattig midt i naturens rikedom. Han arbetar under ogynsamma förhållanden. Han kan icke få tillfällig hjelp till något arbete, som fordrar en större arbetsstyrka. Han måste fuska i alla yrken, vara sin egen smed, vagnmakare, snickare och skoflikare. För att få undervisning

Digitized by Google

för sina barn måste han hålla en privatlärare. Sådana saker, som han sjelf icke kan producera, måste han antingen köpa i parti och hålla på lager eller ock undvara dem; ty han kan icke gång på gång lemna sitt arbete och företaga den vidlyftiga och tidsödande resan till närmaste stad. Mat har han tillräckligt; men för öfrigt räcker hans arbete ej till att tillfredsställa mer än de enklaste behofven och detta på det mest primitiva sätt.

Snart kommer en annan nybyggare med familj och slår sig ned i hans närhet. Derigenom blir hans ställning genast bättre. Så kommer en och så åter en, och innan kort är der ett tjog grannar. Detta medför ofantliga framsteg i fråga om arbetets produktivitet. Grannarne kunna nu hjelpa hvarandra vid skördarbetena m. m. De kunna hålla en gemensam lärare för sina barn. Det blir jemförelsevis lätt att få sina förnödenheter från närmaste stad, ty alltid är det någon som skall resa dit. Men snart behöfvas sådana resor icke så mycket. På den förste nybyggarens mark, som blifvit en medelpunkt för odlingen i nejden, slå sig några handtverkare ned och öppnar en köpman sin bod. Alla sociala och intellektuella behof tillfredsställas nu vida lättare än förr. Antagom att vår förste nybyggare under så gynsamma förhållanden ändå icke lyckats uppdrifva sin årliga skörd till mera än i början och icke kan afsätta sina produkter till högre pris än i början, så har icke dess mindre hans ekonomiska ställning undergått en stor förändring till det bättre. De större beqvämligheter han nu åtnjuter, och den mindre kostnad, med hvilken han kan tillfredsställa en hel del af sina behof, äro för honom alldeles liktydiga med en ökad inkomst. Summan af dessa fördelar, som tillfallit honom utan hans eget åtgörande blott genom odlingens framsteg i hans omnejd, är en jordränta. Hans jord har fått ett bytesvärde, omfattande icke blott värdet af de på densamma gjorda odlingarna och förbättringarna, utan äfven den kapitaliserade jordräntan.

Digitized by Google

Befolkningen fortfar att växa och med henne arbetets produktivitet samt följaktligen jordräntan och jordvärdet. På den förste nybyggarens jordområde, uppstår en by, hvilken hastigt växer till köping och sedan till stad. Härigenom får hans jord en ny och högre art af produktivitet. Den har nämligen blifvit säte för sådana på en mycket långt gående arbetsfördelning beroende produktionsgrenar, som kräfva ett nära granskap med andra producenter. Hveteodlaren kan flytta längre bort och finna jord, på hvilken hans arbete kan producera lika så mycket hvete och nästan lika så mycken rikedom; men handtverkaren, köpmannen, yrkesidkaren i allmänhet finna, att deras arbete här, i medelpunkten af varubytet, skall gifva mycket större afkastning, än om de bodde till och med blott på ett ringa afstånd derifrån. Detta öfverskott af produktivitet gör jordegaren anspråk på. Vår nybyggare kan sälja några tunnland af sin jord till bygnadstomter för ett pris, som deras förmåga att producera hvete aldrig kunnat inbringa honom, äfven om deras fruktbarhet mångdubblats. Slutligen har staden blifvit en stor stad, medelpunkten för ett nät af jernvägar, brännpunkten för den materiella och andliga kulturen inom ett mycket vidsträckt och genom sina framsteg betydande område. Vår nybyggare — i hvilkens lifstid allt detta kan ha skett, ty i Amerika går utvecklingen fort — är nu millionär. Han skulle ha kunnat ligga och sofva hela tiden och ändå vara rik; ty sin rikedom har han vunnit icke genom eget arbete utan genom befolkningens tillväxt. Det fins tomter, som han skulle kunna sälja för mer än hvad som behöfdes för att belägga dem helt och hållet med guldmynt. Så går det till i det sig raskt utvecklande Amerika. Men samma förlopp återfinna vi äfven i Europas kulturländer, ehuru vi der för att iakttaga det måste följa utvecklingen tillbaka i vida längre tidrymder. Öfverallt är verkan af befolkningens tillväxt ett stigande af jordräntan och följaktligen en minskning af den

Digitized by Google

relativa andel af produkten, som tillfaller arbetet och kapitalet.

Att framstegen i industriella uppfinningar och förbättringar måste utöfva samma verkan, äfven om folkmängden vore stationär, är hvad författaren dernäst visar. Människans behof äro icke stationära. Med det ökade tillfället att tillfredsställa dem vidgas de, och nya behof uppstå. Den nödvändiga verkan af arbetsbesparande uppfinningar, som göra det möjligt att med samma arbete uppnå ett större resultat, är derför en tillväxt af produktionen af rikedom. För att producera rikedom fordras två saker — arbete och jord. Verkan af arbetsbesparande uppfinningar blir derför ökad efterfrågan på jord och till följd deraf odlingens utsträckande till jord af ringare naturlig produktivitet. Häraf följer ett stigande af jordräntan, som vid fri täflan, enligt förut framställda lag, städse kommer att omfatta hela öfverskottet af jordens afkastning utöfver hvad arbetet och kapitalet skulle afvinna de gynsammaste naturliga tillfällen, som kunna erhållas utan att betala jordränta, d. v. s. de minst gynsamma som verkligen användas. Samma verkan som arbetsbesparande maskiner ha äfven sådana förbättringar i lagstiftning, administration m. m., som indirekt öka arbetets produktivitet. Frihandelssystemet har ofantligt ökat Storbritanniens nationalrikedom; men det har ej minskat fattigdomen hos de af sina händers arbete lefvande klasserna; det har blott ökat jordräntan. Och kunde man råda bot på den fruktansvärda korruption, som herskar i de stora amerikanska städernas förvaltning, så skulle verkan af en sådan reform endast blifva ett stigande af fastighetsvärdena, icke en tillökning af vare sig arbetslönerna eller penningräntan.

Men härmed är ännu ej tendensen till ett tilltagande elände inom de lägsta samhällslagren förklarad. För så vidt odlingens utsträckande till allt mindre produktiva punkter endast eger rum i mån som de mera produktiva redan äro tillgodogjorda, förorsakar detta utsträckande endast en

Digitized by Google

relativ, icke en absolut minskning i arbetslöner och kapitalränta. Till följd af arbetets genom folkökning och industriella förbättringar ständigt ökade produktivitet blifva nämligen de mindre gynsamma naturliga tillfällen, till hvilka det alltjemt utsträckes, undan för undan lika goda som förut de närmast bättre, medan dessa åter blifva ännu bättre. Då nu lagen för jordräntan är den, att hon omfattar hela produkten så när som på hvad arbetet och kapitalet skulle ha erhållit under de minst gynsamma naturliga tillfällen, som tills dato kommit till användning, så är det klart att detta måste medföra, att arbetet och kapitalet få en allt mindre andel *i förhållande till* jordräntan men ingalunda att de få en i verkligheten eller till sitt belopp mindre del.

Men i framåtgående samhällen framkallar jordräntans stigande en tendens hos jordegare att hålla på sin jord och ej använda den på det möjligast produktiva sätt, emedan de vänta att vid ett blifvande stigande af jordvärdet kunna betinga sig ett högre pris för densamma och sålunda göra vinst. Härigenom drifvas arbetet och kapitalet till mindre produktiva punkter af landområdet, innan de mera produktiva ännu blifvit tillgodogjorda *. Exemplen härpå äro otaliga. Den amerikanske nybyggaren måste på sin väg till vestern passera stora rymder af ouppbruten eller halfplöjd jord, som redan är enskild egendom men af egarne hålles så högt i pris att ingen vill köpa den. Han måste således resa mycket längre än han annars skulle behöft, och när han ändtligen hunnit sitt mål och slagit ned sina bopålar på civilisationens utkant, tager äfven han för sig mera land än han kan bruka, för att kunna göra sig vinst när jorden äfven der blir dyr. Samma förhållande ser man i en stad som är i tillväxt. Den bygges ut på omkretsen, medan ännu

* Det måste noga ihågkommas, att med mindre produktiv jord ej menas blott mindre bördig, utan i allmänhet sådan jord, hvilkens bearbetande ger mindre behållning, vare sig på grund af mindre fruktbarhet, glesare befolkning, sämre kommunikationer eller andra förhållanden.

Digitized by Google

i midten af densamma finnas stora sträckor af obebygda eller med usla ruckel uppfylda tomter, på hvilka egarne hålla — i afvaktan af vinst. Och ända till betydligt afstånd från en sådan stad står jorden alltför högt i pris för att rimligtvis kunna köpas för användning till åkerbruk. Egarne antecipera på, att den skall komma att behöfvas till bygnadstomter.

Denna utvidgning af odlingens gräns utöfver det normala förhållandet — hvilket som sagdt består deruti, att de mera fördelaktiga naturliga tillfällena redan skola vara tillgodogjorda innan man fortgår till de mindre fördelaktiga — medför ett jordvärdets och jordräntans stigande i högre mån än produktionen, hvaraf följden blifver, att arbetet och kapitalet erhålla icke blott en relativt mindre del af produkten, utan en absolut mindre. Men denna jordvärdets och jordräntans spekulativa stegring har en gräns, öfver hvilken den ej kan gå. Arbetslönen kan ej på längden bringas ned till mindre än hvad som fordras för arbetarens och hans familjs nödtorftiga uppehälle, kapitalvinsten ej till mindre än som fordras för att locka till ackumulerandet af arbete såsom kapital. Der denna gräns öfverskrides, inträder ett relativt afstannande af produktionen, och industriella kriser uppstå. Författaren gifver en förträfflig skildring af dessa kriser, särskildt i Förenta Staterna, och visar att de alltid ha följt på en långt gående spekulativ stegring af jordvärdena. Det ligger ock i sakens natur att så måste vara. De ursprungliga sysselsättningarna, och som bilda underlaget för alla de öfriga, äro påtagligen de, hvilka omedelbart hemta rikedom från naturen. Om vi följa på spåren från den ena yrkesgrenen till den andra det hämmande af produktionen som vi kalla en kris, skola vi derför slutligen alltid stanna vid ett hinder, som afstänger arbetet från begagnandet af jorden. Detta hinder ligger i det spekulativa stegrandet af jordvärdena, hvilket har alldeles samma verkningar som en strejk å jordegarnes sida mot arbetet och kapitalet. Äfven när icke spekulationen i jord går så långt, att den framkallar

Digitized by Google

kriser, trycker den dock på arbetet. En fruktansvärd anomali inom vår tids samhällen är den brist på sysselsättning för en mängd arbetare, som förekommer inom alla industrigrenar, medan dock så stora behof, för hvilkas fyllande arbete behöfves, äro otillfredsställda. Det stora hindret, som icke låter arbetet skapa den rikedom det behöfver, ligger i sjelfva grundvalen till den industriella bygnaden. Det består deruti, att arbetet är afstängdt från begagnandet af jorden. Den ännu blott trettio år gamla staden San Francisco har redan ett stort och ständigt växande antal arbetare utan sysselsättning. När skördetiden kommer, vandra de i stora skaror ut på landet för att deltaga i skördearbetena. När skörden är förbi, återkomma de till staden. Om desse arbetare kunde få ständig sysselsättning vid jordbruket, skulle de icke endast sjelfve vara sauverade utan äfven gifva arbete åt en massa arbetare i andra yrken, hvilka skulle ha fullt upp att göra med att för dem producera saker, som de nu måste umbära, då de endast med största svårighet kunna skaffa sig bröd och husrum. Och hvarför kan icke denna oanvända arbetskraft få användning på landsbygden? Icke kan man väl tala om öfverbefolkning i Kalifornien, som med större naturliga resurser än hela Frankrike knappast har en million invånare? Blott inom några engelska mils afstånd från San Francisco fins obrukad jord nog för så många som kunde vilja bruka den. Men den jorden är privategendom och hålles uppe till spekulationspriser, bygda på blifvande tillväxt i folkmängd.

Den, som blott skall lefva på sina händers arbete, har icke merá intresse i det allmänna växandet af arbetets produktiva kraft än den kubanske slafven i sockerprisets stigande. Ja, likasom sockerprisets stigande lätt kan försämra slafvens tillstånd, i det att det lockar hans herre att drifva på honom hårdare för att få ännu större vinst, så är tillväxten i arbetets produktiva kraft egnad att ha alldeles samma verkan för den frie arbetaren. Den medför nämligen en naturlig tillväxt af jordräntan, och denna tillväxt

Digitized by Google

åter framkallar en tendens till en spekulativ stegring af densamma, som trycker ned arbetslönen till slafvens nivå.

Den enkla teori, om lagarne för arbetsproduktens fördelning på jordegendomen, arbetet och kapitalet, som författaren framställer, förklarar de skärande kontraster af fattigdom och rikedom, af förnedring och bildning, af faktiskt slafveri och politisk frihet, som det närvarande samhället företer. Den förklarar hvarför penningräntan och arbetslönen äro högre i nya än i äldre samhällen, ehuru produktionen af rikedom är mindre i de förra; hvarför de förbättringar, som öka arbetets och kapitalets produktiva kraft, icke öka någotderas lön; hvarför arbetsbesparande maskiner snarare försämra än förbättra arbetarens ställning; hvarför eländet är störst der befolkningen är tätast, oaktadt denna täthet — genom att möjliggöra en längre gående arbetsfördelning — i hög grad främjar produktionen af rikedom. Resultatet af hela den föregående undersökningen kan sammanfattas i denna sats: Emedan arbetet nödvändigt behöfver jord för att kunna producera rikedom, så är det att förfoga öfver den för arbetet nödiga jorden detsamma som att förfoga öfver arbetets alla frukter, så när som på hvad som behöfves för att arbetet skall existera. I ljuset af denna sanning gruppera sig alla sociala fakta i sitt rätta förhållande; de mest skilda företeelser befinnas härröra från en enda princip. Den stora olikheten i rikedomens fördelning beror icke på förhållandet mellan kapital och arbete, icke på befolkningens förmenta tryck på näringsmedlen, utan endast och allenast på jordegendomens olika fördelning. Egandet af jord är det stora grundfaktum, som ytterst bestämmer ett folks hela tillstånd. Icke underligt! Jorden är menniskans bostad, förrådshuset hvarur hon hemtar för att tillfredsställa sina behof, materialet hvarpå hon arbetar. Intet materielt framåtskridande kan frigöra oss från vårt beroende af jorden, det kan endast öka vår makt att skapa rikedom från jorden. När jorden är monopoliserad, kan derför detta framåtskridande fortgå i oändlighet utan att öka arbets-

Digitized by Google

lönen eller förbättra arbetarnes vilkor. Det kan endast öka jordvärdet och den makt som jordbesittningen gifver.

Efter att ha visat kraftlösheten eller otillräckligheten af alla de vanligen förordade medlen till det närvarande samhällseländets afhjelpande — sparsamhet i statsutgifterna, folkundervisningens höjande, arbetsinställningar, kooperativföreningar, statshjelp för arbetarne, jordstyckningens främjande — kommer författaren slutligen till det rätta botemedlet, nämligen det att göra jorden till gemensam egendom, hvilket ock framgår såsom en naturlig slutföljd af hela den föregående framställningen.

På ett klart och öfvertygande sätt ådagalägger författaren den upprörande orättvisa, som ligger i enskild eganderätt till jord. Rätten till privategendom är ju i grunden ingenting annat än individens rätt att bruka sina egna krafter och åtnjuta frukterna af sina egna ansträngningar. Hvad skulle den väl annars vara? Naturen erbjuder ju sina gåfvor åt alla utan åtskilnad. Det beror blott på menniskan att mottaga och bearbeta dem för sina ändamål eller — i fråga om organismer, som tjena henne till näring eller annan nytta — med konst åstadkomma de för deras framkomst och förökelse gynsammaste vilkoren. Denna menniskans naturliga rättighet utesluter hvarje annat slags eganderätt. Ty hon kan icke åtnjuta rättigheten till produkten af sitt arbete utan att ha rättighet till fritt bruk af de tillfällen naturen erbjuder henne. Dessa tillfällen äro fästa vid den allt bärande och alstrande jorden, utan hvilken menniskans arbete ingenting kan producera. Att erkänna någons eller några rätt att monopolisera dessa tillfällen, d. v. s. att erkänna privat eganderätt till jord, är således att förneka menniskans rätt till sitt eget arbete och dess frukter. Har hvarje menniska rättighet att ega sig sjelf, sitt arbete och produkten deraf, då har ingen menniska rättighet att ega någonting, som icke är antingen en produkt af hennes eget arbete eller af någon annans arbete, från hvilken rättigheten genom gåfva eller byte öfvergått

Digitized by Google

till henne. Alla menniskors lika rätt till begagnande af jord är derför äfven så klar som deras lika rätt att andas luften. Denna rätt är naturlig och oafhändbar. Att förneka den är detsamma som att antaga, att en del menniskor ha bättre rätt att lefva än andra. Detta antagande är i sjelfva verket den tysta förutsättningen för hela den närvarande, på privategenderätt till jorden hvilande samhällsbygnaden. Att Malthus genom sin lära om öfverbefolkning gaf ett skenfagert stöd åt detta antagande — just detta var det som gjorde honom så populär hos de herskande klasserna, som förmådde regerande furstar att sända honom ordensdekorationer och rike män att vilja gifva honom lifstidspension.

Denna stora orättvisa — att jorden är privategendom — ligger till grund för alla andra orättvisor, gör den ene menniskan till den andres slaf och bibehåller städse slafveriet — äfven der det till namnet blifvit afskaffadt — under hvilka nya förklädnader det än må framträda. Att en del — stor eller liten — af jordens yta skall tillhöra den, som en gång tagit den i besittning, och hans rättsinnehafvare under alla kommande generationer — med uteslutande af alla andra — är alldeles lika som, om den, hvilken kommit först till ett gästabud, skulle ha rätt att vända alla stolarne och utestänga alla senare ankommande från bordet, eller som om den, som kommer först in i en jernvägskupé, skulle ha rätt att upptaga så många platser han ville och der breda ut sin packning. Han får göra det så länge han är ensam; men när flere passagerare komma in, måste han maka åt sig. Förhållandet är fullt analogt. Hade väl menniskor i förra generationen eller för hundra år sedan eller för tusen år sedan bättre rätt till denna verlden än vi? Om icke — hvarför skulle då vi underkasta oss deras förfogande öfver större eller mindre delar af jordens yta till förmån för sina efterkommande och för dem, som inträda i dessas förmenta rätt, och till skada för det öfriga menniskoslägtet under alla kommande slägtled? Monopoliserandet af jord

Digitized by Google

såsom privategendom är stöld från samhället, från mänskligheten — icke en vanlig stöld, som skett en gång i tiden, men hvilkens verkningar sedermera upphört, utan en stöld, som ständigt fortsättes, en stöld, som beröfvar de barn, hvilka nu födas till verlden, deras bördsrätt.

I ett intressant kapitel om "den privata eganderätten till jord historiskt betraktad" visar författaren, att i de ursprungliga samhällena jorden varit gemensam egendom, och att den endast genom usurpation blifvit privategendom, och att den gängse åsigten, att privat eganderätt till densamma är nödvändig för samhället, endast kommer från en okunnighet, som icke kan se bortom det omedelbart förhandenvarande.

Författaren visar ohållbarheten af antagandet, att privat jordegendom är nödvändig, för att jorden skall blifva väl brukad. Det förhåller sig alldeles tvärtom. Behandlades all jord såsom samhällets egendom, skulle den blifva brukad och förbättrad, så snart behof deraf visade sig. Men då den behandlas såsom privategendom, kan egaren hindra andra från att bruka och förbättra hvad han sjelf icke vill eller kan bruka eller förbättra. Detta visar sig i England, i Amerika och öfver allt. I de tätast bebygda delarne af Förenta Staterna fins jord nog för att underhålla en tre eller fyra gånger så stor folkmängd som den närvarande. Men den jorden ligger obrukad, emedan egarne hålla på den till höga spekulationspriser, och de som vilja ha jord att odla nödgas söka ett hem långt bort i vildmarken, der deras arbete blifver vida mindre produktivt.

Så häpnadsväckande stor den omhvälfning än är, som författaren förordar, så föga revolutionärt är det sätt, hvarpå han vill ha densamma genomförd. Han vill för ingen del att staten skall taga jorden ifrån de nuvarande innehafvarne och utskifta den på nytt. Detta skulle vara att onödigtvis stöta de närvarande sederna och åsigterna och onödigtvis utvidga styrelsens åligganden; båda delarne böra undvikas. Det är, säger han, ett axiom inom statskonsten, att stora

Digitized by Google

förändringar bäst genomföras under de gamla formerna. Detta är det naturliga sättet. När naturen vill skapa en högre typ, så tager hon en lägre och utvecklar den. Äfven för den sociala utvecklingen är detta lagen. Det behöfs alls icke att indraga den enskilda jordegendomen; det är alldeles tillräckligt att indraga jordräntan till staten under form af en grundskatt och afskaffa alla andra skatter. Jorden förblifver till formen privategendom såsom förut; den köpes, säljes, går i arf såsom förut. Innehafvaren behåller en bråkdel af jordräntan, i alla händelser ej mera än hvad staten skulle få utgifva i förvaltningskostnader, om den omedelbart förfogade öfver och utarrenderade jorden. Det öfriga tillfaller staten, som sålunda blifver universaljordegare utan att kalla sig så och utan att antaga en enda ny funktion.

Denna radikala skattereform skall medföra de mest genomgripande verkningar med hänsyn till rikedomens produktion och fördelning. Beskattningen, som nu utgör en hämsko på produktionen, skall då sporra och uppmuntra densamma; den, som planterar en trädgård eller bygger ett hus, skall icke betala mera i skatt, än om han läte samma jordfläck ligga obegagnad. Ingen skall ha råd att ega jord utan att på bästa sätt tillgodogöra sig densamma. Då köp af jord icke mera medför öfverlåtandet af jordräntan, utan denna tillfaller staten, måste jordegendomens saluvärde öfverallt gå ned. Då jordräntan ej mera tillfaller den enskilde jordegaren, skall tendensen till jordvärdets spekulativa stegring upphöra af sig sjelf, och ofantliga jordrymder, som nu i afvaktan på sådan prisstegring ligga obegagnade, skola då säljas åt nybyggare till rent nominella priser. Den derigenom uppkommande större lättheten för arbetaren att blifva sin egen arbetsgifvare skall för honom göra det möjligt att på fördelaktigare vilkor än nu utlega sitt arbete. Både arbete och kapital skola vinna genom upphörandet af de spekulativa jordvärdena, och de skola behålla hvad som nu tages ifrån dem såsom skatt. En ny jemnvigt mellan jordräntan å ena sidan, arbetslönen och kapitalräntan å den

Digitized by Google

andra skall sålunda uppstå, och de båda senare skola i regeln blifva högre än nu.

Sedan denna jemnvigt uppnåtts, skall — såsom följd af en ofantlig tillväxt i arbetets produktivitet — jordräntan åter börja stiga. Men som den då icke tillfaller ett antal individer, utan sjelfva samhället, och sålunda kan användas till allas nytta, blifver dess tillväxt till fördel för hvarje samhällsmedlem. Samma orsak, som inom det närvarande samhället skapar en allt större olikhet i menniskornas lefnadsvilkor, nämligen detta jordräntans stigande som håller jemna steg med kulturutvecklingen, skall således då medföra en allt större jemnlikhet.

Författaren målar i lifliga färger det nya samhällstillstånd, som slutligen skall framgå ur denna enkla och dock så stora reform. Så mycket än hans framställning häraf öfverträffar våra djerfvaste drömmar, framgår den dock med strängt logisk konseqvens ur hans föregående utredning af jordräntans natur och dess förhållande till arbetet och kapitalet.

Författarens sociala åsigter stå i det närmaste samband med hans religiöst sedliga verldsåskådning. Han har fått syn på, att lösningen af vår tids religiösa fråga står i det närmaste samband med och beror af lösningen af det stora ekonomiska problem, som han i sina arbeten behandlar. Den malthusiska läran bekräftas nämligen skenbart af de egendomslösa klassernas erfarenhet och tilltalar de egendomsegande klassernas sjelfviskhet. Det är nämligen under närvarande egendomsförhållanden sjelfklart för den fattige, att han blifver fattigare, ju flere barn han får; och den rike mannen finner i Malthus' lära en filosofi, enligt hvilken han vid sina yppiga fester kan förjaga bilden af den utanför hans dörr med hungerns qval kämpande Lazarus, en filosofi enligt hvilken rikedomen kan med godt samvete knäppa igen sin plånbok när fattigdomen begär en allmosa. Ty fattigdom, brist och svält äro enligt denna teori ett resultat af allmänna lagar, mot hvilka det vore fruktlöst att kämpa.

Digitized by Google

Denna teori har funnit ett nytt stöd i våra dagars utvecklingsfilosofi, denna universella tillämpning af darwinismens lära, hvilken åter, såsom Darwin sjelf erkänt, har sina rötter i Malthus' teori. En verldsåskådning har arbetat sig fram, enligt hvilken framåtskridandet är resultatet af krafter, som verka till slägtets höjande långsamt, oafbrutet, obevekligt, utan hänsyn till individerna. Krig, slafveri, tyranni, vidskepelse, hungersnöd och pest, brist och elände äro verkande orsaker som drifva menniskan framåt genom att undanrödja lägre menniskotyper och utvidga de högre; ärftligheten är den makt, genom hvilken framstegen bevaras, och de gamla framstegen blifva ett underlag för nya och högre. Det naturliga urvalet genom kampen för tillvaron och de lifskraftigaste individernas öfverlefvande skall sålunda vara principen för framåtskridandet. De moderna filosofernas påstående, att detta skall vara den starkaste sporre till att arbeta för reformer inom samhället, jemför författaren — enligt vårt förmenande på goda skäl — med de gamla kalvinistiske teologernas påstående, att läran om en del menniskors förutbestämmelse till evig salighet och andras till evig fördömelse skulle vara det starkaste motiv för allas pligt att kämpa för frälsningen. Men klart är att denna moderna filosofi följdriktigt utesluter tanken på hvarje mensklig individs oändliga värde och betydelse och på en gudomlig verldsstyrelse som tager hänsyn till och vårdar sig om individerna, eller med andra ord utesluter idéen om Guds faderskap och alla menniskors broderskap. Häraf kommer, att i våra dagar förnekelsen vinner allt mera insteg, ej blott förnekelsen af de kyrkliga dogmerna, utan en förnekelse af de högre religionernas innersta och högsta principer, en förnekelse af tron på en försyn och på ett lif efter detta samt af menskligheten gemensamma ansvarighet. Derför ha de storslagna religiöst reformatoriska rörelserna stannat vid de första ansatserna och lemnat rum för en allt mera sig utbredande materialism och pessimism, medan å andra sidan en sjuklig pietism vinner alltmera insteg, som flyr från jord-

Digitized by Google

lifvet och dess intressen för att endast söka ett himmelrike och en salighet bortom grafven.

Från dessa missriktningar på det andliga lifvets område skola vi förgäfves söka räddning, så länge vi icke frigöra oss från de djupt inrotade fördomarne om de närvarande egendomsförhållandenas nödvändighet och de närvarande missförhållandenas oundviklighet. Den sociala frågans lösning — ty det fins verkligen *en* sådan, i hvilken de många sociala frågorna äro sammanfattade, såsom vår författare på ett lysande sätt ådagalagt — är således det första steget till den religiösa frågans lösning. Till en ljusare, tröstefullare lifsuppfattning, till en djupare tro på Gud och menskligheten, till en renare kärlek till menniskorna skola vi komma först då, när vi lärt oss inse att ett samhälle, som gör ett sant menskligt lif möjligt för alla menniskor, icke är någon utopi. Henry George visar att den väg som leder till dess förverkligande betecknas genom detta nihilisternas valspråk — men lugnare, djupare, renare uppfattadt — jord och frihet.

Digitized by Google

I marginalen.

Små randteckningar af **Gustaf Gullberg.**

Efter publicistmötet, som hölls i sommarvärmen, kom koleran som höll sig i södern.

Denna märkvärdiga sammanställning är icke afsigtlig, men när jag tänker på saken så förefaller det mig likt en händelse, som ser ut som en tanke.

Ty om solen, såsom Hamlet säger, kan kläcka maskar i en död hund, så ser jag intet hinder för att 198 tidningsmäns fyra dygn långa skräppratande kan fylla luften ända ned till Marseille med de styggaste mikrober och andra små söta farsotsfödande djur.

Men om således publicistmötet oafsigtligt kommit den gamla, den *friska*, den fjellhöga nords sanitära aktier att sjunka betydligt under pari, så gör det ingenting, ty samma utmärkta nords storhetsaktier höjdes i stället snart i utlandet af all storhets nuvarande källa här i landet.

Visserligen försökte det *gamla* Aftonbladet att åter få dem att sjunka under påstående att Pall Mall Gazette var det enda organ i verlden som kunde låta inbilla sig att herr L. O. S. var den som utgjorde balansen i Sverige, men det får det *nya* Aftonbladet sota för, och våra storhetsaktier stiga, underblåsta af herr L. O. S., lika högt som dennes allra högst flygande planer.

* * *

Max Nordau tycker inte om storheter, han erkänner inga sådana, utan försökte spränga dem alla i luften med

Digitized by Google

sina konventionella nutidslögner; och Utklipporna vid Karlskrona, som äro gjorda af samma materia som Nordau, lågo och lurpassade på att hjelpa honom i hans sträfvanden med att sätta hans kristliga höghet af Monaco på grund.

Den goda prinsen och hans Hirondelle höllo på att blifva alldeles bet på kuppen, men tack vare knektarne i Karlskrona fick prinsen helsa på både vår kung och våra damer, hvilka skam till sägandes icke gå af för hackor.

Det gjorde föröfrigt icke heller goodtemplarmötet i somras, som visserligen påminte om vatten, men om toddyvatten, riktigt sjudande toddyvatten, ty hett gick det till. Och redaktör Wall tyckte nog det stötte på rakvatten, riktigt hett rakvatten, när monsieur Hurtig gjorde sitt stora "reform"försök att sätta Dagens Nyheter bland skandaltidningarne.

Men det gick inte!

Man kan väl vara goodtemplarvän fastän man inte tycker om vatten i enbar form eller ens tillsammans med bara brödet.

* * *

Vatten och bröd!

De orden klinga nu endast som en dyster och hemsk saga från gångna, leda tider.

Då fattigmannen fick gälda med sin kropp hvad rikmannen betalte med sitt guld, och suparens hustru och barn förbannade bränvinets förbannelser.

Men nu är det slut med vatten och brödstraffet, och gardisten Petterson är vederbörligen inskrifven i verldshistorien såsom den siste amatören af denna rätt.

Lefve Petterson!

* * *

Ned med Petterson!

Inte gardisten — han lefve! — utan riksdagsmannakandidaten!

Digitized by Google

Ned med *alla* riksdagsmannakandidater! Åhnej, ned bara med de konservativa! Nej, ned med de liberala! De moderata! de moderatliberala! de radikala, de liberalradikala! de konservativliberala — — ja, ja, ned och opp med dem allihop!! —

Det var ett förskräckligt väsen det hölls vid riksdagsvalen i höstas. Luften var fyld med sprängämnen och när bönderna ville ha regn stälde de genast till ett valmöte.

Det hjelpte ofelbart, ty luften laddades med elektricitet och derpå följer alltid regn. Så *det* goda hade då valen med sig.

Det var en nederbördens tid, och i bladen regnade det artiklar, som det regnar cognac när den fattige inte har något vatten. Röda artiklar och gråa artiklar och brokiga och tokiga.

Och så kom Marcellus med än en bok om Norge, och det var det tokigaste.

* * *

Tre engelsmän råkade i klistret under sin lustresa i Sverige och hans majestät konungen råkade ut för åska och blixt på sin lustresa i England.

Se, när en kung är utsatt för faror så är det faror som duga. Två element sammansvuro sig mot honom, men han undgick både ombordläggningens Scylla och åskvädrets Charybdis. Ty — intet är det lätt att ta bugt på en svensk kung. —

Och icke heller lätt att få stridstupparna i verlden utrotade! Äfven om man pratar i Genéve och skrifver i "Tiden" aldrig så mycket.

Men det går med tiden, och *det* goda hade då fredsmötet i Genéve med sig, att vi fingo veta att kongresser kunna hållas utan 20 kronors middagar, men i stället med 75-öres-sexor.

Digitized by Google

Hvilket borde tagas ad notam i vårt fattiga Sverige med Hasselbacksfestmiddagsraseri.

* * *

Hell dig undervisningskomité! Hell dig latintvångsborttagande komité!

Jag riktigt tycker mig förnimma huru en lättnadssuck, född i unga bröst, fortplantar sig från sal till sal från stad till stad, huru den växer och växer och huru det gamla latinmöglet för denna pust yr omkring som dam för sopviskan, medan de gamla perukstockarne, som glömt sig qvar i en svunnen verld, med förtviflan haka sig fast vid hvarje liten spillra af den ändtligen krossade i dubbel bemärkelse antika lögnen.

Jag tycker mig se de glädjestrålande miner, hvarmed Ovidius, Livius och hvad de alla heta de gamla storgubbarne, kastas undan i gömda vrår, af unga händer, som för länge sedan ända till dödströtthet fingrat deras tunglästa blad, och huru de med fröjd vända sig från klassicitetens gråa förtorkade stubbar, på hvilka inga frukter växa, till nutidens lifsvarma, saftiga stammar, "des Lebens goldner Baum", som skänker lif.

Huru de som nya bildstormare gripa sig an med att rycka upp den "rot" som enligt humanisterna bär hela vår odling, men som i verkligheten endast är en parasit, en snyltväxt, som stjäl en orimlig del af vår kraft, vår tid och vår anda!

Måtte det blott lyckas!

* * *

Kriget i Skåne vågar jag icke vidröra, åtminstone inte herrar lifgardisters deltagande deri, ty då kunde jag få ett åtal, och på läkarekongressen var jag inte med.

Herrar Gamél och Raahauge tycker jag kunde ta hvarandra i hand och inte röra upp himmel och jord för en örfil.

Digitized by Google

Prestkonferensen ger jag tu... — tyst min mun, du kan bli beslaglagd — och handelsföreningens möte, industriidkaremötet och juristmötet med!

Nej inte juristmötet — det var ett fint möte och ett nobelt möte och både häradshöfding Hultgren och filosofie doktor Bernadotte voro med på mötet. — Och nu ger det sig om de oskyldigt häktade skola få statsersättning eller om hvilken kitslig stadsfiskal som helst skall kunna sätta oss i finkan en sen operaqväll utan att vara skyldig bjuda på sillfrukost dagen derpå!

För öfrigt glömde jag nämna att prestkonferensen verkligen hade en humoristisk episod — då en talare yrkade på en långsam död genom svält för alla våra bokförläggare — missionsföreningens bokförlags föreståndare undantagen.

Motionen lät icke ordagrannt så men meningen var densamma. Bort med alla böcker, ty de äro alla syndiga utom Arndts postilla, Schartaus katekes och gamla Bibeln.

Men när festmiddagen hade varit så tror jag den siste värde talaren flyttade undan sina teologiska luntor från nattduksbordet och grep till "Dagens krönika", hvilken är en angenäm och lättsmält lektyr som hindrar folk att sofva för tidigt efter maten, hvilket enligt alla gamla rön är lika skadligt som supa på ölost.

* * *

Judic!

Det ordet, det namnet, låter det icke precis som en slängkyss af fina fingrar från svällande korallröd mun?

Det tycker jag; det ligger leende i det, varmt och skälmskt på samma gång.

Men vi fingo icke höra henne och icke se henne — det var bara köbenhavnarne som fingo det nöjet, och den grekiske kungen och prins Waldemar de blefvo pin verliebta och smögo sig bakvägen in igen, sedan de en gång officielt lemnat Tivoli med pappa.

Digitized by Google

Men ha de då ingen snäll och vaksam mamma, som ser efter dem, då de äro ute på slika vägar.

Ne me chatouillezpas! skrattade Judic och det kittlade köbenhavnarnes fåfänga att hon trodde dem vara så skälmaktiga i fingrarne.

Men till Stockholm kom hon ej. Och våra prinsar, de hålla sig vackert borta från slikt. Om ett par tjog svarta prinsessor på någon ö tusen mil bort dansa kankan i morgondrägt för vår prins, så blåser det bort för första hafsflägt, men Judic — vade retro — —!

* * *

Skilnaden mellan Judic och ett sprucket kakelugnsrör är den, att Judic satte eld i köbenhavnarnes hjertekamrar, men ett sprucket kakelugnsrör satte eld i Kristiansborgs slotts alla gemak och kamrar.

Och kamrarne blefvo utan kamrar att sammanträda i, hvilket låter märkvärdigt, men är en riksdagssanning.

Och nu föreslår man att lägga två styfrar skatt på hvarje half bajer i det danska konungariket för att på denna maltstarka grund bygga upp ett nytt slott åt ett älskadt kungahus.

Bara inte humlens bitterhet kommer det vackra förslaget på skam!

* * *

Liksom bitterheten grumlar det goda förhållandet mellan Sigtuna stads rådmän, borgmästare och stadsfiskal!

Ty de äro bittra på hvarandra så det förslår, bittrare än kammarherren var på Arnoldsson för det han blef riksdagsman i Sorunda, och bittrare än gubben Lindström är mot Hedin för det han blef riksdagsman i Stockholm.

Men han är det inte ännu! Han är bara en öfverklagad, och Gustafsson och Hammarlund och alla de andra sexton äro bara öfverklagade.

Digitized by Google

Men Lindström är den öfverklagande, hvilket är bra mycket hvassare.

Men valmännen äro de beklagade, ifall det skulle hända att de få ruska upp sig än en gång och stå och trängas i unkna vallokaler och hundsvotteras i tidningarne om de inte skrifva sina valsedlar efter redaktionernas resp. näsor, eller bära norska fanor på röda stänger för röda norskvänner.

* * *

Och så "Giftas"!

Redaktören af Dagens krönika ställer alltid så vänligt till, att det pikantaste af halfårets allt pikanta redan är behandladt af någon annan när titulus undertecknad kommer med sin chronique.

Jag tiger således om "Giftas", destomera som mina åsigter lätt kunde bli åtalade, äfven de.

Det är förresten en komisk sak med den Strindberg. Han är bestämdt född att föra chambrière.

Jag tänker mig alltid den situation som den högsta njutning för honom, då han finge hela menskligheten i en person löpande kring i en cirkus i en lång lina, hvars ända han hölle i sin starka hand.

Klatsch, klatsch! Vill du löpa din rackare! Och så skulle chambrièren smälla om ryggen på den stackaren eller rackaren menskligheten, så röda fåror skulle visa framfarten af Strindbergs stora, sköna hat.

* * *

"Århundradets gåta" vill Ni väl ej jag skall söka lösa? Jag menar mr Bishops konst.

Jag ville i ett Stockholmsblad framdraga de skäl jag funno tala för att mannen var en äkta humbugist, en "smart" amerikanare, men hufvudredaktören bad mig stoppa manuskriptet i rockfickan, stänga dörren utifrån och komma ihåg att det fins mycket mellan himmel och jord, hvarom vår filosofi inte drömmer.

* * *

Digitized by Google

Och det är visst, att hade herr L. H. Vult von Steyern kunnat drömma om hvad måndagen den 20 oktober skulle komma att bära i sitt sköte, så hade herr Strindberg suttit i lugn i Génève och Albert Bonnier icke haft några sömnlösa nätter.

Men herr Steyern är ingen tankeläsare...

Och regeringen inte heller...

Men det är herr Josephsson, och derför gaf han Lycko-Pers resa den dagen, och eklärerade teatern festligt.

Och herrar handskmakare äro tankeläsare...

Ty de visste att den qvällen skulle tusen par handskar spräckas på nya teatern. Och det slog in.

* * *

Skall jag skildra jublet, hurraropen, inropningarne, ovationerna och demonstrationerna för Strindberg i dessa dar?

Nej, hvad båtar det? Jag gör ju bara små randteckningar i marginalen, och dessa dagens betydelsefulla händelser äro ju redan så utförligt skildrade i alla tidningar, att publiken hunnit tröttna.

* * *

Långholmen eller inte — det är nu frågan för dagen. *

---

* I samma ögonblick, som detta ark lägges under pressen, fyller ordet *frikänd* hvarje tänkandes hjerta med glädje. Att säga något mera torde vara öfverflödigt. *Red.*

Digitized by Google

Från de anklagades bänk.

E. G. Geijer, H. B. Palmær, Vilhelm von Braun och August Strindberg för religionsbrott inför verldsliga åklagaremakten.

För omkring 100 år sedan skref den oförarglige skämtaren Kexel — då han genom sina "Tidsfördrif på gäldstugan" åstadkommit seqvester och böter i anledning af förment gäckeri af Guds ord, d. v. s. af presterna! — följande rader.

"Det är tilläfventyrs med böcker likasom med kättare. Begge leda till större delen sitt ursprung ifrån ärelystnad. Begge vinna de sin tillväxt, alltefter som de blifva mer angifna och förföljda. Det är sällan innehållet af en bok, som skadar, det är andras uttydning. Hvar och en dömer efter sin känsla. En procentare, som läser "L'Avare" af Molière, säger, att den är ett försvar för yppighet och elak hushållning. En andäktig skrymtare, som händelsevis råkar få se en representation af Tartuffe, utropar på ögonblicket, att alla religionens grundvålar deruti äro rubbade. Ingen tänkande läsare i Europa visste, att Rousseau, Montesquieu, Helvetius och andra stora författare, hade vunnit ett rum på den ansenliga listan af ateister och försmädare, förrän det hade fallit några stycken skolmästare i Paris in, att annonsera dem under denna oväntade karakter. Rousseaus och Montesquieus likar äro öfvermåttan sällsynta, men kritiskå och intoleranta skolmästare finnas, tyvärr, öfverallt."

Digitized by Google

Förhållandena äro, märkvärdigt nog, sedan detta skrefs, icke mycket förändrade i detta afseende i vårt land. Vi behöfva icke säga, hvarpå vi härmed syfta, men innan vi öfvergå till dagens "cause célèbre" skola vi redogöra för några bland de märkligare bland liknande föregående mål. Vi lemna härvid ur räkningen irrlärighetsmålet mot C. J. L. Almqvist, eftersom detta icke utagerades inför verldslig myndighet, utan inför Upsala domkapitel. Att börja med, stanna vi vid

Åtalet mot E. G. Geijer.

Det märkligaste af de åtal för religionsbrott på grund af Tryckfrihetsförordningens 3:dje paragraf, hvilka sedan denna förordnings antagande egt rum, är anklagelsen mot vår frejdade häfdatecknare och tänkare Erik Gustaf Geijer. I sin år 1820 utgifna bok "Thorild, tillika en filosofisk eller ofilosofisk bekännelse" hade denne yttrat: "Läran om tre personer i en gudom förefaller mig som en olycklig metafysisk spetsfundighet och tillika såsom en början till den för kristendomen främmande polyteism, som genom jungfru Marias och helgonens tillbedjande i romerska kyrkan ytterligare utbildades... Trefaldigheten hörer till Guds uppenbarelse i tiden, ej till det eviga väsendet." Och på ett annat ställe i samma bok: "Kristendomen är den enda konseqventa och lefvande monoteismen, nämligen då läran om de tre personerna i gudomen utgår; hvilken ock gifvit anledning till den krassa idéen om försoningsläran, att den andra personen i gudomen skulle med att offra sig sjelf, försona och tillfyllestgöra den första personens straffande rättfärdighet." Dessa satser fann då varande hofkansleren G. af Wetterstedt så stridande mot den evangelisklutherska läran, att han öfverlemnade boken till justitiekanslersembetet för vidtagande af laga åtgärd; hvarefter justitiekansleren E. J. Bergenschöld anbefalde stadsfiskalen C. A. Ekström i Upsala att uttaga stämning på författaren hos Consistorium

Digitized by Google

Academicum (i enlighet med den då gällande akademiska jurisdiktionen) samt yrka att samma konsistorium måtte genast belägga boken med qvarstad. Stämningen utfärdades den 17 januari 1821, men qvarstaden egde rum först den 3 februari. Ansvar yrkades, enligt 3 paragrafen 2 momentet Tryckfrihetsförordningen, för förnekelse af den rena evangeliska läran, hvaråt straffet var landsförvisning. I sin skrifvelse till hofkanslersembetets ombud i Upsala förklarade grefve G. af Wetterstedt, att Geijers ofvan anförda yttranden voro af den art, att man ej bort kunna vänta dem "af en sådan författare, af en sådan lärare vid ett lärosäte", samt att då de en gång voro i offentligt tryck framställda och sålunda "upphört att vara den enskilda öfvertygelsens tillhörighet, och deremot kunna verka på andras", så måste hos honom (hofkansleren) allt afseende på personen gifva vika för afseende på saken". Ja uttrycket: "den krassa idéen om försoningsläran" betecknade han till och med såsom "ännu mera smädande".

I sitt den 27 januari afgifna svaromål anmärkte Geijer först, att han redan på grund af den definition af ren evangelisk lära, som gafs af det emot honom åberopade lagrummet efter ordalydelsen fattadt — "förnekelsen af en Gud och ett lif efter detta eller af den rena evangeliska läran" — borde frikännas, då ingen påstått eller kunde påstå, att han förnekat dessa båda grundsanningar. Men äfven om man med åklagaren betraktade uttrycket "den rena evangeliska läran" såsom liktydigt med den evangelisk-lutherska bekännelsen, sådan denna i de af svenska församlingen antagna symboliska böckerna är uttryckt, ansåg han sin sak lika klar. De symboliska böckerna underordna nämligen sig sjelfva under den heliga skrift såsom den enda trosnormen. Och i skriften ha hans yttranden om såväl treenighets- som försoningsläran fullt stöd. Ty der talas om Fader, Son och Ande, men alls icke om några gudomspersoner; fastmera säges det uttryckligen, att "ingen Gud är utan en". Der säges, att Gud var i Kristo och försonade verlden med sig

Digitized by Google

sjelf, men alls icke att en annan gudomsperson skulle blidka den förstes vrede. Ordet persona — som äfven kan betyda representation af ett tillstånd eller en handling — infördes, i fråga om treenigheten, först i 3:dje årh. af Tertullianus, såsom öfversättning af ett grekiskt ord (ὑποστασις). Geijer kunde derför icke uppfatta treenigheten på annat sätt än att Gud uppenbarat sig såsom Fader i naturen, såsom Son i menskligheten och såsom Ande i ordet och dess verkningar, tron och kärleken, hvarför han icke heller kunde uppfatta försoningen i den meningen, att *en* person försonat *en annan*. Häruti hade han ock på sin sida den svenska kyrkans då gällande religionslärobok, Lindbloms katekes, der endast uppenbarelsetreenigheten, icke väsentreenigheten betonas, der det blott säges att Fadren *kallas* den första personen, Sonen den andre och den Helige Ande den tredje. Geijer medgaf oförbehållsamt, att hans framställning af treenigheten och försoningen afvek från det *vanliga* lärobegreppet. Men dermed hade han ingalunda erkänt sig skyldig till den mot honom gjorda anklagelsen, ty "att det *vanliga* lärobegreppet ej är det samma som det *stadgade*, lärer hvar och en medgifva, som känner de olika föreställningssätt, hvilka inom gränserna af ett stadgadt lärobegrepp i frågan om djupsinnigare dogmer i olika tider varit gängse." Med uttrycket "krass idé" hade han ju endast betecknat uppfattningen att en *annan* gudomsperson skulle blidka den förstes vrede, icke den kristliga läran om försoningen i och för sig. Han betonade det egendomliga uti att hofkansleren betecknat nämda uttryck till och med såsom i högre grad smädande och sålunda i sjelfva verket *beskyllt* honom för förbrytelse mot tryckfrihetsförordningens 3:dje paragraf 1:sta moment (om hädelse och gäckeri) oaktadt han å honom yrkat ansvar endast ef. 2:dra momentet (om förnekelse af den rena evangeliska läran).

I sitt den 7 febr. 1821 afgifna slutpåstående betecknade åklagaren den af Geijer åsyftade förändringen af formuleringen af treenighetsläran och försoningsläran såsom öfverflödig, alldenstund uttrycket personer i fråga om denna

Digitized by Google

lära ej inom kyrkan uppfattades i betydelsen af "trenne särskilda, från hvarannan skiljaktiga väsenden med särskild vilja och förstånd" och tron på försoningen ej såsom endast en bokstafstro på försonarens förtjenst. Här var således i grunden blott fråga om en skiljaktighet i ord. Men det vore en pligt att "afhålla sig från att på ett ovarsamt sätt offentliggöra sin enskilda öfvertygelse, om den ock endast i yttre sken skilde sig från den antagna läroformeln". Han vidhöll, att de åtalade ställena i Geijers bok voro "för lagen åtkomliga".

I sitt den 10 februari afgifna svar visade Geijer, att benämningen tre personer, i fråga om gudomen, icke endast kan utan måste leda till föreställningen om "trenne skiljaktiga väsenden med särskild vilja och förstånd", och åberopade derför framstående teologers auktoritet sådana som Doederleins, hvilken (i sin Institutio theologi christiani) säger sig tvifla, "att läran om de tre personerna kan i folkundervisningen så framställas och förklaras, att faran af triteismen eller villfarelsen om tre Gudars tillvarelse kan undvikas och förstöras".

Då detta svaromål var uppläst, och åklagaren icke vidare hade något att i målet anföra, utsågs juryn. Efter gjorda uteslutningar bestod denna af

konsistorienotarien J. U. Almquist,
prosten M. Floderus,
teol. adjunkten E. Bergström, (valde af åklagaren);
e. o. teol. professorn J. Thorsander,
teol. adjunkten S. Löwenhjelm,
seminariidocenten C. G. Rogberg, (valde af svaranden);
prosten J. Åström,
seminariiprefekten N. Kellström,
häradshöfdingen, grefve Jacob M. Spens, (valde af domstolen).

Den 14 februari 1821 sammanträdde juryn och frikände den anklagade. Geijer bars af de jublande studenterna i triumf från det akademiska konsistoriets lokal till sin

Digitized by Google

bostad. Tankefrihetens sak hade tillkämpat sig en lysande seger. Ett betydelsefullt prejudikat var vunnet till förmån för den friare tolkning af begreppet "den rena evangeliska läran", som icke slafviskt håller på bekännelseskrifternas bokstaf, utan fastmera tager hänsyn till dessas uttryckliga underordnande af sig sjelfva under bibeln såsom den enda trosnormen och till det menskliga förnuftets rätt att tolka bibeln. Under skydd af denna tolkning har i en lång följd af år — på ett par beklagliga undantag när, om hvilka vi längre fram skola tala — diskussionen af religiösa frågor inom literaturen och den periodiska pressen varit fri. I kampen för det religiösa framåtskridandet ha vigtiga inlägg gjorts genom originalarbeten sådana som N. Ignells och V. Rydbergs, och många af de mest betydande alstren af de progressiva riktningarne i utlandet — såsom Rénans, Colanis, Channings och Parkers skrifter ha genom öfversättningar införlifvats med vår literatur.

Senare religionsprocesser.

Under den period af europeisk reaktion, som följde på revolutionsåret 1848, egde åter några religionsprocesser rum. År 1850 anställdes mot hr F. T. Borg (nu redaktör af Öresundsposten och riksdagsman i Första kammaren), i anledning af ett af honom i Stockholms arbetareförening hållet föredrag, åtal för hädelse mot Gud och förnekelse af den rena evangeliska läran. Det ansvar, som yrkades å honom, var lifvets förlust (dödsstraff för hädelse qvarstod ännu i svensk lag). Detta åtal är ett af de mest eklatanta exempel hos oss i den nyare tiden på detta kyrkliga afguderi, som förvexlar en mensklig tankebild af gudomligheten, hvilken kan vara och ofta är en vrångbild af densamma, med det högsta väsendet sjelft och förklarar en djerf och frimodig kritik af den förra för hädelse mot det senare. Äfven denna gång firade tankefriheten en seger; Borg blef fullständigt frikänd.

Digitized by Google

En sämre utgång fick det samma år anställda tryckfrihetsåtalet mot porträttmålaren Pettersson för en artikel i tidningen Reform om Kristi himmelsfärd. Den anklagade förklarades af juryn skyldig till brott mot Tryckfrihetsförordningens 3:dje paragraf, 2:dra momentet (förnekelse af den rena evangeliska läran) och dömdes till landsförvisning. Denna dom kunna vi icke anse annorlunda än som en verklig skamfläck för den svenska lagskipningen. Genom densamma förklarades Kristi himmelsfärd i rent yttre och materiel mening, såsom en materiel kropps uppstigande till en himmel i rummet — ty mot någonting annat var argumentationen i nämda artikel icke riktad — för en väsentlig beståndsdel af den rena evangeliska läran; och en oförvitlig man blef för den i tryck uttalade förnekelsen af en sådan dogm förjagad från sitt fädernesland och måste, då polismyndigheterna i Köpenhamn, dit han skickats, sände honom tillbaka, emedan han saknade alla utvägar att der försörja sig, vistas på en pråm som gjorde turer fram och tillbaka öfver Sundet, till dess han slutligen genom kunglig nåd fick återvända.

Senare på 60-talet blef en sjuttioårig gubbe, pistolsmeden Bergstedt dömd till fängelsestraff för utgifvandet af en öfversättning af Thomas Paines verldsbekanta bok "Förnuftets tidehvarf", i hvilken bibeln temligen omildt medfares.

Ännu senare, i början af 1870-talet, lagfördes och bötfälldes Dalabonden Gunnars Lars Larsson för sin skrift "Det eviga evangeliums katekes", hvari han, stödjande sig på några bibelställen, betänkligt nog påstår, att i det tusenåriga riket de troende skola ha flere hustrur. Detta tycktes smaka af mormonism. Författaren hade visserligen icke uppmanat till införande af månggifte nu, utan endast, med förment stöd af bibeln, profeterat om hvad som en gång skall ske i det tusenåriga riket. Men det halp ej. Den rena evangeliska läran kräfde åter ett offer.

Det genom det Geijerska tryckfrihetsmålets utgång gifna prejudikatet till förmån för den möjligast fria tolkning af begreppet "ren evangelisk lära" har för öfrigt fått gälla,

Digitized by Google

ja, äfven den sålunda utvidgade gränsen för yttrandefriheten i religiösa frågor har mångfaldiga gånger öfverskridits, utan att några repressiva åtgärder vidtagits. Man skulle — att döma af fakta — nästan kunna tro, att vederbörande myndigheter antagit att endast då statuera ett exempel, när någon person i ett anspråkslösare läge, utan lärdom, förmögenhet eller samhällsställning — med ett ord någon af underklassen — försyndar sig mot den kyrkliga renlärigheten. Först i dessa dagar har man inslagit en annan väg; men nu gällde det också att komma åt en snillrik och i vidsträckta kretsar högt värderad och uppburen men af öfverklassen djupt hatad skriftställare.

Åtalen mot Palmær och Braun.

Äfven tvänne af våra humoristiska skriftställare hafva varit utsatta för åklagaremakten på grund af förmenta hädelser. Inledningen till det för några år sedan under titeln "Eldbränder och gnistor" utgifna urvalet af Palmærs skrifter meddelar en sammandragen redogörelse för den mot honom förefallna aktionen. Den förtjenar emellertid att nu varda i sin helhet för allmänheten återupplifvad, alldenstund åtskilligt i svarandens mästerliga genmäle har sin tillämpning äfven på nuvarande förhållanden.

Med anledning af Palmærs humoresk "Yttersta domen i Kråkvinkel", som först trycktes i den af förf. utgifna "Östgöta korrespondenten" framkom fiskalen i Linköping med följande anförande.

"För åstadkommande af den bevisning, som nu tillhör mig, anser jag mig endast behöfva fästa Vällofl. Rådstugu-Rättens och blifvande nämds uppmärksamhet på den gycklande och hånande ton, som i allmänhet genomgår den åtalade artikeln, hvars både titel och ämne: "Yttersta domen", en af vår kristeliga kyrkas vigtigaste dogmer, författaren högst opassande lånat ur den heliga skrift och här framstält som en småstadsangelägenhet; huruledes författa-

Digitized by Google

ren vidare i behandlingen af detta sitt ämne särdeles uti efterföljande meningar och ord: "När qvällen var förlupen, öppnade sig det stora stjerntältet, som var uppspändt öfver slätten. Vår Herre framträdde derur, och genast började skaran af de ringare englarne, eller så till sägandes, englapacket att ropa: hurra! — och vår Herre ställde sig och betraktade oss, arma Kråkvinkelsboar, en god stund — och när han det gjort hade, så gäspade han. Och när han det hade gjort, sade han: 'I ären får allihop; gån och ställen er på min högra sida'", tillåtit sig flera den religiösa känslan djupt stötande uttryck. Englapacket, ett uttryck, som troligen ännu ingen författare tillåtit sig, uppträder hurrande. Gud sjelf föreställes gäspande, en lumpen mensklig handling, som om Högsta väsendet icke ens må tänkas. I Hans mun lägges yttrandet: I ären får allihop; och i anseende till dubbelheten i betydelsen af ordet får, tror sig författaren hafva märkt "ett smålöje på den gode Gudens läppar", likasom skulle Gud sjelf gyckla med och förakta sitt eget verk. Sådan är den anda, som uttalar sig i hela artikeln, hvilken icke låter försvara sig dermed, att den förklaras endast som ett skämt, ty ett skämt, riktadt mot heliga ting, blifver efter min öfvertygelse gäckeri med Guds ord, såsom en källa, ur hvilken vi hafva vår kunskap om densamma. I anledning häraf anser jag artikeln förgriplig mot 3 § 3 mom. Tryckfrihetsförordningen, och förbehåller mig, att sedan hr magister Palmær, öfver detta mitt memorial sig yttrat, få afgifva mina slutpåståenden i ämnet.

Linköping den 19 november 1838.

Carl M. Öhrnell."

Härpå svarade Palmær:

"Med aktor i detta mål har jag ingenting obytt. Jag ser i honom endast en aktningsvärd tjensteman, som fullgör sin pligt. En mångårig bekantskap har öfvertygat mig, att han af egen drift ej skulle vilja lägga två strå i kors till mitt förfång. Det är således bakom honom, som jag måste söka min fiende. Ryktet har påstått, att tvenne här i sta-

Digitized by Google

den bosatte prelater, som med eller utan skäl, funnit sig i den åtalade artikeln utpekade, skulle hafva gifvit hr von Hartmansdorff en anstöt. Men jag tror det icke; ty dels är hr von Hertmansdorff så skapad, att han kommer i gång af sig sjelf, då fråga blir att göra sottiser, hvadan man ingalunda behöfver tänka sig hans verksamhet föranledd af främmande impulser; dels hafva hr biskop Hedrén och hr domprosten Lidman, om icke för mycket hjerta, likväl för mycket hufvud, att lössläppa förföljelsen. De inse utan tvifvel, lika så väl som jag, att ett åtal, som under täckmantel af ömhet för Guds ord åsyftar utöfning af enskild hämd, skulle mötas med all den afsky, som det förtjenar. De inse utan tvifvel, lika så väl som jag, att ett åtal måste förskaffa den artikel, som blifvit dess föremål, en mångfaldigt vidsträcktare publicitet och en mångfaldigt större uppmärksamhet, än om åtalet uteblifvit. Fabeln om den gamla behagsjuka damen kan ej vara dem obekant. Gumman, förtretad öfver spegeln, som reflekterade ett skrynkligt, ålderstiget anlete, krossade glaset i hundrade bitar, och vinsten blef, att hundrade skrynkliga, ålderstigna anleten i stället för ett, mötte hennes harmsna öga. Det är följaktligen icke med herr stadsfiskal Öhrnell, ej heller med prelaterna Lidman och Hedrén, som jag i närvarande fall anser mig hafve att skaffa. Det är med hr August von Hartmansdorff. Redan länge, långt förr än jag kunde ana, att en rättegång mot min egen ringa person skulle åt hans utöfning af hofkanslers-embetet gifva den sista, intagande fulländningen, hade jag med ömkan och förvåning skådat hans bragder mot pressen. Han förstod ej och förstår ej ännu i denna stund, att korrektivet mot pressens utsväfningar ligger inom pressen sjelf, att tanke måste sättas mot tanke, åsigt mot åsigt o. s. v. Han förstod ej och förstår ej ännu i denna stund, att förföljelsen blott gifver nya näringsämnen åt de lågor, den äflas att släcka. Han förstod ej och förstår ej ännu i denna stund, att hans indragningar kunde mötas med samma ord dem Fichte sade till studenterna, som ut-

Digitized by Google

slogo hans fönster: "Ein Stein, Ihr Herren, es ist ein schlechtes Argument!" Han förstod ej och förstår ej ännu i denna stund, att hans aktioner hade syskontycke med bondens beteende, som kastade ålen i sjön, under utrop: nu drunknar kanaljen! Både vänner och fiender sökte hejda hans ifver, men allt förgäfves. O, då jag skådade detta, huru ofta och uppriktigt suckade jag: "Barmhertige Gud! förläna hr August von Hartmansdorff en smula förstånd, åtminstone så mycket, som han behöfver för att förstå att han inget förstånd har." Men fåfängt stego mina suckar till skyn. Hr von Hartmansdorff fortfor med indragningar, tills hans egen indragning blef nödvändig, och med aktioner, tills han sjelf måste försättas ur aktivitet. Må man ej tro, att dessa uttryck innebära en oädel glädje öfver storhetens fall. Jag fröjdar mig endast att litenheten förlorat sitt privilegium att göra sig stor.

Det åtal, som nu bedrifves mot Östgöta korrespondenten, är både det sista och det befängdaste af alla de åtal, dem hr von Hartmansdorff anstält. Om jag säger, att det är en upp- och nedvändning af sak, så har jag sagt för litet. Om jag tillägger, att det är en in- och utvändning af sak, så har jag sagt mycket, dock icke nog. Men om jag ytterligare tillägger, att det är en bak- och framvändning af sak, så blir karakteristiken skäligen fullständig. Längre fram skall jag något närmare belysa dessa intressanta vändningar. Aktor har, i enlighet med sin instruktion, rubricerat det förmenta brottet som "gäckeri med Guds ord." Huru dermed sig förhåller, kan icke afgöras, förr än noga bestämdt blifvit, hvad som menas med gäckeri och hvad som menas med Guds ord. Jag skall i korthet försöka en sådan bestämning, den Aktor visserligen försökt, men utan framgång. Med gäckeri menas ett skämt, hvari den skämtande uppenbarar ett tydligt förakt för den eller det, hvarmed han skämtar. Med Guds ord åter menas den heliga skrift, ej mer och ej mindre. Om dessa definitioner ega någon giltighet, och det måste de väl, ej mindre inför Aktor,

Digitized by Google

än inför hvarje annan förnuftig menniska, så påstår jag, att artikeln är helt och hållet oskyldig till det brott, för hvilket den åtalas, och måste såsom oskyldig anses, tills motsatsen varder bevisad. Artikeln behandlar ett bibliskt ämne på ett skämtsamt sätt, och det är allt. Något gäckeri med Guds ord finnes der lika litet, som i Fredmans sånger, eller i Noachs ark, eller i åtskilliga andra skrifter af samma slag, som opåtaldt cirkulera i svenska bokhandeln. Härmed tror jag mig hafva besvarat Aktors tillvitelser mot artikeln i sin helhet, och öfvergår nu till granskning af de anmärkningar han vid särskilda ord och uttryck fästat. Aktor stöter sig på följande uttryck: „De ringare englarne eller, så till sägandes, englapacket ropade hurra“. Aktor torde lika väl, vid närmare eftersinnande, finna att detta uttryck är oskyldigt. En rangordning eger troligen rum ibland englarne; åtminstone gifver den heliga skrift dertill anledning. När jag nu, i början af artikeln kallat de yppersta englarne excellenser, så måste jag, för att uthålla den en gång påbörjade analogien ända till slut, nödvändigt kalla de ringaste för pack; ty excellenser och pack äro rangordningens Alpha och Omega. Aktor bör således inse, att ordet är taget icke i absolut, utan i relativ mening. Det är endast i jemförelse med de yppersta englarne, som de ringaste fått heta pack; och gerna medgifver jag, att en jemförelse, anställd mellan menniskorna och dessa englar, så vidt vi om dem ega någon kunskap, skulle utfalla till de senares fördel. Hvad hurrandet åter angår, kan jag mig till favör till och med åberopa en här vid läroverket nyttjad lärobok i dogmatiska theologien, hvarest Angeli sägas Majestatem divinam celebrare. Vidare stöter sig Aktor derpå, att jag låtit Vår Herre gäspa, sedan han en stund betraktat Kråkvinkelsboarna. Aktor kallar gäspningen en lumpen handling. Deri stämma vi ej alldeles öfverens. Gäspar någon vid åhörandet af Tegnérs Frithiof eller af Mozarts Requiem, så är han ett fä, och hans gäspning är visserligen en lumpen handling. Gäspar han åter i en societet, der Kråkvinkelsbefolkningen

Digitized by Google

samlat sig för att hafva roligt, som man säger — vittnar gäspningen efter mitt ringa förmenande, både om smak och omdömesförmåga. Det kommer således an på hvad man gäspat åt. Gäspningen, i och för sig sjelf, är en indifferent handling. Dessutom bör Aktor försöka inse, att då Gud skall personifieras, måste svalget mellan det oändliga och det ändliga öfverhoppas, och ett saltomortal vågas, hvartill äfven de transcendentaste professorsben stundom förekommit mig för korta. Följden blir nödvändigt den, att en viss ändlighet grumlar det oändliga, och en viss oändlighet det ändliga. Man kan försinliga saken, om man föreställer sig en kyckling, vid hvilken ännu häfta åtskilliga fragmenter af äggskalet, ur hvilket han utkrupit. Derigenom är kontrasten gifven; lägg dertill hastigheten, hvarmed kontrasten inses, och det komiska står fullvuxet för våra ögon. Efter inhemtande häraf tycker förmodligen Aktor, att alla personifieringar böra undvikas, och kan dervid nästan stödja sig på den heliga skrift, der det heter: du skall icke göra dig något beläte. Men alldenstund så många andra menniskor opåtaldt få göra beläten, så bör det ej heller vara mig förmenadt. Jag har dervid följt Ehrensvärds föreskrift, att framställa Gud så fullkomlig, som möjligt; således i öfverträffande grad utrustad med alla rent menskliga förmågor. Tror ej Aktor, att dertill äfven hörer förmågan att genom gäspning uttrycka sin ledsnad. Låtom oss vara uppriktiga mot hvarann och kommom öfverens derom, att gäspningen egentligen ej är vanhederlig för den gode Guden, utan för Kråkvinkelsboarna, åt hvilka han gäspar. Men för dessa imaginära innevånare i en imaginär stad behöfva vi ingalunda draga handske och bryta lans. Här må således mitt försvar för den anstötliga gäspningen upphöra. Slutligen stöter sig Aktor på Vår Herres uttryck: "I ären får allihop" och på det skimmer af löje, hvilket jag trott mig förmärka omkring hans läppar. "Liksom skulle den gode Guden förakta sitt eget verk!" utropar Aktor. Liksom skulle den gode Guden kunna hafva någon aktning för oss arma syn-

Digitized by Google

dare! måste jag utropa tillbaka. Vi äro allesamman utan berömmelse inför Gudi, säger den heliga skrift. Gör herr von Hartmansdorff anspråk på Vår Herres aktning, vare hans sak. — Sedan jag nu, punkt för punkt, bemött Aktors anmärkningar, skall jag göra en förklaring, som måste förefalla den vällofliga rätten ganska öppenhjertig och ganska ovanlig, den nämligen att mitt försvar, såsom bevisning betraktadt, är hjertans enfaldigt, lika enfaldigt, som Aktors memorial. Det kommer sig af flera skäl. Först deraf, att Aktor nödgats å sin sida att angripa, och jag å min sida att försvara ett skämt, såsom hade det varit ett rent allvar. Vidare deraf, att en dikt, en lek af fantasien, blifvit dragen inför civil, i stället för en estetisk domstol. Vidare deraf, att då man är i delo med herr von Hartmansdorff, blir man något enfaldig, liksom man blir något sotig, då man handterar sot. Vidare deraf att all bevisning är olämplig af satser, som ligga inom intuitionens område. För den, som ej inser, att en gång ett är ett, blir ett bevis omöjligt; för den, som inser satsens sanning, blir ett bevis öfverflödigt. Det är således min tro, att jag icke med mitt försvar, sådant det hittills visat sig, lyckats att om min oskuld öfvertyga en enda som ej var öfvertygad förut. Lyckligtvis finnes en 3:dje § i vår nu gällande Tryckfrihetsförordning, som stadgar, "att vid pröfningen af en skrift eller ansvaret för densamma de, på hvilka en sådan pröfning ankomma kan, hellre böra fria än fälla, alltid mera fästa sin uppmärksamhet på ämnets och tankens, än på uttryckets lagstridighet, på skriftens åsyftning, än på framställningssättet, och alltid utan rättighet att draga obestämda slutföljder af uttrycken". Det är till denna paragraf, som jag hänvisar de blifvande jurymännen, fullt förvissad, att hvar och en, som genomläser den åtalade artikeln, måste inse, att dess "åsyftning" ingalunda varit gäckeri med Guds ord. Här borde jag upphöra. Men ett uttryck förekommer i Aktors memorial, hvilket jag önskar få besvara med några få, men allvarsamma ord, så allvarsamma, som jag dem mäktar

Digitized by Google

åstadkomma. "Den religiösa känslan", har — så menar Aktor — blifvit genom min artikel sårad. Om så verkligen förhåller sig, beklagar jag sorgen. "Den religiösa känslan", ej mindre än dess moderna namn, har länge förekommit mig misstänkt. Så vidt jag hunnit göra bekantskap med densamma, är den särdeles pjunkig och ömtålig. Den ropar aj! vid minsta beröring, liksom en svullen. Sin styrka visar den i exstaser. Vore det ej måhända rätt så godt, att gifva den "religiösa känslan" på båten, och taga den gamla, simpla gudfruktigheten till nåder igen, sådan som våra fäder den hade. Den är frisk och glad. Den visar sin styrka i handling och i försakelse.

Linköping den 3 december 1838.

H. B. Palmær."

Ytterligare inkom stadsfiskalen med följande skrifvelse:

"Härmed får jag förnya mitt påstående, att författaren till artikeln "Yttersta domen i Kråkvinkel" genom de yttranden, han derutinnan sig tillåtit, förbrutit sig mot 3 § 3 mom. i Tryckfrihetsförordningen; i följd hvaraf jag alltså yrkar att herr magister H. B. Palmær, i händelse han af blifvande jurymän varder skyldig förklarad, måtte på grund af nyssnämda lagrum, jemfördt med 4 § 7 mom. i samma lag, dömas pligtig att i tväböte utgifva två hundrade riksdaler, samt att de tvenne nummer af tidningen, som innehålla åtalade artikeln, må varda konfiskerade; hvarförutom, och då hr magister Palmær uti sin förklaring dels inblandat det, som till saken ej rätteligen hörer, och dels begagnat ett missfirmligt skrifsätt, jag slutligen yrkar, att han, huru än hufvudfrågan må utfalla, måtte derför fällas till det hötesansvar lag i ty fall stadgar.

Linköping den 10 december 1838.

Carl M. Öhrnell."

Svaranden förmälde nu det han icke ville hafva del af Aktors slutpåståenden, för att desamma skriftligen besvara, utan åberopade han i hufvudsaken sin, sista rättegångstillfället ingifna, försvarsskrift, och androg, beträffande Aktors

Digitized by Google

påstående om ansvar för det svaranden skulle i sitt skriftliga genmäle inblandat hvad till saken ej rätteligen hörde, samt i öfrigt begagnat missfirmeligt skrifsätt, att dessa påståenden icke förtjenade afseende, enär Aktor desamma icke med någon bevisning understödt, samt att svaranden, under förmenande att hans nej vore lika godt som Aktors ja, förnekade både att han i sin skrift inblandat något, som till saken ej hörde, och att han begagnat missfirmeligt skrifsätt.*

Utgången af det hela blef att Palmær af juryn frikändes. Aktors påstående om "böter för missfirmeligt skrifsätt" afslogs, enär "svaranden icke missfirmat Aktor". Deremot dömdes svaranden af rätten till 3 rdr 16 sk. böter för det han i sitt försvar inblandat, hvad ej till saken rätteligen hört.

Hvad nu beträffar det äfvenledes helt och hållet misslyckade åtalet mot Vilhelm von Braun, finnes äfven derom en kort redogörelse i inledningen till skaldens samlade skrifter, men vi tro oss bereda våra läsare ett nöje genom att ur Aftonbladet för 1841 meddela skaldens försvarskrift, i dess helhet så lydande:

"I Aftonbladet för den 9 februari har jag med största förundran läst, att H. E. Justitiestatsministern uti mig ser ingenting mer och ingenting mindre än en Guds ords för-

---

* Under fortgången af rättsförhandlingarne införde Palmær en dag i sin tidning, under rubriken *Gäckeri med Guds ord*, följande rader:

"Konung Gustaf Adolf den store, hvilken är, varit och förblifver alldeles oåtkomlig för Hartmansdorff den lille, har äfvenledes begått detta brott, taget i modern mening. Se här en anekdot, som bekräftar vårt påstående: Då konungen under tyska kriget låg med sin armé inne i en stad i Franken, fick han i en kyrka se de tolf apostlarnes bilder i silfver, dem han tilltalade på följande sätt: "Hvad, gode herrar! stån I här stillą på ett rum, i stället för att utgå i hela verlden, såsom Eder blifvit anbefaldt? Vid min heder, I skolen förrätta Eder beskickning." Konungen lät sedermera slå mynt af silfverapostlarne, och i denna nya gestalt nödgades de verkligen att "gå ut i hela verlden".

Digitized by Google

smädare och hädare. Sannerligen är icke detta något rätt mustigt; men på huru underordnad plats jag än står i samhället, anser jag det för en helig pligt emot mig sjelf att söka tillintetgöra denna falska och ärekränkande beskyllning, den må emanera från hvilka "höjder" som helst. Det är ett litet skämtsamt poem i de af mig för omkring tio månader sedan utgifna *Nyare dikter*, som gifvit åklagaremakten anledning till denna beskyllning. Poemet heter "Rebecka", är ganska oskyldigt, men har icke destomindre, jag vet icke af hvad skäl, fått ett rum i en i Gefle utgifven "kalender för ungkarlar", *Venus*, hvars innehåll påstås vara lättfärdigt och på köpet, i följd af "Rebeckas" intagande, äfven gudsordsförsmädande. Men hvarför i all verlden är nu "Rebecka" gudsordsförsmädande? Månne derför, att ämnet är hemtadt ur den bibliska historien? Men häruti ligger väl ingenting ondt; ty icke kan det vara mera gudsordsförsmädande att begagna det arma judafolkets gamla sagohäfder till ämne för sina rimmade utgjutelser, än att t. ex. besjunga Odins hitkomst, Domalders offrande eller en kunglig namnsdag. Det skall väl då vara i ämnets behandling, som det hädiska ligger, och just härom önskar jag få framställa mina tankar för allmänheten, på det att den icke må tro mig vara, hvad tryckfrihetens högste vårdare vill brännmärka mig till, nämligen en gudsordsförsmädare.

Jag har all skyldig vördnad för de i bibliska historien skildrade personer; men som de tyvärr! icke voro annat än menniskor, voro de naturligtvis bekajade med en mängd fel, för hvilka äfven den allra frommaste och heligaste jesuit icke kan blunda. Således t. ex. var Kain icke någon beskedlig karl, derföre att han af bara afund slog ihjel sin broder. Absalon var heller icke någon lydig son, emedan han ville detronisera sin pappa, som åter i sin ordning ej bar sig rätt hederligt åt mot Uria, m. fl. Utan att smäda Gud och hans heliga ord och utan att behöfva frukta för åtal, borde man således kunna säga, att det, då som nu,

Digitized by Google

fans blandning af folk, goda och onda, dumma och ljushufvade m. m.

Men hvad som isynnerhet, i min tanke, (och jag har hört många prester på predikstolen yttra detsamma) satte små fläckar på hebreerna, var deras "ärbarheten sårande och gudsförsmädande, icke skrif- utan handlingssätt". Huru ofta afföllo de ej från den allena saliggörande tron, för att dansa kring den gyllene kalfven, och af hvilken mängd skandalösa uppträden i kurtisväg äro ej flera af gamla testamentets böcker uppfylda! Att här citera exempel torde vara öfverflödigt.

Sedan jag förutskickat dessa allmänna reflexioner rörande de bibliska personagerna, återvänder jag till min stackars "Rebecka", som varit nog olycklig att blifva utsatt för så hårda tillvitelser. Alltsedan jag i skolan läste bibliska historien, kommer jag ihåg, att det der uppträdet vid brunnen mellan Rebecka och Eleasar alltid föreföll mig litet löjligt, och jag kunde aldrig komma ifrån den föreställningen, att de voro ett par rätt hederliga, rätt beskedliga, rätt gudaktiga, men också, — Gud förlåte mig det! — rätt enfaldiga varelser. Så tycker jag, obotfärdige, ännu vid mognare år, samt har derför ej heller i mitt poem framstält dem just som genier, hvarpå det troligen den tiden var lika stor brist som nu. Jag har målat Eleasar som en trogen maskin, alldeles som en dräng bör vara, och Rebecka som en fager, men något ohyfsad småstadsjänta, hvilket senare bör så mycket snarare förlåtas henne, som det troligen ej fans någon modern pensionsanstalt i hennes goda födelsestad Nahor. Detta kan möjligen kallas smädligt mot Eleasar och Rebecka — sanningen är alltid försmädlig att höra — men icke har jag derför smädat Gud och hans heliga ord? Eller kanske att åklagaremakten vill påstå att Rebecka = Guds ord. Få se hur man går i land med den bevisningen. Åtminstone tyckes det vara tvänne ganska heterogena ämnen. Patriarken Abraham nämnes endast i de första verserna och icke bör tryckfrihetens bedagade högste vårdare

Digitized by Google

finna något anstötligt i poemets första rad: "Abraham vardt gammal och orkeslös". Jag anser mig hafva talat nog om den plan jag följt vid sammanskrifningen af "Rebecka", och hänvisar jag de af mina läsare, som vilja öfverlyga sig om det oskyldiga i utförandet till pag. 51 i mina nyare dikter.

Guds heliga och dyra namn, för hvilket jag tror mig känna lika mycket fruktan och vördnad, som någon högstbetrodd man, är i hela poemet ej nämdt. Ej heller är någon dogm angripen. I mina skrifter kan finnas mycket obetänksamt, ja, rent af lättsinnigt, men den som säger, att mina små rimmerier angripa någon högre makt än möjligen den ena statsmakten, den bevisar, att han aldrig med uppmärksamhet genomläst dem. Öfverallt respekterar jag dygden, och söker, efter min ringa förmåga, att bestraffa menskliga dårskaper och laster — hvilket, jag hoppas det, icke kan kallas ogudaktigt. Dagligt Allehandas recensent, hvilken icke kan sägas loforda något smutsigt eller ogudaktigt, och som bör kunna bedöma literära produkter fullt ut så väl som justitiestatsministern, säger just om det poem, som blifvit kalladt gudsordsförsmädande, att: "det är högst kaustiskt och öfvar, med sina löjliga anakronismer och sina roliga infall, en ganska upprymmande verkan på läsaren." I följd af 4 § 5 mom. Tryckfrihetsförordningen är jag fri från allt juridiskt ansvar, och inför hvarje fördomsfritt tänkande menniska bör jag äfven vara det i moraliskt afseende. Om, hvad jag nästan fruktar, åtalet icke så mycket gälde "Rebecka", som icke destomer några i mina dikter befintliga politiska poemer, så beklagar jag, att åklagaremakten icke en gång kände ofvan citerade §. Det är för sent, att sätta på locket när barnet redan är i brunnen — säger ordspråket. Store, odödlige Bellman, vid ljudet af hvars sånger, ännu hvarje svenskt hjerta klappar fortare! Glade, vinlöfsbekransade sångare! Tacka du Gud deruppe bland "stjernelyrorna" — derför, att du icke har med 1841 års åklagaremakt att göra. Med hvilka kränkande beskyllningar, med hvilka ärerörige åtal hade du icke då blifvit öfverhopad för

Digitized by Google

de gudsordsförsmädande visorna: "En Potifars hustru" — "Joakim uti Babylon" — Gubben Aron, "en prest med horn" m. fl. som nu lefva på folkets läppar och fortfara att förtjusa gammal och ung! Äfven du, humoristiske Vitalis, var glad att du dött från alla jesuitiska förföljelser för det, att du vågat sammanskrifva de lustiga poemerna: "David och Bathseba", "Jerikos eröfring", "Holofernes" m. m. som komma oss att så hjertligen skratta åt de deri uppträdande *judar*, hvilka åklagaremakten, Gud vet af hvilka sympatier, nu tyckes vilja göra till ingenting mindre än konungar * — d. v. s. till sina gerningar oantastlige personer.

Venersborg i februari 1841.

Vilhelm von Braun."

Nu öfvergå vi till den senaste religionsprocessen:

Åtalet mot August Strindberg.

Till närmare belysning af frågan, huruvida i det åtalade yttrandet kan anses ligga något gäckeri med Jesu åminnelsemåltid, vilja vi nu kasta en blick på hvad denna åminnelsemåltid i sin början var, och hvad den sedermera i kyrkans och presterskapets hand blifvit.

Det var sista aftonen af Jesu lefnad. Hans lärjungar voro samlade omkring honom för att gemensamt med mästaren fira den judiska påskmåltiden till minne af Israels befrielse ur träldomen i Egypten. Hans fienders anslag hade kommit till mognad. I sjelfva lärjungakretsen fans den man, som skulle utlemna honom till de lagliga myndigheterna, hvilka redan beslutit att häkta, döma och afrätta honom såsom folkuppviglare och falsk messias. Ungefär ett år förut — enligt hvad de nyaste forskningarna gifva vid handen — hade han först börjat att förkunna det glada budskapet om den messianska tidsålderns, Guds rikes tillkommelse, och

* Denna allusion på d. v. konungens ej fullt utredda härkomst väckte naturligtvis särskildt allmänhetens löje öfver åtalet.

Digitized by Google

kort derefter hade han sjelf uppträdt såsom den af profeterna bebådade teokratiske konungen, som skulle initiera denna tidsålder och blifva redskapet för detta rikes grundläggande. Med "Guds rike" eller "himmelriket" betecknade Jesus alltid det nya lefverne och den nya samhällsordning, som skulle framgå ur den lefvande tron på Gud såsom alla menniskors Fader och det dermed oskiljaktigt förbundna medvetandet af alla menniskors broderskap och solidariska ansvarighet, aldrig saligheten i ett annat lif, för hvilken han, då han talade derom, nyttjade andra uttryck t. ex. "uppståndelsen" (Matth. 22 kap. v. 30), "paradiset" (Luk. 23 kap. v. 43). Vid Genezareths stränder började han att förkunna denna nya tingens ordning med dessa ord: "Gören bättring, ty himmelriket är nära!" (Matth. 4 kap. v. 17) och betecknade dermed såsom ingen före eller efter honom, att hvarje verklig samhällsreform måste hvila på en religiöst sedlig grundval. Hans uppfattning af sin Messiasmission framträder måhända ingenstädes klarare än då han i synagogan i Nazareth föreläser denna bibeltext: "Herrens ande är öfver mig, derför att han har smort mig till att predika evangelium för de fattiga; han har sändt mig till att läka de i hjertat förkrossade, till att förkunna de fångna frihet och de blinda syn, till att försätta de sönderslagna i frihet, till att predika ett behagligt Herrens år". (Luk. 4 kap. v. 18, 19; jemf. Esaias 61 kap. v. 1, 2) och derefter tillämpar densamma på sig sjelf och sin egen lifsuppgift. Den store okände profet, från hvilken den senare delen af Esaiasboken (kap. 40—66) härrör, åsyftar här — derom äro alla bibeltolkare ense — närmast judarnes jubelår. Enligt den mosaiska lagen skulle hvart sjunde år — det s. k. sabbatsåret — all åkerjord ligga i träde och hvad den af sig sjelf bar tillfalla de fattige; men efter förloppet af sju sådana sjuårsperioder inträdde ett ännu större sabbatsår — jubelåret — då, utom hvad som var stadgadt om det vanliga sabbatsåret, äfven det tillkom, att alla som för skuld blifvit slafvar försattes jemte sina arfvingar i frihet, och att all

Digitized by Google

jord, som sålts sedan förra jubelåret, återgick till sina ursprunglige egare eller deras arfvingar, och sålunda Palestinas ursprungliga fördelning på alla slägter och familjer i Israel och alla israeliters ursprungliga frihet och jemnlikhet ständigt på nytt återställdes. Under de oroliga århundraden, som föregingo det gamla Juda rikes upplösning, torde dessa stadganden sällan ha blifvit fullt tillämpade, och efter folkets återkomst ur den babyloniska fångenskapen, då landets fördelning efter de gamla stammarne icke iakttogs, kommo de med säkerhet helt och hållet ur bruk. Men ett socialt ideal var i dem gifvet, till hvilket redan under fångenskapen i Babel många — och med dem den nämnde okände profeten — med hopp och längtan blickade upp. Jubelåret blef sålunda en förebild för den messianska tidsåldern, detta Israels och mensklighetens stora jubelår. Dessa profetiska ord tillämpade Jesus på sig och sin lifsgerning, men i en ännu högre och djupare mening; ty ingen före honom hade såsom han känt och fattat Guds faderskap och menniskornas broderskap; men också hade ingen såsom han insett de religiöst sedliga förutsättningarna för all reform. Den befrielse han åsyftade var derför i första rummet af en andlig art, men derjemte och lika mycket — genom broderskaps- och solidaritetstankens förverkligande — en befrielse från yttre tvång, förtryck och nöd. En nyare fransk författare * yttrar träffande om messiastanken sådan Jesus fattade och på sig tillämpade densamma: "Intet hjerta har såsom hans törstat efter rättvisa och mensklig broderskap, brunnit af kärlek till de svaga och vanlottade, och han ansåg sig förutbestämd att grundlägga på jorden denna rättvisans, lycksalighetens och dygdens regering, som han benämde Guds rike... Att beslutsamt antaga messiaskallet, att afsluta löftenas eller profetiornas tidsålder och öppna tidsåldern för en fullständig förnyelse af de mensklig tingen,

---

* *Francois Huet* i en liten skrift, öfversatt under titeln: "Kunna vi veta något om Jesu lefnad?" s. 16, 17, 42.

Digitized by Google

detta var å Jesu sida en handling af gränslös, oändlig tro, den största handling, som utförts i hela historien... Om man endast tillskrifver Jesus hvad som tillhör honom sjelf, skall man icke finna någon fläck, som fördunklar den undransvärda handling, genom hvilken en Israels son vågade, i det han förklarade sig för Messias, ställa en uppfordran till Gud och menniskor att ändtligen förverkliga rättfärdighetens regering på jorden. Genom denna handling, i hvilken låg fröet till ett oändligt framåtskridande, förblifver Jesus evigt urbilden för dem, som dö för folkens befrielse, den nya verldsålderns förste martyr."

Men efter ett års offentlig verksamhet hade han redan hunnit slutit af sin bana. Att han endast med de renaste medel sökte förverkliga sitt mål — Gudsrikets grundläggande i menskligheten och närmast i Israel — och försmådde allt vädjande till de menskliga lidelserna, kunde icke skydda honom mot följderna af öfverklassens hat och underklassens osjelfständighet och slöhet. Lönen för hans arbete i Guds och menskligheten tjenst skulle från det dåvarande samhällets sida icke blifva någonting annat än en skymflig död. Hans lifs sista afton var, som sagdt, nu inne. Han hade stått allt för ensam för att i yttre måtto ha kunnat lyckas. Äfven hans lärjungar förstodo endast ofullkomligt hans tanke. I denna afskedets stund ville han derför genom en sinnebildlig handling säga dem, hvad han icke kunde säga dem med ord. Såsom afslutning på påskmåltiden bröt han ett osyradt bröd, sände omkring det till alla lärjungarne och sade: "tagen, äten! detta är min lekamen." Derefter fyllde han en bägare med vin, sände omkring den och sade: "dricken häraf alla! Ty detta är mitt blod, det nya förbundets."

Jesus skulle nu med sin död besegla sin lära och sin lifsgerning. Lika visst som detta bröd bröts och detta vin utgöts, skulle hans kropp genom korsfästelsen sönderbrytas och hans blod utgjutas. Likasom sädens kärna och druvans safter tjena menniskan till näring, skulle han genom

Digitized by Google

sin död, som var ämnad att blifva invigningen af en ny tidsålder, blifva en andlig näring för mensklighetен, ja äfven och på samma gång en näring i materiel mening i så måtto, att denna broderskapets och den solidariska ansvarighetens idé, hvilkens vägbrytare och martyr han var, skulle i sinom tid utjemna alla missförhållanden och skriande olikheter äfven i menniskornas jordiska lott och sålunda trösta och hjelpa alla lidande och mätta alla hungriga, och att till dess detta mål var uppnådt, skulle samma broderskapets idé bland hans lärjungar lindra lifvets vedermödor och underlätta striden för gudsrikets förverkligande i mensklighetен genom att dem emellan göra allt gemensamt, så att de skulle bryta sitt bröd med hvarandra och sålunda "förkunna hans död" till dess han återkommer.

Så uppfattades ock mästarens tanke af lärjungarne. Bokstafligt efterkommande hans bud (Matth. 19 kap. v. 16—26) införde den första kristna församlingen inom sig egendomsgemenskap. "Och alla de troende voro tillsamman och hade allt gemensamt, och sina egodelar och sitt gods sålde de och delade med sig deraf åt alla efter hvars och ens behof." (Apostlagerningarna 2 kap. v. 44, 45.) I närmaste samband härmed stodo de gemensamma måltider (kärleksmåltider) de höllo hvarje afton. (Hufvudmåltiden hölls hos de österländska folken på aftonen.) Dessa måltider afslutades alltid med att brödet bröts och utdelades och vinbägaren kringsändes under upprepande af de mystiska ord, Jesus uttalat vid sin sista måltid med sina lärjungar. På grund häraf fingo dessa de kristnes kärleksmåltider namnet "den heliga aftonmåltiden". Det heter om de förste kristne, att "de voro beständiga i apostlarnes lära och i gemenskapen och i *brödsbrytandet* och i bönerna" (Apostlag. 2 kap. v. 42) och att "hvar dag voro de ständigt och endrägtigt i templet och *bröto bröd* i hemmen och *åto med hvarandra* i fröjd och hjertats enfald och prisade Gud" (v. 46). Paulus talade en gång till de kristne i Troas (i Mindre Asien) då de "voro församlade för att *bryta bröd*" och

Digitized by Google

detta var, såsom sedermera af sammanhanget synes, på aftonen. Först senare (i början af 2:dra århundradet), då dessa församlingar redan blifvit alltför talrika för att hvar dag kunna komma mangrant tillsammans, höllos dessa kärleksmåltider endast på söndagarne. Ännu senare (sedan medlet af 2:dra århundradet) började Jesu åminnelsemåltid skiljas från kärleksmåltiderna och förläggas till den egentliga gudstjensten, som hölls på söndagsmorgnarne.

Från denna tid förlorade nattvarden efterhand sin ursprungliga karakter, och dermed förenades föreställningar lånade från de hedniska mysterierna. Den började betraktas som ett offer, först ett tackoffer och sedermera ett försoningsoffer. Den uppfattades slutligen helt och hållet magiskt såsom ett underbart ätande och drickande i materiel mening af Kristi lekamen och blod, en föreställning som för den äldsta kristna kyrkan var helt och hållet främmande.

Sedan nattvarden skilts från kärleksmåltiderna, råkade de sistnämda snart helt och hållet i glömska. Den gemensamhet och känsla af solidarisk ansvarighet, den broderliga jemlikhet, som herskat bland de första kristna och likasom kulminerat i nattvardsfirandet, försvunno småningom och slogo öfver till sin motsats, sedan den kristna kyrkan kommit under den verldsliga maktens hägn och främjade sina intressen med dess hjelp. Presterskapet blef församlingens herrar i stället för dess herdar, lärare och ledare. Det slöts förbund mellan denna verldens store, rike och mäktige. Kyrkan blef det förnämsta stödet för öfverklassens makt och är det ännu äfven hos oss. Genom reformationen, som snart — äfven den — togs under armarne af den verldsliga makten, har ingen väsentlig ändring häruti inträdt. I motsats till Jesu lära och den äldsta kyrkans praxis, erkänner den närvarande kristna kyrkan öfverklassens maktställning och alla de sociala lögner och orättvisor, som dermed stå i samband, såsom berättigade. Den erkänner det för rätt, att ett gynnadt fåtal skall njuta frukterna af arbetet och arbetaren sjelf släpa och försaka; den erkänner kriget och väl-

Digitized by Google

signar dess mordvapen; den välsignar äktenskap, ingångna för penningar eller af ekonomiska grunder, med ett ord äfven sådana äktenskap som ej äro annat än en legaliserad prostitution. Genom läran om brödets och vinets förvandling hos katolikerna, genom läran om Kristi lekamens och blods verkliga närvaro *i*, *med* och *under* brödet och vinet hos lutheranerna ingifver det moderna klass-samhället massorna en vidskeplig respekt för sakramentet för att sålunda genom vantrons skräckbilder hålla dem i lydnad.

Nu vilja vi fråga: hvilket är ett större gäckeri och hån mot Jesu nattvard — kyrkans vrångbild af densamma eller August Strindbergs djerfva tilltag att kalla denna vrångbild vid dess, i historiens spegel framträdande, rätta namn?

Digitized by Google

Ur nyare tiders uppfinningar.

Om vattengas och glödljus.

Af C. A. Dellwik.

För omkring 6 år sedan talades mycket i Stockholm om en från Amerika hitkommen metod att genom sönderdelning af vatten framställa en gas, som kallades "vattengas" och var afsedd att, liksom lysgasen, ledas omkring i rör till dé olika konsumtionsställena, men i motsats mot denna hufvudsakligen skulle användas till frambringande af värme, och sålunda var ämnad att i det dagliga lifvet uttränga de fasta brännmaterialierna: ved, kol, torf o. s. v. Den beqvämlighet, den renlighet och det minskade besvär, som skulle beredas genom ett sålunda alltid till hands varande bränsle, väckte lifliga sympatier; men brist på medel förorsakade, att försöken här snart måste afbrytas och öfverflyttas på utländsk botten.

På tal om användande af gasformigt i stället för fast bränsle torde det vara lämpligt att i korthet beskrifva framställningen och egenskaperna af de gaser, som kunna komma i fråga för detta ändamål. Af hittills i praktiken framställda gasblandningar är det hufvudsakligen trenne, som i större eller mindre skala varit använda för frambringande af värme, nämligen vanlig *lysgas, vattengas* och *generatorgas.*

Den sistnämnda af dessa gasblandningar eller generatorgasen, som består af omkring en tredjedel brännbar kolloxid och två tredjedelar oförbränlig qväfgas, kan här helt och hållet förbigås, då den, om också billig i tillverkning,

Digitized by Google

ej kan komma i fråga att transporteras i rörledningar i städer till följd af den stora mängd onyttigt qväfve, som ingår i densamma och hvilket dels skulle betinga omåttligt grofva rörledningar, dels försvåra gasens förbränning. Det är endast för metallurgiska ändamål, som denna gas finner användning.

Lysgasen framställes genom s. k. torr destillation af stenkol, ved eller torf, d. v. s. att något af dessa ämnen, i de flesta fall stenkol, i slutna retorter upphettas genom eldning utomkring desamma till så hög temperatur, att de deri ingående flyktiga beståndsdelarna utjagas. Dessa flyktiga beståndsdelar, som utgöra lysgasen, bestå hufvudsakligen af en blandning af flera brännbara gaser i olika proportioner, såsom vätgas, koloxid, lätta och tunga kolväten; af dessa är det egentligen de sist nämnda eller de tunga kolvätena, som göra lågan lysande derigenom att en mängd fina kolpartiklar urskiljas ur gasen och i glödande tillstånd sväfva omkring i lågan, tills de förbrinna. De tunga kolvätena ingå vanligen ej till mer än 4 à 5 procent i gasblandningen; alla de öfriga deri ingående gaserna tjena endast till att genom sin förbränning underhålla den temperatur, som erfordras för att hålla de i lågan kringsväfvande kolpartiklarna i glödning. — Vid lysgasberedningen erhålles såsom återstod i retorterna det i stenkolen ingående fasta kolet eller koks, hvilken oaktadt den höga temperaturen naturligtvis ej kan förbrinna inuti retorterna, då der ej finnes någon tillgång på luft. Af denna koks användes en del till eldning omkring retorterna; men en mycket stor del, i volym uppgående till nära lika mycket som de använda stenkolen, återstår och kan såsom gasverkets vigtigaste biprodukt försäljas till bränsle.

Af hvad nu anförts framgår, att lysgasen, oafsedt sin lysande egenskap, äfven är en särdeles användbar gasblandning för frambringande af värme; men den har äfven sina olägenheter, hvilka icke kunna förnöljas. I första rummet bland dessa olägenheter framträder, åtminstone här i landet,

Digitized by Google

den omständigheten, att den är så dyr, att den ej kan konkurrera i pris med det fasta bränslet. Då det emellertid är allmänt bekant, att egarne af gasverken gjort en omåttlig vinst, är det ju tänkbart, att denna olägenhet i någon mån kan afhjelpas, dock ej längre än till en viss gräns; ty i samma mån som gaskonsumtionen genom det nedsatta gaspriset höjes, i samma mån ökas också produktionen af koks, och då afsättningen af den nu förhanden varande koksqvantiteten redan mången gång möter svårighet, blir ett prisfall deraf en gifven följd af en ökad tillgång, hvilket med andra ord är liktydigt med en höjning af tillverkningskostnaden. För många gasverk, i synnerhet i utlandet, der gaspriset i allmänhet är lägre än hos oss, är afsättningen af koksen en mycket bekymmersam fråga. — En annan olägenhet hos lysgasen är, att det är ganska svårt att fullständigt förbränna den, hvilket nogsamt märkes på lukten, då man kommer in i ett rum, der mycket gas brännes. Vid gasens användande till kokning medför detta den olägenheten, att sot afsätter sig på pannorna, hvarigenom icke obetydligt mindre värmeeffekt ernås, än som annars borde vara fallet.

Vattengas, som uppkallats efter den ena för dess framställande behöfliga beståndsdelen, vatten, består af ungefär lika volymer vätgas och koloxidgas och framställes genom att leda vattenånga genom starkt glödande kol, hvarvid vattnets syre förbränner kolet till koloxid, hvilken tillsammans med det ur vattnet frigjorda vätet utgör den gasblandning, som kallas vattengas. Vattengas framställdes redan på 1820-talet; men de olika metoder derför, som tid efter annan framträdt, hafva varit allt för dyrbara, ända tills det för ett tiotal år sedan lyckades amerikanarne Lowe och Strong att konstruera apparater, i hvilka gasen kunde framställas mycket billigt, och från denna tid daterar sig det stora och allt mer tilltagande användandet deraf på andra sidan Atlanten.

Vattengasen brinner med blå, föga lysande låga; men som de båda deri ingående gaserna äro mycket lätt förbrän-

Digitized by Google

liga, sker förbränningen alltid fullständigt, förutsatt att luft-tillgången är tillräcklig, och dervid utvecklas en temperatur, som med flera hundra grader öfverstiger den, som erhålles vid förbränning af lysgas. Denna höga temperatur hos lågan är beroende på hastigheten, hvarmed förbränningen sker, och får ej förvexlas med den värmemängd, som alstras vid förbränning af en viss volym gas; denna är nämligen endast omkring hälften så stor som vid fullständig förbränning af en lika volym lysgas. Man skulle kunna kalla lågans temperatur för dess *qvalitet*, under det *qvantiteten* angifves af den mängd värmeenheter, som alstras vid förbränningen. Man kan för öfrigt teoretiskt med exakta siffror beräkna såväl förbränningstemperaturen hos olika gaser, som den vid deras förbränning utvecklade värmemängden, hvilket dock skulle föra utom planen för denna uppsats. — Då det emellertid af det ofvan sagda framgår, att man för erhållande af en viss mängd värme behöfver använda dubbelt så mycket vattengas som lysgas, kan det synas, som det borde vara fördelaktigare att begagna lysgas än vattengas för frambringande af värme. Detta är emellertid ingalunda förhållandet, dels emedan vattengasen kan tillverkas och försäljas så mycket billigare än lysgasen, dels emedan den senare genom ofullständig förbränning lemnar lägre effekt än efter beräkning, under det vattengasen alltid förbrinner fullständigt och under inga förhållanden kan afsätta något sot. Denna gas besitter alla de fördelar, som man kan begära af en gas, som skall användas till bränsle.

Det kan förefalla mången besynnerligt, att man förordar användandet af gas såsom bränsle, då ju denna först måste beredas af det fasta bränslet och således, såsom förhållandet alltid är vid praktiska processer, en del af dettas bränslevärde måste gå förlorad redan vid gasens beredning. Det förefaller, som man borde kunna göra sig mera nytta af det fasta bränslet, då man såsom hittills använder det direkt i hvarje eldstad. Att detta emellertid ej är förhållandet, framgår deraf, att genom noggranna undersökningar

Digitized by Google

ådagalagts, att i ångpannor, der värmen bättre än i andra eldstäder kan tillvaratagas, under lyckliga omständigheter ej mer än 50 procent af det använda bränslets värmeeffekt tillgodogöres, men att i en mängd andra eldstäder oftast ej mer än 2 à 3 procent deraf nyttigt användes, så att man troligen räknar ganska högt, om man antager, att öfverhufvud 10 procent af det fasta bränslets värmevärde under nuvarande förhållanden nyttigt användas och 90 procent gå onyttigt förlorade. Denna enorma värmeförlust uppkommer dels genom ofullständig förbränning, dels derigenom att förbränningsprodukterna utgå varma i skorstenen, innan de hunnit afgifva sitt värme för det afsedda ändamålet, och dels derigenom, att man i allmänhet ej kan applicera det fasta bränslet på de ställen, der det skulle göra bästa nyttan. Dessa olägenheter bortfalla till stor del vid användandet af gasformigt bränsle, som förbrinner fullständigare, lättare kan appliceras på de punkter, der det behöfves, och vid hvars användande hettan med lätthet kan modereras genom vridning på en kran. Detta i förening med den beqvämlighet och snygghet, som åtföljer bruket af gasformigt bränsle, gör dess användande både angenämare och mera ekonomiskt än det fasta bränslet, under förutsättning, att gastillverkaren ej genom ett öfverdrifvet försäljningspris skadar så väl sitt eget, som allmänhetens intresse.

Att vattengasen ännu efter så många år ej vunnit någon vidlyftigare användning såsom bränslegas i städer, beror väl dels på den hos allmänheten rådande farhågan för allt nytt och opröfvadt, dels på den stora kostnad, som åtföljer nedläggandet af ett nytt rörsystem för värmegas. Den enda stadiga användning, som vattengasen hittills vunnit i Europa, är i en verkstad i Essen, der den sedan tvenne år med stor fördel användes till hopvällning af grofva plåttuber, och der man nu är i färd med att uppsätta en ny större vattengasugn för att kunna tillfredsställa den alltjemt stegrade förbrukningen af gas. De fördelar, man i Essen vunnit genom användande af vattengas för detta slags vällning

Digitized by Google

äro dels en högst afsevärd bränslebesparing, då till gasens beredning endast förbrukas de sämsta och värdelösaste koks, som skrapas fram med slaggen under rosterna på andra ugnar, dels en stor vinst i tid och arbete, i det nu 8 à 10 tuber vällas på samma tid, som förut erfordrades för att med goda koks välla 1 tub, och dels en ytterligare besparing i arbete derigenom att en icke obetydlig arbetspersonal, som förut var uteslutande sysselsatt med lagning af felaktiga vällar, nu kunnat afskedas, då alla med vattengas gjorda vällar äro fullt pålitliga. Försök med vattengasens användande till andra metallurgiska ändamål pågå oförtrutet vid samma verkstad, hvarjemte gasen äfven blifvit inledd i en arbetarebostad, der den till stor belåtenhet användes till kokning. — I Amerika åter, som är de nu begagnade vattengasmetodernas hemland, hafva dessa under de senare åren vunnit en mycket stor spridning, dock ej så mycket för bränslegas, utan för en slags lysgas, som erhålles på det sätt att vattengasen karbureras eller uppblandas med ångor af petroleum. Den på detta sätt beredda lysgasen kan göras betydligt ljusstarkare än den vanliga, och då den på samma gång säljes billigare, har den vunnit en sådan spridning, att den nu användes i öfver 100 större och mindre städer. I staden New-York finnas 7 gasverk, hvaraf 5 äro för vattengas och dagligen distribuera 12 millioner kubikfot vattengas. I Brooklyn finnas äfven 7 gasverk, af hvilka 4 äro för vattengas.

Endast i tvenne mindre städer, Yonkers och Lynn, finnas dubbla rörledningar för att ur den ena distribuera icke karburerad vattengas till bränsle och ur den andra karburerad gas till belysning. Häraf framgår, att oaktadt försäljningspriset för den icke karburerade bränslegasen hålles så lågt som 50 cent (1: 87 kr.) per 1,000 kubikfot, men för den karburerade vattengasen 1 dollar 50 cent à 1 dollar 80 cent (5: 62 à 6: 75 kr.) pr 1,000 kubikfot, man äfven i det företagsamma Amerika, der penningar ej bruka tryta för genomförande af nyttiga reformer, anser kostnaden för

Digitized by Google

nedläggande af nya rörledningar för bränslegas allt för stor. — Med tanken å ena sidan på denna svårighet, och å den andra på den stora och hastiga spridning, som vattengasen utan tvifvel skulle erhålla, om man med densamma kunde erhålla ljus utan att karburera den, eller med andra ord om man kunde ur samma rörledning servera den billiga okarburerade vattengasen både till bränsle och belysning, har en svensk ingeniör, herr *Otto Fahnehjelm*, nedlagt ett flerårigt arbete på att medelst vattengas åstadkomma s. k. glödljus eller inkandescensljus, det vill säga ett ljus, som erhålles genom att till hvitglödgning upphetta en i lågan inhängd eldfast kropp, och har slutligen efter långa uttömmande försök lyckats utarbeta en särdeles enkel och praktisk metod för vinnande af detta mål. Det eldfasta material, han härtill använder är magnesia, ett ämne, som i stor myckenhet förekommer i naturen. Genom flera processer formas magnesian till nålar, hvilka slutligen genom en stark bränning erhålla ungefär samma styrka som porslin af motsvarande form. Dessa nålar fästas derefter med noga afpassade mellanrum i en metallrygg, så att det hela får utseendet af en liten kam, som upphänges öfver lågan af den ur en vanlig gasbrännare utströmmande vattengasen. Till följd af vattengaslågans höga temperatur uppglödgas de fina nålarna hastigt till full hvitvärme, hvarvid de utstråla ett klart, hvitt ljus, som är fullkomligt stilla af det skäl att den lysande kroppen sitter stilla och ej sväfvar omkring som de små kolpartiklarna i en vanlig lysgaslåga. I ett annat afseende är detta ljus äfven olikt lysgasens, nämligen att det är fullkomligt hvitt, så att alla färger vid detta ljus framträda lika klara som vid dager och ej förändras såsom vid gasljus. — De ofvan nämda kammarna, som inhängas i vattengaslågan för frambringande af ljuset, kunna användas i 70 à 80 timmar, utan att ljusstyrkan anmärkningsvärdt nedsättes; men man har anledning tro, att deras varaktighet kan uppbringas ändå längre. Vare härmed huru som helst, så varder kostnaden för dem ganska ringa och torde

Digitized by Google

i alla händelser ej komma att uppgå till högre än 50 öre för en förbrukning af 1,000 kubikfot gas. Då dertill kommer att vattengasen kan säljas till betydligt billigare pris än lysgasen, samt att med det Fahnehjelmska ljuset vid samma gasförbrukning erhålles omkring 40 procent större ljusstyrka än med lysgasen, lider det intet tvifvel, att denna nya uppfinning kommer att med välvilja mottagas af allmänheten, så mycket mer som ljuset i skönhet fullkomligt kan täfla med det från de elektriska glödlamporna. Äfven i ett par andra afseenden har användandet af vattengas ett väsendtligt företräde framför lysgasen, nämligen att, såsom ofvan anförts, vid samma gasförbrukning endast hälften så mycket värme utstrålar från vattengaslågan, samt att vattengasen för sin förbränning endast konsumerar en tredjedel så mycket luft som lysgasen, hvaraf följer, att luften i starkt eklärerade rum vid det nya belysningssystemet bör blifva mycket mindre upphettad och förskämd, än nu är förhållandet. En följd af den ringa luftförbrukningen vid förbränningen af vattengas är också, att faran för explosioner betydligt minskas; en gasexplosion kan nämligen ej uppstå på annat sätt än, att en blandning af gas och luft i den proportion, som erfordras för förbränningen, antändes genom en öppen låga. Om nu gas genom en läcka eller en öppen kran inträngер i ett rum, så är tydligt att, eftersom vattengasen för sin förbränning endast behöfver en tredjedel så mycket luft som lysgasen, så fordras också, att tre gånger så mycket vattengas skall uttränga i rummet, innan blandningen hinner varda explosibel. En omständighet, som i sammanhang härmed torde vara skäl att omnämna är, att det är omöjligt att blåsa ut en för det nya ljuset apterad låga, emedan den utströmmande gasen ögonblickligen tänder sig mot den öfver brännaren sittande varma kammen; faran för att gaskranar af vårdslöshet lemnas öppna, minskas sålunda äfven.

Äfven för gasverken bör det nya belysningssystemet varda välkommet. De hafva under de senare åren fått en

Digitized by Google

hotande medtäflare i den elektriska belysningen, hvilken hufvudsakligen genom sitt vackra ljus intagit publiken; dess dyrhet och faran för inträffande afbrott i belysningen genom felaktigheter i maskinerna hafva visserligen förorsakat, att spridningen deraf gått mycket långsamt och att man på många ställen åter öfvergifvit det. Dock qvarstår alltid den faran för gasverken, att man genom förbättringar i de elektriska maskinerna skall kunna förminska dessa olägenheter, och i ett land, der gasprisen hållas så höga som hos oss, är det ingen omöjlighet, att en konkurrens kan uppstå, som i hög grad skulle kunna nedsätta värdet på gasverkens dyrbara anläggningar. Så mycket välkomnare bör då för dem ett belysningssystem blifva, hvarmed ett lika väckert ljus erhålles som det elektriska, och vid hvars användande alla deras anläggningar för gasens rening, uppsamling och distribuering bibehålla sitt fulla värde. Men de få äfven en annan, opåräknad vinst genom införande af detta system; ty om de iakttaga den alltid sunda regeln att sätta ett lågt gaspris, skall allmänheten mycket snart vänja sig att använda gas till kokning och uppvärmning af bostäder, hvarigenom konsumtionen skulle mångdubblas. De behöfva dervid ej heller frukta, att utrymmet vid gasverket allt för snart varder för litet; ty vattengasen fordrar till framställning endast en femtedel så mycket kol som lysgasen, behöfver ej något utrymme för skrymmande koksupplag och tillverkas dessutom så mycket fortare än lysgasen, att samma klockutrymme är tillräckligt för en betydligt ökad produktion. Då ugnarna dessutom taga mycket mindre utrymme, bör efter all sannolikhet en gasverkstomt, som under nuvarande förhållanden är nätt och jemt lagom stor, efter införandet af det nya systemet varda tillräcklig för en tio gånger så stor produktion. En annan fördel för gasverken och som är den hufvudsakligen verkande orsaken till det låga tillverkningspriset för vattengasen, är den ringa arbetspersonal, som erfordras. — Den enda förändring, som varder behöflig vid

Digitized by Google

sjelfva gasverken, är ombyggnad af ugnarna, hvilket är en jemförelsevis obetydlig kostnad.

Det torde här vara på sin plats att med några ord vidröra en anmärkning, som man ofta får höra framställas mot vattengasen, nämligen att den ej har någon specifik lukt, som genast tillkännagifver, om oförbränd gas på ett eller annat sätt framtränger ur en ledning. Denna anmärkning är så naiv, att man verkligen kan förvånas öfver att så ofta höra den framställas; ty nog lär hvar och en veta, att alla lukter äro flyktiga, och att det derför ej lärer behöfvas mycket vare sig hufvudbry eller experimenter för att till vattengasen tillblanda så mycket af någon annan luktande gas, att dess närvaro genast skall röja sig.

Slutligen torde vara skäl att beröra orsaken, hvarför en uppfinning, som är så utarbetad, som ofvan angifvits, ännu så litet låtit höra af sig, och hvarför ännu inga vattengasverk finnas anlagda, der det nya ljuset kan förevisas i större skala. Svaret härå torde i första rummet böra sökas i uppfinnarens försigtighet att ej vilja sprida sin uppfinning, förr än alla under försökens fortgång framträdande svårigheter blifvit undanröjda och systemet blifvit fullständigt utarbetadt i alla detaljer, men äfven deruti att, för undvikande af allt för stora kostnader, början lämpligen borde göras på sådana ställen, der vattengasugnar redan finnas i gång. För närvarande äro emellertid under anläggning fabriker för tillverkning af de Fahnehjelmska glödkammarna, såväl vid den omtalade verkstaden i Essen, som i New-York; sedan systemet i något af dessa länder blifvit infördt och pröfvadt i stor skala, torde det ej komma att dröja, innan vi äfven hos oss få gläđja oss åt en belysningsmetod, som, vi hoppas det, kommer att i ordets egentliga bemärkelse sprida glans såväl öfver uppfinnarens namn som öfver det land, hvarifrån han utgått.

Digitized by Google

Karaktersdrag och anekdoter*.

1.

Civilicerade vildar och vildinnor.

Också en mode-revy.

Af

Olle Bill.

Lady Harberton och miss King hafva predikat bland de civiliserade vildarne, men ingen vill lyssna till dessa sierskor. Lady Harberton vill att qvinnan skall klä sig i byxor och mannen i kjol, Miss King yrkar på korta kjolar åt sitt kön och hon vill dessutom, att herrarne skola lägga bort den fula ovanan att rodna och blekna af förtjusning då de få se ett qvinnoben till knävecket.

Hvad skola vi tänka härom? Tillhör framtiden dessa omstörterskor? Kanske — kanske icke, den som lefver får se! Men efter de menskliga utvecklingslagarne att döma, tro vi snarare, att menniskorna, de civiliserade vildarne, tänka klä på sig ännu mera i stället för att knappa in på den nuvarande drägten. Låtom oss kasta en blick tillbaka på klädedrägternas utvecklingshistoria, sådan hon ter sig efter flydda årtusenden.

Verldens förste nationalekonomer ansågo, att så länge som löfskog fans att tillgå, var det ingen nöd, garderoben var välförsedd.

---

* Då första häftet af "Dagens krönika" lemnade pressen, skref utgifvaren i anmälan: "I enlighet med hvad titeln angifver, är egentliga syftet att behandla sådana ämnen, som ega ett omedelbart intresse för dagen, hvarjemte dock äfven fristående humoresker och smärre anekdotartade bidrag från det förflutna komma att inflyta." Så ofta omständigheterna medgifvit har ock denna afdelning blifvit hågkommen, och red. hoppas att äfven i den blifvande nya serien få emotse bidrag sådana som det i föreliggande häfte intagna Strindlundska mästerstycket i epistolarstil m. fl. godbitar för hvilka red. har att tacka en af våra bekanta politici, äfven väl hemmastadd i arkiven.

Digitized by Google

Men snart uppträdde fåfängan i skepnad af en qvinna med fjädrar i håret. Från den dagen har man antecknat det första fall af en sjukdom, som sedan blifvit mycket vanlig i verlden — modegalenskapen. Qvinnorna började nu att lägga vinn om sin toalett och männen, åtminstone de yngre, tvättade sig en gång i veckan. Länge dröjde det ej förrän några unga skönheter prydde sina öron och näsor med metallringar, men nu delade sig menskoslägtet i tvänne partier — det ena, de civiliserade vildarne, förkastade näsprydnaden och behöll örhänget, det andra, de råa vildarne, slöt sig odeladt till det nya modet. De följa ännu i dag i det närmaste den antediluvianska modejournalen och gå omkring med trätrissor i läpparne, pinnar i näsbrosket och fjädrar på hufvudet. De civiliserade vildarne utvecklade en liflig verksamhet på klädedrägtens område. Hals, armar och fotleder pryddes med gyllene smycken och kroppen höljdes i långa, osömmade tygstycken. Vid detta mode stannade de halfciviliserade vildarne; hinduer och andra österländska folk kläda sig så ännu i dag. Bland dem hafva dock kineserna och deras naboer redan tidigt gått sin egen väg. Med hårpiskan, de långa naglarne och de onaturligt hopklämda fötterna tror sig kinesen hafva uppnått den möjligaste likhet med den ursprungliga menskliga skönheten, och han förbiser helt och hållet det faktum att orang-utangen går på marken med avigvända och knutna fötter; att orang-utangen icke också flätar sitt hår och formerar sina naglar, beror utan tvifvel derpå att han funnit det vanprydande. De vesterländska folkslagen bibehöllo länge en viss enkelhet i klädedrägten. Greker och romare draperade sig i mantlar och hade sandaler på fötterna; göter, vandaler, nordmän, "kreter och araber" lefde ännu i lycklig okunnighet om både den klassiska modejournalen och hyfsade seder. Men med kristendomens insteg i verlden började man yrka på en kristlig reform af klädedrägten. Den förste skräddaren besteg ett bord och hängde ut den första skräddarskylten, vi veta icke med bestämdhet hvar, men det måste hafva varit i Paris. Han klipte söndèr den klassiska togan, vek, vände och sydde, och snart utgingo från mästers verkstad två nya drägter, som väckte de civiliserade vildarnes beundran. Männen anlade kappa, byxor, väst och klockkedja — klockan saknades ännu — qvinnan klädde sig i kjortel, lifstycke och hyckle på hufvudet. Nu började snobbar att stryka omkring på gatorna i de större städerna och qvinnorna fingo annat att göra, än att sitta hemma och se efter barnungarne. Alla i senare tider brukliga drägter äro blott variationer af denna den förste nålriddarens uppfinning. Men hvilka variationer! De gamle voro på sitt sätt anspråkslösa snobbar, och hvarje sekel har sedermera frambragt nya slag af dessa älskvärda varelser, tills i våra da-

Digitized by Google

gar en icke-snobb för en tynande och obemärkt tillvaro eller ock får namn af "original". Krönikan berättar, att man vid Karl den stores hof gick klädd i hemmaväfda kläder om hvardagarne, men snobbade om söndagarne. Denna vana har numera öfvergått från hofven till arbetarklassen. Amerikas guld dränkte Spanien i ett haf af lyx, Henrik den åttonde köpte nya bröllopskläder hvart femte år, Karl Stuart klädde sig sjelf och sina kavaljerer med folkets skatter och i Danmark skar man sönder riddarnes byxor, derför att det dyrbara sidenet ruinerade landet. Det skulle i våra dagar vara en välbetänkt åtgärd att skära ned byxorna på en stor del medborgare, som ruinera sig på dessa plagg. Ludvig den fjortonde styrde verlden med "behagets och förfiningens trollspö". Hvarför icke så gerna säga snobberiets trollspö, som det i verkligheten var? Snobbspiran föres numera af Wörth i Paris et konsorter. Tag ifrån gatan en snobbverldens blomma i redingote, spetståiga skor, diamantbröstnål, löskrage à la halsjern och smutsgula handskar och tillika en dam med getinglif, lösabdomen och hatt à la det vidunderliga och gruppera dem på lämpligt sätt i det idéela paradisets lunder — — taflan saknar icke färg, men hon är så outsägligt, så häpnadsväckande löjlig, att — ja, jag tror icke att erkeengelen skulle betänka sig två gånger innan han körde ut det älskvärda paret. Men om någon civiliserad vilde numera, vare sig af sparsamhetsskäl eller af rent ästetiska bevekelsegrunder, önskade att återgå till den forna enkelheten, så skulle konvenansen döma honom till bålet. Qvinnan, skapelsens skönsta blomma, går för närvarande klädd i turnyr och anser sig dermed i väsendtlig mon hafva förbättrat den Allsmäktiges skapelse och mannen förnedrar sig att beundra detta spökelse. Den ociviliserade vilden, den råe, okunnige stackaren, skulle blifva djupt förolämpad, om man föreslog honom att utbyta pinnarne i näsan mot turnyren. Lady Harberton och miss King äro ropande röster i öknen. Ty konvenansen hviskar i örat på de civiliserade vildarne, att en qvinna icke kan visa sina ben till knävecket, och de civiliserade vildarne vilja korsfästa ladyn och missen för att de häda den snälla fru Konvenans.

Mylady and miss, kläden eder i säck och asko!

Digitized by Google

2.

Bref från Nils Strindlund till en skrifkunnig vän*.

Sollefteå den 12 Aprill 1852.

Angenäma skrifvelsen af den 12:te i denna månad har jag med dagens post haft förmohn få emottaga, hvar före jag tackar. Af hjertad Gläder det mig att se dett verkliga fosterlandsvännen Lefren alls icke trötnar att arbeta för Konung och folks trefnad. Jag inbillar i min Fantasi, att jag är ung på nyt, då jag ser att alting går bra. Herr Magistern kan inte föreställa sig, hvad intryck det gjordt på mig, Då jag såg Baron Palmstjerna, Grefve Hammelton och Reuejterdahl blefvo utnämnde — Desse män äro Konungens och Fäderneslandets verkliga Vänner, och då Grefve Platen tog afsked blef jag äfven Glad, ty han var en som var nersmittad af Libberalismus, och ville stå väl hos Köpmän och Brukspattroner, som äro ett folk som suger Rikets Must och Märg, Storpratare springer och Pratar om Tärande Medlemmar, men de äro de rätta Blodiglarna, som suger jemt hvarenda dag och hela Svenska Nattjon beskattas af köpmänner, som lefver i ett ständigt öfverflöd, ty då en Embetsman får lefva af ett a tvåtusende Riksdaler i årlig lön; så lefver en köpman opp 10 à 15 tusen Riksdaler årligen, och det skall svenska folket bestå honom, och ändå står Borgaren och Brukspattron på Riksdagen Bredmunt som en ladudörr och Pratar om Hushålning och Mist Husholning, och nedsmutsar det Ädlaste Sverje äger, nämligen Konungen och hans Regering, Embetsmän och Armeen: och Relionen, den söker de att vilja utblanda med Judar och kattoliker. Tan bort Relionen och styr allmänna hopen sedan, det skal man få se, att det ej faller sig så Lätt. Att köpmännen blifva litet efterhållne i Beskattnings väg, derpå tror jag de få kännas vid.

Som jag nu ser, så tänker Herr Magistern resa i främmande land, så får jag af Hjertad Önska honom Guds lesagande Engell i sällskap och var hjertligen välkommen hem. Ty ställningar och förhållanden i Sverje, synes arta sig väl, så att det lönar återkomma, ty Hadde Allmänna Wahlprincipen här gåt fram, så hadde varit bäst att Hederligt folk i god tid såldt sina fastigheter och rest till Ryssland, ty det rätta Eländet. blir väl längst borta där, men där

---

* Stafsätt och allt i denna karakteristiska epistel är af oss med diplomatisk noggrannhet bibehållet. Vi torde böra erinra, att Strindlund året efter det han skrifvit detta bref utsågs till talman.

Digitized by Google

allmänna val antagas, där blir Eländet ej längre bårta, än till dess Pöblen lärer, att förstå sina krafter.

Ty hvad Oppositjon i Sverje åsyftar, det är att tillvälla sig krafter, och varifrån skola de tagas; Jo: gust ifrån Konungen. ty på något annat håll åsyftas inte; och dän förres Vällde efter vår Constitutjon och det är Nattjon Lycka om den bevaras.

En Medali har jag fåt af konungen med påskrift (för medborgerlig förtjenst) men någon Sillver Pocal har jag ej afhört. Att jernvägs anläggningen går sackta det är väl ty att de skola bära sig i Sverje är omöjligt, ty våra varor, som skola föras på jernvägar äro så ringa i värde och tål inte så dryg Transportkostnad, så att jernvägar kunna bära sig. Men nog vore det förmånligt, om hela Nattjón ville betala farhåll för Brukspatronernes Eräckter och och släpet för deras Betjening, dem skjälfva och deras Barn; på jernvägar.

Att skrifva något om Herr Bar. Å. det kan man ej göra, men jag uplyste ju Herr Magistern der om muntligt i Stockholm, och det vil jag förnya då vi träffas, men vad jag kan säga, ja inte går det till den siffra som i Brefvet står men vad tryckningen kostar vet jag inte.

Svenska Tidningen läses hör med nöije och Aftonbladet har jag ej sit sedan den Nya Redacktjon framträdde, men vad jag hört så skrifver den för Prenumeratjons pängarne och icke för Nattjons väl, men för att plundra deras Fickor.

Då Advokat Fiscalen Rydqvist träffas hälsas han ifrån mig han är en Man, som Sverje har Nytta och heder af han är min vän och han bör få en mera vidsträckt verkningskrets än han har, ty han är dertill Wuxen.

Med vördnad och Högacktning har äran teckna Herr Magisterns aller ödmjukaste tjenare

N. Strindlund.

Digitized by Google

3.

En tilltänkt hyllningsgärd åt Karl Johan vid invigningen af Göta Kanal 1832.

Bref från Borgmästaren Cederborg i Söderköping till skalden Dahlgren.

Söderköping den 28 Aug. 1832.

Min Hedersbror.

Göta Kanal är färdig — Bror är Östgöte — ergo kommer han hit vid de förestående högtidligheterna. Detta utgör för mig och öfriga härvarande vänner en angenäm föreställning — men den föder ock en önskan som jag å egna, Lagbergs och Flodmans vägnar har att framföra, den nämligen att M. Bror ville så ställa sin resa att ånkomsten kunde ske i rätter tid för att sprida ljus i vårt mörka förstånd och med sitt "*Varde*" ordna det chaos som förefinnes i våra funderingar huru vi böra oss skicka. Detta förtroende visar åtminstone att vi förmå uppfatta snillets gudaförmåga.

Vårt lilla fattiga samhälle kan och vill icke förhålla sig som en paus till den stora jubelkören. Vi hafva önskat att vid de högas genomtåg genom kanalen i staden lägga ett blomstrande och sjungande försåt för de ankommande majestätlige. Att göra större anstalter vare ur vägen, helst allt hvad man gör vid detta tillfälle skymmes och nedsättes af kanaldirektionens stora tillrustningar. Men svårt har jag att öfvergifva den idén att låta fader Ramunder uppträda vid den förestående högtidligheten och jag beder dig icke misstycka att jag här sammanrafsar huru jag och Lagberg föreställa oss utförandet af denna idé. Stadens befolkning placeras på bergssluttningen midt för lastageplatsen. När konungens slup kommit dit göres han uppmärksam på berget och i detta ögonblick öppnar det sig med buller af jordras och nedrullande stenmassor och Ramunder i sin tids fulla rustning träder fram emot kungen som han från kanalbanken helsar som sin befriare. För öfrigt framställer R. i en kort berättelse huru han till straff för öfvermod, för sina kolossala krafters missbruk, för otrohet mot Omma och för de försåt han stält för den helgade oskulden (S:t Ragnhild) blifvit bergtagen under den borg från hvilken han öfvat så många våldsamma hjeltedater — och det på grund af den ödets dom, att han först då skulle befrias när Omma blidkad lät Vetterns våg föra en hjelte, sin samtids störste härförare och regent, tätt förbi R:s vikingaborg. Mer än ett år-

Digitized by Google

hundrade hade han (R.) måst vänta på den befriande hjelten. Tacksam förkunnar han hur till dennes, kungens ära och everldeligt minne af händelsen han ville bringa den genom saknad af hans hägn och omvårdnad så länge i vanmakt sjunkna staden till en här förr aldrig funnen rikedom, trefnad och storhet och det lika varaktigt som den förmälning mellan 2:ne hof hvilken nu firades och som framstälde en fridens regentbragd föga mindre, vigtig och stor än den krigaren och statsmannen utmärkande, som förenat 2:ne riken.

R. uttrycker åter sin tacksamhet, hvari stadens befolkning uttrycker sitt deltagande genom jublande trefaldt hurra under kanoners dån — hvarefter verser till konungens lof i stor kör afsjungas.

K:ste Broder! Säg mig uppriktigt och i förtroende dina tankar om denna idé — samt om du vill förbarmande tänka på oss i vår bedröfvelse och bidraga att realisera denna idé. Dina vänner skola nog veta att betacka dig — men borgmästare och råd och stadens borgerskap skola ock i full skrud uppvakta dig och med ett till ämnet lämpligt tal framräcka honorarium — och alla våra gamla fröknar niga djupt.

Nu är jag lättad i mina bekymmer — då de äro anförtrodda dig — med hopp och förtroende väntar jag ett ord ifrån dig — som kommer att afgöra allt. — Låt mig icke länge få vänta derpå — du känner vigten af ett ord i sinom tid — Broder! på dig förtröstar jag — låt mitt hopp icke komma på skam,

Med lifligaste högaktning och vänskap,

Min hedersbrors

Ödmjukaste och
tillgifnaste tjenare
S. M. T. Cederborg.

Dahlgrens svar.

Stockholm den September 1832.

Värdaste broder och vän!

Högst öfverraskande för mig att se mig ihågkommen af min bror genom dess vänskapsfulla skrifvelse, får jag på det förbindligaste tacka derför.

Ditt förslag i afseende på den ifrågavarande högtidligheten är visserligen till sin idé poetisk, och i detta fall gillar jag, meo judicio, densamma fullkomligt. Men en annan fråga är: huru verkställa den och hvad effekt kan den frambringa? Ty skulle den misslyckas, nedfaller den till det parodiska och löjliga. Först och främst beror ju mycket på väderleken för dagen och tiden, då konungen

Digitized by Google

kommer att passera. Vidare huru frambringa den nämnde illusionen med stenraset etc —? Kan jätten Ramunder uppträda ensam eller bör han ej hafva en svit med sig? Hurudant är perspektivet nedanför och uppåt — jag menar från punkten, der konungens båt stannar vid lastageplatsen till den hvarest jätten framträder? Är derifrån och till stranden långt? Ty behöfver han spatsera en 2 à 3 minuter, som gör ett uppehåll, så afkyler ju detta illusionen. Om folkskaran föreställes stå rundtomkring öfverväger ej månne denna anblick det öfriga: jag menar jätten etc. etc. — och blir ej då samma missförhållande, som i vissa landskapsmålares taflor, der naturen finner sig nedtryckt eller undanskymd af en mängd lefvande föremål: sådana som herdar, boskapshjordar m. mera? Men framför allt, hvad tror du majestätet sjelf skall säga härom? Antingen skall han och de öfrige kunglige, som troligen medfölja, få notis om saken på förhand och då blir ju allt ett gyckel, eller icke. I senare fallet kunde hända, att han med sitt lynne toge illa vid sig; och ännu mer den qvinliga personalen. Ytterligare: hvem går i borgen för att ej jätten kan framkomma för bittida eller för sent, att han kan komma af sig i sin roll? Mycket som kan gifvas med fördel på en teater låter ej praktisera sig i fria luften. Dessutom behöfdes för att *väl* verkställa förslaget att det förut öfverspelades. Men det låter sig ju icke verkställa. Af dessa skäl skulle jag helt och hållet vilja afstyrka förslaget. Dessutom är konungen mycket mer belåten, om några unga flickor springa och frambära blomster inför honom. Ungdomen har alltid någonting behagligt och intagande med sig. En vacker gruppering af folkskaran vid bergets sluttning skulle äfven ha en synnerligt god effekt. Bättre att göra litet och enkelt men nätt och behagligt, än försöka något större och löpa fara att misslyckas. Kunde jag i tanken rätt erinra mig lokalen, så skulle jag vidare yttra mig härom. Du beder mig komma ner. Jag medger att det är högst frestande, men min tid tillåter icke. Du får nu inte illa upptaga mina anmärkningar; de kunna möjligen vara oriktiga; men jag tyckte ärligheten fordrade att öppet uttala min mening, i synnerhet i en så vigtig sak som denna. Jag skulle vilja lägga mycken vigt på grupperingen af folkskaran — så väl vid bergsfoten som vid lastageplatsen. En fil af ungdom i hvita kläder — etc. etc. — dock jag kommer ej rätt ihåg lokalen.

Framför mina broderliga hälsningar till vännerna Lagberg och Flodman. Tack än en gång för episteln!

Din beständige
Carl Dahlgren.

Digitized by Google

Skaldinnan Euphrosynes åsigt om saken.
(Ur bref till Cederborg.)

Idén med Ramunders framträdande är verkligt poetisk och skulle i sanning ha en förträfflig effekt. Men tiden är icke poetisk och derför har min kusin rönt motstånd häruti. Skada att så skett! ty ingenting hade varit mera ovanligt vid ett sådant tillfälle, då just det egna i uppfinningen framstält en större tafla, som i högt grad skulle ha öfverraskat med sin förtrollande anblick. — Om det är möjligt, så bör min kusin framhärda i utförandet af denna vackra idé.

(Emellertid segrade Dahlgrens betänkligheter.)

4.

En duell mellan två svenska officerare.

Ur ett i enskild ego befintligt bref från Skåne af 1801 hemta vi följande ganska egendomliga berättelse:

"Något om duellen mellan baronerna Beckfriis och Wrangel*. Beckfriis såsom placerad major och till hvilken kungens gardescorpser aflemna vaktparaderna, har genom sin ackuratess i tjensten, som kallas stränghet, ådragit sig officerarnes ovilja, hvilken de på stället ej vågade visa, helst kungen sjelf är mycket nogräknad på allt i tjensten.

För att taga hämd, hafva nedkommit 3:ne gardesofficerare: Wrede**, Wrangel och Gustafsköld**, som voro säkra att träffa Beckfriis vid Ramlösa — hvilket skedde på en bal i Ramlösa — de utmärkte sig i mycket moquerie som han undvek och låddes sig ej förstå.

---

* Lawe Beckfriis, född 1772, major vid konungens eget regemente 1796, död 1802. Henning Gustaf Wrangel, vid ifrågavarande tillfälle omkring 21 år gammal, var den samme som 1833 sprängde kolerabommarne mellan Norge och Sverige samt dog några dagar derefter på sitt vackra Sperlingsholm, "känd genom sina kärleksäfventyr, sitt häftiga lynne och sina dueller", säger Adelns ättartaflor. Hans lefverne, berättadt af hans betjent, finnes tryckt.

** Fabian Ernst Wrede, fader till n. v. ministerresidenten, var vid tillfället 19 år. Gustaf Gustafsköld var, liksom Wrede, löjtnant vid 1:a gardet.

Digitized by Google

Följande dagen, på en assemblé i Helsingborg träffades de åter nedkomne herrarne i svarta underkläder — Beckfriis erinrade om kungens ordres som förbjuda dess lifkorps visa sig hvad som helst i annat än uniform, och att han blef satt i nödvändighet derom rapportera.

Påföljande dagen kom Beckfriis att gå dem förbi på gatan och på dess hälsning genom lyftning på hatten svarades ej, utan sågo de honom blott stint i synen.

Efter hemkomsten i dess qvarter, lät han genom kapten Morman* kalla dem till sig. På gjorda förebråelser, om en slik ohöflighet, förde Wrangel, som gissas genom lottkastning dem emellan blifvit gord till hufvudman, ordet och trodde det ej vara någon skyldighet hälsa, det berodde väl på en hvars behag m. m. sådant. Då Beckfriis yttrade sig anse för pojkaktighet, undflykt m. m. som kunde förefalla. Detta ordet pojkaktighet omfattade Wrangel såsom anstötligt mot en officer och hvarpå utmaning skedde och öfverenskommelse att påföljande dagen öfverresa till Helsingör.

De anmälte sig i sådant afseende hos kommendanten om pass, men utom det officerarne äro förbjudna till öfverfart, utom konungens tillstånd, var ändamålet allmänt bekant och resan vägrades; men på anhållan, att få resa ut på sjön för att roa sig med fiskande blef det tillåtet, med antydan till färjemannen, att vid hårdaste ansvar ej föra dem öfver.

I egenskap af sekundanter voro å Beckfriis sida kapt. Morman och löjtn. von der Lancken samt på Wrangels sida Wrede och Gustafsköld. Vid utkomsten ett stycke i sjön antyddes färjemannen föra dem öfver, och vid dess vägrande tvingades han dertill af Morman, som drog ut sin pistol. Utanför Helsingör vid Repslagarebanan nedanföre Marienlyst verkställdes gerningen i det de förmodligen efter signal aflossade skott mot hvarandra, som ej träffade. Historien förmäles af somlige, att på Beckfriis' utlåtande, att det kunde göra tillfyllest — Wrangel svarat det ej kunde aflöpa med sådant harcelleri, utan de borde fortsätta affären med nya skott; en del säga, att Wrangel var tillfredsställd, men på Wredes utlåtelse, att Wrangel kunde göra som han behagade, så lät han sig ej nöja, hvarpå de lottade hvem som skulle skjuta först, hvilket derigenom tillkom Beckfriis och hvilken levererade kulan vid nedra refbenet. Karlen stalp, blef genast förd på hospitalet under doktorns vård — kulan har stannat qvar i kroppen och har ej kunnat sonderats hvarest den tagit sin kosa, så att det i början var föga apparence om hans vederfående.

---

* Holger Ludvig Morman, död i Ystad 1825.

Digitized by Google

Beckfriis med öfriga begåfvo sig tillbaka; vidare ger ryktet vid handen, att Beckfriis genast besökt generalguvernören Toll på Beckaskog och afgifvit rapport om hela förloppet, som blifvit afsänd till kungen, samt skall generalguvernören gifvit Beckfriis en brevet af ungefärligen det innehåll, att sedan händelsen är inberättad till konungen, så kan ej fråga om arrest å Beckfriis äga rum, förr än konungen derom förordade. Nu säges att Beckfriis är upprest."

5.

Nekad kredit på skrifmaterialier åt Kongl. Maj:t*

Wälborne Herr Grefve, Kongl. Maj:ts Råd och President, så ock Ädel och Wälbördig Stats-Commissarie. Af bilagde varder Kongl. Stats Contoiret förnimmandes, hurusom Kongl. Cancellie Bokhållaren Johan Corall icke mäktat skaffa Credit på ett ris papper, som på honom blifvit assigneradt, af orsak, att dess af Kongl. Stats Contoiret för åren 1713 och 1714 undfångna assignationer icke blifvit ännu betalta; och som på det sättet, i mangel af papper och andra dylika nödiga redskap, all förrättning här vid Kongl. expeditionen innan kort lärer stanna, så ville Kongl. Stats Contoiret draga omsorg att bemälte Bokhållare ofördröjligen undfår en anordning på redbara medel, på det han derigenom må komma i stånd, att uppehålla Crediten och skaffa till hands, det som göres af nöden, hvarmed WI befalle Kongl. Stats Contoiret Gud Allsmäktig.

Stockholm den 15 Februari 1715.

Ulrica Eleonora.

Gustaf Cronhielm. *Arvid Horn.*
Reenstierna. *A. Tessin.* *D. von Höpken.*

6.

Också en följd af indelningsverket.

I Glumslöfs Dödbok för 1838 förekommer följande:
Söndagen den 21 Oktober dog afskedade dragonen, postman-

* Ur riksarkivets samlingar.

Digitized by Google

nen Åke Modig å N:o 14 Öfra Glumslöf, af ålderdomssvaghet i en ålder af 76 år, samt blef söndagen d. 28 Okt. begrafven. Enligt den öfverlemning, som Åke Modig sjelf förklarat vara af hans moder erkänd, föddes han då den förmente fadern redan några år vistats i Pommerska kriget, och således efter naturens ordning ej kunde vara hans fader. Men ryttaren erkände dock vid sin återkomst barnet såsom sitt.

Ett lika förhållande var med f. d. dragonen, skolmästaren Per Örtberg i Glumslöf; och har dylikt skolat ega rum på de flesta orter i Sverige under det sjuåriga Pommerska kriget, icke den enda skadliga påföljd af vårt svenska Indelningsverk, från hvars stiftelse Sveriges militäriska nationalära alltmer och mer aftagit.

Digitized by Google

Breflåda.

Recensent af "Europas Hof". Utan att vilja använda utrymmet i "Dagens Krönika" till polemik med en kritiker, som helt obesväradt utlåter sig om förhållanden hvilka han icke känner till, vill jag blott meddela att äfven Eder senaste uppgift rörande de af mig utgifna, i Kongl Danska Geheimearkivet befintliga Christian VIII:s memoarer, varit gripen ur luften. Ni yttrar nämligen uti Edert i Ny svensk tidskrift införda svar på mitt genmäle att ingen *historisk* forskare skulle haft den djerfheten att vilja offentligen framlägga så beskaffade aktstycken af så färskt datum. Emellertid vill det sig icke bättre för Eder, än att dr *Yngvar Nielsen*, hvilkens egenskap af historisk forskare Ni förmodligen icke vill jäfva, haft för afsigt att utgifva denna dagbok, men hans plan strandade på svårigheten att å ort och ställe finna någon person som kunde dechiffrera och afskrifva konungens allt annat än lättlästa franska originalhandskrift, en svårighet som det lyckades mig att öfvervinna.

Utgifvaren af "Europas hof".

Red. af Finsk tidskrift, Helsingfors. I septemberhäftet af Eder ärade tidskrift har signaturen *Turdus Merula* erhållit en riddare med anspråk att vara "sans peur et sans reproche", men som dock icke vågar sätta ut sitt namn. Det skulle kunna tyckas som om blott *en* mansperson i verlden borde känna till Turdus Merulas hemligheter, och alltså skulle man kanske kunna gissa sig till, hvem författaren är. Då han (eller hon) emellertid anklagar mig i hårda ord derför att jag skulle gjort mig skyldig till en ogrannlagenhet genom att i en not i supplementbandet till "Svenska hofvet" röja hvem som åsyftas i paskillet "Musikerns dotter" af Turdus Merula, så vill jag taga mig friheten meddela att detta skett i samråd med grefve C. G. Ridderstolpe, son till den person som af Turdus Merula blifvit öfverhöljd med smädelser.

Utgifvaren af "Svenska hofvet".

En svensk. Red. har genomläst Eder insända artikel i norska frågan, men kan icke införa densamma, eftersom den dels är alldeles för lång och dels behandlar tvistepunkter som numera icke hafva aktualitetens intresse, samt för öfrigt icke är affattad i den städade form, hvilken är ett oeftergifligt vilkor för att erhålla plats i "Dagens krönika".

Förf. af "En bit realism ur nöjenas verld". Eder uppsats öfverensstämmer icke med tidskriftens plan. Manuskriptet är bevaradt och kan återhemtas.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

This book should be returned to the Library on or before the last date stamped below.

A fine of five cents a day is incurred by retaining it beyond the specified time.

Please return promptly.

Digitized by Google

HARVARD COLLEGE
LIBRARY

IN MEMORY OF

FRANKLIN TEMPLE INGRAHAM

CLASS OF 1914

SECOND LIEUTENANT
COAST ARTILLERY CORPS
UNITED STATES ARMY

WELLESLEY, MASSACHUSETTS
MAY 23.1891 APRIL 11.1918

TIFFANY & CO.

Digitized by Google

Widener Library
3 2044 105 202 154

Digitized by Google